

**VIGESIMA QUINTA DIES.
DE SANCTO LUDOVICO CONFESSORE
FRANCORUM REGE PROPE TUNETUM IN
AFRICA.
VITA II**

**Auctore anonymo reginæ Margaritæ
confessario, Latine reddita ex Ms.
Gallico interprete J. S.**

PRÆFATIO.

[Post breve S. Ludovici elogium,] "Gloria laus & honor Patri luminum (a quo est omne datum optimum & omne donum perfectum) a cunctis fidei orthodoxæ cultoribus, quorum spes tendit ad Superos, summis & sedulis devotionis & reverentiæ studiis referantur. Ipse namque in misericordia copiosus, liberalis in gratiis, & in retributione munificus, de supremis cælorum ad ima mundi oculos suæ majestatis inflectens, & benigna consideratione discutiens beati Ludovici quondam Regis Franciæ inclyti, sui que gloriosissimi confessoris merita grandia, operaque mirifica, quibus ipse constitutus in sæculo, ceu lucerna luminosa resplenduit; eaque velut justus Judex, & retributor laudabilis, dignanter intendens condignis recompensare muneribus, eum tamquam emeritum & retributione dignissimum, post vitæ præsentis ergastulum, & laboriosa mundi certamina (quæ fervens in divinis obsequiis potenter & patenter exercuit) æthereis sedibus collocavit, ut sedeat cum Principibus, & solium gloriæ teneat, felicitatis æternæ dulcoribus potiturus. Porro quis posset amplo fame præpotens, quis disertus quantumlibet, aut eloquii nitore coruscans, sufficienter exprimere præcelsa sanctitatis insignia, & multiplicium excellentiam meritorum, quibus beatus Ludovicus

prædictus in terris constitutus effulsit? Cum eo plura de ipsius laudabilibus actibus referenda se offerant, quo plura calamus exprimit, pandunt labia, lingua pangit". Quemadmodum dicit dominus Bonifacius VIII, Pontifex summus in bulla canonizationis memorati Sancti.

[2] [ex bulla canonizationis desumptum,] "Hic profecto clarissimus genere, sublimis potentia, facultatibus opulentus, præcelsus virtutibus, moribus elegans, conspicuus extitit honestate, inhonestis & turpibus a se penitus relegatis; ac longi spatio temporis regni Franciæ regimini præfuit, ejusque gubernacula, plena curis, provida circumspectione direxit: nulli noxius, non injuriosus alicui, nemini violentus. Justitiæ limites summopere servavit & coluit, æquitatis tramitem non relinquens; perversorum conatus nefarios pœnæ debitæ mucrone compescuit: malorum molimina conterens, pravorum illicitos ausus frænans. Pacis zelator eximius, fervidus amator concordiæ, promotor sollicitus extitit unitatis: dissidia fugiens, vitans scandala, dissensiones abhorrens. Propter quod sui felicitis regiminis tempore, sedatis undique fluctibus, subductis noxiis, turbinibus profugatis, regni ejusdem incolis aurora dulcifluæ tranquillitatis illuxit, lætaque serenitas votivæ prosperitatis arrisit. Sed ne ipsorum actuum claritas sub nubilo lateat, tenebris obducatur, de illis aliqua sermo noster aperiat, & deducat in publicam notionem".

[3] Et ut me idoneum non existimo ad scribendam Vitam imitatione dignissimam excellentissimi hujus Sancti; [auctor, relata inquisitione de Vita, & miraculis Sancti,] nullo prorsus modo id tentassem, aut suscepissem, nisi me movisset illustris dominæ meæ Blanchæ, ejusdem gloriosi sancti Ludovici filiæ, incensum desiderium: quin & plane ad id coëgisset descriptum exemplar Inquisitionis de Vita dicta, ac miraculis gloriosi sancti Ludovici, factæ auctoritate Romanæ curiæ tempore sanctissimi domini

nostri beatæ memoriæ Martini IV Romani Pontificis. Instituta hæc fuit anno Incarnationis Domini nostri MCCLXXXII. Porro inchoata est inquisitio de Vita die Veneris XII Junii mane, duravitque usque ad diem Sabbati VIII mensis Augusti ejusdem anni: inquisitio vero de miraculis inchoata est anno MCCLXXXII a mense Maio, ac finita anno MCCLXXXIII mense Martio; factæque sunt hæc inquisitiones in abbacia sancti Dionysii in Francia per reverendos in Christo patres Guilielmum archiepiscopum Rotomagensem, Guilielmum archiepiscopum Autissiodorensem, & Rolandum episcopum Spoletinum; atque examinata fuit in curia Romana magna diligentia, legitimeque approbata a multis patribus, ac nominatim a domino Bonifacio VIII Pontifice summo.

[4] Hoc inquisitionis exemplar partim mihi traditum fuit Parisiis, [docet se inquisitionis exemplar accepisse,] partim ex curia memorata missum; & Parisiis quidem rerum ante dictarum exemplum partim mihi datum fuit a reverendo in Christo patre, fratre Joanne de Samoï; Lexoviensi episcopo, qui perpetuo fuerat specialis in curia Romana procurator ad canonizationem venerabilis sancti Ludovici: pars altera exemplaris descripti rerum supra dictarum missa est ex curia a viro religioso fratre Joanne, cognomine Antiocho, sanctissimi patris nostri Papæ confessario, qui tempore memoratæ canonizationis socius fuit dicto Lexoviensi episcopo in curia Romana. Et mandato ejusdem episcopi dictus frater Joannes confessarius exemplar supra dictum in curia Romana accepit ab eis, cui dictus episcopus illud reliquerat, quando a curia memorata discessit: atque ea procul dubio de causa hujus inquisitionis exemplar mihi traditum fuit, licet eo dignus non essem favore, quod fuissem per octodecim annos & ultra a confessionibus illustrissimæ dominæ piæ memoriæ, dominæ Margaritæ Franciæ reginæ, venerabilis sancti Ludovici quondam uxori, quamquam ad hoc non essem idoneus, & adhæc

familiaris eram confessarius dominæ Blanchæ supra dictæ eorum filiæ eo tempore, quo accepi istius inquisitionis ecgraphum, quod acceptum apographum custodiendum deposui apud fratres Minores conventus Parisiensis, ut si quis dubitaret hisce de rebus, eo recurrere posset, si de iis vellet esse certior.

[5] Itaque ut ne merita hujus Vitæ tam pretiosæ, quæ posterorum nostrorum memoriæ relinquenda sunt ac commendanda; [& ex eo Vitam scripturum:] miraculaque transmissa, quæ humiliter honoranda sunt, postea forte oblivioni non dentur, quod negligentia mea non fuerint collecta; ac ne pietati populi erga prædictum dominum sanctum Ludovicum mora injiciatur; ne & ego ipse vilis homuncio, cui Dominus Deus noster singularem præstitit gratiam obtinendi in Francia apographum supra dictum, merito negligentia accusari possim a Deo, atque a venerabili sancto Ludovico, hanc provinciam mihi impositam suscepi ex timore reverentiaque Domini nostri. In descriptione autem rerum, quas omnipotens Dominus noster per venerabilem sanctum Ludovicum operari dignatus est, non visum est mihi opus esse, ut coner elaborata uti ac compta scribendi methodo; quin etiam, (prout intelligi cupio) ut quid adjiciam, aut subtraham; verum ut ea, quæ reperi, fideliter scribam, quemadmodum inquisita sunt, descripta, probata; examinataque a curia Romana & approbata; quo certiozem apud probos omnes fidem obtineant.

[6] [& ad majorem fidem Vitæ conciliandam] Quamvis autem veritas sanctitatis venerabilis sancti Ludovici omnibus fere manifeste pateat, nihilominus ut clariori etiam in luce ponatur, operæ pretium esse mihi videtur, si nomina testium juratorum de mirabili venerabilis hujus Sancti Vita notentur initio hujus meæ descriptionis, non eo, quo examinati fuerunt, ordine, sed ordine dignitatis eorum, ut patebit postea. Quamquam eo tempore, quo

vita ipsius examinata fuit, multi alii ejus domestici, aliique obiissent, qui sanctam ejus vitam viderant. Porro hoc Opus non semper disposui ordine temporis ad confusionem vitandam: at potius studui servare ordinem conjunctionis magis congruæ; prout facta eodem tempore diversis materiis videbantur congruere, aut prout facta diverso tempore ad eandem materiam pertinere videbantur.

[7] [nomina testium juratorum] Principium, medium, & finis Vitæ venerabilis hujus sancti Ludovici, divisa in viginti capita, descripta sunt, quæ inferius ordine notantur; at prius inchoantur nomina testium.

Philippus rex Franciæ, filius venerabilis sancti Ludovici natu secundus, qui regnum Franciæ administravit post ipsum.

Carolus Siciliæ rex, frater venerabilis sancti Ludovici.

Venerandus pater Nicolaus episcopus Ebroïcensis quinquaginta tres annos, aut circiter, natus.

Venerandus pater Robertus episcopus Silvanectensis, natus quinquaginta & octo annos, aut circiter.

Dominus Matthæus, abbas abbatiae sancti Dionysii in Francia, sexaginta annorum, aut circiter.

Frater Adam de Saint Leu, abbas Regalismontis, Ordinis Cisterciensis, diæcesis Bellovacensis, sexaginta octo, aut circiter, annorum.

Frater Laurentius, abbas Caroliloci, Ordinis Cisterciensis, diæcesis Silvanectensis, quinquaginta octo annorum, & ultra.

Petrus comes Alenconius, filius venerabilis sancti Ludovici.

Dominus Joannes Acconensis, filius regis Hierosolymitani, cognatus venerabilis sancti Ludovici, supremus vini dispensandi minister in Francia.

Dominus Simon de Nigella eques, vir propectæ ætatis, ac divitiis clarus, diœcesis Noviodunensis, natus annos sexaginta tres, aut circiter.

Dominus Petrus, Chamiliaci dominus, eques, regis Philippi cubiculo præfectus, vir maturæ ætatis, opibusque insignis, diœcesis Bellocensis, sexaginta natus annos, aut præterpropter.

[8] [qui de Vita fuere interrogati,] Dominus Joannes de Soisi eques, diœcesis Parisiensis, vir maturæ ætatis, ac opibus clarus, quinquaginta annorum & ultra.

Dominus Petrus de Loon eques, matura vir ætate, & dives, sexaginta octo annorum, aut præterpropter.

Dominus Joannes, Jovisvillæ dominus, eques, diœcesis Catalaunensis, vir maturæ ætatis, ac divitiis nobilis, Campaniæ seneschallus, quinquaginta annorum, aut circiter.

Dominus Guido le Bas, eques diœcesis Senonensis, propecta vir ætate, atque opibus pollens, quinquaginta annorum, aut præterpropter.

Dominus Robertus du Bois-Gautier, eques & dives, diœcesis Rotomagensis, sexaginta octo annorum, aut circiter.

Magister Petrus de Conde, diœcesis Carnotensis, custos ecclesiæ Peronensis in diœcesi Noviodunensi, vir ætate

matura, pollensque divitiis, sexaginta octo annos natus, aut circiter.

Magister Gaufridus du Temple, canonicus Remensis, matura homo ætate, ac divitiis insignis.

Frater Simon du Val, presbyter diœcesis Suessionensis, Prior fratrum Prædicatorum Provenensium, quinquaginta sex annorum, & ultra.

Frater Ægidius de la Rue de la Court, diœcesis Noviodunensis, subprior fratrum Prædicatorum Compendiensium in diœcesi Suessionensi, natus annos quinquaginta.

Frater Joannes de Boschet, diœcesis Bellovacensis, ex Ordine fratrum Prædicatorum Compendii in diœcesi Suessionensi.

Frater Joannes, dictus le Clert, Compendiensis, Ordinis fratrum Prædicatorum ejusdem loci in diœcesi Suessionensi, quadraginta annorum, & ultra.

[9] Frater Radulphus de Vernai, diœcesis Remensis, conventus Ordinis Prædicatorum Compendiensis, [præmittit.] quadraginta annorum, aut circiter.

Frater Gerardus Parisiensis, presbyter & monachus Regalis-montis, Ordinis Cisterciensis, in diœcesi Bellovacensi, natus annos quinquaginta, & eo amplius.

Rogerus de Soisi diœcesis Carnotensis, coquus domini sancti Ludovici, matura vir ætate, opibusque pollens, sexaginta annorum, & ultra.

Isembardus, coquus venerabilis sancti Ludovici, vir maturæ ætatis, & dives, natus Parisiis, quinquaginta quinque annorum, aut circiter.

Gerbertus de Nile-beonne diœcesis Senonensis, matura vir ætate, & satis dives, olim minister cubicularius venerabilis sancti Ludovici, quinquaginta annorum aut circiter.

Joannes de Challi diœcesis Parisiensis, maturæ ætatis homo, & dives satis, quinquaginta annos, & ultra natus, judex castellanus Pontisarensis.

Guilielmus le Breton du Neuf-Chastel, minister cubicularius dicti Sancti, matura ætate vir, & satis opulentus, diœcesis Nannetensis, quinquaginta natus annos, & ultra.

Guilielmus le Breton de Chambrilles, vir matura ætate, ac sufficientibus divitiis, diœcesis Nannetensis, accensus sancti Ludovici, quinquaginta annorum, aut circa.

Hugo, cognomine Porte Chape, in panario famulus dicti venerabilis Regis, matura vir ætate, ac opibus congruis, natus in Fano S. Germani in Laya, annos habens quinquaginta, aut circiter.

Ægidius de Robisel, matura vir ætate quinquaginta annorum & plurium, habitans in Fano sancti Dionysii.

Dionysius le Plastrier, civis Compendiensis, diœcesis Suessionensis, homo ætate matura, ac sufficientibus opibus, sexaginta octo annorum, aut præterpropter.

Magister Joannes de Croymacon, civis Compendiensis, diœcesis Suessionensis, quinquaginta natus annos, & eo amplius.

Soror Mathildis, præfecta nosocomio Vernoniensi, diœcesis Ebroïcensis, viginti octo annorum, aut circiter.

Soror Aleidis, nosocomii Vernoniensis soror, quadraginta annorum, aut circiter.

Soror Adda, nosocomii Compendiensis soror, diœcesis Suessionensis, ætatis admodum maturæ quinquaginta, & plurium annorum.

Magister Joannes de Betysi, diœcesis Suessionensis, chirurgus domini nostri Franciæ regis, natus annos quadraginta octo, & amplius.

Dominus Joannes de Soisi, supra scriptus, etiam testis fuit viginti trium annorum.

Hic finiuntur nomina testium juratorum de Vita Domini sancti Ludovici, & inchoantur capita.

ANTIQUÆ DIVISIONIS CAPITA.

Caput primum est de sancta educatione venerabilis sancti Ludovici in infantia.

Secundum de mirabili conversatione in adolescentia.

Tertium de firma ejus fide.

Quartum de sincera ejus spe.

Quintum de ardenti ejus amore.

Sextum de ferventi ejus pietate.

Septimum de studio sanctarum Scripturarum.

Octavum de pie Deum orando.

Nonum de amore ejus ferventi erga proximum.

Decimum de miseratione ipsius in condescendendo ipsis.

Undecimum de ejus misericordiæ operibus.

Duodecimum de profunda ejus humilitate.

Decimum tertium de fortitudine ejus, ac patientia.

Decimum quartum de rigore ejus pœnitentiæ.

Decimum quintum de ejus conscientia nitore.

Decimum sextum de sancta ejus continentia.

Decimum septimum de recta ejus justitia.

Decimum octavum de candida ejus honestate.

Decimum nonum de benigna ejus clementia.

Vigesimum de diuturna ejus perseverantia, ac morte beata, qua hinc in cælum discessit. Hic finem accipiunt capita, & inchoatur Vita domini sancti Ludovici.

[Pars I]

CAPUT I.

**Parentes sancti Ludovici, eorum pietas,
præsertim matris; fratres, ac soror:
præclara omnium per matrem educatio:
laudabilis Ludovici adolescentia.**

Cap. I.

Gloriosissimus sanctus Ludovicus, quondam Galliae Rex, [Parentes sancti Ludovici; obitus patris post expeditionem contra Albigenses:] patrem habuit Christiana religione præstantissimum, ac Galliae regem, nomine Ludovicum. Hic flagranti accensus fidei studio, auctoritate sanctæ Ecclesiæ crucem assumpsit; ut proficisceretur ad bellum contra facinorosos in tractu Albigensi fidei Christianæ inimicos. Postquam autem sanctam peregrinationem suam fortiter suscepit, ac superbiam gentis illius perversæ valide domuerat, cum rediret ex memorata Albigensium terra, in itinere beate decessit ad Dominum Monpenserii in Arvernia. Matrem nactus est beatus Rex reginam Blancham, filiam honoratam regis Hispaniæ, quæ post mortem domini sui religiose educavit filium suum, ætate duodecim annorum regno admotum. Domina hæc corde femineo fortitudinem induit virilem, regnumque administravit strenue, sapienter, prævalide, ac juste; regni jura servavit, ac singulari sua providentia contra multos, qui eo tempore ingruebant, adversarios defendit; cujus laudes pius ejus Filius, venerabilis scilicet sanctus Ludovicus, crebris usurpans sermonibus, atque enarrans dicebat: Domina de me, quem præ omnibus diligebat creaturis, dicere solebat, Quod, si mortifere ægrotarem, neque sanari possem nisi quidpiam faciendo, quo lethali obstringerer peccato, potius me mori sineret, quam vellet ut mortifero delicto Creatorem meum offenderem.

[11] [matris laus ac pia mors:] Rege Galliae, patre venerabilis sancti Ludovici modo, quo diximus, defuncto; mansit hic beatus Rex, annos natus paullo plus quam duodecim, sub tutela & gubernatione dominæ reginæ Blanchæ, matris suæ. Hæc domina vere erat in dictis, factisque admodum honesta; adhæc justitiæ tenax & benigna; amabat vehementer personas Religiosas,

omnesque illas, quas existimabat bonas: recte ac sapienter honorabat viros probos; cupiebat ut quilibet recte ageret, & de bono quocumque lætabatur, lubensque ipsa pro viribus suis bona operabatur; mala vero quælibet, pravaque exempla illi displicebant. Duas fundavit abbatias, multaque largita est inopiæ adjumenta. Tandem in morbo, quo occubuit, suscepit venerandum, ac verum Jesu Christi Corpus ab episcopo Parisiensi, & simul per dies quinque aut sex vestem sumpsit Virginum Deo sacrarum Ordinis Cisterciensis: quam vestem sincero animo sumpsit, etiam retinendam, si forte morbo isto non occumberet: atque ab eo tempore usque ad mortem semper fuit sub obedientia abbatissæ Virginum Pontisarensium Ordinis supra dicti. Deinde morti approinquans, magnoque temporis spatio loquendi facultate privata, translata fuit ad lectum quemdam, in quo nullus erat pulvillus, at erat ibi lodix una stramini imposita, neque quidquam præterea. Ubi autem tantisper fuerat in illo lecto, & presbyteri, clericique, qui ei aderant, essent omnes quasi attoniti, neque curam haberent animæ commendationem recitandi, illa ipsa exorsa est commendationem, dixitque verba: Subvenite Sancti Dei &c.; atque illa protulit magna cum difficultate, voceque dissoluta ac submissa. Tunc presbyteri commendationem animæ inchoarunt, & creditur ipsa ex una parte versiculos sex, vel plures cum ipsis dixisse, ibique, finita animæ commendatione, obiit. Verum antea necessaria omnia ordinaverat prudenter more Christianæ probæ in omnibus, quæ perspexit ad animæ suæ utilitatem conducere, ac satis apparuit ex gratia, quam Dominus noster ei in fine exhibuit, dominam fuisse vitæ probæ ac sanctæ.

[12] Memorata domina diligenter custodiri jussit, atque educari Dominum Robertum, [hæc sollicite ac pie liberos suos omnes instituit;] Artesiæ deinde comitem, ac dominum Alphonsum, comitem postea Pictaviensem,

dominumque Carolum, comitem Andegavensem, ac dein Siciliae regem, filios suos, dictique sancti Regis fratres: ad hæc dominam Elisabetham filiam suam, sancti Regis sororem, quæ sanctæ fuit vitæ domina: atque eos solícite servari curavit, institui, ac doceri. Hi sancti Regis fratres tantum in virtutibus profecerunt, ut dominus Robertus desideraret, sicuti affirmabat, martyrio vitam finire ad progressum fidei Christianæ, ac Jesu Christi nominis gloriam, quod & præstitit. Dominus autem Alphonsus, postquam Tuneto Drepanum rediit; mare transmittere statuit a die festo sancti Joannis tunc proximo intra tres annos; ut juraverat Carolo Siciliae regi fratri suo, aliisque illustribus viris, si rex Galliae eo tempore mare transiret: quin etiam, ut citius transmitteret, dictaque sua servaret, destinaverat transire, simul ac in Galliam foret reversus, ut Terræ sanctæ opem ferret atque succurreret: atque id revera exsecutus fuisset eo, quo obiit, tempore, nisi meliori consilio inductus fuisset ad id, quod ordinaverat, ut aliquid reperiret temporis in Gallia ad voluntatem Dei perficiendam, ac majorem Terræ sanctæ utilitatem adferendam. Unde dolebat vehementer, se non transmittere; verum necesse non erat Terræ sanctæ, ut tunc tam cito velis mare transmitteret. Jam vero bona opera, quæ memorati domini Robertus, Alphonsus, & Carolus, dicti Regis fratres, dictaque eorum soror exercuerunt, totoque vitæ suæ tempore continuarunt, testantur rectam eorum educationem, præclaraque documenta, quibus a teneris fuere imbuti.

[13] Neque vero memorata domina prædictos dominos [Robertum, Alphonsum,] [ac præ ceteris Ludovicum, cum per se, tum per alios.] & Carolum fratres, dictamque sororem diligenter modo custodiri curavit atque doceri ante obitum patris, verum diligentius etiam, atque accuratius postea eosdem educari curavit, observari, atque institui; Regem autem prædictum illa ipsa instituit, utpote eum, cui tanti regni administratio incumbere

deberet, quemque præ ceteris omnibus ardentius amaret. Igitur educatus fuit recte, ac sancte dictæ matris cura, quæ bonis eum exemplis, ac præclaris documentis imbuebat, eumque docebat ea omnia facere, quæ Deo accepta esse existimabat, quibusque princeps laudabilis, imo Christianus quilibet probus, Domino nostro placere possit ac debeat; ea vero fugere, quæ Dei voluntati sunt contraria. Præterea eum tradebat servandum, rebusque prædictis instituendum iis, quos ad id faciendum iudicabat esse idoneos. Viros item ei adjugebat probos, qui prudenti eum juvarent consilio ad regnum fideliter, sapienter, ac fortiter gubernandum. Insuper ipsa hæc domina ad hoc exsequendum eum juvabat, tantaque ipse erga eam erat reverentia, honorem ei deferebat tantum, quod domina esset bona, sapiens, ac fortis, quodque Deum amaret & timeret, lubensque faceret quæ Deo erant accepta, ut, quando per se regnum administrabat, ab ea recedere nollet, at illius præsentiam ac consilium desideraret, ubicumque illud utiliter habere poterat. Quamdiu autem memoratus Rex vixit, bona semper in dies singulos in eo fuere aucta. Ceterum ex operibus, quæ idem hic beatus Rex exercuit, ex vita, quam duxit, in quaque perseveravit usque ad finem, manifeste patuit, eum ab initio doctum fuisse, bona quælibet facere, ac mala quælibet evitare.

II.

[14] Tempus juventutis non in vanum, sed sanctissime traduxit dominus sanctus Ludovicus. [Pia ac sancta] Ubi enim ætate erat quatuordecim, aut circiter, annorum, sub tutela constitutus erat illustris dominæ Blanchæ matris suæ, cui in omnibus obtemperabat, quæque ipsum, ut dictum est, & diligentissime servari curabat, & servabat: atque eum in publicum prodire magnifico, splendidoque insignem ornatu volebat, uti tantum decebat Regem. Hoc tempore studebat quandoque recreationis causa ad

sylvas ac flumina se conferre, aliaque hujusmodi facere, honesta nihilominus & congrua. Neque propterea hoc ipso tempore non semper habuit magistrum suum, qui ipsum litteris erudiebat atque instituebat; &, sicut beatus Rex ipse referebat, prædictus magister eum quandoque disciplinæ causa percutiebat. Eodem hoc tempore beatus Rex memoratus semper quotidie Missæ sacrificio, ac sacris vesperis, ad notas musicas decantatis, assistebat, cunctisque etiam Horis canonicis: neque ideo eas non recitabat cum alio. Habebat autem sacello præfectos, aliosque, qui die, noctuque ei decantabant Missam, preces matutinas, aliaque sanctæ Ecclesiæ Officia; atque ipse ecclesiam frequentabat, cultuique divino assistebat. Et quantacumque negotiorum mole urgeretur, Missæ, aliisque Horis intererat, atque adhæc Horas canonicas recitabat.

[15] [Ludovici adolescentia.] Ludos quoslibet indecentes fugiebat, atque ab inhonestis quibuslibus ac turpibus se abstinebat. Nemini factis, dictisque inferebat injuriam. Neminem quocumque modo despiciebat aut vituperabat: at perquam leniter objurgabat eos, qui quædam quandoque faciebant, quibus poterat offendi; eosque corripiebat his verbis: Desistite, aut, Quiescite; Nolite hæc facere imposterum, facile enim contingeret, ut de his pœnas daretis: aut verba eis dicebat similia: omnes autem alloquebatur plurali numero. Quæ dicebat juramento non affirmabat, at nudo passim verbo asserebat. Cantilenas profanas neque ipse cantabat, neque cani patiebatur ab aliquo domesticorum suorum in cujuscumque etiam gratiam: verum præcepit cuidam armigero suo, qui in juventute sua similia canebat, ut se ab hujusmodi cantilenis abstineret; eumque discere jussit antiphonas quasdam de beata Virgine, atque hymnum: Ave maris stella, quamquam difficulter illa perdisceret. Et armiger iste, atque ipse etiam beatus Rex supradicta quandoque cum hoc armigero canebat.

ANNOTATA.

Obiisse Blancham anno 1252, probavimus in Commentario num. 717, ubi plura de pio ejus obitu. Sepulta est in abbatia B. Mariæ regalis, seu Malidumi, ubi super tumulum ejus æreum legitur epitaphium, quod acceptum ab Aureæ Vallis abbate ad nos misit P. Alexander Wiltheim, atque his verbis conceptum est:

*Ex te, Castella, radians, ut in æthere stella,
Prodiit hæc Blanca, quam luget natio Franca.
Rex pater Alphonsus, Ludovicus rex sibi sponsus:
Quo viduata regens, agit ut vivat requie gens.
Hinc peregrinante nato, bene rexit, ut ante.
Tandem se Christo cœtu donavit in isto.
Cujus tuta malis vigit gens Franca sub alis,
Tanta prius, talis jacet hic pauper monialis.*

CAPUT II.

**Sancti Regis fides viva, ac firma multis exemplis
demonstrata: studium item fidei promovendæ;
ac spes in Deum.**

III.

Fides, quæ unicum est fundamentum eorum, qui in Deum credunt, [Viva Sancti fides ostenditur] vera, viva, ac firma, sine animi fluctuatione, fuit in venerabili sancto Ludovico, super quam construebat virtutum ædificia. Non modo palam fit, venerabilem sanctum Ludovicum fide Christiana fuisse firma admodum, stabili, ac viva, ex multis, quæ exercuit, operibus bonis, quorum iniri vix possit numerus; verum id etiam clare patet ex singularibus quibusdam factis, hoc loco referendis. In fine documentorum, quæ propria manu descripta filio suo Philippo bonæ memoriæ Gallicæ regi reliquit, piissime

profitetur fidem sanctæ Trinitatis quoad Personas, atque Unitatis, quoad Divinitatem; quando profert hæc verba: "Sit gloria, honor, & laus ei, qui est unus Deus, Pater, Filius, & Spiritus sanctus, sine principio & sine fine. Amen".

[17] [ex studio infideles ad fidem adducendi,] Præterea beatus Rex prædictus ad baptismum adduxit, ac baptizari curavit Bellomontii ad Oësiam Judæum quemdam cum tribus filiis, unaque ejusdem Judæi filia: ipseque beatus Rex, materque ac fratres ipsius memoratum modo Judæum, ejusque liberos de sacro fonte levarunt, cum salutiferis abluerentur undis. Postea ubi beatus Rex liberatus fuit carcere Saracenorum, cum adhuc subsisteret in partibus transmarinis, multi Saraceni, quadraginta videlicet, aut plures, quorum aliqui erant emiri, virique inter Saracenos illustres, ad eum accesserunt, quos curavit salutari lavacro ablui, fideque institui per fratres Prædicatores, aliosque, quos beatus Rex ad id constituerat: alebat quoque illos ac sustentabat stipendio dato, atque unde abunde vivere poterant, subministrabat, postquam eos secum in Galliam abduxerat. Multos insuper Saracenos, quos baptismo ablui curaverat, opibus ditabat, nuptiisque cum Christianis jungebat mulieribus.

[18] [suos in virtute promovendi, cruce assumpta,] Quando dictus venerabilis Rex tempore juventutis suæ ægrotabat Pontisaræ duplici tertiana adeo vehementer, ut ex morbo illo se moriturum putaret, convocavit omnes domesticos suos, eisque gratias egit de obsequiis eorum bonis sibi præstitis; hortabaturque eos, ut Deo servirent, ac orationem haberi ad eos jussit longam & utilem: ordinavit item omnia sua negotia in morbo illo, cunctaque fecit, quæ probo viro Christiano incumbunt facienda. Tam vehementi autem tunc oppressus fuit morbo, ut desperaretur de vita ipsius; credaturque vita ei tunc a

Deo prorogata tuisse per miraculum, ut spatium ipsi esset exsequendi præclara proposita sua, voluntatemque bonam operi mandandi: quam Deo serviendi voluntatem, ejusque gloriosum nomen pro viribus exaltandi, conceperat; ut majora quoque apud Deum merita sibi acquireret; bono exemplo orbi præluceret Christiano, aliosque principes ad bonum attraheret. Porro, quando beatus Rex prædicto loco tanta correptus erat infirmitate, aderant ei episcopi Parisiensis & Meldensis, quos rogavit beatus Rex ut crucem ad peregrinationem transmarinam sibi darent. Quamquam autem episcopi id ei tunc dissuaderent, tamen quia tantopere eam desiderabat, episcopus Parisiensis crucem ei tradidit, magnaque pietate, ac lætitia eam accepit, exosculans illam, pectorique suo suaviter admodum imponens.

[19] Postquam vero ex morbo illo convaluit, antistites, [itinere transmarino contra Saracenos,] proceresque regni sui congregari jussit Parisiis, atque illic ad concionem dicere jussit repetitis vicibus ac diebus variis dominum Tusculanum, legatum eo tempore Pontificium. Tunc fratres ipsius, multique antistites, magnates, & equites cruce se ibidem signarunt. Discessit tandem intra breve tempus, quo moratus est ad navem suam, apparatusque ad hunc transitum sibi necessarium ordinandum. Habitum peregrini assumpsit apud sanctum Dionysium in Francia, duxitque secum uxorem suam Margaritam, & tres fratres suos comites. Itaque prima hac vice mare transmisit cum personis prædictis, imo & cum multis aliis, triginta quatuor numerans ætatis annos aut circiter; nam ut verum dicitur, hoc anno, quo beatus Rex mare transivit, in festo Inventionis sanctæ crucis annorum fuisse triginta quatuor. Transiit autem numeroso cum agmine, atque in Ægyptum appulit. Pagani vero animose ei occurrerunt, ejusque turmis, quæ portum capere studebant: at vultus exercitus Christiani pati nequiverunt, ita tunc puniti fuere fuga ignominiosa, ac nostri navibus

egressi celebrem obtinuerunt civitatem, cui nomen quondam Memphis, nunc Damiata nominatur.

[20] Verum post aliquod temporis spatium, iudicio Domini nostri justo ac secreto, [ex recusato constanter juramento cum conditione fidei renuntiandi,] exercitum invaserunt multa malorum genera, vario mortis genere occumbentibus viris illustribus, mediis, ac infimis tanto numero, ut ex triginta duobus hominum millibus ad sex millia reductus fuerit exercitus. Tunc Pater misericordiæ, qui se mirabilem in Sancto suo ostendere voluit, in manus impiorum Saracenorum tradidit venerabilem Regem sanctum Ludovicum. Postquam vero capti fuerant a Saracenis ipse, duo ejus fratres, multique magnates, ac turba populi numerosa (tertius enim frater, dominus scilicet Robertus Artesiæ comes pro fide Jesu Christi exaltanda a Saracenis erat occisus:) ac pactum redemptionis venerabilis sancti Ludovici, aliorumque cum eo captivorum, cum Saracenis initum, conventaque inter partes fuerant conclusa; ut pacta prædicta juramento firmarentur, Pagani juramento suo inserere voluerunt, se Mahometi renuntiuros, si pactis iis non starent, rogaruntque beatum Regem, ut & ipse juramento suo insereret, se Deo renuntiaturum, fidemque Jesu Christi negaturum, si pacta cum ipsis inita non observaret. Venerabilis Rex id constanter ac firmiter exhorruit, sæpiusque magna cum dedignatione conditionem illam recusavit adjicere, dixitque: Profecto numquam hoc ore egredietur meo. Ab eo autem abstinuit præ reverentia erga Jesum Christum, fidemque Christianam, licet pacta memorata servare omnino statuisset, quemadmodum affirmabat.

[21] [si pacta non servaret,] Nullo tamen modo illam adjicere voluit, quantumcumque ad id eum hortarentur dominus Carolus frater ipsius, aliique, qui ei aderant, ipsius consilarii: ne quidem, quod sibi, fratribus suis,

aliisque secum captivis, mortis periculum imminere cerneret. Quin imo etsi cum iis pacta fuissent inita, qui modo soldanum suum occiderant, sibi que dominium arrogarant, quorum manus etiam tum dicti soldani, aliorumque cum eo occisorum, sanguine erant infectæ, quique ingentem præ se ferebant commotionem iracundiæ, atque indignationis, quod primi jusjurandum de pactione servanda jurassent; eique dicerent, necesse esse, ut illa verba admitteret, atque insereret. Nihilominus post omnem eorum motum, omnem eorum iracundiam, verbaque eorum omnia, beatus Rex ea jurijurando suo inserere noluit. Cum vero Paganus quisquam, qui emirorum unus erat, beato Regi diceret: Captivus noster es, mancipium nostrum, & in carcere nostro tam audacter loqueris? Aut exequeris quod volumus, aut cruci affigemini tuque, tuique: nihil omnino his motus fuit beatus Rex, at respondit; si corpus occidissent, animam suam sub eorum potestate non futuram.

[22] [ex eo quod equitem creare noluerit Saracenum,] Mirabile admodum est, quod sequitur. Postquam venerabilis Rex fuerat captus, ut supra dictum est, emirus ille, qui soldanum mox occiderat, ut dicebat, stetit ante venerabilem Regem gladio evaginato ac sanguinolento, ipse etiam cruore infectus, eoque vibravit gladium modo, ac si eum gladio ferire voluisset; dixitque memoratus emirus, in sua esse potestate & venerabilem Regem occidere, si vellet; & eum libertate donare; libertate vero donaturum, modo se equitem creare vellet: quod ut faceret, suaserunt beato Regi illustres quidam Christiani, qui circa ipsum erant. Respondit Beatus, nullo se modo equitem creaturum quemcumque infidelem; at si Christianus esse vellet, se ducturum eum in Galliam, magna ibi terrarum possessione donaturum, equitemque creaturum, ac in magno habiturum honore; verum in id Saracenus consentire noluit.

[23] [ex constanti pietate in adversis,] Res etiam est mirabilis, quod, licet trans mare damna multa, multaque passus sit opprobria, semper de bono in melius progredere, pius magis esset, & firmus magis in fide Jesu Christi. Adhæc, cum venerabilis sanctus Ludovicus quandoque commemoraret, quo pacto fuisset captus, atque dedecora, quæ trans mare accepisset, illique, qui audiebant, ei dicerent, talia ei non esse commemoranda, quæ in ipsius cedebant ignominiam: respondit, Christianum quemlibet honori sibi ducere debere, quodcumque ignominia pati potest pro honore & amore Domini nostri Jesu Christi.

[24] In doctrina, quam regi Philippo bonæ memoriæ filio suo, qui post ipsum regia potestate regnum administravit, propria manu sua scriptam reliquit, clausula quædam continebatur, quæ est hujusmodi: [doctrina filio data, urbibus in Terra sancta munitis,] "Curato pro viribus tuis, ut nebulones, aliique homines perversi regno tuo expellantur, ut terra tua hominibus istis sit expurgata, quemadmodum faciendum intelliges consilio proborum virorum". In prima etiam peregrinatione sua, postquam Saracenorum carcere erat liberatus, ad munimen Christianorum, atque ad conservationem, honoremque fidei Christianæ, propriis sumptibus cingi jussit urbem quamdam, nomine Cæsaream, muris tam altis ac latis, ut currus supra eos commeare possit; murosque instrui jussit turribus, duplicique pinnarum admodum crassarum ordine. Muris item includi jussit civitatem, nomine Jafam k, & Sidonem, & castrum Cayphas, partemque quamdam urbis Acconensis, quæ passim vocatur Mons Musardus. In doctrina autem filio data etiam hæc verba continentur. "Nullo modo tolerato verbum ullum, prolatum in contumeliam Domini nostri, beatæ Virginis, aut Sanctorum, quin de eo vindictam sumas; nisi clericus esset, aut persona tam illustris, ut eam tu punire non

potes; tum vero ei peccatum suum ostendi curato per Dominum suum, eumque qui ipsum poterit punire”.

[25] Venerabilis Rex statutum condidit, idque per totum regnum suum promulgari jussit, [ex odio in blasphemos, quos graviter punit,] ut nulli liceret blasphemiam proferre, aut verbum quodcumque turpe de Deo, de beata Virgine Maria, vel de Sanctis, aut per membra eorum jurare: jubebatque quandoque eos, qui in hanc legem peccabant, in labiis uri, seu signari ferro calido & candenti rotundo, cui virgula erat insculpta, ad hoc peculiariter composito. Alias in scalis exponi jubebat coram populo, intestinis animalium stercore plenis collo ipsorum appensis. Præcepit etiam ut in claris urbibus loco publico scalæ ponerentur, in quibus blasphemi in Deum statuerentur, ac ligarentur in odium istius peccati. Speculatores autem contra eos statui voluit, qui eos accusarent, scalæque ad id specialiter ordinatæ erant in urbibus, & locis solemnioribus præcepto beati Regis. Porro contigit, ut quis juraret turpe de Deo juramentum, resque beato Regi nuntiaretur: & quando Rex eum volebat puniri, multi Regis consilarii, multique proceres pro illo apud Regem intercedebant, eumque, quantum poterant, defendebant, dicentes, tanto eum non esse dignum supplicio: de quo tamen venerabilis Rex præingenti Dei honoris studio, ut firmiter creditur, neminem audire voluit, sed præcepit ut ferrum candens applicaretur labiis juratoris istius, ac in Deum blasphemi.

[26] Postea, ubi secundæ peregrinationis tempore beatus Rex in terram descenderat in agro Tunetano, [denique quod pro fidei exaltatione mortem obierit.] ac possessionem inire vellet, præcepit ad Dei honorem ore proprio, dixitque magistro Petro de Conde, ut ita scriberet: “Præco possessionem vobis denuntio nomine Domini nostri Jesu Christi, ejusque servi Ludovici Gallicæ Regis”, aliaque quæ in præconio promulgari debent. Ex

quo populus, qui id audiebat, intellexit magnam fidem venerabilis sancti Ludovici, quod nominaret Jesum Christum, affirmans præconium, quod erat denuntiandum, esse Domini nostri Jesu Christi. Ne prætermitti quidem debet, quamvis res sit palam nota, quod dictus venerabilis Rex bis mare transmiserit ad incrementum fidei Christianæ ingenti cum exercitu immensisque sumptibus. Prima vice secum duxit Margaritam reginam uxorem suam, atque hoc modo transmiserunt omnes ejus fratres: secunda vice secum duxit omnes, quos tunc habebat, fratres; ex quatuor vero, quos habebat, filiis tres natu majores secum duxit, ac filiam charissimam Navarræ reginam. Demum secunda hac vice susceptum persequens negotium ad incrementum fidei Christianæ beate, sancteque dies suos finivit in terra transmarina.

IV.

[27] Spes, qua mens in se corroboratur, ad Deum elevatur, [Spes firma Sancti Regis] ad perseverantiam animatur, atque ad certam divini auxilii fiduciam, tantopere corroboravit venerabilem sanctum Ludovicum, solata est, animavitque, ut adversa omnia despiceret, difficilia quælibet pro viribus aggrederetur, nihil non suscipere auderet ex fiducia divini auxilii, qua nitebatur, sicuti tota ejus vita manifestum facit: ex qua vita unum solummodo factum pro speciali exemplo desumo. Quando venerabilis sanctus Ludovicus post primam peregrinationem redibat ex provinciis transmarinis, jamque duobus aut tribus circiter diebus navigassent, ac propinqui essent urbi Limissoni, tempore nocturno paullo ante diem navis, qua venerabilis Rex, regina ejus uxor, liberique eorum, nimirum dominus Joannes comes jam Nivernensis, dominus Petrus comes olim Alenconius, ac domina Blanca olim uxor domini Ferdinandi, filii natu maximi & heredis illustris Castellæ regis, nati trans mare, multæque aliæ personæ vehebantur, impegit atque in

durum arenæ cumulum est allisa; vehementique dicta navis tum percussa est impetu.

[28] [illustri exemplo demonstratur.] Qui in navi erant, hoc sentientes, vehementer timuerunt, ne navis esset rupta. Clamantibus autem eorum aliquibus præ timore periculi, beatus Rex nullo modo perterritus, e vestigio se recepit ad locum, ubi verum Jesu Christi Corpus permissione legati Pontificii episcopi Tusculani erat positum, ibidem beatus Rex in cubitos, genuaque humi provolutus, tempore aliquo in oratione permansit. Demum naucleri, ubi navem inspici jusserant, retulerunt beato Regi carinæ navis tres omnino tignos esse avulsos. Fuit navis restaurata quantum potuit, ac deinde decem, aut circiter, hebdomadis, eadem navi vecti fuere; donec memoratus sanctus Rex aliique, qui erant in dicta navi, in Provinciam appulerunt ad castrum, quod Olbia nominatur. Dicebant autem naucleri ex mille navibus ne unam quidem evadere potuisse ex tanto periculo, certoque creditur ex dicto eos periculo fuisse ereptos propter fiduciam atque orationem venerabilis sancti Regis. Notandum autem hoc loco dictum quoddam, quod regina Margarita uxor ejus supradicta multis aliquoties narravit: videlicet, quando venerabilis Rex, atque ipsa, eorumque liberi supra dicti in illo erant periculo, infantium nutrices ad eam accurrisse; eique dixisse: Domina quid faciemus liberis tuis? Eosne excitabimus, lectoque levabimus? Et domina, de vita corporis infantium ac sua desperans, respondit: Ne eos excitaveritis, neque e lecto levaveritis; at dormientes sinite eos ad Deum abire. Hoc vero dixit magna spe, quam habebat, eos perpetuo in cælo victuros.

ANNOTATA.

Bellomontium ad Oësiam, vulgo Beaumont sur Oyse, oppidum est in provincia Insulæ Franciæ ad Oësiam

fluvium, 8 leucis distans Parisiis versus Bellovacos, ut habet Baudrandus in Geographia.

Meldæ, vulgo Meaux, urbs nota est in Bria provincia ad Matronam fluvium, cujus tunc episcopus erat Petrus de Cuissy, memoratus apud Sammarthanos in Gallia Christiana tom. 3, pag. 701.

Memphis longissimo distabat intervallo a Damiatâ, eratque supra famosum Ægypti Delta ad Nilum sitæ, ubi nunc fere est Cayrus magna. Alii putarunt Damiatam esse antiquum Pelusium, at nihilo verius, licet minus distaret Pelusium. De Memphi autem consuli potest Cellarius Geographiæ antiquæ lib. 4, cap. 1, pag. 41. Capta a Rege Damiatâ anno 1249. Vide de his omnibus Commentarium, & Joinvillium, ubi singula ordine relata sunt.

Illicitum videri conditionem hujusmodi juramento addere, diximus in Commentario num. 684.

Condita Jafa anno 1252, Sidon 1253. Acconis pars 1250: ac eodem forte tempore castrum Cayphas, nisi illud cum Cæsarea munitum sit anno 1251. Porro castrum Cayphas ad radices montis Carmeli situm erat, ac tribus leucis distabat Accone. Videri de his potest temporis ordine Commentarius.

Hanc pœnam legibus promulgatis non statuit, ut putarunt non pauci; sed pro arbitrio infligi jubebat, dum blasphemiciæ erant enormes; ut disces ex iis, quæ de his in Commentario ibidem disputavimus.

CAPUT III.

**Amor Sancti in Deum: pietas in cultu divino,
concionibus audiendis, & accipiendo sacratissimo
Jesu Christi Corpore.**

V.

Quis satis queat esse idoneus ad enarrandam ferventem charitatem, [Fervens Sancti in Deum amor,] qua beatus Jesu Christi Amicus flagrabat? Prorsus enim ut carbo candens, qui plenus est igne, ita venerabilis sanctus Ludovicus amore Dei fuit accensus. Quippe "ab ineuntis ætatis primordiis Dei Filium tenera mentis affectione dilexit: nec diligere desiit, studia continuando salubria, dum vitæ sibi commoditas affuit temporalis: sed quanto majori profecit ætate, ac in tempora prolixiora prosiliit, tanto in ejus exarsit amorem fervore spiritus ampliore": quemadmodum Bonifacius Papa VIII commemorat. Ad hæc docebat atque affirmabat, Deum amandum esse super omnia sine ulla mensura, utpote qui agnoscebat humiliter beneficia Domini nostri, eaque ut cognoscerent alii, eos docebat, ac erudiebat. Præterea alios docebat, quo pacto Domino nostro magis placere possint, quantamque adhibere eos oporteat diligentiam, ad evitanda quælibet, quæ ei debeant displicere. De quo in doctrina, quam scripsit propria manu ad filiam suam Navarræ reginam, hæc verba inter alia leguntur.

[30] [quem & liberis suis instillare conatur:] "Dilecta filia, te doceo, ut ames Dominum Deum nostrum ex toto corde tuo, & ex totis viribus tuis; sine eo enim nullus quidquam valere potest. Nihil tam recte amari potest, neque tam utiliter. Dominus est, cui omnis creatura potest dicere: Domine, Deus meus es tu, nullo bonorum meorum eges. Hic ille est Dominus, qui misit Filium suum in terram, ac in mortem tradidit, ut morte inferni nos liberaret. Multum aberrat creatura illa, quæ alio amorem cordis sui inflectit, quam ad ipsum, aut sub ipsum. Mensura, qua ipsum amare debemus, est amare sine mensura. Meritus est abunde, ut ipsum amemus: nam prior nos amavit. Utinam mature perpendere posses, quantum venerabilis Dei Filius egerit pro redemptione nostra. Desiderium

concipe, quod numquam a te abscedat; nimirum qua ratione magis Domino nostro placere possis. Hoc etiam cordi imprime, quod, si certo scires nullum tibi futurum bonorum, quæ feceris, præmium; nullam malorum pœnam: nihilominus cavere deberes, ne facias Deo displicentia; ac animum adjicere ad faciendum pro viribus, quæ ei sunt grata, puro erga eum amore". Rursum in doctrina, quam propria manu scripsit regi Philippo bonæ memoriæ filio suo, hoc modo scribit: "Chare fili, primum te doceo, Deum amare ex toto corde tuo, & ex totis viribus tuis; nam sine hoc nihil valere potest". Ex quibus clare patet, quantopere Deum amaverit, quantumque liberos suos ejus amore erudierit.

VI.

[31] Gratia pietatis, ac fervor bonæ voluntatis in corde venerabilis sancti Regis abscondi non potuit ast illam multis, certisque indiciis manifestavit. Beatus Rex in Deum, ejusque Sanctos, atque in sanctam Ecclesiam summa ferebatur pietate, [summa in Deum pietas,] veluti manifeste patet ex cursu vitæ ipsius, clareque innotescit ex testimonio multorum virorum probitate præstantium, ac fide dignorum, qui longo tempore eo familiariter sunt usi, quique jurati affirmabant, insigni eum religione fuisse plenum. Nihilominus ut id certius etiam demonstretur, specialia quædam sunt conscripta.

[32] Venerabilis Rex Horas suas canonicas recitabat magna religione cum quodam ex ministris sacelli sui, [luculenter probata ex Horis canonicis,] idque horis ipsis statutis, ante statutum tempus illas non recitans, aut certe spatio quam poterat minimo. Ad hæc ritu solemniter jubebat per ministros sacelli sui, & clericos omnes Horas canonicas ipsis horis statutis, horam non præveniando, aut spatio certe, quam poterat, brevissimo: eas autem audiebat magna pietate. Quin etiam, quando

eques iter instituebat, sacelli sui ministros equis insidentes Horas canonicas recitare jubebat elevata voce, concentuque musico, eodem prorsus modo, acsi in ecclesia fuissent, ne statutum tempus præteriret. Consuetudo vero, quam beatus Rex servabat in cultu divino, erat hujusmodi. Venerabilis Rex surgebat e lecto media nocte, jubebatque vocari clericos, ac sacelli ministros; tum vero in sacellum intrabant singulis noctibus coram Rege; & tum canebant alta voce, concentuque musico preces Matutinas illius diei, ac deinde de diva Virgine. Neque ideo beatus Rex utrasque preces Matutinas non dicebat in eodem sacello submissa voce cum uno ex sacelli sui ministris. Matutinis precibus recitatis, sacelli ministri, si vellent, redibant ad lectos suos. Modico elapso temporis spatio, eoque tam exiguo, ut quandoque post reditum suum capere somnum non potuissent, eos vocari jubebat ad Primas recitandas. Tunc Primas dicebant in sacello alta voce, concentuque musico, congruas diei, ac de beata Virgine diebus singulis; Rege venerabili ibidem præsentem, & utrasque cum uno ex sacelli sui ministris recitante. Hiberno autem tempore quotidie parum aberat quin Primæ recitatæ essent ante diem: post Pascha vero tali hora dicebant preces Matutinas, ut absolutæ essent paullo ante diem, quia dies tunc erant longiores. Atque id faciebat beatus Rex diebus quoque ac noctibus, quibus fuerat cum regina uxore sua.

[33] Postquam Primæ erant cantatæ modo supra dicto, [Missæque Sacrificiis, quibus assistebat quotidie,] beatus Rex Missæ Sacrificio quotidie assistebat, primum pro defunctis, quod plerumque dicebatur sine concentu musico. Verum subinde, veluti cum anniversaria defuncti erat commemoratio, aut quis ipsius domesticorum obierat, in cujus refrigerium Sacrum dici curabat, illud concentu musico celebrabatur. Singulis item diebus Lunæ venerabilis Rex alta voce concentuque musico cantare

jubebat de Angelis; singulis diebus Martis de beata Virgine Maria; singulis diebus Jovis Missam de sancto Spiritu; singulis diebus Veneris item Sacrum de cruce; & singulis diebus Sabbati rursum Sacrum de diva Virgine. Insuper præter hæc Sacra jubebat quotidie elata voce, concentuque musico cani Sacrum feriæ, aut festo congruum. Tempore sacri quadraginta dierum jejunii semper assistebat ternis Missæ Sacrificiis quotidie, quorum unum dicebatur in meridie, aut circa meridiem. Quando autem æstivo tempore, dum intensus erat calor, iter agebat, matutino tempore proficiscebatur, dumque ad hospitium pervenerat, dicta Sacra fieri jubebat; omnibusque prædictis assistebat venerabilis Rex.

[34] [Horas præterea ipse recitans,] Postea, ubi aderat hora prandii, priusquam comederet, intrabat sacellum suum, sacellique ministri coram ipso concentu musico dicebant Tertias ac Sextas diei congruas, ac de beata Virgine; at ipse cum quodam ex ministris sacelli sui eosdem recitabat submisso tono. Cum autem in itinere erat tempore Tertiarum, Sextarum, aut Nonarum (at de Nonis hoc intelligendum jejunii e tempore) curabat easdem preces horarias elata voce ac musice cani inter equitandum a sacelli sui ministris, ipseque eas cum uno recitabat submissa voce. Singulis etiam diebus assistebat sacris Vesperis musice cantatis, easdemque cum uno sacelli ministro recitabat voce dimissa. Post cœnam sacelli ministri sacellum ipsius ingrediebantur, voceque elata ac musica canebant Completorium diei congruum, ac de diva Virgine, beatusque Rex, dum erat in sacello suo, sæpissime genibus innitebatur eo tempore, quo Completorium canebatur, totoque eo tempore preces fundere studebat. Quotidie absoluto Completorio de Dei Genitrice, sacelli ministri eodem ipso loco canebant unam ex antiphonis de Domina nostra ritu solemni, concentuque musico; videlicet quandoque Salve Regina, quandoque

aliam, cum oratione subjungenda, quemadmodum solet recitari.

[35] [adjuncto Officio de beata Virgine, etiam dum ægrotabat:] Post hæc statim Rex revertebatur ad cubiculum suum, eoque ibat. Tunc unus presbyterorum ejus veniebat, post quem ferebatur aqua sacra; qua presbyter cubiculum aspergebat, dicebatque hunc versiculum, Asperges me, orationemque subjungi consuetam. Ubi vero aderat hora, qua venerabilis Rex cubitum ire consueverat, utrumque Completorium recitabat cum sacelli ministro prædicto. Porro diebus solemnioribus, quibus Officium fiebat ritu duplici, Officium de Matre Dei non recitabatur in sacello concentu musico; at submissa solum voce; exceptis insuper festis Natalis Domini, Paschatis, aliisque hujusmodi maxime solemnibus, quibus presbyteri in sacello non recitabant Officium de Domina nostra. Quando autem venerabilis Rex erat in loco quodam, ubi non habebat sacellum aliud, pro sacello habebat cubiculum suum. At vero per omnia fere regni loca sacellum habebat. Quamvis etiam ægrotaret venerabilis Rex, jubebat semper sacelli sui ministros in sacello suo solemniter ritum cantare Horas canonicas; alii vero duo clerici aut Religiosi recitabant preces horarias de die, ac de beata Virgine coram lecto ejus, ubi decumbebat. Nisi nimis esset debilis, recitabat versiculos ex una parte, aliique ex altera; cum vero esset tam debilis, ut loqui non posset, alium apud se habebat clericum, qui pro ipso psalmos recitabat.

[36] [item ex splendore, & ordine,] Porro diebus singulis ferialibus, seu diebus illis, quibus non recitantur lectiones novem, duo supra altare lucebant cerei, qui renovabantur diebus quibuslibet Lunæ, ac Mercurii. At Sabbato quolibet, omnique festo simplici novem lectionum tres altari imponebantur cerei. Quolibet vero festo duplici, aut semiduplici novis mutabantur; atque altari imponebantur

sex, vel octo cerei. At in festis solemnioribus cerei duodecim in altari ponebantur: uti etiam in anniversariis sacris pro patre ipsius, ac matre, omnibusque regibus, pro quibus in sacello suo anniversaria Sacra fieri curabat. Quoties autem cerei mutabantur, novique altari imponebantur, ut dictum est, quod de prioribus cereis supererat, sacelli ministris, ac clericis cedebat ad eorum emolumentum. Omnibus diebus Dominicis Adventus, omnibus festis Apostolorum, sancti Nicolai, sancti Martini, sanctæ Mariæ Magdalænæ, similibusque festis majoribus, solemniter Sacrum cantari jubebat cum diacono & subdiacono: ac in festis solemnibus semper volebat, ut antistes unus aut plures Sacrum sibi solemniter cantarent; & tum diaconi ac subdiaconi vestibus indui curabat, quos ex clericis suis habere poterat, iisque indutos vestibus jubebat episcopo sacrum cantanti ministrare.

[37] Quandoque etiam in festis maxime solemnibus volebat, [quocum rem divinam peragi volebat:] ut antistites interessent precibus Matutinis, quibus ipse in sacello suo assistebat. In festis autem solemnibus Dei, ac beatæ Virginis, apparatu tam solemni, tantoque temporis spatio, cultum divinum obiri jubebat, ut omnibus fere aliis tædium pareret diuturnitas Officii. Ad hæc venerabilis Rex volebat ut cultus divinus perageretur tam composite, & tam solemniter, ut ei non sufficeret, quod sacellani ipsius, aut clerici ordinarent, quis Sacrum caneret, quis Evangelium prælegeret, aut quis alia perageret; sed ipse sæpe hæc ordinaret, ac præciperet per quemdam sacelli sui ministrum illis, quos ad hæc ministeria peragenda noverat magis idoneos, ut ea obirent. Porro ut in omnibus honoraretur Deus, in sacello suo habebat indumenta presbyteris, aliisque ordinibus congrua, uti etiam vestimenta propria episcopis ex samili panno, aliisque pannis e serico pretiosis, composita, acupicta & alia, eaque diversi coloris, prout tempora ac festa exigebant.

[38] Rursum venerabilis Rex quotidie cum quodam sacelli ministro recitabat Officium pro defunctis secundum consuetudinem ecclesiae Parisiensis. [item ex Officio defunctorum quotidie recitato; ex modestia in re divina, aliisque pluribus.] Porro licet tempus esset hibernum, ac frigus intensum, nihilominus venerabilis Rex, quando in templo erat aut sacello, semper erecto stabat corpore, vel genibus flexis in terram, seu pavementum, aut in partem alteram scamni anterioris, humique nitebatur, pulvino non interposito, at extenso dumtaxat sub ipso tapete quodam. Tempore, quo Sacrum celebrabatur, non facile sinebat, ut quis secum loqueretur, nisi quod quandoque paullo post Euangelium, & paullo ante orationes secretas audiret eleemosynarium suum, neque ullum alium, nisi brevissime. Sæpe etiam contingebat, ut tam cito e lecto surgeret, vestesque ac tibialia indueret ad templum mox intrandum, ut alii, qui in ejus cubabant cubiculo, tibialia induere non possent, sed nudis pedibus cursim eum sequi deberent. Absolutis Matutinis longo tempore orabat aut in sacello, aut in vestiario suo, aut ante lectum suum. Ubi ab oratione surgebat, si nondum illuxisset, trabea quandoque se exuebat, lectumque ingrediebatur, quandoque etiam trabea indutus dormiebat. Quandoque cubiculariis suis partem candelæ dabat, iisque præcipiebat, ne diutius dormire se sinerent, quam candela illa arderet, ita ut eum quandoque excitarent jussu ipsius, ipseque surgeret, ac diceret illis, se necdum esse calefactum. Excitatus autem mox surgebat quam poterat citissime, atque ad templum, sacellumve se conferebat. Ceterum, quia vigiliis suis immoderatis, aliisque laboribus multis, quos longo tempore sustinuerat, vehementer erat debilitatus, ei suasum fuit a viris Religiosis, ut tantum ne vigilaret, neque tam mane surgeret: qua de causa non tam cito in posterum surrexit, surgebat tamen ea hora, ut preces Matutinæ dictæ essent priusquam illuxisset, hiberno certe tempore.

[39] [Quanta pietate & humilitate sacras audiret conciones,] Venerabilis Rex lubentissime, sæpissimeque audiebat verbum Dei, atque animum ad illud advertebat diligentissime. Propterea singulis diebus Dominicis, ac festis singulis, frequenter etiam aliis diebus, quando Religiosi ad manum erant, aut alii, qui nossent proponere verbum Dei, eos coram se prædicare jubebat, ac humi sedebat super juncos, dum coram ipso prædicaretur. Ubi iter instituebat, quando utiliter poterat ad abbatiam quamdam divertere, conventumve Religiosorum, perquam lubens id faciebat, ibique sermonem sacrum haberi jubebat, ut ipse atque illi ad virtutem excitarentur. Consuetudo autem ejus erat talis. Quando audiebat quandoque prædicationes sacras, quæ in loco Religiosorum congressibus destinato habebantur, sedebat sæpe in medio religiosi istius loci super juncos, etiam eo tempore, quo intensum erat frigus, prope terram: ac monachi superius sedebant in sedibus suis consuetis. Ut autem gregarii milites libentius concioni interessent, ordinavit ut manducarent in cœnaculo: qui milites ibi comedere non solebant, sed stipendium accipiebant ad sumptus foris manducandi; dabatque venerabilis Rex eis insuper stipendium integrum, ac nihilominus in aula manducabant. Quandoque etiam pedes incedebat bis uno die per quartam leucæ partem, ut interesset orationi sacræ, quam ad populum haberi jubebat. Diligentissime audiebat orationem sacram; si autem contingeret, ut contentio oriretur circa oratorem, illam jubebat comprimi. Aliquando etiam prælectionem audiebat in schola fratrum Prædicatorum Compendii: illaque finita, præcipiebat ut oratio ibi haberetur ad laicos, qui cum eo illuc venerant.

[40] [& sacrosanctum Domini Corpus susciperet.] Venerabilis sanctus Ludovicus ebulliebat ferventi pietate, qua ferebatur in Sacramentum veri Corporis Domini nostri Jesu Christi. Sexies enim, ut minimum, quotannis cælesti

hoc epulo reficiebatur: videlicet in Paschate, Pentecoste, festo beatæ Virginis in cælum Assumptæ, Omnium Sanctorum, Natalis Domini, beatæ Virginis Purificatæ. Summa quoque pietate ibat Servatorem suum accepturus; ante enim lavabat manus, & os, caputque capitis ac galericulo nudabat. Tum postquam chorum templi erat ingressus, non pedibus incedebat usque ad altare, sed genibus eo se promovebat; cumque esset ante altare, dicebat primum ipse per se suum Confiteor junctis manibus, multis suspiriis ac gemitibus, & tunc hoc modo accipiebat verum Jesu Christi Corpus e manu episcopi vel presbyteri.

ANNOTATA.

Preces canonicæ in septem horas divisæ sunt: quæ si singulæ seorsim, statutisque a prima institutione horis recitentur, Matutinæ preces cum laudibus, quæ horam nocturnam constituunt, recitandæ venient ante solis ortum: preces Primæ prima post solis ortum hora, Terticæ medio tempore inter solis ortum & meridiem, Sextæ in meridie, Nonæ inter meridiem & solis occasum æquali ab utroque distantia, Vesperæ hora ultima ante occasum solis, ac denique Completorium postquam sol occubuit. Hæc latius deducta, ac erudite probata invenies apud eminentissimum Cardinalem Bellarminum tom. 4 Controversiarum, controversia 3, lib. 1 cap. XI: ubi & plura de nomine, antiquitate, institutioneque Officii divini disputata sunt cap. 10, 13, 14, calumniæque hæreticorum cap. 12 refutatæ. Porro hic ordo singulas horas seorsim recitandi, uti præceptus non est, ita omnibus non est usitatus; nec illum in omnibus secutus est Sanctus, ut patebit in sequentibus: servavit tamen omnino ordinem sibi semel præscriptum, nec aliud indicare voluit biographus.

Quia jejunii tempore Nonæ etiam dicebantur ante cibi sumptionem, non item alio tempore.

Hic numerus cereorum exactius narratur in ipsis Ludovici hac de re statutis num. 455 Commentarii. Ibi enim duplicatur numerus hic relatus, additurque, singulos fuisse duarum aut trium librarum.

Pannus samilis, Gallis samit, pretiosus admodum est ex serico, aureisque filis passim intertextus. Videri potest Cangius ad vocem exametum.

Junci spargebantur, in solemnitatibus vel principis accessu, ut docet Menagius ad vocem Joncher. His igitur imponebatur ei sedes.

Id pro tempore videbatur frequenter communicare. Alius erat usus apud primos Christianos, alius hodiedum viget, certe in Belgio nostro.

Gallice, son chaperon & sa coife. Utrumque est capitis tegmen. Primum haud absimile erat cucullo monachorum, Gallisque olim etiam regibus erat usitatum, de quo plura vide apud Cangium in Glossario ad vocem caparo. Aliud minus est, & hodie etiam usitatum, quod ex corio, panno, lineo, sericove, infra pileum gestatur.

CAPUT IV.

Pietas Regis erga sanctam crucem, sacra Sanctorum pignora; quanto honore & amore Religiosos, ecclesiasticos, ac probos quoslibet prosequeretur: ubi etiam de foundationibus piis quam plurimis.

[Pietas in sanctam crucem,] Qualibet die Veneris sancta, qua crux adoratur, venerabilis Rex adibat vicinas

ecclesias loci, ubi tunc erat, idque nudis pedibus, in quocumque illa die degeret loco: habebatque tibialia, superiorem quoque pedis partem tegentia, sine soleis, ne caro sua conspiceretur; at plantas pedum suorum prorsus nudas humi figebat: largaque super aras ecclesiarum, quas invisebat, offerebat dona, ac deinde rei divinæ usque ad finem intererat, nudis item pedibus, donec sanctam crucem adorasset. Porro hoc modo ad eam adorandam accedebat, ut trabea sua esset exutus, indutus veste corpori adstrictitia, vel tunica, atque ita nudis pedibus, ut ante dictum est: soluto insuper cingulo, deposito galericulo, nudo prorsus capite in genua provolvebatur, pieque sic adorabat sanctam crucem. Deinde per aliquod terræ spatium genibus se promovebat, ac orabat; iterumque tertia vice genibus procedebat usque ad crucem, illamque adorabat, atque osculabatur tenera pietate, magnaque reverentia, ac humi se prosternebat primum in formam crucis, crediturque eo tempore, quo illam osculabatur, ubertim id faciendo flevisse. Quando venerabilis Rex prima vice iter transmarinum suscipere voluit, venit ad ecclesiam beatæ Virginis Parisiis, illic Missæ Sacrificio interfuit, incessitque ab ecclesia Parisiensi usque ad sancti Antonii nudis omnino pedibus, balteo e collo pendulo, baculo peregrinationis indice manibus imposito, magna pietate, comitante eum illuc numerosa populi turba. Ibidem deinde populo, qui secutus erat, valedixit, equum conscendit, atque discessit.

[42] [in Christum natum;] Postmodum ipso anno, quo prima vice ex partibus transmarinis rediit, venerabilis hic Rex in pervigilio Natalis Domini venit summo mane ad abbatiam Regalis-Montis Ordinis Cisterciensis in diœcesi Bellovacensi, dixitque interesse se velle promulgationi Nativitatis Domini nostri, quæ in festo illo fieri solet per totum Ordinem ipsa hora, qua habetur monachorum conventus, congreganturque illa hora monachi in loco,

quem capitulum vocant. Statutum autem abbatiae est tale, ut illa hora abbas, omnesque monachi, qui eo accedere possunt, conveniant in capitulum. Unusque monachorum stans in medio capituli, hæc inter alia pronuntiat verba: "Jesus Christus Filius Dei natus est in Bethleem Juda". His dictis, abbas & monachi humi se prosternunt, jacentque sic in oratione, donec abbas se erigat. Propterea venerabilis sanctus Ludovicus hora ista venit in capitulum, conseditque juxta dictum abbatem usque ad pronuntiationem, eaque facta, se etiam humi prostravit extensum, quemadmodum abbas, aliique monachi, humiliter ac religiose; extensusque ibidem in oratione jacuit, donec abbas signum ei daret se erigendi, tunc se erexit.

[43] [in instrumenta varia passionis Dominicæ,] Venerabilis sanctus Ludovicus habebat coronam spineam Domini nostri Jesu Christi; magnam partem crucis, cui Deus fuit affixus; lanceam, qua latus Domini nostri fuit transfixum; multasque alias gloriosas reliquias, quas obtinuit. His reliquiis sacellum Parisiis erigi curavit; ad quod expendisse dicitur quadraginta omnino millia librarum Turonensium, & ultra. Ornavit etiam venerabilis Rex auro, argento, gemmis, aliisque ornamentis regiis loca ac thecas, in quibus sacræ reliquiæ requiescunt, æstimanturque dictarum reliquiarum ornamenta centum facile millibus, & ultra, librarum Turonensium. Ad hæc fundavit in dicto sacello canonicos, aliosque clericos ad celebrandum in perpetuum in memorato sacello cultum divinum coram sacris reliquiis supra dictis: atque ipsis assignavit ac constituit tot redditus perpetuos quotannis percipiendos ex pecunia, frumento, aliisque rebus, ut singuli illi canonici, qui decem sunt aut duodecim, annuatim accipiant quinquaginta quinque Turonense; licet habeant domos idoneas, quarum tres venerabilis Rex Ludovicus construi jussit prope dictum sacellum.

[44] Porro ad honorandum augusto cultu memoratas reliquias, venerabilis Rex in dicto sacello tres quotannis stabilivit solemnitates. Primæ solemnitati interesse voluit conventum fratrum Prædicatorum Parisiensium; [quæ Parisiis juxta ac splendide veneratur.] secundæ conventum fratrum Minorum; tertiæ interesse jubebat quosdam ex utrisque fratribus ante dictis, atque etiam alios, quorum Parisiis magna erat multitudo, ex fratribus, qui habitabant in domo quadam apud palatium regium, ac prope hoc ipsum sacellum; ut tunc assisterent Matutinis precibus ad postulationem venerabilis Regis. In tribus his solemnitatibus, Sacro cantato apparatu maxime celebri, fratres, qui Sacro huic interfuerant, comedebant in cœnaculo venerabilis Regis, & Rex cum ipsis. Legebatur quoque perpetuo inter comedendum, quemadmodum fieri solet in tricliniis dictorum fratrum. Præterea in festis memoratis venerabilis Rex vocari jubebat episcopos quosdam, quos habere poterat, jubebatque hos episcopos ac fratres supplicantium ritu longo agmine procedere per palatium regium ad sacellum redeundo: in hoc autem supplicantium agmine venerabilis Rex humeris suis una cum episcopis portabat reliquias ante memoratas; idemque agmen augebat clerus ac populus Parisiensis. Consueverat etiam venerabilis Rex, quando erat Parisiis, memoratum sacellum ingredi, postquam Completorium erat dictum qualibet Vespera a sacelli clericis, diuque ibidem orare.

[45] Venit aliquando ad abbatiam Regalis-montis in pervigilio sancti Michaëlis, [Alia specimina pietatis in Sanctos,] ubi tunc pernoctavit. Quando abbas surrexit illa nocte ad Matutinas, clerici venerabilis Regis jam fere absolverant Matutinas dicti beati Regis, ubi multum erat luminis, easque cantabant admodum solemniter. Postquam autem sonuerat in ecclesia ad Matutinas, dictumque erat, Venite exultemus, venerabilis Rex ingressus est ecclesiam multo cum lumine, & processit ad

locum, ubi sedet abbas in choro, conseditque apud abbatem, ac fuit semper ibidem venerabilis Rex in Matutinis monachorum, ubi dicuntur octodecim psalmi, lectiones duodecim, duodecim responsoria, te Deum laudamus, & Euangelium. Dum canebantur responsoria, venerabilis Rex descendebat e sedili suo, capiebat librum ac lumen, & inspiciebat. Postea Matutinis finitis, ubi inchoabantur Laudes, venerabilis Rex dixit abbati, velle se tantisper quiescere: eodem enim tempore matutino Parisios eum proficisci oportebat. Tunc beatus Rex se recepit ad cubiculum suum; finitis vero Laudibus, ad hanc ipsam ecclesiam rediit, ibique Sacro musice cantato interfuit. Deinde Parisios usque equitavit, ut festo sacrarum reliquiarum interesset: nam postridie festum sancti Michaëlis solebat illic celebrare festum sacrarum reliquiarum Parisiensium.

[46] In festo item sancti Dionysii quotannis beatus Rex, [præsertim sanctum Dionysium, cui quotannis donum offert.] quando degebat in partibus illis, veniebat Dionysiopolim. Deinde canebantur solemniter Matutinæ initio noctis, iisque finitis monachi abbatiae sancti Dionysii in chorum ingrediebantur, canebantque solemniter in hac ipsa ecclesia Matutinas. Venerabilis autem sanctus Ludovicus dicebat justa de causa Deum ista nocte perpetuo laudandum, celebresque cantus edendos, magnasque Deo gratias referendas. Jubebat Matutinas suas cani solemniter in sacello suo per sacellanos suos & clericos: cantatis autem Matutinis a monachis, venerabilis Rex procedebat ritu supplicantium, cumque eo sacellani ac clerici ipsius, induti sacris trabeis lineisque amiculis, cruce prælata, a sacello sancti Clementis, abbatiae incluso, ubi Matutinas suas inchoaverat, usque ad ecclesiam sancti Dionysii supra dictam, ad corpora sancti Dionysii ejusque sociorum, ibique solemniter cani jubebat, quod de Matutinis suis supererat, eoque modo, ut, postquam essent cantatae, illuxisset. Itaque tota illa

istius festi nocte laudes perpetuæ resonabant in ista ecclesia. Facta hæc fuere sæpissime, ac in consuetudinem abiere tempore venerabilis sancti Ludovici. Item quotannis, quando venerabilis Rex erat in abbacia sancti Dionysii dicto festo: aut si quandoque contingeret, ut tot obrueretur negotiis, ut eo se conferre non posset, postmodum simul ac illi erat otium, accedebat altare sancti Dionysii, secumque vocabat filium suum natu maximum, & coram eo ante altare sancti Dionysii summa religione in genua provolvebatur, capite denudato, ad orandum. Tunc quatuor byzantios aureos primum capiti suo imponebat, manibusque tenebat; ac quatuor hos byzantios magna reverentia offerebat super altare, illudque osculabatur. Et quia prima vice, qua sanctus Rex mare transmisit, septem effluxerant anni, quibus donum istud non obtulerat, quod fuisset trans mare, ubi in Galliam rediit, donum hoc super altare die quadam obtulit modo supra dicto pro septem simul annis.

[47] [Honorifice transferri curat reliquias sociorum S Mauricii:] Quandoquidem venerabilis sanctus Ludovicus decreverat Silvanecti prope palatium suum construendam curare ædem ad honorem sancti Mauricii ejusque sociorum, tantum egit atque effecit, ut viginti quatuor, aut circiter, corpora sociorum sancti Mauricii ex eadem legione acceperit ab abbate, ac monachis istius abbatiae, ubi dicta corpora requiescebant, quæ sita est in Burgundia. Abbas cum quibusdam suorum fratrum, nuntiisque, eo a venerabili Rege missis, ea Silvanectum detulit. Ubi autem pervenerunt tam prope Silvanectum, ut in urbem deferri possent, venerabilis Rex ea deponi jussit in domo quadam episcopi, quæ Mons nominatur, ac media circiter leuca Silvanecto distat. Tunc congregari jussit episcopos, abbatesque multos; ac præsentibus proceribus multis, numerosaque populi turba, instrui jussit agmen supplicantium ex omnibus clericis urbis Sylvanectensis. Imposita fuere memorata corpora sancta

variis thecis, panno serico splendide coopertis; atque ea portari jussit, ingenti procedente supplicantium agmine, in urbem ad ecclesiam principem, hoc modo. Ipse beatus Rex propriis humeris portabat thecam ultimam cum viro claræ memoriæ Theobaldo Navarræ rege ab episcopi domo usque ad ecclesiam ante dictam; aliasque etiam thecas ante se portari jussit per alios magnates equitesque. Putabat enim Rex beatus, ut creditur, congruum esse ac honestum, ut dicti Sancti, qui equites fuerant Jesu Christi, gestarentur ab equitibus. Ubi corpora sacra fuere in memorata ecclesia, beatus Rex Sacrum ibidem cani jussit ritu solemni, concionemque haberi ad populum istic congregatum. Itaque perlubens honorabat Sanctos, eorum festa celebrabat, tantaque omnis generis reliquias prosequabatur reverentia, ut eas osculari non sustineret illa die, qua cum uxore fuerat; dicebatque a viro quodam probo id se didicisse. Prædicta hæc omnia præstitit venerabilis Rex expensis propriis.

[48] Fundavit, dotavitque abbatiam Regalis-montis Ordinis Cisterciensis: in qua abbatia tantum est operis, ut credatur fieri non potuisse per quemcumque alterum illarum partium, nisi per Regem: credunturque sumptus & expensa solorum ædificiorum excessisse centum millia librarum Parisiensium. [fundat, dotatque monasteria, ac templa plurima;] Item fundavit domum Beginarum Parisiis prope portam de Barbeel. Item ecclesiam fratrum Minorum Parisiensium. Item ecclesiam, domumque fratrum Minorum urbis Jafensis trans mare: jussitque construi decem calices argenteos inauratos, vestesque, aliaque templi ornamenta ad decem, quæ ibidem sunt, altaria instruenda. Jussit etiam libros fieri ad cultum divinum, ac fratrum studia, instruxitque memoratam domum lectis, aliaque supellectile necessaria. Rursus fundavit ecclesiam, ac domum fratrum Prædicatorum Compendii, cui loco ædificiisque sine supellectili venerabilis Rex facile impendit quatuordecim millia

librarum Parisiensium: nihilominus post omnia illa, structa illic fuere multa opera jussu beati Regis, quæ ingenti stetere impendio. Præterea curavit venerabilis Rex propriis sumptibus memoratam consecrari ecclesiam fratrum Prædicatorum. Rursum fundavit, ac ædificari jussit Silvanecti prope palatium suum in honorem venerabilis sancti Mauriti ejusque sociorum ecclesiam, & officinas, quæ congruunt duodecim circiter fratribus Ordinis, ac habitus sancti Mauriti in Burgundia; ac stabilivit, ut Deo illic serviretur in perpetuum per istos fratres: deinde donavit illam ecclesiam, eique constituit possessiones ac redditus, quotannis perpetuo recipiendos, usque ad valorem quinque librarum Parisiensium aut circiter. Rursum fundari curavit ac construi domum sororum fratrum Prædicatorum Rotomagi. Item domum fratrum Prædicatorum Cadomi. Item domum Vallis-viridis prope Parisios Ordinis Cartusiensis. Item domum fratrum Carmelitarum Parisiis maxima ex parte. Item fundavit ecclesiam, ac domum fratrum Ordinis SS. Trinitatis ad Fontem-bellaqueum.

[49] Præterea, cum abbas sancti Dionysii venisset quadam vice Pontisaram, [privilegia varia concedit abbatia S. Dionysii, aliisque:] ubi beatus Rex degebat, qui existimabat deberi sibi ab abbacia sancti Dionysii jus solemnis procurationis, dicit isti abbati, recta, ut creditur, intentione: Domine abbas, quare non pacisceris mecum de procuratione vestra, quam mihi debes? Facile contingere poterit, ut quidam ex posteris meis regibus non tanto vos amore prosequantur, quanto ego vos prosequor. Tunc suasum fuit abbati, ut re modica studeret istud procurationis jus redimere, si illud deberet; ne abbacia a secuturis regibus oneraretur. Abbas autem ei respondit, nullam procurationem illi se debere. Quippe habebat chartas veteres regum, unius aut plurium, qui ipsum præcesserant, quibus memorata abbacia de tali onere fuerat exempta, quas chartas memoratus abbas

ostendi jussit venerabili sancto Ludovico Parisios reduci. Verum repertum fuit in actorum codice regio, abbates præcedentes persolvisse memoratum supra procurationis jus: indeque dicebatur, eos uti non debere chartis suis antiquis, privilegiisve prædictis. Factum id fortasse erat exigua cura, negligentiaque abbatum ac monachorum abbatia supradictæ: nihilominus beatus hic Rex, quamvis acta regum publica talia essent, uti supra est dictum, approbavit chartas has antiquas, religionemque regum, qui eas concesserant; voluitque ut validæ essent ac firmæ. Neque hoc solum condonavit abbatia sancti Dionysii, sed insuper dictæ abbatia clientibus, & de Argentolio, Cormeliis, & Ruolio, qui Regi jus procurationis debebant, quod beatus Rex ejusque antecessores habuerant, ad honorem sancti Dionysii, atque amore dicti monasterii, quamvis reges, ejus antecessores, atque ipse possessionem habuissent contra chartas; totumque eis sua benignitate condonavit: eaque de re sanctus Rex Acta certa hujus condonationis confici jussit, sigilloque suo muniri, quæ Acta servantur in memorata abbatia. Ad hæc memoratus sanctus Rex, qui dictam abbatiam a damno præservare voluit pro tempore futuro, ubi intellexerat regem Carolum illis concessisse privilegium, quo non solverent in toto regno suo, neque in aquis, neque in terris; aliquosque regni vitos nobiles resistere velle privilegio dictæ abbatia, ac dicere, regem Carolum non potuisse prædictæ abbatia concedere hujusmodi privilegium in ipsorum detrimentum; tunc beatus Rex denuo concessit memoratæ sancti Dionysii abbatia, ut in omnibus dominiis suis neque in terris, neque in aquis, abbas ac conventus sancti Dionysii obligarentur ullo transitionis jure, neque portorio, neque jure quintæ exigendæ, neque alio onere, de iis, quæ adferre vellent ad usum suum. Item beatus Rex illis concessit, ut frui possent bonis suis, quæ acquisiverant & hic abbas & ejus antecessores in regno Franciæ; atque ut ea retinere possent in perpetuum, & ut cogi non possent ad ea

vendenda, aut se iis privandos alio modo, utque bona dictæ abbatiæ tolli non possent a manu, aut corona Franciæ.

[50] [Religiosos, clericos, ac probos quoslibet magno afficit honore;] Præterea abbatia Caroli-loci Ordinis Cisterciensis obtinuit multos agros, ac possessiones, easque emerat a viris nobiles aliisque tempore dicti beati Regis; pro quibus illi, qui ea vendebant, obligabantur ad clientelæ functiones quasdam ac servitia; neque ea vendi poterant Religiosis, aliisve viris ecclesiasticis, sine potestate a Rege facta. Confirmavit beatus hic Rex emptiones istas, voluitque ut memorata abbatia possessiones istas haberet stabiliter, neque ad functiones clientelæ obligaretur, ad quas illi, qui vendiderant, fuerant obligati. Præterea beatus Rex tantopere venerabatur clericos, ut mensa ipsius sacellanorum, qui coram ipso manducabant, ut preces ante cibi sumptionem, ac gratiarum actionem post cibum sumptum recitarent, altior quandoque esset mensa beati Regis, aut certe æqualis. Memoratus etiam sanctus Rex assurgebat viris probis, eosque apud se sedere jubebat propter eorum probitatem, ac magnopere illos honorabat: quia viros probos amabat, eosque, quibus bonum erat testimonium, cujuscumque fuissent loci. Ad hæc crebro, ac familiariter admodum invisebat templa, locaque religiosa. Affirmabat frater Gaufridus de Bello loco, vir religiosus, Ordinis Prædicatorum, qui ei erat a confessionibus, se invenisse in dicto beato Rege religionem tantam, ut diceret, si regina uxor sua moreretur, postquam obiisset, se sacerdotii ordinem suscepturum.

[51] [piis Religiosorum exercitiis sæpe assistit,] Tanta beatus Rex viros sanctos prosequatur veneratione, ut, cum aliquando esset Caroli-loci in ecclesia Ordinis Cisterciensis, in diœcesi Silvanectensi, audiretque dici,

corpora monachorum, qui ibidem moriebantur, lavari in saxo quodam illic posito, beatus Rex saxum illud fuerit osculatus, ac locutus fuerit in hunc modum: O Deus! tot viri sancti hic sunt loti. Adhæc, quandoquidem moris est in Ordine Cisterciensi, ut quidam monachi in qualibet abbazia, nunc hi nunc illi, singulis Sabbati diebus post vespervas, quantumcumque solemnis sit dies, pedes aliis lavare debeant, obeuntes Mandatum; sintque eo tempore congregati abbas ac monachi in monasterio: beatus Rex, qui crebro veniebat ad Regalem-montem Ordinis prædicti abbatiam, quando eveniebat, ut esset in abbazia dicti loci die Sabbati, interesse volebat Mandato. Sedebat ibidem juxta abbatem, conspiciebatque magna religione, quod prædicti monachi faciebant. Sæpe etiam contingebat, ut post hæc simul ac Mandatum erat peractum, lectioque finita, quæ fieri solebat ex Vitis Patrum, aut Moralibus sancti Gregorii, abbas monachique ingrederentur ecclesiam ad recitandum Completorium: intererat tum beatus Rex cum iis Completorio quemadmodum monachi. Finito Completorio, quoniam consuetudo est in illo Ordine, ut abbas alios præcedens aspergat aquam sacram ante limen dormitorii positam singulis ordine sequentibus, illique tunc se inclinent, ac cubitum ituri dormitorium ascendant; dictus venerabilis Rex sæpe adfuit abbati, aquam sacram singulis hoc modo aspergenti, teneraque pietate intuebatur quæ fiebant, atque accipiebat etiam aquam sacram ab abbate memorato sicut unus aliquis monachorum, inclinatoque capite egrediebatur monasterio ad hospitium suum: atque hæc faciebat Rex beatus coram multis suorum domesticorum.

[52] Præterea, quando erat trans mare, quia lucrari cupiebat indulgentias, [opera humilia exercet ad lucrandas indulgentias.] quas legatus Romani Pontificis trans mare largiebatur illis, qui saxa portabant, operibusque faciendis ferebant auxilium, hac de causa lapides quandoque portabat, aliave similia, operaque

humilitatis exercebat. Id etiam faciebat, uti creditur, ut bonum aliis præberet exemplum: bono autem ejus inducti exemplo idem faciebant episcopi, proceres, equites, multique alii: sic alios supradicta facere docebat Rex sanctus. Qua de re inter alia monitio quædam continetur in doctrina, propria ipsius manu scripta, missaque ad filiam ejus, illustrem Navarræ reginam. Monitio hæc est ejusmodi: "Chara filia, lubens assiste Officiis sanctæ Ecclesiæ, cave ne nugeris aut vana loquaris: preces quiete funde vel ore vel mente. Nominatim quando Corpus Domini nostri Jesu Christi præsens erit in Missæ Sacrificio, ac paullo ante, modesta etiam magis sis, magisque precibus intenta". Et: "Audi libenter loqui de Domino nostro & in concionibus, & in privatis colloquiis". Ad hæc in epistola, propria ejus manu scripta regi Philippo bonæ memoriæ ipsius filio, clausula quædam habetur spectans ad præcedentia, quæ talis est: "Diligens admodum esto, ut protegendos cures quosvis regni tui viros probos, præsertim homines ecclesiasticos; eosque tuere, ne qua injuria aut violentia eorum personis inferatur aut bonis". Deinde post pauca, alia hæc sequitur clausula: "Levis ne sis, ad credendum aliquibus contra personas sanctæ Ecclesiæ, sed eis honorem habeas, eosque tuearis, ut pacifice exercere possint cultum divinum. Præterea te doceo, ut singulari amore prosequaris viros Religiosos, eisque lubens in eorum necessitatibus succurras; eosque præ reliquis diligas, qui magis Deum honorant ac colunt".

ANNOTATA.

Abbatia S. Antonii extra urbem erat, in suburbio nunc est ejusdem nominis. De hac autem monialium Ordinis Cisterciensis abbatia consuli potest Gerardus du Bois in Historia ecclesiæ Parisiensis tom. 2, pag. 209.

Has aliasque reliquias per Sanctum obtentas vidimus in Commentario: de corona spinea actum § 30, de aliis § 36, de capella sancta illis structa § 37.

Non dubito, quin hoc loco designet auctor fratres de Pœnitentia Jesu Christi, Saccarios, seu Saccitas alio nomine vocatos. Nam Saccitæ prope palatium habitarunt, ut habet Breulius in Antiquitatibus Parisiensibus pag. 552: eos ibidem fundatos per Ludovicum diximus in Commentario num. 893. At, abolito Ordine, domum eorum occuparunt Augustiniani Eremitæ, ut num. 894 retulimus: hoc autem cum hisce belle congruit; auctor enim non obscure insinuat, eos ibi non amplius habitasse, dum hæc scribebat.

Agauni videlicet, quod hodiedum S. Maurice vocant Galli. De his egimus in Commentario num. 910 & seqq.

De hac, & Cartusianorum fundatione agit mox laudatus Gaufridus cap. 3.

Procuratio (alias gistum vocabant) est debitum vassallorum hospitium procurandi principibus suis iter agentibus. In Rege vero est jus hospitium, aut sumptus pro eo exigendi. Vide Cangium in Glossario ad vocem procuratio.

Factum id anno 1259. Chartam Regis, qua jus procurationis abbatiae remittit, memorat Doubletius in Antiquitatibus ejusdem abbatiae pag. 990.

CAPUT V.

**Piorum librorum lectio, oratio frequentissima,
sollicita alienas preces postulandi cura.**

[Frequens est in libris piis legendis,] Venerabilis sanctus Ludovicus, intelligens tempus non esse terendum rebus

inutilibus, nec curiosis de hoc mundo interrogationibus, at tempus impendendum rebus piis; studiose animum applicabat ad legendas Scripturas sanctas. Habebat enim Biblia cum interpretatione, atque originalia sancti Augustini, aliorumque Sanctorum, aliosque libros sacros, quos legebat, sibi praelegi jubebat saepe inter prandium horamque somno capiendum destinatum, scilicet quando de die somnum capiebat. At uti raro contingebat ut dormiret; sic tempus exiguum somno indulgebat. Hoc ipsum saepe faciebat post quietem captam usque ad Vesperas, quando non urgebant momenti gravioris negotia. Jubebat quoque hora ac tempore supra dicto vocari quosdam Religiosos, aliosve quosdam viros honestos, quibuscum loquebatur de Deo, de ejus Sanctis, eorumque factis; quandoque etiam de historiis Scripturae sacrae, ac Vitis Patrum. Praeterea diebus singulis, ubi Completorium in sacello a sacellanis ejus erat recitatum, ad cubiculum suum se recipiebat, eoque tempore accensa erat candela aliqua certae longitudinis, nempe trium pedum aut circiter, atque interea quamdiu illa durabat, legebat Biblia, aut alium librum sanctum. Candela ad finem vergente, unus ex ejus sacellanis vocabatur, & tunc cum eo recitabat Completorium.

[54] Quando secum habere poterat ad mensam suam viros quosdam venerabiles, [in praelectionibus scholae theologiae quandoque assistit:] lubens eos adhibebat, videlicet aut viros Religiosos, aut etiam seculares, quibuscum de Deo loquebatur quandoque ad mensam, quoniam hoc erat pro lectione, quae legi solet in monasterio, dum fratres simul ad mensam veniunt. Haec ratio erat, cur raro comederet cum magnatibus: attamen familiares ejus equites ac domestici cum ipso erant. Rursus, quandoquidem aliquis theologiae magister praelegebat Psalterium in abbacia Regalis-montis; quando Rex ibidem erat, ibat subinde, dum audiebat sonum aëris campani, quo signum dabatur quando congregari

debebant monachi ad scholam adeundam, veniebatque tunc ad scholam, illicque sedebat inter monachos, veluti etiam monachus, ad pedes magistri, qui prælegebat, eumque diligenter audiebat: fecit id beatus Rex frequenter. Quandoque etiam beatus Rex intrabat scholam fratrum Prædicatorum Compendii, sedebatque ibidem humi supra sedem ante magistrum prælegentem in cathedra, eumque diligenter audiebat. Porro fratres sedebant in sedibus altiori loco, prout solebant in schola, cumque fratres vellent e sedibus suis descendere, humique sedere, id non patiebatur. Factum etiam aliquando, ut, cum esset in triclinio fratrum Prædicatorum Compendii, ascenderet sedem, ubi legebatur ex Bibliis inter comedendum, quemadmodum consueverunt fratres, essetque illic longo tempore beatus Rex apud fratrem, qui lectionem prælegebat, eumque perlibenter audiret.

VIII.

[55] Duo hæc concordant sibi invicem erga Dominum nostrum omnipotentem, [crebro ac diu precibus insistit quotidie,] quod opera juventur oratione, operibus oratio. Probe hoc perspexit beatus Rex sanctus Ludovicus, qui tempus suum bonis operibus semper impendit, ac conabatur mentem suam ad Deum elevare in oratione, ut & in contemplatione nancisceretur solatium, & in bonis operibus opem divinam. Etenim singulis diebus vesperi, saltem quando non ægrotabat, postquam Completorium recitaverat cum uno ex sacellanis suis, (quod recitabat in sacello, quando in loco erat, ubi habebat sacellum; si id non habebat, in vestiario prope cubiculum suum) abeunte illinc memorato sacellano, beatus Rex solus ibi manebat ante lectum suum, eratque in oratione longo tempore inclinatus ad terram, tenendo cubitos super scamnum, tanto tempore, ut multum tædii crearet iis, qui erant ejus cubiculi, quique eum foris expectabant. Porro præter alias orationes sanctus Rex quotidie vesperi genua

flectebat quinquagesies, singulisque vicibus se plane erigebat, ac tunc rursum genua flectebat, ac quoties provolvebatur in genua tractim omnino recitabat unum Ave Maria. Post hæc non bibebat, sed erat in lecto suo. Quotidie post Matutinas in ipsa etiam hieme: (tunc enim, postquam rediit ex terra transmarina, adeo mature surgebat, ut Matutinæ diu ante diem essent cantatæ:) tum, inquam, dictis Matutinis, beatus Rex precabatur solus ante altare, quando erat in loco, ubi sacellum habebat; si vero sacellum ibidem non habebat, orabat ante lectum suum, adeo ut sæpe spiritus ipsius, ejusque visus, sic essent debilitati, quia jacebat ad terram inclinatus, capiteque prope in terram pronus, ut, cum surgeret, ad lectum regredi non posset, sed rogaret quempiam e cubiculariis suis, qui expectaverat donec ab oratione surgeret, eique diceret: Ubi sum? submissa tamen voce propter equites, qui in ipsius cubabant cubiculo.

[56] Præterea, ut confessorius beati Regis dicit in Vita illius, quam conscripsit: "beatus Rex lacrymarum gratiam plurimum affectabat, & super hoc defectu confessori suo pie & humiliter conquerebatur, [dulcibus quandoque lacrymis comitantibus,] familiariter ei dicens, quod quando in litania dicebatur, ut fontem lacrymarum nobis dones, devote dicebat: O Domine, fontem lacrymarum non audeo postulare, sed modicæ lacrymarum stillæ mihi sufficerent ad cordis mei ariditatem, & duritiam irrigandam. Aliquando etiam confessori suo familiariter recognovit, quod quandoque Dominus in oratione aliquas lacrymas sibi dedit, quas cum sentiret per genas suaviter ad os influere, non solum cordi, sed gustui suo dulcissime sapiebant". Post omnia hæc quotidie tanto tempore precibus insistebat inclinatus ad terram, cubitis supra scamnum positus, ut ipsius familiares, qui foris eum expectabant, plane tædio afficerentur, vehementerque fatigarentur.

[57] Quando beatus Rex trans mare captus fuit a Saracenis, [etiam gravissima infirmitate detentus: aliorum preces flagitat,] ubi prima vice transmiserat; adeo vehementer ægrotabat, ut dentes ipsius motarentur; caro ejus maculis infecta esset, ac pallida; fluxuque alvi laboraret admodum gravi; ac tam esset macilentus, ut ossa ejus spinæ dorsi prorsus viderentur acuta; tamque debilis ut necesse esset, ut quis ex famulatio ipsius solus eum portaret ad necessitates omnes, eumque detegeret: solus enim ille servus ei permanserat, aliis morbo impeditis, aut absentibus: nihilominus tunc perpetuo orabat, secumque psallebat acsi semper dixisset suum Pater noster, aliasve preces. Præterea non ei satisfaciebant orationes propriæ, sed humiliter se commendabat precibus aliorum, quos probos esse existimabat. Cumque se commendaret precibus Religiosorum, illique genua flecterent in respondendo, ac concederent quod postulabat: beatus Rex genua etiam flectebat coram illis. Quotannis quoque pias mittebat litteras comitiis generalibus, quæ habentur Cistercii in annos singulos, quibus litteris se dictis comitiis, eorumque precibus commendabat: illique litteris suis respondebant, se curaturos, ut anno illo per totum Ordinem a singulis monachis dicerentur pro ipso tria Sacra; unum de sancto Spiritu, alterum de cruce, tertium de beata Virgine. Accipiebat igitur ab ipsis, aliisque multis Sacra plurima.

[58] Talis item clausula inter alia continetur in epistola, [idque flexis humi genibus:] quæ ab eo missa fuit, scriptaque manu propria, filiæ ipsius Navarræ reginæ: "Chara filia, lubens procura preces proborum hominum, meque tibi conjunge in eorum orationibus: atque, si placeat Domino nostro, ut ab hoc mundo discedam ante te: obsecro te, ut procures Missæ sacrificia, preces, aliaque bona opera pro anima mea". Adhæc venerabilis sanctus Rex similes litteras, precesque destinavit ad filium suum, bonum regem Philippum, qui

post ipsum regnavit: uti patet ex epistola, propria ejus manu exarata, quæ missa fuit ab ipso ad filium memoratum: in qua hæc continentur verba: "Chare fili, te oro, ut, si Deo placeat, ut ab hoc mundo migrem ante te, me sublevari cures Missæ sacrificiis, aliisque precibus, ac mittas ad congregationes regni Franciæ, easque rogari jubeas, ut orent pro anima mea; tuque ipse intendas, ut in omnibus bonis, quæ facies, Dominus noster partem mihi concedat". Rursus quando beatus Rex postrema vice mare erat transmissurus, paullo antequam iter suum susciperet, invisit domos Religiosorum Parisiis; atque in domo fratrum Prædicatorum Parisiis, fratrum Minorum, aliorumque quorundam Religiosorum, coram fratribus congregatis genua flexit; eosque humiliter & religiose rogavit, ut Deum pro se orarent. Tunc etiam adivit domum sancti Lazari Parisiis, & coram infectis lepra congregatis genua flexit, eosque beatus Rex humiliter ac pie flagitavit, ut Dominum nostrum pro se orarent: prædicta autem hæc facta fuere præsentibus ejus domesticis, equitibus, aliisque.

[59] [oratione item se munit in periculis, ac rebus dubiis.] Rursus, postquam beatus Rex tempore primæ suæ peregrinationis captus fuerat a Saracenis, pactumque erat de ejus aliorumque Christianorum redemptione, ac soldanus jam jusjurandum de liberatione facienda juraverat, & sanctus venerabilis Rex cum aliis aqua per fluvium ductus fuerat prope Damiatam, ubi demum sanctus Rex, dominus Carolus, & dominus Alphonsus ipsius fratres, aliique quidam in terram fuere expositi, aliis Christianis in navibus manentibus: cum beatus Rex, ejusque fratres prædicti, atque alii quidam essent sub quodam tentorio, ingentem audierunt commotionem, ac contentionem asperam, qua ipsi etiam eorum custodes omnes sunt perterrefacti: a quibus petitum fuit quid esset: at beatus Rex aliique perspexerunt satis ex agendi modo, & responsis dictorum custodum, ingentem esse miseriam,

metuque percellebantur. Tunc beatus Rex, ut Christianus bonus, sapiens, ac providus, recitari jussit Officium de Cruce, Officium de die, de sancto Spiritu, ac pro defunctis, ac preces alias pias, quas noverat. Præterea, quando beatus Rex tempore primi itineris transmarini erat in civitate Sidone, promulgari jussit, ut omnes venirent ad concionem patriarchæ, qui ibidem cum ipso erat, accederentque nudis pedibus ac laneis induti ad Deum orandum, ut ipsi notum faceret, utrum foret magis congruum, subsistere etiam tum in Terra sancta, an redire in Galliam. Præter supradicta, quoties magni momenti negotium erat sancto Regi, dum considerabat suprema curia, mittebat nuntios suos ad monasteria Religiosorum, eosque rogabat, ut precarentur Dominum nostrum in orationibus suis, ut Deus ipsi concederet gratiam agendi in illo negotio quod melius esset, magisque ad Dei honorem conduceret, atque ut Dominus noster bonum ipsi suggereret consilium.

ANNOTATA.

Somnum brevem subinde captabat a meridie post Nonas recitatas, ut dicitur alibi.

Ex longitudine patet, intelligendam esse ceream minutam, quam Galli bougie nominant, quamque filum ceratum rectius vocare possumus.

Anonymus Gallus apud Chesnium pag. 400 de his ita loquitur: Omni etiam die post Completorium, & aliquando post Matutinas ... tamdiu manebat in oratione pronus in terra, quod aliquando, debilitatis ejus spiritibus, ad lectum ab uno de camerariis educebatur.

Audi laudatum anonymum: Omni sero quinquaginta genuflexiones, in qualibet se erigens & iterum

genuflectens, faciebat in honore gloriosæ Virginis, Ave Maria &c recitans.

Anonymus apud Chesnium pag. 400: Suis autem meritis & orationibus Rex humiliter non contentus, orationes aliorum humilium nonnumquam flexis genibus etiam, quod mirandum est, coram leprosis in domo sua Parisius congregatis postulabat, æstimans etiam nihil sine oratione bene inchoari, ad finem debitum non perducere. Facta hæc anno 1270, de quibus in Commentario num. 1066.

Contigisse hæc opinor eadem die, qua captivi fuere liberati, dum Ægyptiorum principes inter se contendebant, eosne dimitterent an occiderent. Vide Joinvillium, seu Vitam tertiam num. 150.

Anno 1254, de quo Joinvillius num. 225, ubi supplicationes institutæ dicuntur per legatum Pontificium. At potuit tam patriarcha Hierosolymitanus, quam legatus Pontificius in eis partem habere.

CAPUT VI.

**Amor in proximos, ubi multa præclara filiis,
aliisque documenta data.**

[Amor Sancti in proximum, quem probat ejus cura eos in bono promovendi:] Quandoquidem homo est imago Dei, in qua Deus amatur, quemadmodum rex honoratur in sua imagine: quique amat homines, similiter facit ac ille qui amat Deum; atque ille, qui amat homines, eos amare debet, aut quia boni sunt, aut ut sint boni: id intelligens venerabilis sanctus Ludovicus, ut qui charitatis fervore erat incensus, amorem suum ad omnes extendit, cupiens ut boni essent, docensque multos bonis exemplis sanctisque monitis, ut tales essent; præsertim liberos ac familiares suos, aliosque, ut ex sequentibus satis fit

manifestum. Ac primum patet, eum ad vitam laudabilem instituisse liberos suos, sicut ordo charitatis exigit. Quam in rem venerabilis sanctus Ludovicus misit epistolam documenta continentem, propria manu scriptam ad dominam Elisabetham, filiam suam, Navarræ reginam; cujus epistolæ tenor est talis:

[61] Charæ suæ atque dilectæ filiæ Elisabethæ, Navarræ reginæ salutem, [hanc autem curam documenta filiæ data] & paternum amorem. Chara filia, quia credo te libentius a me accepturam, quam ab ullis aliis, propter amorem, quo me prosequeris, animum adjeci ad documenta quædam tibi tradenda, manu mea scripta. Dilecta filia, te doceo, ut ames Dominum Deum nostrum ex toto corde tuo, & ex totis viribus tuis: sine illo enim nullus quidquam valere potest. Nulla res amari potest tam utiliter. Dominus est, cui omnis creatura potest dicere: Domine, Deus meus es tu, nullo bonorum meorum eges. Hic ille est Dominus, qui misit Filium suum in terram, ac in mortem tradidit, ut morte inferni nos liberaret. Chara filia, si illum ames, tuo id fiet lucro. Multum aberrat creatura illa, quæ alio amorem cordis sui inflectit, quam ad ipsum, aut sub ipsum. Chara filia, mensura, qua ipsum amare debemus, est amare sine mensura: meritis est abunde ut ipsum amemus; nam prior nos amavit. Utinam mature perpendere posses opera, quæ venerabilis Dei Filius fecit pro redemptione nostra. Chara filia, ardentem desideras, quo modo magis illi placere possis; magnamque adhibe curam ad vitanda omnia, quæ putabis illi displicitura. Speciatim ea debes esse voluntate, ut peccatum mortiferum non committeres rei cujuscumque, quæ evenire potest, causa; ac membris potius omnibus te secari, vitamque tibi crudeli martyrio eripi sineres, quam peccatum mortale sciens committeres.

[62] [ad vitam Christiane] Chara filia, peccata tua frequenter confiteri assuesce, eosque elige confessarios, qui vita sint sancta, idoneaque doctrina, a quibus docearis ea, quæ te vitare oporteat, quæque te oporteat facere: ac talem te præbe, ut confessarii tui, aliique amici tui te docere ac reprehendere audeant. Chara filia, lubens assiste Officiis sanctæ Ecclesiæ, & quando eris in ecclesia, cave ne nugeris aut vana loquaris. Preces quiete funde vel ore vel mente. Nominatim quando Corpus Domini nostri Jesu Christi præsens erit in Missæ sacrificio, ac paullo ante, modesta etiam magis sis, magisque precibus intenta. Chara filia, audi libenter loqui de Domino nostro & in concionibus & in privatis colloquiis. Nihilominus privata colloquia fuge, præterquam cum hominibus probitate ac sanctitate admodum sublimi præditis. Libenter indulgentias lucrari stude. Chara filia, si qua te premant adversa sive infirmitatis, sive cujusdam rei alterius, quibus nullum bono modo adhibere possis consilium; fer ea leniter, de iisque Domino nostro gratias age, teque de iis ei gratam exhibe: credere enim te oportet, id fieri ad utilitatem tuam, & existimare debes, ea te meritam, ac plura etiam, si vellet; quia eum parum amavisti, parum ei servivisti, multaque egisti voluntati ejus contraria. Si prospera quædam tibi contingent sive sanitatis corporis, sive rei alterius, Domino nostro humiliter gratias age, eique de iis te gratam præbe: ac diligenter cave, ne istis deterior fias, seu superbia, seu vitio alio: grande enim est peccatum contra Dominum nostrum pugnare occasione donorum ipsius.

[63] [ac Sancte instituendam,] Siqua animi tristitia te angat, modo hujusmodi sit, ut eam confessario tuo dicere liceat ac oporteat; eam illi indica, aut alteri cuiquam, quem fidelem autumas, quique id omnino celabit, ut eam feras animo magis quieto. Chara filia, esto in eos animo benigno, quos intelliges animi aut corporis dolore angi, iisque libenter succurre aut solatio, aut eleemosyna,

prout poteris bono modo. Chara filia, dilige homines quosvis probos, sive Religiosos sive seculares, per quos intelliges Deum honorari, ac coli. Pauperes ama, ac subleva, eos præsertim, qui amore Domini nostri paupertatem amplexi sunt. Chara filia, provide tibi pro viribus tuis ut mulieres, aliique domestici, qui tecum conversantur familiariter magis ac secreto, vita sint proba sanctaque, ac fuge omnes, quantum potes, qui fama non sunt integra. Chara filia, humiliter morem gere marito tuo, patrique tuo ac matri in rebus Deo placentibus: id facere libenter debes ex amore, quo eos prosequeris; ac magis etiam ex amore Domini nostri, qui id ita præcepit, prout unicuique est congruum: at contra Deum nemini obedire debes. Chara filia, magno conatu allabora, ut tam sis perfecta, ut illi qui te videbunt aut de te audient, bonum de te possint capere exemplum. Expedire mihi videtur, ut non habeas nimiam simul multitudinem vestium, neque monilium, secundum conditionem tuam; at existimo satius esse, ut subsidia pauperibus largiaris, ex eo certe, quod esset nimium: atque ut ne nimio tempore aut studio utaris ad te vestiendam atque exornandam. Cave etiam ne excedas in mundo tuo muliebri; sed inclina te semper illa in re ad minus potius, quam ad majus. Chara filia, desiderium concipe, quod numquam te deserat; [hic descripta, ostendunt:] nimirum qua ratione magis Domino nostro placere possis: atque eo fac sis animo, ut, si certo scires nullum tibi futurum bonorum, quæ feceris, præmium, nullam malorum pœnam; nihilominus cavere velles, ne faceres Deo displicentia, atque animum adjicere ad facienda pro viribus, quæ ei sunt grata, ex puro illius amore. Chara filia, libenter procura preces proborum hominum, meque tibi conjunge in eorum orationibus: atque si placeat Domino nostro ut ab hoc mundo discedam ante te, obsecro te, ut procures Missæ sacrificia, preces, aliaque bona opera pro anima mea. Præcipio tibi, ut nemo hoc scriptum videat sine licentia mea, excepto fratre tuo. Dominus noster tam bonam te

faciat in omnibus quam desidero, ac magis etiam quam desiderare possum. Amen.

[65] Beatus Rex insuper misit dictæ filiae suæ Navarræ duas tresve thecas eburneas. [uti & instrumenta pœnitentiæ eidem missa cum epistola hortatoria:] Inferius in his thecis erat clavus ferreus, cui annexæ erant ferreæ catellæ longæ uno cubito aut circiter. Catellæ inclusæ erant singulis his thecis, quibus memorata regina quandoque se flagellabat ac percutiebat, quemadmodum commemoravit conscientiæ suæ moderatori, morti jam proxima. Præterea beatus Rex memoratus dedit eidem huic filiae cingulum cilicinum amplitudine palmæ humanæ, quo quandoque se cingebat, ut conscientiæ arbitro memoravit tempore prædicto. Ad hæc beatus Rex misit ad dictam reginam litteras, manu sua scriptas, in quibus legebatur, quod mitteret per fratrem Joannem de Mons Ordinis fratrum Minorum, istius tunc reginæ, aliquando etiam beati Regis, confessarium, flagellum inclusum, sicut dictum est supra; eamque rogabat in his litteris, ut frequenter hoc flagello se exciperet pro peccatis propriis, ac pro peccatis miseri sui Parentis.

[66] Præterea semper die Jovis sancta beatus Rex pedes lavabat tredecim pauperibus, [deinde & opera misericordiæ, quibus filios ad similia erudiebat:] singulisque dabat quadraginta denarios; ac postea ipsemet eis ad mensam serviebat. Hoc ipsum facere jubebat dominum Philippum, dominum Joannem, ac dominum Petrum, filios suos, quando illa die erant apud ipsum: ita ut eodem loco, ubi Rex pedes lavabat tredecim suorum pauperum, dominus Philippus etiam, aliique ejus filii, singuli pedes laverant tredecim pauperum, darent singulis, quorum pedes laverant, quadraginta denarios: ac deinde pauperes illi, quorum pedes filii laverant, etiam comedebant, sicut illi, quorum beatus Rex pedes laverat,

singulique item filii ministrabant ad mensam istis pauperibus, quemadmodum dictum est supra de sancto Rege suis tredecim pauperibus ministrante. Sæpe etiam, quando Rex erat Vernonii, ibat ad valetudinarium publicum cibi sumendi tempore, egenisque ministrabat propriis manibus cibos, quos per coquos suos parari jusserat pauperibus in dicto valetudinario: serviebat porro illis coram filiis suis, quos ibi adesse volebat, crediturque voluisse, eos ibi adesse, ut eos instrueret, doceretque opera misericordiæ. Ministrabatque sanctus Rex pauperibus, iisque præponebat pulmentum, prout iis erat congruum: aliis fercula carnum, aut piscium, eorum morbis accommodata.

[67] [accedunt monita, & documenta,] Quando offerebat super altare sancti Dionysii quatuor byzantios, jubebat illic præsentem esse dominum Philippum filium suum, uti supra ictum est in tractatu secundo, atque offerebat coram ipso. Præterea filio suo domino Philippo, qui post eum regnum administravit, scripsit propria manu, scriptamque reliquit, instructionem sanctam, cujus contentum est hujusmodi: Dilecto filio suo natu maximo Philippo salutem. Chare fili, quia toto corde desidero, ut in omnibus bene sis institutus, putavi quædam tibi tradenda documenta hoc scripto; quandoque enim te audivi dicentem, te magis conservaturum mea, quam alterius personæ. Quapropter, chare fili, primum te doceo, ut Deum ames ex toto corde tuo, & ex omnibus viribus tuis: nam sine eo nullus quidquam valere potest. Debes cavere, quantum potes, ab omnibus, quæ ei credes displicitura. Præcipue eo debes esse animo, ut pro re nulla mundi committeres peccatum mortale, ac sineres potius omnibus te truncari membris, vitamque tibi eripi crudeli martyrio, quam sciens peccatum mortale committeres. Siqua adversa tibi immiserit Dominus, seu morbum, seu quid aliud; ea ferre debes prompta voluntate, eique de iis gratias agere, teque gratum

exhibere. Cogitare enim debes eum id facere ad utilitatem tuam; item debes perpendere te abunde meritum & hæc & plura, si vellet, quia eum parum amavisti, parum ei servivisti, multaque fecisti voluntati ejus contraria. Si qua prospera Dominus noster tibi largiatur, ei humiliter de iis gratias agere debes, ac cavere, ne inde deterior fias, seu per superbiam, seu per vitium aliud: peccatum enim grave admodum est contra Deum pugnare occasione ipsorum ejus donorum.

[68] [quibus filium suum Philippum] Chare fili, doceo te, ut assuescas peccata tua sæpe confiteri, eosque tibi eligas confessarios, qui vita sint sancta, doctrinaque idonea, a quibus docearis ea, quæ te fugere oporteat, quæque te oporteat facere: ac talem te moribus præbe, ut confessarii tui, aliique amici tui libere te docere audeant, ac reprehendere. Chare fili, doceo te, ut libenter assistas Officiis sanctæ Ecclesiæ, ac dum eris in ecclesia, cave ne nugeris aut vana loquaris; preces funde quiete vel ore vel mente, præsertim magis fac sis quietus, magisque ad Deum orandum attentus, quamdiu Corpus Domini nostri Jesu Christi in Missæ sacrificio erit præsens, atque aliquo etiam temporis spatio ante. Chare fili, esto in pauperes animo benigno, omnesque eos, quos animi aut corporis dolore angi putabis: ac quantum poteris, iis lubens succurre aut solatio, aut quadam eleemosyna. Si qua te animi tristitia angat, quæ talis sit, ut eam dicere possis ac debeas, eam indica confessario tuo, aut alteri, quem fidelem putas, quemque nosti omnino eam celaturum: ita tristitiam tuam quieto magis feres animo. Chare fili, familiares tibi adhibe viros probos, seu Religiosos seu seculares, societatemque improborum fuge. Cum bonis bona lubens misce colloquia. Audi libenter de Deo loquentes in concionibus aut privatim. Indulgentias libenter lucrari stude. Ama bonum in aliis, ac malum odio habe. Noli pati, ut coram te verba dicantur, homines ad peccatum inducere nata. Noli libenter audire malum de

aliis dicentes. Nullo modo tolera verbum, quod vergere possit in odium Dei, ejusve Sanctorum, quin id vindices. Si autem sit clericus, aut persona tam illustris, ut tu eum punire non potes, unc id indicari ei, qui eum possit punire. Chare fili, cura ut tam perfectus sis in omnibus, ut pateat te agnoscere beneficia, honoresque, quæ Dominus noster tibi præstitit: adeo ut, si placeret Deo, ut pervenires ad rem, honoremque gubernandi regnum, merearis accipere sanctam unctionem, qua reges Franciæ consecrantur.

[69] Chare fili, si ad regnum te pervenire contingat, cura, [ad virtutes quaslibet,] ut ea in te sint, quæ regem decent: nimirum ut tam justus sis, ut a justitia non declines aut devies cujuscumque, quod evenire potest, causa. Si qua controversia, mota inter divitem & pauperem, ad te perveniat, magis tuere pauperem quam divitem; cumque veritatem intelliges, ex æquo iis jura attribue. Si tibi cum alio litem esse contingat, causam alterius tuere coram senatu tuo, neque ostende magnopere te causam tuam amare, donec verum cognoscas: consilarii enim tui timidi esse possent in loquendo contra te, quod tu velle non debes. Si intelligas te quidquam possidere injuria, sive a tempore tuo, sive a tempore antecessorum tuorum, extemplo id restitui jube, quantumcumque res magna sit, seu terra, seu pecunia, seu quid aliud: si res obscura est, ita ut verum scire non possis, talem paciscere pacem consilio proborum virorum, ut anima tua, animæque antecessorum tuorum hoc pacto peccato sint exemptæ: quamvis etiam dici audiveris, antecessores tuos talia restituisse, nihilominus magnopere desidera scire, an nihil de illis restituendum supersit: & si reperias aliquid eorum reddendum esse, e vestigio cura, ut id redditum sit ac restitutum ad animæ tuæ, animarumque antecessorum tuorum salutem.

[70] Diligens admodum esto, ut protegendos cures quosvis regni tui viros, [regi Christiano] & specialiter

homines ecclesiasticos, eosque tuere, ne qua injuria aut violentia eorum personis inferatur aut bonis. Referre tibi hic volo dictum quoddam, a rege Philippo avo meo olim prolatum, uti quispiam ejus consiliarius mihi commemoravit, qui id se audivisse dicebat. Rex erat vice quadam cum consilio suo secretiore, eo præsente, qui dictum illud mihi retulit: dicebantque ei consilarii sui, clericos ipsi inferre multas injurias, multosque mirari, quo modo similia posset tolerare. Tunc memoratus rex Philippus respondit in hunc modum: "Credo omnino sat injuriarum mihi ab illis fieri; verum dum perpendo honores, quibus Dominus noster me cumulavit, malim damnum meum tolerare, quam id facere, quo me inter & sanctam Ecclesiam oriatur discordia". Atque hoc tibi in memoriam revoca, ut levis ne sis ad credendum aliquibus contra personas sanctæ Ecclesiæ: at eis honorem habeas, easque tuearis, ut pacifice exercere possint cultum divinum. Præterea te doceo, ut singulari amore prosequaris viros Religiosos, eisque lubens in eorum necessitatibus succurras: eosque præ reliquis diligas, qui magis Deum honorant, ac colunt. Chare fili, te doceo, ut ames matrem tuam atque honores, bona ejus documenta libenter accipias ac exsequaris, atque ad acquiescendum bono ejus consilio sis propensus. Ama fratres tuos, eisque semper bene velis, ac eorum progressus bonos gratos habe, iisque pro patre esto, ad eos omni bono instituendos. At cave, ne propter amorem, quo aliquos prosequeris, ab æquabilitate juris administranda declines; aliave facias, quam quæ te facere æquum est.

[71] Chare fili, te doceo, ut beneficia ecclesiastica, de quibus tibi disponendum, [convenientes,] conferas viris probis, magnoque proborum virorum consilio: ac mihi videtur magis expedire, ut ea iis conferas, qui nullas habebunt præbendas, quam ut ea aliis largiaris. Si enim diligenter inquiras, sat multos invenies, qui nihil habent, quibus bona sanctæ Ecclesiæ recte erunt impensa. Chare

fili, te doceo, ut pro viribus tuis caveas, ne bellum tibi sit cum ullo Christiano: si qua tibi fiat injuria, variis modis stude cognoscere, an modum invenire possis idoneum, quo jus tuum recuperes, priusquam bellum moveas, eaque id intentione age, ut vitentur peccata, quæ in bello committuntur. Si contingeret, ut te bellum gerere oporteret; seu quia clientum tuorum aliquis nollet a curia tua jura accipere, seu quia injuriam inferret cuipiam ecclesiæ, aut alteri cuidam personæ, qualiscumque hæc fuerit, neque eam tui causa reparare vellet, seu qua alia de causa æqua, qualiscumque causa fuerit, ob quam te bellum movere oporteat; diligenter præcipe, ut pauperes, qui nulli peccato aut delicto sunt obnoxii, protegantur, ne illis damnum inferatur, seu comburendis eorum bonis, seu alio modo: neque enim convenit, quando cogis delinquentem capiendo ejus bona, aut urbes ipsius aut castra vi obsessionis, corrumpere te bona hominum pauperum. Cura etiam, priusquam bellum moveas, ut prudenti consilio perspexeris causam esse æquam admodum; atque ut satis monueris delinquentem, ac tamdiu expectaveris, quamdiu expectare debebis. Chare fili, insuper te doceo, ut diligenter intendas sedare bella & contentiones, quæ erunt in ditione tua, aut inter clientes tuos: quia id multum placet Domino nostro, ac præclarum admodum sanctus Martinus nobis præbuit exemplum: eo enim tempore, quo a Deo cognovit sibi moriendum esse, ivit ad pacem conciliandam inter clericos, qui erant in ipsius archiepiscopatu, atque existimavit se id agendo præclarum vitæ suæ finem imponere.

[72] [sanctus Pater] Chare fili, diligenter omnino cura, ut bonos habeas tribunos capitales, bonosque prætores peregrinos in ditione tua; frequentemque curam adhibe, ut jura probe exercent, nullique sint injurii; neque quid faciant, quod non oporteat: de ipsis etiam domesticis tuis curam haberi jube, ne quid agant, quod non deceat. Licet

enim omne malum odisse debeas in omnibus, tamen magis odisse debes malum, quod fieret ab illis, qui a te potestatem accipiunt, quam aliorum hominum malum; magisque cavere debes ac prohibere, ne contingat ut tui male agant. Chare fili, te doceo ut semper devotus sis Ecclesiæ Romanæ, ac summo episcopo Patri nostro, id est, Papæ: atque erga eum reverentiam adhibeas & honorem, uti exhibere debes patri tuo spirituali. Chare fili, libenter potestatem tribue hominibus, qui voluntate sint bona, quique ea recte uti norint: magnaque diligentia conare, ut peccata e ditone tua exterminentur; videlicet turpia juramenta, omniaque, quæ fiunt & dicuntur in odium Dei, aut Dominæ nostræ, aut Sanctorum. Aboleri etiam in ditone tua pro viribus cura ludos aleæ, peccata corporis, popinas, aliaque peccata: prudenter, ac modo laudabili, expelli e terra tua pro viribus cura sceleratos, aliosque homines perversos, ut terra tua his probe sit expurgata, quemadmodum id faciendum esse intelliges consilio proborum virorum. Bona promove in omnibus locis pro viribus tuis. Magnopere quoque allabora, ut cognoscere valeas beneficia, quæ Dominus noster tibi præstiterit, ac de iis scias gratias agere. Chare fili, te doceo, ut diligentem curam adhibeas, [informavit:] ut pecunia, quam expendes, in usus bonos sit impensa, justeque accepta. Atque hac mente vehementer te velim esse imbutum; nimirum ut caveas a stultis expensis, & coactionibus iniquis: atque ut pecunia tua recte sit expensa, recteque accepta. Utinam Dominus noster te hac prudentia instruat, una cum aliis sensis tibi convenientibus, & utilibus. Chare fili, te oro, ut, si Deo placeat, ut ab hoc mundo migrem ante te, me sublevari cures Missæ sacrificiis, aliisque precibus, ac mittas ad congregationes regni Franciæ, easque rogari jubeas, ut orent pro anima mea; tuque ipse intendas, ut in omnibus bonis, quæ facies, Dominus noster partem mihi concedat. Chare fili, bona tibi omnia precor, quæ pater potest, & debet precari filio, atque oro Deum Dominum nostrum

Jesum Christum, ut misericordia sua magna, ac meritis beatæ Matris suæ Virginis Mariæ, meritis angelorum & archangelorum omniumque Sanctorum ac Sanctarum, te custodiat ac protegat, ne quid facias voluntati ipsius contrarium, tibi que gratiam præstet voluntatem ipsius ita implendi, ut ipsi per te serviatur, ac Dominus noster mihi, tibi que immensa liberalitate sua id tribuat, ut post vitam hanc mortalem, eum possimus intueri, laudare, & amare sine fine. Amen. Gloria, honor, & laus illi, qui unus est Deus, Pater, Filius, & Spiritus Sanctus, sine principio, & sine fine. Amen.

[74] Præterea, dum extrueretur paries in abbacia Regalis-Montis, [alios etiam tum exemplo,] beatus Rex, qui illo tempore degebat in villa sua d' Anieres, quæ non longe a dicta abbacia dissita est, frequenter veniebat ad hanc abbatiam, ut Missæ sacrificio, aliisque Officiis interesset, ac locum inviseret. Cumque monachi pro consuetudine Ordinis sui Cisterciensis post horam Tertiarum ivissent ad laborem, atque ad ferendum lapides & calcem ad locum, ubi construebatur paries; beatus Rex arripiebat cratem brachiatam, eamque gestabat lapidibus oneratam, ac eo præcedente retro gestabat monachus quispiam, atque id iteratis vicibus fecit Rex tempore prædicto. Ita etiam eo tempore cratem brachiatam portari volebat a fratribus suis domino Roberto, domino Alphonso, & domino Carolo; eratque cum quolibet eorum unus e monachis supradictis ad cratem brachiatam ab una parte portandam; atque id ipsum fieri jubebat sanctus Rex per alios equites consortionis suæ. Et quoniam fratres ipsius cupiebant quandoque loqui, clamare, & ludere, beatus Rex eis dicebat: Monachi servant hoc loco silentium, atque etiam nos illud servare debemus. Cumque fratres beati Regis multum onerassent cratem suam brachiatam, atque in media via vellent requiescere, priusquam venissent ad murum, iis dicebat:

Monachi non requiescunt, neque nos requiescere debemus.

[75] Ad hæc sanctus Rex familiam suam recte agere docebat. [tum verbis,] Etenim cum quadam vice graviter ægrotaret Pontisaræ, antequam mare prima vice transiret, domesticos suos ad se venire jussit, eosque ad Deo serviendum hortatus est, de eoque insignem ad eos sermonem instituit. Postea, dum fuit trans mare, primi itineris tempore, convocari coram se jussit domesticos suos, eosque diligenter hortatus est, ut caste honesteque viverent. Multis etiam bonis exemplis instruxit nobilem equitem, dominum Joannem Joinvillium Campaniæ seneschallum, qui cum eo fuit in aula ipsius satis familiariter, ejusque convictor annis viginti quatuor, & ultra, eumque docuit sæpissime bona exempla, ut supra dictum est. Vice autem quadam contigit, ut sanctus Rex ex memorato equite quæreret, utrum mallet; fecissene peccatum aliquod mortale, an lepra esse infectum? responderitque eques, malle se fecisse potius triginta peccata mortalia, quam lepra esse infectum: tunc sanctus Rex vehementer ipsum reprehendit, eique dixit, atque ostendit, præstare lepra infectum esse, quod peccatum mortiferum sit animæ lepra, qua an liberari possit, homo ignorat: nescit enim, quandonam sit moriturus. Si autem moriatur sine sincero de peccatis dolore, & sine vera confessione, de quibus ignorat, an in potestate sua sint futura, quod id dependeat atque oriatur a gratia Dei, anima semper lepra manebit infecta, ac diabolo similis, si moriatur in peccato mortali. Lepra vero corporis se per mortem liberandum, certum est cuilibet. Qua de causa aiebat sanctus Rex, longe satius esse homini, lepra infectum esse, quam peccato mortifero esse inquinatum.

[76] [ad bona quælibet] Ad hæc beatus Rex memorato equiti dixit aliquando hæc verba: Vellesne tale documentum, quo honorem consequeris in hoc mundo,

placeres hominibus, Dei gratia fruereris, ac gloriam obtineres tempore futuro? Respondit eques, se desiderare hujusmodi documentum. Tunc ipsi dixit beatus Rex: Nihil facito, præter id, quod si totus mundus sciret, nihilominus non omitteres. Præter hæc omnia Beatus hic inducebat equitem, ad frequentandum ecclesiam, ipsaque festa Sanctorum solemnia, atque ad Sanctos honorandos, eique dicebat, simili ratione contingere de Sanctis in cælo, ac de consiliariis regis in terra. Etenim qui negotium aliquod habet cum rege quodam terreno, inquit, quis ei sit gratus, quis tuto regi supplicare possit, ac quem rex sit auditurus. Tunc, ubi novit quis ille sit, eum accedit rogatque, ut pro se regi supplicet: ita etiam agitur cum Sanctis in cælo, qui amici sunt Domini nostri, ejusque familiares, eique tuto supplicare possunt; eos enim exaudit: atque ideo ecclesiam adire debes diebus illorum festis, eos venerari, eosque rogare, ut pro te apud Dominum nostrum supplicent.

[77] [studebat inducere.] Præterea sanctus Rex dicebat equiti, quosdam esse viros nobiles, qui erubescunt bene agere, nimirum adire templum, interesse rei divinæ, aliaque obire religionis exercitia; neque eos timere vanam gloriam, sed inanem verecundiam, ne dicatur, eos esse hypocritas; neque id melius admodum esse vana gloria; uti pejor est domus collapsa exiguo vento, aut sine vento, ea, quam vehemens turbo dejecit. Ad hæc sanctus Rex non solum informabat amice filios suos fratresque, ut recte agerent, uti supra demonstratum est; sed & alios instituebat ad omne bonum. Unde verbum Dei prædicari jubebat ad personas Religiosas, ad antistites, ad magnates populumque, ad eorum ædificationem. Quando audiebat bellum esse inter viros illustres extra regnum suum, legationes ad eos mittebat solemnes ad pacem inter eos conciliandam; at non sine sumptibus ingentibus. Ita fecit dum comes Barrensis, & dominus Henricus comes Luxemburgensis se invicem bello impetebant; ita etiam

egit cum duce Lotharingiæ, ac comite Barrensi supra dicto, multisque aliis. Per hæc manifestum est, eum non modo studuisse proximos suos ad bonum instituere, sed eos quoque in bono corroborare.

ANNOTATA.

Nuptias Elisabethæ cum Theobaldo Navarræ rege narravimus in Commentario num. 804. Obiit anno 1271, anno non integro post Patrem, paucis mensibus post maritum, in reditu nimirum ab expeditione Africana prope Massiliam, ut habet Nangius apud Chesnium pag. 524, docens sepultam esse juxta maritum Provini in Bria. Attamen cor ejus Claravallensis abbatia accepit, ubi geminum ei positum est epitaphium, quo ejus virtutes mirifice prædicantur. Vide utrumque apud Chesnium pag. 443.

Sensus ambiguus est: attamen videtur alludere ad verba Christi: Sine me nihil potestis facere. Joan. 15 v. 5. Atque eo sensu potissimum intelligendus.

Nam, ut ait S. Gregorius Hom. 12 in Evangelia, Qui pœnitenti veniam spondit, peccanti diem crastinum non promisit. Quo sensu hæc Regis verba sunt intelligenda.

CAPUT VII.

**Commiseratio sancti Regis erga afflictos quoslibet
& miseros: largæ ipsius eleemosynæ.**

X.

Venerabilis sanctus Ludovicus mirifica commiserationis teneritate, [Pia Sancti commiseratio] qua in afflictos cujusvis generis ferebatur, amice eorum desiderio obsequebatur, ut manifestum est. Quippe, cum

tempore primæ ipsius transfretationis, in exercitu ipsius essent multi pauperes, alique variis morbis affecti, renum, dentium, aliisque languoribus: quando Rex sanctus perspexit periculum, quod oriri poterat ex conflictibus, qui erant inter Christianos ac Saracenos, præcepit cuidam suorum, ut se conferret ad naves, quæ flumen fluxu adverso ascendendo venerant, in quibus navibus imposita erant cibaria sancti Regis Ludovici, eumque jussit naves evacuare, atque aquæ injicere carnes impositas, aliaque, quæ in iis erant, cibaria, jussitque debiles omnes ac ægrotos exercitus, qui poterant & volebant, in naves illas ingredi; retinuitque ex cibariis illis, quantum copiis suis sufficere posset ad octo tantum dies; & tunc naves illæ fuere evacuatæ, crediturque, iis receptos usque mille omnino pauperes & ægrotos.

[79] [erga afflictos] Rursus, cum tempore memoratæ transfretationis, post multos assultus, post famem ac morbos multorum, post plagas multas, quas Christiani, qui cum beato Rege erant, sustinuerant, beatus Rex variis laboraret morbis, ac alvi fluxu admodum gravi, Christianique Damiatam redirent, atque ipse Rex tot morbis, ut dictum est, oppressus, quod particeps esse vellet miseræ, periculique suorum, terra redeuntium, eis se socium præberet, ut ipsis opem ferret ac succurreret, quo se tutari possent, ac contra inimicos defendere: Saraceni tanta multitudine exercitum circumdederunt, & tam fortiter invaserunt, ut beatus Rex, alique Christiani se dedere Saracenis debuerint; quia morbis impediti se tueri non poterant. Porro sanctus Rex, si navem ingredi voluisset, quemadmodum legatus fecit, evadere satis potuisset. Quod cum illi suaderent, atque, ut faceret, hortarentur procerum multi; nihilominus corpus suum ex amore & charitate objicere cuicumque incommodo voluit, ad populum tutandum, qui cum ipso erat. Neque ullum timebat periculum, sed corporis laborem subibat,

volebatque periculorum populi sui esse particeps: licet Saraceni nossent infirmitatem agminis Christianorum, licet Christiani quoque cognoscerent robur agminis Saracenorum, beatus Rex tanta erat commiseratione, ut navem ascendendo evadere non vellet sine aliis; sed diceret, secum se duxisse copias suas equestres, eas secum reducere velle, si posset; aut capi, ac mori cum illis. Ex hoc facto, aliisque præcedentibus, intelligere possumus insignem fortitudinem, eximiamque illius charitatem, ad defendendum, quantum posset, populum Christianum.

[80] Postea, quando beatus Rex captus fuit a Saracenis, [quoslibet] multique cum eo proceres, audivitque quosdam divites Christianos, qui secum erant capti, de redemptione sua agere, eamque procurare; sanctus Rex severe eis prohibuit, & sub pœnis admodum gravibus, id ne facerent, ut redemptio pauperum non impediretur. Dicebat enim hoc pacto futurum, ut divites redimerentur; ac pauperes, qui non haberent, unde solverent, manerent in carcere. At mihi, inquiebat, permittite factum, onerique meo procuracionem redemptionis totam: velim hoc in me onus suscipere, ut solvam ære proprio pretium redemptionis pro omnibus; & promitto, me non initurum pactum de redemptione mea, nisi illud faciam de redemptione omnium illorum, qui sunt in societate mea, quique mecum venerunt. Et sicut Rex sanctus dixit, ita præstitit: quod ab ipso factum ex magna humanitate, magna fidelitate, magna charitate, magnaque liberalitate.

[81] Post hæc, ubi pactum erat conclusum inter beatum Regem ex una parte pro se & pro Christianis, [variis exemplis] atque inter Saracenos, qui jam soldanum occiderant, & adhuc sanguine ejus cruentati erant, ex alia parte; & de beati Regis, Christianorumque redemptione pacta inter partes fuissent ordinata; Saraceni, qui pignus

volebant pro parte pretii redemptionis beati Regis ac Christianorum, quæ superesset solvenda, electionem dederunt sancto Regi, utrum mallet, an ut ipse dimitteretur, & alii manerent captivi; an ut alii dimitterentur, & ipse captivus maneret, donec pretium redemptionis integre fuisset solutum. Tunc ipse continuo respondit: Volo ego manere donec solutio sit perfecta, liberentur alii; licet proceres, qui cum ipso erant, dicerent, se nequaquam in id consensuros, dicerentque se mansuros; ipse abiret: attamen beatus Rex consentire noluit, quidquid dicerent, at iis contradicebat, volebatque ipsemet manere pro aliis. Deinde ubi beatus Rex, & qui cum eo erant, fuere dimissi, ac dominus Alphonsus comes Pictaviensis relictus fuit obses usque ad dictam solutionem perfectam, beatus Rex exire noluit triremi, donec solutio esset perfecta, ac post se venientem haberet dominum Alphonsum fratrem suum; & donec omnes Christiani captivi, qui propinqui erant, illi nimirum, qui Babyloniam non fuerant ducti, fuissent liberati, illique, qui Damiatæ erant, navibus fuissent excepti.

[82] Rursus, cum Rogerus de Soisi, coquus beati Regis, [probata.] Acconem reductus esset a legatis beati Regis ex carcere, in quo fuerat in manibus Saracenorum; eum accersi jussit, venitque ille quasi omnino nudus ad ipsum, beatusque Rex magno in eum afficiebatur commiserationis affectu, quod tam esset nudus; unde mox jussit duplex par vestium ei componi. Item dum tempore istius transfretationis beatus Rex consilium iniit redeundi in Galliam, sicut Deo placuit, post Pascha sequens, ipse cum regina, liberis suis, multisque aliis suæ familiæ ingressi sunt unam navim in pervigilio sancti Marci. Nautæ dictæ navis per mare progressi sunt usque ad Cypri viciniam: nocte autem quadam paullo ante diem navis impegit in durum arenæ cumulum; cumque illi, qui in navi erant, id sentirent, timuerunt ne navis fuisset rupta: ubi naucleri navem lustrari jusserant, ut scirent, an

esset disrupta, retulerunt sancto Regi a carina navis avulsos esse tres omnino tignos. Hinc beatus Rex consuluit navarchos, aliosque, qui erant in navi, quid hac in re facere oporteret; omnesque & nautæ & alii dixerunt, sua sententia expedire, ut sanctus Rex, ejusque uxor ac liberi, aliique, qui cum eo erant, homines illustres, egrederentur hac navi, aliamque ingrederentur, quæ illæsa esset & integra. At, licet ab omnibus suis consiliariis, qui ibi erant, atque a naucleris ei suaderetur, ut hac navi egrederetur, aliamque intraret; nihilominus id facere noluit: sed dicebat eos, qui in navi essent illa, quam ingrederentur, quosque illa exire cogeret, in magno futuros periculo; quod navim suam amitterent timerentque ingredi navim illam, qua beatus Rex egrederetur: etenim quoniam eam ipse recusasset, neminem ingredi voliturum, ad evitandum illud ipsum periculum, a quo sibi sanctus Rex caveret, adeoque necesse iis futurum, ut in insula Cypri manerent hac æstate, atque ibi forsitan morituros, aut in magna futuros calamitate. Hac de causa nequaquam aliam navim ingredi voluit cum aliorum detrimento. Sæpe etiam contigit, ut, cum quis coram beato Rege premeretur, ignominiave afficeretur a potentioribus, tanta miseratione moveretur, ut potentioribus se opponeret, ac causam minus potentis tutaretur. Quando ad eum deferebantur querelæ de hominibus occisis, magna eorum permovebatur misericordia, dixitque crebro, in modum miseratione moti, neminem mortuorum causam agere, sed omnes vivos patrocinari velle.

XI.

[83] Pietas, quæ utilis est ad omnia, ita implevit cor sancti Regis, [Sanctus Rex pauperibus sæpe ministrat,] atque adeo penetravit, ut pietas eum videretur totum possidere, suoque subjecisse dominio: namque animus ejus totus ferebatur in ægrotos ac pauperes, ut sequentia manifeste

probant. Primum singulis diebus Mercurii, Veneris, ac Sabbati in Quadragesima & Adventu per se ipse ministrabat tredecim pauperibus, quos in cubiculo suo, aut vestiario manducare jubebat; ministrabatque, illis apponendo pulmentum, ac bis gemina fercula ex piscibus, aliisve: duos ipse panes scindebat, ex quibus apponebat singulis, cubiculariique Regis reliquos panes secabant, quantum necesse erat pauperibus supra memoratis. Et præter hæc omnia beatus Rex cuilibet pauperum ante dictorum duos ponebat panes, quos illi secum auferrent. Porro, si qui inter pauperes hos essent cæci, vel cæcutientes; beatus Rex propriis manibus frustum panis eorum manibus immittebat, aut manum pauperis ad ejus scutellam ducebat, docebatque eum, quo modo manum scutellæ admovere deberet. Quin imo, quando quis aderat cæcutiens aut cæcus, cui pisces erant appositi, beatus Rex capiebat frustum piscis, propriisque manibus spinas eximebat diligenter, embammati immittebat, ac tunc ori pauperis inferebat. Priusquam manducaverant, singulis distribuebat duodecim denarios Parisinos: plus etiam quibusdam illorum pauperum donabat; iis nempe, quorum magnam videbat esse egestatem; dumque illis aderat femina, quæ secum habebat infantem, donum illius augebat. Hæc ipsa etiam faciebat extra Quadragesimam & Adventum quibuslibet diebus Veneris & Sabbati per totum annum.

[84] Præter hæc omnia, quovis tempore omni die Sabbati jubebat duci secreto admodum ad vestiarium suum tres pauperes ex supra dictis tredecim, [trium qualibet die Sabbati pedes lavat, & osculatur;] omnium aliorum pauperrimos, aut cæcos, aut cæcutientes, quos studiose volebat seligi: erantque in vestiario ipsius tres pelves, atque aqua calida illic præparata, & mantilia munda; ibique ipsorum lavabat pedes linteo cinctus, & genibus ante eos flexis. Cum quis ministrorum eum juvare volebat ad cujusdam illorum pauperum pedes lavandos, quia eos

non habebant nitidos, beatus Rex pati nolebat, ut quis manum admoveret præter se solum. Postquam eos laverat, siccabat, ac deinde singulos pedes osculabatur, quantumcumque pedibus essent corrosis, aut horridis. Deinde mox aquam iis porrigebat flexis genibus ad manus lavandas, iisque præparabat mantile ad manus siccandas: dein quadraginta denarios Parisinos singulorum manibus imponebat magna pietate, ac manus singulorum osculabatur. Hæc autem exercebat quam poterat occultissime; crediturque ideo libentius ad id faciendum vocasse cæcos, vel cæcutientes, ut eum non cognoscerent, remque foris non vulgarent. Post hæc tres illi reducebantur ad alios memoratos, simulque manducabant, ac beatus Rex iis ministrabat, uti supra est dictum.

[85] Præter tredecim pauperes dictos, sumebantur quotidie omni tempore Quadragesimæ alii tredecim, [quotidie in cœnaculo prope mensam suam manducare vult pauperes;] ac extra Quadragesimam ex tredecim illis sumebantur tres quotidie, illique accumbere jubebantur ad mensam ipsis positam prope sanctum Regem; & priusquam manducarent, ac ipse mensæ accumberet, singulis his pauperibus dabat propriis manibus quadraginta denarios Parisinos, jubebatque iis dari ex cibus suis aliisque, quantum iis erat necesse. Quin etiam quandoque beatus Rex iis panem scindebat carnesque, ac iis subministrabat. Item scindebat carnes & pisces sibi appositos, & mittebat ad illos pauperes. Habebant insuper singuli hi tres pauperes modo memorati frustum carnis, quod poterant custodire. Sæpe etiam servabant ex mensa beati Regis, quod omnino eis sufficeret. Adhæc beatus Rex plerumque sibi adferri jubebat ad mensam suam tres scutellas jusculo impletas, quibus ipse imponebat frusta panis ante se posita, panemque jusculo in scutellis prædictis intingebat omnibus ante memoratis pauperibus. Jubebat autem vocari pauperes omnium, qui

inveniri poterant, maxime despectos, quibus hoc exhiberet ministerium, iisque libentius ac sæpius ministrabat quam aliis. Decem vero alii pauperes manducabant in cœnaculo, aliosque habebant cibos illorum, qui manducabant in cœnaculo; & singuli hi decem pauperes accipiebant a sancto Rege pro eleemosyna duodecim Parisinos.

[86] Rursus memoratus sanctus Rex trans mare, & cis mare suo tempore quotidie dari jubebat centum viginti & duobus pauperibus, [multa alia paupertatis subsidia largitur:] qui alii erant a prædictis, duos singulis panes, qui valebant singuli denario Parisino. Rursus singulis his centum viginti & duobus pauperibus quartam vini mensuræ Parisiensis, frustumque carnis aut piscis, prout dies exigebat; aut ova, aut aliud quidpiam, quando pisces inveniri non poterant, & singulis Parisinum. Si aderat mulier, quæ infantem habebat unum vel plures, pro quolibet infante supra hæc habebat panem: infantibus etiam singulis panis dabatur. Præterea sexaginta pauperibus dari jubebat, singulis duos panes, & pecuniam, puta quatuor denarios. Rursus eleemosynam generalem distribui jubebat bis in hebdomada omnibus pauperibus, undecumque venissent, ex sublatis a mensa ac reliquiis: tantumque panis addebat ejus ab eroganda stipe minister, ut eleemosynam singuli accipere possent. Rursus beatus Rex, quando degebat Parisiis, ministrabat sæpe manu propria in cubiculo suo inferiori quandoque viginti pauperibus, quandoque triginta, quandoque pluribus; ponebatque ante eos scutellam pulmento impletam, aliaque fercula seu carniū, seu piscium, ac panem iis scindebat. Rursus beatus Rex adibat quater per annum Puteolos in Vastinio, aliumve locum, quem magis inopem existimabat, ibique congregari jubebat ducentos pauperes in cœnaculo, eosque manducare jubebat, atque iis ipse per se ministrabat, eis apponens panem, scutellam jusculi, & bis gemina fercula piscium, aut

aliorum ciborum, sicut tempus exigebat. Distribuebat adhæc eorum cuilibet duodecim denarios Parisinos. Alia item manu tenebat pecuniam, ex qua augebat donum majori egestate laborantibus pro arbitrio suo. Et quilibet eorum duos panes ad hospitium suum ferebat, si vellet, quos ab initio beatus Rex ante eos singulos ponebat; nam de reliquo pane panispromi tantum eis apponebant, quantum ibi eos manducare conveniebat.

[87] [pia ejus liberalitas die Jovis ac Veneris sancta;] Rursus qualibet die Jovis sancta sanctus Rex lavabat pedes tredecim pauperibus aut viginti sex, atque illis singulis dabat quadraginta denarios: & deinde iis per se ipse ministrabat ad mensam, sicut supra relatam est, eum fecisse aliis tredecim pauperibus; atque hoc ipsum fieri curabat per dominum Philippum filium natu maximum, & per dominum Petrum, aliosque suos liberos, quando cum ipso erant illa die Jovis: & quidam ex ejus sacellanis Officium recitabant de Mandato, interea dum ipse pauperum pedes lavabat. Rursum qualibet die Veneris sancta ibat nudis pedibus per ecclesias vicinas cujuscujuscumque loci, ubi degebat; jussuque sancti Regis duo ejus cubicularii capiebant centum libras, singuli quinquaginta; easque subministrabant sancto Regi illa die, imponentes per vices pecuniam illam sacculo, quem beatus Rex sub pallio suo gestabat cingulo suo appensum. Has centum libras propria manu pauperibus distribuebat, dum ibat dicta die per templa; neque patiebatur, ut servi aliive sequentes submoverent, retrove abigerent pauperes, sed volebat ut liberum omnes ad se haberent accessum, ut stipem eis manu propria posset erogare.

[88] [munificentia in Religiosos pauperes.] Rursum consueverat sanctus Rex, quamcumque civitatem, oppidum, aut locum intraret, ubi degebant fratres Minores, aut fratres Prædicatores, aut aliqui ex talibus

Ordinibus, mandare, ut die adventus sui ac postridie illis darentur ad victum panis, vinum, & bis gemina fercula, eaque subministrarentur, quæ illis erant congrua. Deinde, quia fratribus erat utilius pecuniam habere loco dictorum obsoniorum, sanctus Rex pro iis pecuniam illis dari jussit. Rursum, quoties veniebat Parisios, multum pecuniæ dari jubebat fratribus Minoribus, ac fratribus Prædicatoribus, omnibusque aliis Religiosis Parisiensibus, qui reditus non habebant: nimirum quadraginta octo denarios in singulos: atque ita consueverat, quando una die Parisiis egrediebatur, ibatque vel ad silvam Vicenarum, vel ad fanum sancti Dionysii, vel ad alium locum quantumcumque vicinum, redibatque die sequente Parisios, stipem Religiosis amore Dei erogare modo supra dicto. Præceperat item beatus Rex, ut omnibus Religiosis pauperibus, seu viris, seu mulieribus, qui veniebant ad ipsius palatium, aut transirent per locum, ubi esset, etiamsi venirent post cibum sumptum, subministraretur quod comederent; iisque daretur, quod esset congruum, ex culina, aliisque officinis, quando in aula ipsius manducarent: idque factum est quamdiu beatus Rex vixit.

ANNOTATA.

Id contigisse debuit, dum Rex cum agmine regredi Damiatam conabatur, de quo agit Joinvillius cap. 13, ubi num. 123 & 124 refert solitudinem Regis, ut pauperes ægroti in naves reciperentur. Non quidem meminit de cibariis abjectis, quorum erat penuria: at facile id ignorare potuit Joinvillius aut oblivisci.

Imo & insigni prudentia: nam si magnates singuli suam pacti essent redemptionem, multo majores fuissent sumptus, quam fuerunt Rege pro omnibus paciscente. Pactum habet Joinvillius num. 138: qui & sequentia ordine refert.

Amicum hoc certamen non habet Joinvillius: sed multi testes fuerunt in Actis canonizationis, qui rei gestæ adfuerant, adeoque & vera retulisse censendi sunt.

Anni 1254. Totam hanc historiam refert Joinvillius cap. 26, quem consule, notataque ibidem.

CAPUT VIII.

Prosecutio ejusdem in miseros quosvis pietatis: ubi eleemosynæ recensentur innumeræ; ac foundationes plurimæ.

[Quosdam fratres Prædicatores, subsistere coactos, hospitio excipit;] Cum quadam vice esset in Castro novo a diæcesis Aurelianensis ad Ligerim, ac vellet animi relaxandi causa, post somnum de die captum, adire silvam, atque fratrem Gaufridum de Bello loco Ordinis Prædicatorum conscientiaæ suæ moderatorem, qui ibidem erat, accersisset, ut cum ipso iret ad silvam: memoratus frater respondit, se non posse, quia expectabat fratres Prædicatores, qui navi per Ligerim vecti Aureliam ibant ad comitia provinciæ, ibi paullo post habenda: dixitque ei beatus Rex, velle se cum ipso ire usque ad flumen, ut videret fratres, & hoc modo pedites venerunt sanctus Rex, dictus frater, multique alii usque ad flumen, licet via esset satis longa. Postquam autem beatus Rex eo advenerat, quamvis fratres, qui erant in navi, vellent omni modo abire ut Jargolii pernoctarent: nihilominus adeo coëgit fratres, numero octodecim aut circiter, ut venire ad Castrum deberent, eosque illa nocte hospitio excipi curavit, commodumque admodum eis assignari jussit hospitium.

[90] [multa cujusvis generis pauperibus quotannis largitur subsidia;] Consueverat item sanctus Rex providere personis Religiosis pauperibus: videlicet sacris virginibus Ordinis Cisterciensis, aliisque virginibus sacris, ac aliis

personis Religiosis aliorum Ordinum: egenisque lepra infectis valetudinariorum in tractu Franciæ, & personis miserabilibus. His quotannis sub initium Quadragesimæ procurabat haleces, & pecunias pro amygdalis, pro pisis, aliisque similibus, quæ eis illo anni tempore erant necessaria. Rursum illis procurabat quotannis sub initium hiemis ligna, indumenta e panno crassiore, vestes pellitas, & calceos, quæ pauperibus magna copia distribuebat. Annuatim emi jubebat sexaginta millia halecum, eaque dispertiri distribuique, quemadmodum supra est dictum. Atque hoc servatum fuit quamdiu vixit, postquam ex tractu transmarino fuit redux. Præterea beatus Rex quotannis dari jubebat pauperibus in diebus bacchanalibus triginta porcos. Porro minuta hæc pauperum subsidia, quæ beatus Rex ex speciali sua notitia dari curabat fratribus Minoribus, fratribus Prædicatoribus, aliisque Religiosis viris, ac mulieribus, locisque aliis egenis, ascendebant anno quolibet ad octo millia librarum Parisiensium numeratæ pecuniæ, absque panno vestium crassiorum, calceis, halecibusque, quæ dari curabat ac distribui quotannis, ut dictum est supra.

[91] [pauperibus ac monachis ipse sæpe ministrat.] Rursum, quando beatus Rex ibat ad agrum Bituricensem, aut in Normanniam, aliave loca, ubi rarius degebat, unica vice vocari jubebat trecentos pauperes, eis mensam extrusi curabat, eisque ipse per se ministrabat, juvantibus eum servis ipsius, & cubiculariis: dabat singulis pauperibus duodecim denarios Parisienses, apponebat illis panem, pulmentum, carnes, pisces, sicut diei congruebat. Rursum festis quibusdam majoribus sanctus Rex in cœnaculo suo congregari curabat trecentos pauperes, eosque ad mensam ordinari jubebat. Rursum beatus Rex sæpe veniebat ad abbatiam Regalis-montis, ac sæpe etiam diebus Veneris manducabat ibi in triclinio ad mensam abbatis, sedebatque abbas juxta ipsum: & semper quando illic manducabat, ad victum dabat

conventui panem & vinum, ac bis gemina fercula piscium. Erant autem eo tempore in monasterio istius loci centum monachi, aut circiter, præter adjuutores rei domesticæ, qui quadraginta circiter erant. Aliis diebus, quando beatus Rex non comedebat in triclinio, sæpe ac plerumque illud ingrediebatur, monachisque mensæ accumbentibus ministrabat beatus Rex cum monachis ad ministrandum constitutis: nam ibat ad fenestram, quæ culinam respicit, ibique capiebat scutellas cibo plenas, easque ferebat, ac monachis discumbentibus apponebat. Et quia magnus monachorum erat numerus, ministrique pauci, tamdiu ferebat ac referebat scutellas istas, donec dicto conventui omnia subministrasset. Quod autem scutellæ nimis essent calidæ, manus quandoque trabeæ suæ involvebat propter calorem ciborum & scutellarum. Aliquando etiam cibum effluere sinebat super trabeam suam: tum abbas dicebat, eum dedecorare trabeam suam, reponebatque beatus Rex: Nihil refert, habeo aliam. Ibat & ipse quandoque ad mensas, infundebatque vinum cyathis monachorum; quandoque etiam gustabat vinum istud ex cyathis illis, laudabatque, quando erat bonum; cum vero esset asperum, aut dolii vitium resiperet, bonum vinum adferri jubebat. Insuper, quoties dictam abbatiam adibat, in obsonium dari jubebat duo fercula piscium aut carnum pro temporis exigentia omnibus ægrotis dictæ abbatiæ, sive monachi essent, sive rei domesticæ adjuutores: ac omnibus quoque externis ægris, qui subsistebant in valetudinario hujus abbatiæ.

[92] Quando beatus Rex veniebat Compendium, sæpe accidit, [Fundat domos Parisiis adolescentibus, studiis operæ dantibus,] ut intraret culinam fratrum Prædicatorum, ac peteret, quid ciborum pararetur conventui: deinde intrabat triclinium, dum fratres comedebant, jubebatque ex culina sua adferri cibos sufficientes, pisces, aliosque; atque eos ipsi subministrari jubebat in conspectu suo. Rursum beatus

Rex emi jussit domos, sitas Parisiis in duabus plateis ante palatium Thermarum, in quibus construi jussit domos aptas amplasque, ut illic in perpetuum habitarent studiosi, qui litteris dant operam Parisiis: eas autem inhabitant studiosi, qui ad id sunt recepti ab illis, qui eos recipiendi habent potestatem: ex iis etiam domibus quædam elocantur aliis studiorum alumnis, quarum locationis pretium convertitur ad lucrum studiosorum pauperum ante dictorum. Hæ domus constitere beato Regi, ut creditur, quatuor millibus librarum Turonensium. Rursus sanctus Rex dari jubebat qualibet hebdomada pecuniam multis studiosis, eorum oculis imponendam, quibus ad studia providebat: nimirum quibusdam duos S., quibusdam tres S., quibusdam duodecim S., & quibusdam octodecim; crediturque bene fuisse istis pauperibus, quibus hoc modo beatus Rex providebat. Eodem etiam modo quibusdam Beginis providebat.

[93] Item beatus Rex prædictus emi curavit spatium aliquod terræ prope sanctum Honoratum, [valetudinarium cæcorum Parisiis, valetudinarium Vernoniense,] ubi exstrui jussit diversorium amplum, ut cæci pauperes ibi perpetuo habitarent usque ad trecentos, qui annuos habent census ex Regis ærario pro pulmento, aliisque. In hac domo est templum, quod ædificari voluit in honorem sancti Remigii, ut cæci memorati intersint ibidem rei divinæ. Sæpe etiam beatus Rex die festa sancti Remigii eo venit, ubi dicti cæci curabant solemniter cani Officium in templo, cui cæci, circumfusi sancto Regi, assistebant. Templum hoc redivitibus instruxit. Rursum fundavit, ac ædificari jussit valetudinarium publicum Vernoniense, cujus fundum atque ædificia, quia situm est in optimo oppidi loco, amplumque est & latum, beatus Rex maximo pretio emit; steteruntque ei fundus & ædificia triginta millibus librarum Parisiensium. Dedit etiam dictæ domui lectos, vasa culinæ, omnemque aliam suppellectilem, in memorata domo necessariam omnibus pauperibus

ægrotisque, qui forent ibidem, fratribusque ac sororibus domus. Sunt autem ibidem sorores viginti quinque, & duo fratres clerici, qui rem divinam faciunt in sacello istius valetudinarii, aliaque familia numerosa ancillarum, aliarumque personarum, quæ ad servitia valetudinarii sunt necessariæ: donavit item libros, aliaque ornamenta, & calices, usui sacelli destinata. Item, quamdiu beatus Rex vixit, quotannis vestibus instruebat sorores hujus valetudinarii, jussitque componi vestes pauperibus, quas induebant, cum manducarent.

[94] [Pontisarense, Compendiense; auget Parisiense; construit ibidem dormitorium Prædicatorum:] Præterea construi jussit, fundavit, dotavitque valetudinarium publicum Pontisarense, atque ei possessionem dedit bonorum, quorum census annuus quadringentæ libræ. Rursum construi jussit, magnisque sumptibus augeri valetudinarium publicum Compendiense; quod opus constitit duodecim millibus librarum Parisiensium, dotavitque illud laute: donavitque lectos, aliaque necessaria pauperibus & ægrotis. Rursum augeri jussit valetudinarium publicum Parisiense, quod extensum est usque ad parvum pontem, censibusque donavit memoratum valetudinarium. Item ædificari jussit dormitorium fratrum Prædicatorum Parisiis, aliaque ædificia ibidem. Porro quando beatus Rex construi curabat domos, aliaque pauperibus loca, per semet ipse opera inspiciebat, quando memorata ædificia fiebant, ordinabat, disponebatque, quomodo exhedræ, & cubicula, & officinæ dictorum ædificiorum construerentur.

[95] [quibus, aliisque foundationibus immensam impendit pecuniam.] Creditur autem, opera domuum structarum ad usum studiis incumbentium Parisiis, domus cæcorum, domus Beginarum Parisiis, templi fratrum Minorum, dormitorii fratrum Prædicatorum Parisiis, aliarumque domuum illic constructarum, ac valetudinarii publici

Parisiis aucti, valetudinarii Pontisarensis, Vernoniensis, & Compendiensis, domus fratrum Prædicatorum Compendii, domus fratrum sancti Mauricii Silvanecti, domus sororum Ordinis Prædicatorum Rotomagi, domus fratrum Prædicatorum Cadomi, domus fratrum Ordinis Cartusiensis Vallis-viridis prope Parisios, domus fratrum Carmelitarum Parisiis h majori ex parte, quæ opera inter alia beatus Rex construi jussit, ei stesisse, omnibus computatis, quæ dictis ædificiis, locisque piis fuere impensa ex bonis hujus Regis, tum in fundum locorum, tum in ædificia, tum in census iis attributos, summa ducentorum millium librarum Turonensium, & majori etiam.

[96] [Carpentibus tot eleemosynas pie respondet Sanctus: multæ] Quandoque accidebat, ut aliqui ipsius consilarii eum reprehenderent, quod tantos cernerent sumptus ab eo fieri in faciendis talibus foundationibus, talibusque ædificiis, ac tantis donis, eleemosynisque tantis, quas dictis domibus largiebatur. At beatus Rex iis respondebat: Tacete, Deus mihi donavit quodcumque habeo; quod hoc modo expendo, optime impensum est. Rursum beatus Rex ante memoratus jubebat dari fratribus Minoribus, ac fratribus Prædicatoribus modo centum libras, modo trecentas, quibus se liberarent ære alieno, quod se contraxisse dicebant: atque ut brevius dicam, sustentabat eos Parisiis, aliisque locis vicinis majori ex parte. Quando fratres Prædicatores Compendienses primum ingressi sunt domum, quam habent Compendii, beatus Rex stipem eis erogabat centum librarum Parisiensium ad victum ipsorum. Postquam beatus Rex rediit ex tractu transmarino, sæpe eum accedebant mulieres quædam nobiles, quæ dicebant maritos suos trans mare occubuisse in ipsius servitio, seque expendisse sua, ita ut ad paupertatem essent redactæ; ducebant etiam secum filios, filiasque suas, orabantque sanctum Regem, ut bene faceret ipsis, ac ipsarum miseratione

moveretur. Cumque eas sanctus Rex noverat, eis per eleemosynarium suum dari jubebat, alteri viginti libras, alteri decem, & plus minusve, prout eis judicabat congruere: petebat etiam quandoque, an quæ illarum filiarum nossent litteras, & dicebat facturum se, ut in abbatia Pontisarensi, aut alibi reciperetur.

[97] Sæpe beatus Rex jubebat dari equitibus egenis, dominabus, [alicæ eleemosynæ cuivis hominum generi] domicellis, servisque egenis, alteri decem libras, alteri viginti, triginta, quadraginta, quinquaginta, sexaginta, quandoque etiam centum, tu filias suas nuptui darent, quandoque plus minusve pro statu ac conditione personarum, & sicut judicabat expedire. Quando beatus Rex per regnum iter instituebat, pauperes ad eum accurrebant, ac singulis dari jubebat denarium unum. Cum vero accederent majori inopia pressi, alteri dari jubebat quinque asses, alteri asses decem, alteri etiam viginti asses, quandoque plus vel minus, prout expedire ei videbatur. Postquam reversus fuit ex partibus transmarinis post primam transfretationem, cum regnum suum lustraret, eleemosynarii omnibus accedentibus stipem erogabant denarium: dum autem videbat quosdam magis inopes, iis aut sex, aut duodecim denarios donari jubebat, aut quantum judicabat congruere. Tempore proxime memorato, quando ditionem suam perlustrabat, ministrabat quotidie manu propria ducentis pauperibus, tribuens singulis duos panes, & duodecim denarios Parisienses etiam singulis: insuper tenebat manu sinistra denarios: itaque dum hominem cernebat magis egenum, ei superaddebat quatuor, quinque, aut sex denarios, uti ei videbatur congruum. Præter hæc omnia illo tempore distribui jubebat stipem generalem, etiamsi hominum decem millia venirent, aut viginti millia, aut plures.

[98] Sæpe etiam, quando erat annonæ caritas, quibusdam suis domesticis jubebat distribui quandoque mille libras, [largissime distributæ, integris etiam provinciis:] quandoque duo millia, & eo amplius, quandoque etiam minus; eisque mandabat, ut illas ferrent ad varias regni sui partes, ac pauperibus, qui illic habitabant, erogarent, ac partirentur. Quando audiebat magnam esse annonæ caritatem in una aliqua regni sui parte, ad tractum illum mittebat per servos suos quandoque duo millia, tria millia, quinque millia librarum Turonensium, & plus, minusque pro arbitrio suo, quantumque congruere existimabat: certumque est, crebro eum ita fecisse. Semel, dum esset annonæ caritas, sanctus Rex misit in Normanniam argenti summam pauperibus erogandam: ac præcepit ut, qui eo irent, darent eleemosynam hospitibus, qui habitarent solum sub Rege, quique illi censum solverent quotannis, quando ipsis magis quam aliis ea erat opus. Rursum sæpe dari jubebat proprias vestes bonis mulieribus Religiosis, aliisque, & sacerdotibus. Dicebat quandoque: Visamus pauperes talis regionis, eosque pascamus; & tunc ibat in varias regni sui partes, sive in Vastinium, sive in Normanniam, ibique amore Dei stipem amplam erogari curabat. Adhæc cædi in silva sua trabes jubebat, aliamque materiam ecclesiæ fratrum Minorum Parisiis, & claustro dictæ ecclesiæ; tum etiam dormitorio, triclinioque fratrum Prædicatorum Parisiis, valetudinario Pontisarensi, ac fratribus Saccitis Parisiis. Vehi item curavit omnem materiam memoratam ad loca omnia supradicta; ramos vero, lignumque ceterum, quod reliquum erat ex crassis materiæ frustis, amore Dei dabatur Ordinibus religiosis pauperibus; huic ducentæ carrucæ, aliis trecentæ mandato beati Regis, qui jubebat hujusmodi lignum aqua Parisios vehi, aliove, ubi lignum illud erogabatur pauperibus.

[99] [summa Sancti in captivis liberandis caritas, & liberalitas.] Præterea tempore primæ ipsius transfretationis, ubi dimissus fuit ex carcere Saracenorum, substitit trans mare quatuor annis præterpropter, ea maxime intentione, ut liberaret Christianos, qui capti fuerant, priusquam mare transmitteret, & crebro mittebat legatos solemnes ad soldanum pro liberatione Christianorum, quos tenebat captivos. Quandoque redimebant ducentos, alias trecentos, quingentos, quot liberare poterat. Quia autem quarundam legationum habemus exempla; certum est tertia, quartave vice a legatis reductos esse quadringentos circiter; alia vice septingentos præter mulieres; alia vice sexcentos quinquaginta, alia vice centum quadraginta & unum. Porro reducebantur sumptibus beati Regis, iisque Christianis, qui hoc pacto ex carcere Saracenorum reducebantur, nunc centum, nunc ducenti, nunc quingenti, cum redempti ex dictis infidelium carceribus venirent nudi ac spoliati, ita ut nihil illis superesset, omnibus beatus Rex vestes dari jubebat, proque aliis rebus necessariis dari jubebat singulis centum nummos monetæ Parisiensis, (dragmas vocant) qui singuli valebant septem minutis Turonensibus; quibusdam ducentos, aut trecentos, plus quandoque, quandoque minus, pro statu personarum & conditione; atque hoc modo providit illo tempore pluribus quam tribus hominum millibus. Vestes autem donabat equitibus, virisque nobiles ex viridi, aliove hujusmodi panno: hominibusque inferioris conditionis ex panno Atrebatensi, aliove minoris pretii, quam esset pannus equitum. Atque illo tempore, quo ita revertebantur, una vice redierunt mille quingenti, & alia vice alii plurimi ex carceribus Saracenorum, ut dicebatur, ac navibus veniebant Acconem usque sumptibus beati Regis, ut dicebatur, idque dicebatur passim, atque ita creditur: nemo enim alius erat, qui hominibus memoratis, egenis adeo & mendicis, tantos suggessisset sumptus, si eos beatus Rex

non dedisset. Fuerunt viri illi postremo liberati per legatos, quos misit beatus Rex ad Saracenos ad liberandos captivos: ac dicebatur Accone, eos a soldano fuisse redditos vi pactorum, quæ inita olim fuerant inter sanctum Regem & soldanum Saracenosve, quando ipse eorum carcere fuit liberatus: atque his ipsis, qui ita redierant, beatus Rex tribui jubebat vestes, aut nummos pro vestibus.

ANNOTATA.

Conversi passim vocantur. Porro numerus monachorum tantus ab initio non fuerat, sed perpetua sancti Regis liberalitate paulatim excreverat.

De cura Sancti captivos liberandi, quos vi pactorum metuque Saracenis incusso eorum carceribus tandem exemit, actum est in Commentario § 55, & 56. Narrat rem Joinvillius cap. 20, ex quo num. 181 colligitur, aliquot ex illis captivis aliorum quoque liberalitate usos fuisse post reditum e carcere.

CAPUT IX.

Prosecutio amoris Sancti in proximos: ubi recensentur præcipue obsequia, quæ pauperibus, ægrotis, & defunctis per se ipse exhibuit.

[Sanctus Rex mirabili charitate invisit ægros,] Post omnia, quamvis multa superius comemorata sint de servitio, quod beatus Rex per semet ipse exhibebat personis miseris, restat tamen etiamnum aliquid hoc loco memorandum; præsertim quo pacto eos inviseret ac consolaretur beatus Rex. Invisibat sæpe beatus Rex abbatiam Regalis-montis, & quoties veniebat ad abbatiam memoratam, ipse ingrediebatur valetudinarium abbatiae, visebat fratres infirmos, eos solabatur, ac interrogabat quemlibet, quo laboraret morbo: quibusdam tactu explorabat arteriæ

pulsum, quibusdam tempora tangebatur, etiamsi sudarent: vocabatur medicos, quos secum habebat; curabat, ut in conspectu suo urinam laborantium monachorum inspicerent, iisque consilium suggererent, quo se modo gerere deberent in morbo suo. Dicebat etiam frequenter beatus Rex: Lactaria nostra talia, aut, Remedia nostra talia, huic ægro fuere salutaria, eaque commendabat. Item iis subministrari jubebat ex culina sua, aliisque suis officinis, quod abunde iis sufficeret. Hæc dum agebat, paucos secum habebat, ut abbatem, medicos suos, atque arcanorum suorum conscios. Cum enim talia ageret, paucos adesse volebat, ipsos videlicet, qui arcanorum ipsius admodum erant conscii, neque ullos alios.

[101] Eos autem, qui vehementiori tenebantur malo, [etiam lepra maxime deformem,] magis sollicite invisebatur, ac citius accedebatur ad lectos infirmiorum; attingebatur etiam manus infirmorum, locumque affectum; quantoque malum erat gravius, seu apostema, seu quid aliud, tanto id tangebatur libentius. In abbacia Regalis-montis monachus erat, nomine Leodegarius, ordineque diaconus, lepra infectus, qui degebat in domo separata ab aliis, quique erat adeo miserabilis, teter adeo, ut vi morbi oculi ejus tam essent corrupti, ut nihil prorsus cerneret, nasum perdidisset, labia ejus fissa essent, atque inflata; palpebræ ejus rubræ essent, atque aspectu horridæ. Beatus Rex die quadam Dominica circa festum sancti Remigii ad memoratam abbaciam Regalis-montis venerat, pluribusque ibidem Missæ sacrificiis pro consuetudine sua interfuerat, ipsum comitante Flandriæ comite, multisque aliis viris nobilibus: peractis Missæ sacrificiis, egressus est ecclesia, ac processit valetudinarium versus ad domum, ubi monachus lepra tam deformis habitabat. Porro dum eo ire volebat, præcepit cuidam apparitorum suorum, ut eos, qui secum erant, retro ire juberet: atque ita sumpsit abbatem Regalis-montis, eique indicavit, velle se adire locum, ubi

dictus ille lepra deformis habitabat, quem olim vidisset, ac invisere vellet. Postea præcessit abbas, secutus est beatus Rex, ingressusque est locum, ubi erat æger, quem invenerunt manducantem ad mensam satis brevem; manducabat autem porcinam: solent enim lepra infecti carnibus vesci in abbacia hac.

[102] [cui flexis genibus ad mensam ministrat;] Sanctus Rex ægrum hunc salutavit, atque interrogavit, ut se haberet: genua ante eum flexit, & tunc flexis genibus cœpit scindere, sciditque ei carnem cultro in mensa ægri reperto: secta carne in bolos, ori laborantis bolos illos immittebat, qui eos a manu Regis accipiebat, ac manducabat. Tandem, ubi sanctus Rex ita fuerat flexis genibus ante memoratum lepra deformem, dicto abbate etiam in genua provoluto in venerationem sancti Regis, licet memoratus abbas non parum ab illis abhorreret; beatus Rex ex leproso quæsivit, utrum manducare vellet pullos & perdices, isque respondit se velle. Tunc sanctus Rex vocari jussit unum ex apparitoribus suis per monachum memorati ægri curatorem; eique præcepit, ut adferri curaret pullos & perdices ex culina sua, longo satis intervallo ab eo loco dissita: nihilominus toto tempore, quo dictus apparitor, qui assos ferebat duos pullos, ac perdices tres, occupatus fuit eundo ac redeundo a culina memorata, dictus Rex semper provolutus in genua fuit ante ægrotum, atque abbas etiam cum ipso. Postea sanctus Rex interrogavit lepra infectum, de quo prius manducare vellet, de pullisne, an de perdicibus? Petiit etiam ab eo beatus Rex, quocum manducare vellet condimento? Respondit ille, cum sale se manducaturum. Tunc illi amputavit alas perdicis, earumque bolos sali admovebat, deindeque ori ægroti immittebat. Verum, quod labia ægri fissa essent, ut supra dictum est, sanguinem emittebat; quia sal fissis labiis inserebatur, ita ut illi sal dolorem crearet, egredereturque sanguis adeo, ut per mentum difflueret.

Ea de causa æger dixit, nimis se sale lædi. Posthæc itaque beatus Rex immittebat bolos sali, ut iis saporem adderet, at a bolis grana salis detergebat, ne fissuram labiorum ægroti ingrederentur. Ad hæc Beatus consolabatur memoratum ægrotum, eumque monebat, ut bene ac patienter hunc morbum toleraret; id ejus purgatorium esse in hoc mundo, utiliusque esse, perferre hic infirmitatem hujusmodi, quam alia pati in seculo futuro. Postea petiit beatus Rex ab ægro, an vellet bibere; dixitque ille se velle. Petiit quodnam haberet vinum; respondit æger, Bonum. Tunc beatus Rex cepit cyathum & vini poculum, quæ mensæ erant imposita, propriisque manibus vinum cyatho infudit, deindeque admovit cyathum ori ipsius, quem ille ebibit. His peractis, beatus Rex rogavit ægrotum, ut pro se Dominum nostrum oraret: atque ita abierunt beatus Rex & abbas; ivitque beatus Rex cibum sumpturus in hospitio suo, quod habebat in abbacia.

[103] Hoc modo frequenter invisebat ægrum memoratum, [similia sæpe factitare solitus, etiam in valetudinariis publicis,] ac de lepra infecto loquebatur; at nulli ingrediebantur cum eo in domum dicti ægroti, præter abbatem, aut priorem istius loci. Semel, cum ingressus esset ad visendum memoratum lepra laborantem, mensaque ante eum esset posita, beatus Rex ei ipsemet ministravit, panem ei intinxit jusculo, ac cochleari ligneo ori ejus imponebat. Quia vero pani huic jurulento semel beatus Rex nimium salis immiscuit, os labiaque ægri sanguinem mittere cœperunt ex sale, ut creditur. Qua de causa unus aliquis ibi præsens dixit beato Regi: Facis, ut os ipsius mittat sanguinem; nam pani jurulento nimium salis immiscuisti. Respondit beatus Rex: Feci ei, ut mihi facio: rogavitque ægrum, ut sibi ignosceret. In eadem hac abbati Regalis-montis alius fuit monachus lepra infectus, quem aliquoties invisit. Beatus Rex crebro adibat valetudinaria publica, Parisiense, Compendiense,

Pontisarense, Vernoniense, Aurelianense, visebatque pauperes atque ægros, qui ibidem cubabant, iis per se ipse ministrabat, singulis donabat nummos aliquot, panem, carnem, piscesque, prout iis erat congruum, ac tempus exigebat. Laute autem illis obsonabat, quando eos accedebat; ministrabatque iis manu sua panem, carnem, aliave fercula, quæ ægrotis per coquos suos parari, eoque portari curaverat: quandoque etiam panem unum alterumve propriis manibus secabat, sectumque singulis dabat ibi præsentibus.

[104] Dum qui graviori infirmitate erant correpti quam ceteri, [atque ægrotis maxime horridis, nauseamque parientibus:] magis illis ministrabat, secans ipsis panem, carnem, aliosque cibos; genibus quoque erat flexis ante eos, bolumque sectum ori eorum admovebat; eos, pascebat, sustentabat, detergebat os eorum linteo, quod gerebat. Aliqui autem horum infirmorum tam horribiles erant, ut familiares beati Regis servi horrerent, retroque se reciperent, ac mirarentur, quomodo talia tolerare posset. Et sane servi illius ibidem manere quandoque non poterant propter aëris infectionem, propter fœtorem, & propter horrorem ægrotorum: nihilominus ipse manebat ibi, acsi nihil olfecisset, atque iis ministrabat eo, quo dictum est, modo. Præterea in valetudinario Remensi eadem exercebat misericordiæ opera. Quandoque etiam equites, alique ejus socii, qui hæc eum cernebant facientem, ea itidem præstabant. Contigit & vice quadam, cum beatus Rex serviret modo supra dicto cuiquam infirmo in valetudinario Parisiensi, sanguisque ei efflueret per nares, ut ei propriis manibus nares linteo detergeret, quod sibi dari ex suis jubebat, & linteum illud ibi relinqueret. Alia item lintea, quæ sibi curabat adferri, dum ad hujusmodi ministeria ibat, in loco relinquebat.

[105] Ministravit die quadam Veneris per se ipse centum triginta quatuor pauperibus, [ita ut manus fœtore

maculatas lavare quandoque debuerit;] qui tum erant in valetudinario Compendiensi, singulis apponens scutellam pulmenti, atque ad hæc duo fercula piscium, aliaque ægris convenientia: quos cibos parari jusserat. Cumque videretur fatigatus ex obito ministerio tanto, unus aliquis ibi præsens dixit, ut diceretur beato Regi, quiesceret in posterum. Quod cum audivisset, circumspiciens, vidit infirmum quemdam, qui laborabat malo, quod vocant morbum sancti Eligii, duobus locis in facie. Tunc beatus Rex consedit super lectum hujus ægroti, eique paravit pyrum, cujus frustra propriis manibus ori ejus immittebat: dum id agebat, putredo ac fæditas, effluens ex memorati ægroti vulneribus, quæ omni ex parte erant, fluebat in beati Regis manum, ita ut oportuerit beatum Regem bis manum suam lavare, qua eum pascebat, donec dictus æger totum pyrum comedisset.

[106] [hæc, aliaque ministeria coram filiis obit ad eorum instructionem:] Præterea, dum ægrotos visebat, curabat secum adferri aquam rosaceam, propriisque manibus aspergebat facies infirmorum. Quando veniebat Vernonium, priusquam ingrederetur palatium suum, quod ibi habet, descendebat in valetudinarium Vernoniense, visebat ægros, omnes eorum adibat lectos, petebat vel ab ipsis, vel a sororibus domus, quæ eorum curam habebant, ut se haberent; quandoque etiam eos tangebant. Veniebat sæpe hora cibi sumendi in dictum valetudinarium, & de cibis, quos parari curaverat per coquos suos in hoc ipso valetudinario, propriis manibus ministrabat pauperibus, atque ægrotis hujus valetudinarii in conspectu filiorum suorum, quos illic adesse volebat, ut eos, sicuti creditur, operibus misericordiæ erudiret. Ministrabat iis apponendo pulmentum, ut illis conveniebat, aliaque etiam fercula, eorum morbis congrua, carnes nimirum piscesque; quærebatque ex sororibus memoratæ infirmorum domus, quo morbo detinerentur; atque, an carnes mandacare possent, an

quidpiam aliud; quidque iis, eorumque valetudini conduceret: & prout eis erat utile, iis ministrari curabat. Quando aliquos inveniebat sudantes, & parum tectos, eos ipsemet tegebat. Dicitur soror quædam istius valetudinarii Vernoniensis aliquando ægrotasse, quæ soror dixit, numquam se manducaturam, nisi ille ipse propriis manibus cibum ejus ori imponeret.

[107] [perfecto valetudinario Compendiensi primum infert ægrotum.] Perfecto valetudinario publico Compendiensi, sanctus Rex ab una parte, & dominus Theobaldus, olim Navarræ rex gener ipsius, qui eum juvabat ab altera parte, tulerunt in panno serico, atque immiserunt valetudinario novo primum ægrum, qui illi fuit illatus, eumque imposuerunt lecto recenter parato, & tunc reliquerunt super lectum pannum sericum, in quo eum portabant. Eadem ipsa die dominus Ludovicus, filius tunc natu maximus Domini sancti Ludovici, & dominus Philippus, qui post ipsum fuit illustris Franciæ rex, tulerunt portaruntque alterum ægrum in dictum valetudinarium, eumque alteri lecto imposuerunt. Sic & fecerunt quidam alii proceres, qui ibi cum ipso erant. Diebus singulis matutino tempore, ubi solitis Missæ sacrificiis interfuerat, atque ad cubiculum suum redibat, strumosos vocari jubebat, eosque tangebatur: hi nocte præcedente hospitio excepti fuerant in palatio sancti Regis in loco quodam ad hoc destinato, victumque habuerant ex aula sancti Regis. Cum transiret aliquando per Castrum novum, urbem ad Ligerim, in urbis ingressu ex castro anus quædam egena, quæ erat in janua domunculæ suæ, & panem in manu sua habebat, beato Regi dixit hæc verba: Bone Rex, hoc pane, qui est ab eleemosyna tua, sustentatur maritus meus, qui æger decumbit. Tunc beatus Rex cepit panem manu sua, & dixit: Panis est satis durus: atque ubi scivit sanctus Rex, ac audivit ægrotum ibi esse, intravit in memoratam domunculam, ut ægrum inviseret.

[108] Hæc facta venerabilis sancti Ludovici, quæ hic descripta erant & manifestata, [Corpora Christianorum Sidone occisorum] probant atque demonstrant, quo se pacto gesserit in obsequio sepulturæ, & exsequiarum defunctorum. Quandoquidem tempore primæ ipsius transfretationis, postquam jam egressus erat carcere Paganorum, atque adhuc trans mare degebat, jusserat muris cingi Sidonem, ibique aderant balistarii, & cæmentarii, aliique operarii Christiani ad muros exstruendos, tempore quodam matutino eo ingens Saracenorum agmen tam subito supervenit, ut illi, qui ad operandum destinati erant, & ad operarios custodiendum, eos non perceperint, ita ut Saraceni multos Christianorum occiderent, illique ex Christianis, qui poterant, fugam arripuerint, seque castro cuidam incluserint, quod ibidem est in mari. Postquam beatus Rex, qui Jafæ erat, id audivit, viditque Saracenos post tres circiter hebdomadas a memorata obsidione discedentes, cum etiam tum cingere muris vellet terram illam, mandavit ut pars una equestrum copiarum Cæsaream Philippi tenderet, quæ erat Saracenorum, ut vastarent terram illam, ubi copiæ beati Regis ingens Saracenis damnum intulerunt: ac beatus Rex petiit Sidonem cum paucis admodum, magnoque valde se exposuit periculo. Postquam eo pervenit, vidit corpora Christianorum ibi occisorum a Saracenis, per maris littus jacentia, locumque denudatum, quem oportebat esse muris cinctum, ubi civitas fuerat antiqua: quique viderunt corpora mortua, numero inito, compererunt esse fere tria millia occisorum.

[109] Ante omnia beatus Rex consilium iniit de corporibus illis sepeliendis; [putrida propriis ipse manibus colligit ad sepulturam,] dein cæmeterium quoddam ordinavit in vicino loco, illudque consecrari jussit: in cæmeterio scrobes ingentes fieri curavit; ipseque propriis manibus, juvantibus qui ei aderant, sumebat corpora mortuorum, quæ tapeti imponebant, ac dein insuebant, tuncque

camelis, equisque imponebant, portanda ad dictas scrobes, in quibus sepeliebantur. At quædam illorum cadaverum tam putrida erant, ut, quando ipse aliique, qui eum juvabant, capiebant brachium aut pedem, ad imponendum sacco, ab alia corporis parte separaretur: unde tantus ibi oriebatur fœtor, ut pauci nostrorum essent, qui eum tolerare possent aut perferre. Hinc quidam ipsius domestici nequaquam manum operi admovebant, sed nares obturabant, ac mirabantur quomodo id ipse facere posset, tantumque sufferre fœtorem: virique nobiles, ac divites, qui ibidem eo tempore cum ipso erant, jurejurando affirmarunt, numquam se vidisse aut percepisse, quod nares obturaret. Cum intestina cujusdam mortui illic effusa jacerent prope corpus, beatus Rex chirotecas suas manibus detraxit, seque inclinavit, ut memorata intestina nudis colligeret manibus, ac sacco immitteret. Rusticos quoque conduci jusserat, qui memorata cadavera etiam colligerent. Attamen non tam cito colligi potuere; sed quatuor omnino aut quinque dies illa cadaverum istorum collectio, ac sepultura tenuit, licet quindecim circiter haberent jumenta quotidie, quæ illa ad fossas istas ante dictas vehebant. Et quia multæ cisternæ dicti loci plenæ erant cadaveribus supradictis, illa extrahi jubebat, atque in scrobibus istis sepeliri.

[110] [aliisque fœtorem non ferentibus, ne nares quidem obturat.] Itaque quotidie tempore matutino, ubi illis diebus Missæ sacrificio interfuerat, veniebat statim ad corpora ista quærenda; hortabaturque alios, ac dicebat: Eamus iterum sepulturi hos martyres. Dum quis videbatur non libenter id facere, dicebat: Illi mortem sustinuerunt, nos itaque omnino oportet id perferre. Illis qui aderant in loco, ubi mortui erant, dicebat: Nolite hæc corpora exhorrescere; nam martyres sunt, & in cælo. Apud scrobes prædictas erant illo tempore quandoque archiepiscopus Tyri, episcopus Damiatæ, & alius

episcopus, ornati habitu pontificali, ac beatus Rex cum ipsis, peragebantque, ut creditur, exsequias mortuorum. Verum archiepiscopus & episcopi nares obturabant vestibus suis: dives autem ac nobilis eques, qui id aspiciebat, juramento asseruit, quod ipsum numquam viderit nares obstruentem. Sepultis autem corporibus, iis celebrari jussit solemnes exsequias, atque Officium pro defunctis. Porro memoratus Tyri archiepiscopus duobus vel tribus diebus post dictam mortuorum sepulturam obiit, sicuti memoratus vir ille nobilis juratus dixit, qui eum sepeliri vidit, & passim dicebatur occubuisse fœtore isto, atque aëris infectione; idque dicebat archiepiscopus in morbo suo, uti domestici ejus, ac clerici referebant: item alii duo supra dicti episcopi graviter ægrotarunt diu etiam post memoratam sepulturam, idque isto fœtore, ut passim dicebatur.

[111] [Assistit sepulturæ defuncti in valetudinario:] Cum nocte quadam esset Compendii, obiit quidam, qui æger fuerat, in valetudinario publico dicti loci, idque dictum fuit beato Regi a Priore ac sorore quadam dictæ domus. Præcepit, ut corpus pararent ad sepulturam, at se absente illud non sepelirent; assistere enim volebat exsequiis hujus defuncti: cumque domus non haberet cæmeterium, Missæ sacrificio peracto pro defuncto in conspectu ipsius, ejusque filiorum; nempe domini Ludovici, tunc filii natu maximi beati Regis, & domini Philippi, qui regnum Franciæ post ipsum obtinuit, beatus Rex ordinavit, ut corpus memoratum longe portaretur sepeliendum, dixitque, quod illi, qui illud per urbem ferri cernerent, recitarent pro ejus anima suum Pater noster, atque eo modo anima memorati defuncti non parum lucraretur.

[112] [utile Prædicatoribus suggerit consilium in commodum defunctorum:] Post hæc factum est, ut comitia fratrum Prædicatorum haberentur Aureliæ in festo

Nativitatis Dominæ nostræ; beatus Rex, qui veniebat Aureliam, interfuit solemnitati in ecclesia, & in loco congregandis fratribus destinato; manducavit in triclinio cum fratribus, atque omnium sumptus tulit, nimirum ducentorum circiter fratrum, qui ad memorata venerant comitia. Comitii absolutis, cum beatus Rex cum quibusdam aliis fratribus Prædicatoribus consedisset in loco colloquiis destinato, quia beatus Rex referri audiverat in comitis, in qualibet provinciæ domo quosdam obiisse fratres, expresso relatoque numero in qualibet domo, nominibus vero fratrum non expressis; dixit tunc his fratribus, utile futurum, si, uti numerus mortuorum relatus erat in comitiis, etiam nomina exprimerentur; dixitque eo modo accedere posse fratribus defunctis suffragia multa, seu subsidia, si eorum nomina forte cognoscerentur ab eis, qui eos melius cognoverant, aut eos magis amaverant, aut quia defunctorum aliqui Ordini fuerant utiles, quod non ita fieret si eorum nomina premerentur silentio. Qua de causa postulatum fuit ab aliquibus fratribus Prædicatoribus in ipsis comitiis generalibus ejusdem Ordinis, quæ proxime secuta sunt, ut id statueretur, atque in posterum fieret: visumque est comitiis generalibus bonum atque utile, qua de causa ita statutum fuit, ac tenetur hodie, servaturque per universum Ordinem.

[113] Vice quædam, quando beatus Rex erat in abbacia Caroli-loci Ordinis Cisterciensis, [assistit morti, atque exsequiis monachi.] contigit mori fratrem quemdam dicti loci. Cumque ille morti appropinquaret, monachique essent congregati circa ipsum, cineri, ac feretro impositum secundum consuetudinem Ordinis Cisterciensis, ac monachi cantarent litanias, aliudque Officium consuetum, beatus Rex ad eundem hunc locum accessit, ac quamdiu pro ipso recitabatur Officium, ad caput illius, qui moriebatur, stetit magna pietate, magnaque humilitate, subsistens ibi, quamdiu dicebatur

Officium. Ubi dictus frater illic fuit mortuus, ibat ad templum pone fratrem mortuum, qui gestabatur, fuitque ibidem ipsemet Rex beatus in Officio, quod fiebat eadem hac hora, circa mortuum supra dictum maxima pietate, summaque humilitate. Ex ante relatis omnino patet, quod dilexerit proximos suos, atque erga eos fuerit misericordia ordinata, quæ ex virtute promanabat: quodque opera misericordiæ exercuerit hospitio excipiendo, pascendo, potum præbendo, vestiendo, invisendo, consolando, iuvando, propriæ suæ personæ obsequio, sustentando pauperes atque ægrotos, redimendo miseros captivos, sepeliendo mortuos, atque eos in omnibus iuvando ex virtutis præscripto & liberalitatis abundantia.

ANNOTATA.

Gallis, le mal S. Eloi, de quo plura deinde occurrent in miraculis Sancti.

CAPUT X.

Mira sancti Regis humilitas.

XII.

Humilitas, quæ pulchritudo est omnium virtutum, [Profunda sancti Regis] cum gratia fuit in beato Rege sancto Ludovico, quemadmodum carbunculus lapis pretiosus in auro puro. Qui Rex beatus quanto fuit in hoc mundo major, tanto se in omnibus humiliorem exhibuit. Consueverat enim qualibet die Sabbati flexis genibus pedes lavare pauperibus in loco secreto, ac deinde eos siccare, & osculari humiliter; singulis etiam aquam pie præbebat, qua manus suas abluerent: deinde tribuebat cuilibet quamdam nummorum summam, eique manum osculabatur. Consueverat ipse frequenter servire triginta sex pauperibus, qui quotidie pascebantur, abundeque

reficiebantur in ipsius hospitio. In pervigiliis festorum solemnum, & diebus quibusdam per annum, ministrabat propriis manibus, priusquam manducaret, ducentis pauperibus mendicis. Semper prope se manducantes habebat & in prandio & in cœna tres ex pauperrimis, qui inveniri poterant, quibus de cibis suis benigne submittebat. Quin imo, os suum pulveri immittens, quandoque sibi adferri jubebat (ut qui vere erat humilis) scutellas, & cibos, quos pauperes Domini nostri jam habuerant, manusque suas immiserant, ut vere humilis de cibis ipsorum manducaret.

[115] [humilitas] Aliquando, cum beatus Rex inter tres pauperes conspiceret unum senio admodum gravatum, qui non bene comedebat, mandavit, ut scutella, quæ sibi fuerat allata, poneretur ante senem istum; quam scutellam, postquam senex comederat de cibo, quem beatus Rex ipsi miserat, quantum potuerat, vere humilis referri ad se jussit, ut ex ea manducaret post senem hunc pauperem: ille enim, qui Dominum nostrum Jesum Christum cernebat in hoc paupere, nec timuit nec horruit manducare de reliquiis senis pauperis memorati. Præter hæc, multa exempla, quæ descripta sunt in tractatibus superioribus, declarant probantque humilitatem beati hujus Regis. Quippe magnæ erat humilitatis, quando jam annos habebat quatuordecim, ac Rex erat, quod pateretur se verberari a magistro suo disciplinæ causa. Item quod non alloqueretur tempore juventutis suæ quempiam, nisi dicendo Vos. Rursum, quod, postquam rediit ex partibus transmarinis, commemoraret humiliter probra, quæ passus fuerat a Saracenis. Item, quod, quando audiebat concionem, aut lectionem theologicam, ipse humi sederet, aliis superius sedentibus. Item, quod nollet accedere ad reliquias, aut sanctuaria osculanda illo die, cujus nocte præcedente fuerat cum uxore. Item, quod humiliter pietatis causa oscularetur lapidem, in quo

corpora monachorum fuerant lota; quod exerceret per se ipse opera pia ferendo lapides, ac similia obeundo.

[116] [exemplis] En plura adhuc exempla humilitatis sancti Regis, quod etiam degens prima vice trans mare, pauperibus ministraret per se ipse modo tam servili, quodque pedes inviseret fratres Prædicatores usque ad Ligerim flumen magnæ viæ spatio, ac per se ipse eos rogaret, ut ad palatium suum venirent: quod ægrotos & pauperes familiariter, attenteque per se ipse viseret, ac præsertim quod illis flexis genibus serviret, quodque ab ore eorum sanguinem per nares defluentem detergeret, neque id facere prætermitteret propter putredinem per nares ægroti decurrentem, quæ putredo manus sancti Regis deturpabat ac maculabat; quodque frusta pyri, quod paraverat, propria manu ori hujus ipsius ægroti insereret; quod serviret lepra infecto tam tetro, modoque adeo servili, adeoque benigno, tantoque tempore coram ipso in genua procumberet; quod trans mare tam serviliter, tamque assidue propriis manibus colligeret cadavera mortuorum tam fœtida, eaque ad sepulturam pararet; quod tam pie morti, atque exsequiis adfuerit defuncti monachi, qui moriebatur in abbacia Carolilocensi.

[117] Habemus præterea inferius quædam exempla ex factis beati Regis, ad ipsius humilitatem declarandam. Beatus Rex die quadam Veneris sancta erat in castro Compendiensi, [maxime mirandis] ubi incedebat nudis pedibus per templa dicti castri: ibat per vias publicas ad templa, servi sequebantur, habebantque in manibus nummos, quos subministrabant sancto Regi, amore Dei pauperibus distribuendos. Capiebat sæpe beatus Rex hos nummos a prædictis servis, eosque amore Dei pauperibus distribuebat, dans plus minusve quibusdam pro majori eorum aut minori egestate pro arbitrio suo. Dum hoc modo per plateam quamdam incedebat beatus Rex,

quidam lepra infectus ab alia viæ parte, qui vix poterat loqui, crepitaculo suo sonuit fortiter admodum. Ubi igitur advertit animum, viditque hunc lepra infectum, ad eum transiit, pedem suum imponens aquæ lutosæ & frigidæ, quæ in media erat platea, nam aliter transire commode non poterat, accessitque lepra infectum, stipem ei erogavit, ac manum ipsius osculatus est. Densa admodum circumcirca erat turba, multique eorum, qui beatum Regem circumdabant, se signabant signo sanctæ Crucis, sibi invicem dicebant: Videsis, quid fecerit Rex; osculatus est manum lepra infecti.

[118] Quandoquidem mos erat sancti Regis prope terram sedere, [luculenter] quando adiebat conciones, quæ habebantur apud Religiosos congregatos, ut scriptum est supra, hac de re facta quædam narrabo. Erat aliquando beatus Rex in abbacia Carolilocensi, & concio habebatur in loco istius abbatiæ, quem vocant capitulum. In hoc capitulo sedes duæ sunt, altera humilior, sublimior altera. Beatus Rex eo supervenit ad concionem audiendam, cumque omnes illi assurgerent, eumque rogarent, ut sederet loco maxime elevato, sicut ei conveniebat; noluit ille ascendere, neque sedere in sedilibus capituli; verum sedit in medio loco prope pulpitem, ubi consueta legitur lectio, jussitque adferri duos pulvinos, quibus insedit loco prorsus depresso magna cum pietate ac humilitate, audivitque concionem memoratam usque ad finem. Et quamvis monachi ibi præsentibus, qui videbant Regem humi sedentem, descenderent de sedibus suis, humique sedere vellent; id pati noluit, at eos sedere jussit eo modo, quo sedebant, quando capitulum intravit. Sæpe etiam venit ad capitulum Regalis-Montis, monachis ibidem congregatis, ac in sedibus suis sedentibus: ubi beatus Rex Verbum Dei annuntiari jubebat, sedebatque prope columnam in medio capitulo positam, ac sedebat sanctus Rex super juncos, qui ibidem erant strati, monachi vero superius sedebant in sedibus suis: licet

abbas, & monachi eum urgerent, rogarentque, ut ad sedes ascenderet, volebant ibi humi sedere, donec concio esset finita.

[119] Pluribus vicibus contigit, ut beatus Rex manducaret in abbacia Carolilocensi in triclinio cum monachis, [demonstrata,] atque erat ibi magna cum humilitate, seque secundum externam apparentiam gerebat humiliter, quam monachi, qui aderant. Fertur quoque, cum aliquando haberet scutellam melioris cibi, quam monachi, misisse scutellam argenteam, ex qua manducabat, monacho cuidam seni, mandasseque, ut scutella lignea, ex qua dictus monachus manducabat, sibi afferretur: allata est, manducavitque ex scutella lignea. Alia die in pervigilio sancti Bartholomæi, quando fratrum Prædicatorum Compendiensium conventus comedebat in triclinio, beatus Rex afferri jussit bellaria, de quibus ministrabat propriis manibus ad primam conventus mensam; & rex Navarræ, filiique sancti Regis ad alias item mensas ministrabant. Quoniam consuetudo est in Ordine Cisterciensi, ut quidam fratres, nunc hi nunc illi, abbate ac monachis in monasterio congregatis, debeant lavare pedes aliis monachis, facientes MANDATUM, qualibet die Sabbati post vespas, quantumcumque dies sit solemnus; beatus Rex ante dictus, qui sæpe veniebat ad abbatiam Regalis-montis Ordinis prædicti, quando eveniebat ut die Sabbati esset in abbacia memorata, interesse volebat Mandato, sedebatque illic apud abbatem, ac pie admodum intuebatur quod monachi faciebant. Porro accidit, cum beatus Rex sederet aliquando apud abbatem, dum fiebat Mandatum, ut diceret abbati: Expediret, ut monachorum pedes lavarem. Abbas illi respondit: Potes omnino ab eo te abstinere. Beatus Rex illi dixit: Quapropter? Respondit abbas: Homines de eo loquerentur. Respondit beatus Rex, & dixit: Quid de eo dicerent? Et abbas reposuit, alios id probaturos, improbaturos alios. Atque ita beatus Rex ab

eo se cohibuit, quod abbas id improbaret, uti memoratus abbas existimat.

[120] [& probata;] Cum paries extrueretur in abbacia Regalis-Montis, beatus Rex sumebat cratem brachiatam, lapidibus aut calce oneratam, eamque ferebat cum monacho eum sequente: quod beatus Rex pluribus vicibus præstitit. Rursum, cum claudi curaret partem quamdam civitatis Acconensis, quæ vocatur Mons Musardus, ac civitatem Cæsareensem, ac Jafensem, ipsemet sæpe quærebat viros, qui cratem brachiatam portabant, aliaque ad muros istos ædificandos idonea. Quando struebantur muri urbis Cæsareæ, dominus Tusculanus, vir bonæ memoriæ, legatus Sedis Romanæ in isto tractu, concesserat indulgentias omnibus illis, qui ad hoc opus perficiendum operam conferrent: unde beatus Rex memoratus frequenter tulit lapides, aliaque muro construendo convenientia, in corbe super humeros suos, quod magnæ in eo humilitatis habebatur. Adhæc, quando beatus Rex firmis muris cingi curavit Cæsaream, Jafam, & Sidonem, ut dictum est supra, sanctus Rex per semet ipse portabat in corbe terram fossarum, quia dominus Tusculanus legatus memoratus indulgentias concesserat omnibus, qui opus prædictum promoverent.

[121] [etiam ex modestia in vestibus.] Tempore primæ ejus transfretationis, quando cum suis erat in Ægypto, antequam essent capti, tendebantque Massoram versus, quia brachium cujusdam fluminis transitum agminis impediēbat, legatus ante dictus indulgentias unius anni concessit cuilibet, qui operam navaret ad implendum brachii prædicti alveum: quod & factum est. Tunc beatus Rex in sinu pallii sui terram ad locum istum portavit. Mire humilis erat beatus Rex in vestibus & apparatu. Postquam rediit ex regione transmarina prima vice, qua transmisit, vestibus semper usus est ex cæruleo seu glauco solum, vel ex panno e setis camelinis contexto; aut ex nigro

tinctura adscito, aut ex serico nigro; reliquitque omnem ornatum auri vel argenti in sellis ac frænis suis, aliisque hujusmodi rebus; omnesque vestes alterius coloris præter dictos. Neque voluit deinceps vellera varii coloris, aut grisea, ut vocabant, in vestibus suis, aut stragulis, sed communia seu agnina: nihilominus habebat stragula ex pellibus sciurorum & velleribus agninis, habebatque quandoque pallium distinctum velleribus agninis albis, quocum aliquoties manducabat. Adhæc postquam ex partibus transmarinis rediit, frænos non habebat nisi ferreos, ac sellas candidas.

ANNOTATA.

De sciuris Olaus Magnus in Historia gentium Septentrionalium lib. 18, cap. 17 ita scribit: Horum animalium minorum infinita est multitudo in Septentrionalibus sylvis, pilorum densitate & colore distincta, una adjecta infallibili regula, quod quanto magis tractus terrarum vergit ad Septentrionem, tanto pulchriores, frigore causante colorem, sunt harum bestiarum pelles. Deinde affirmat, pelles istas maxima copia per Europam fuisse venditas, pretioque ingenti. Quæ, ut plura alia de istis animalculis, ibidem videri possunt. Hinc colligo, hæc vellera, similiaque, de quibus ibidem agit Olaus, fuisse usui principibus eo tempore, ut vestes suas iis distinguerent, ac ex iis constitisse vellera illa, quæ varia vocabant & grisea. Porro habebat quidem Sanctus stragula his pellibus distincta, sed iis ipse uti volebat.

CAPUT XI.

Eximia sancti Regis patientia, animique lenitas.

XIII.

Potiuncula amara, quæ datur sanitatis gratia, lubente animo sumitur. [Eximia Regis in carceris, morbique miseris patientia.] Quod beatus Rex intellexit tam probe, ut prompta voluntate toleraret acerbis admodum tribulationes, ut amorem mereretur divinum, & stabilem consequeretur salutem. Hujus patientiæ quædam videamus exempla. Prima vice, qua mare transiit, ubi cum suis Damiatam fuerat ingressus, totus exercitus hostili modo processit Massoram usque. Cum ibi essent, nec possent progredi, reversi sunt. Quando erant in reditu, Saraceni ingenti agmine eos invaserunt: (omnes enim, exceptis omnino paucis, nostri exercitus milites graviter ægrotabant) ac profligati fuere, captique ibidem a Saracenis. Beato Rege, ejusque fratribus, domino nimirum Alphonso, & domino Carolo captis, occisoque domino Roberto ipsius fratre, non permansit cum sancto Rege quisquam ex familia ipsius nisi unus nomine Isembardus; quamvis postea aliqui accederent, qui tamen ministrare non poterant: nam omnes erant ægroti. Tum dictus Isembardus cibos sancto Regi parabat, panemque conficiebat ex carnibus & farina, quam ab aula soldani portabat. Beatus quoque Rex tam erat infirmus, ut dentes oris ipsius quassarentur ac motarentur. Caro ejus pallida erat ac maculis infecta, fluxumque alvi patiebatur valde gravem: tamque erat macilentus, ut ossa spinæ dorsi ipsius mire essent acuta. Necesse quoque erat, ut memoratus Isembardus, ferret beatum Regem ad omnia necessaria, eumque etiam denudaret. Nihilominus, uti dictus Isembardus, vir ætate tum matura & dives, juratus asseruit, numquam tunc vidit beatum Regem iratum, aut hac de causa commotum, aut aliqua de re conquerentem. Verum omnimoda patientia ac lenitate ferebat ac tolerabat morbos suos memoratos, ingentemque suorum calamitatem; & orabat semper. Sanctus Rex perdiderat insuper vestes suas, ita ut homo pauper tunicam suam colore viridi sibi ademerit, atque ei donaverit: qua se eo

tempore quotidie induebat, donec deinde ei panni Damiata delati sunt.

[123] [Sancti lenitas admiranda in suos ministros, officio suo male functos,] Aliquando beatus Rex erat Parisiis, egressusque cubiculo suo, ut negotia audiret & lites, ubi diu occupatus fuerat negotiis audiendis, rediit ad cubiculum, & unus tantum cum eo eques, qui in ejus cubabat cubiculo. Postquam ad cubiculum suum venit, nullus cubiculariorum ibi erat, aliorumve, qui cubiculum ipsius servare debebant, idque agere solebant, licet sexdecim omnino essent tum cubicularii, tum cubiculi famuli, tum custodes lecti beati Regis. Vocati fuere per palatium, per hortum, perque alias domus partes, neque inveniri potuere, ut ei servirent, sicuti facere debebant. Quamvis autem memoratus eques ipsi præstare vellet obsequium istud, quod eo tempore præstandum erat, beatus Rex id permittere noluit. Quando unus cubiculariorum, aliique famuli ante memorati, reversi erant ad cubiculum, atque intellexerant, quod beatus Rex neminem invenisset, qui vel cubiculum dumtaxat custodiret, multum doluerunt, vehementerque timuerunt, adeo ut in ipsius conspectum prodire non auderent, at de semet ipsi conquererentur apud fratrem Petrum Ordinis SS. Trinitatis, qui assistebat beato Regi in Horis canonicis recitandis, eratque beato Regi intimus, ac admodum familiaris. Cum sanctus Rex, qui redire volebat ad negotia, eos conspiceret, (jam enim redierant) manibus trabea sua extractis, dixit: Omnesne ergo revertimini? Neminem habere possum ad necessitates meas? Et nihilominus, vel unus suffecisset etiam minimus vestrum. Nihil præterea iis dixit, sed rediit ad negotia sua. Postquam iterum ad cubiculum suum venisset, litibus absolutis; & nec cubicularii ipsius, nec alii auderent coram ipso comparere; frater Petrus ex Ordine SS. Trinitatis ei dixit, ipsius cubicularios non audere ad eum accedere, nisi eis esset benevolus, eosque vocari juberet.

Tunc eos vocari jussit, risitque, ac hilaris esse videbatur & lætus; eisque dixit: Venite, venite; tristis estis quia deliquistis, id vobis condono: cavete, ne in posterum ita faciatis. Cum beatus Rex eadem die post somnum diei ire vellet ad silvam Vicenarum una leuca Parisiis dissitam, unus cubiculariorum ipsius, vestem talarem beati Regis, quacum manducare consueverat, non imposuit arcæ, in qua esse solebat; sed imposuit eam alteri arcæ, clavemque retinuit, neque venit Vicenas, at Parisiis mansit. Itaque, ubi beatus Rex venit Vicenas, ac cœnare voluit; petitur illa vestis: verum inveniri non potuit in arcis, quarum claves ibidem erant; erat enim in una arcarum, quarum cubicularius supra memoratus claves retinuerat. Cum itaque cubicularii arcam rumpere vellent, in qua vestem esse putabant; beatus Rex permittere id noluit, ita ut oportuerit eum cœnare cum trabea sua manicata. Nihilominus nullum beatus Rex iracundiæ dedit indicium, neque verbum de hac culpa dixit seu ante cœnam, seu post eam, nisi quod inter cœnandum equitibus suis, cum ipso manducantibus, dixerit subridens: Quid vobis videtur? Rectene cum trabea mea mensæ accumbo? Igitur domestici ejus id magnæ patientiæ ejus esse existimarunt, quod, cum eadem die tantum ei creassent incommodum, minime tamen idcirco contra ipsos beatus Rex ulla in re fuerit commotus.

[124] Accidit aliquando ut beatus Rex esset Novioduni, [libere cum injuria sua loquentem,] manducaretque in cubiculo suo, & quidam cum ipso equites ad focum; nam tempus erat hibernum, cubiculariis ejus in vestiario quodam apud ejus cubiculum manducantibus. Postquam manducaverat, cum colloqueretur ibidem cum equitibus suis ad focum, iisque narraret quædam, quando cubicularii, qui etiam manducaverant, vestiario egrediebantur, beatus Rex in relatione ad equites suos dixit hæc verba: Et id servo. Tunc unus e cubiculariis, nomine Joannes Bourguegneit, protulit ad Regem verba

hæc injuriosa: Neque duo, si tu id serves, omnino non es nisi homo unus, & veluti alius. Tunc alius cubicularius, nempe dominus Petrus de Loon intellexit verba memorati cubicularii, tanto Principi, dominoque ipsius injuriosa, quæque sine ratione dictus Joannes protulerat; (non enim intelligere potuerat quid Rex narraret; quippe dictus dominus Petrus, qui præcedebat, id non intellexerat) tunc memoratus dominus Petrus dicto Joanni submissa voce dixit, eum ad se trahens: Quid dixisti? insanisne, quod sic Regi loquaris? Dictus Joannes respondit alteri cubiculario tam alta voce, ut beatus Rex omnino posset intelligere, verbis ei injuriosis: Nimis, nimis: omnino non est, nisi unus homo, & forsitan etiam sicut alius. Nihilominus, ut jurejurando asseruit memoratus dominus Petrus de Loon eques, ac vir matura ætate & dives, qui tunc, ante, & postea cum beato Rege habitaverat annis triginta octo continuis, aut circiter, beatus Rex, qui verba dicti Joannis audivit, tam prima, quam secunda, eum aspiciebat, abruptique narrationem suam, neque quidquam umquam, aut de quocumque ei dixit, neque eum reprehendit, neque vexavit. Quod dominus Petrus de Loon aliique familiæ equites, qui præsentibus erant, magnæ putaverunt esse patientiæ; verbaque dicti Joannis ab ingenti stultitia, magna superbia, grandique injuria judicarunt esse profecta. Neque memoratus dominus Petrus deinde vidit, aut intelligere potuit seu ex dictis, seu ex factis, beatum Regem videri ullo modo iratum de iis, quæ memoratus Joannes dixerat.

[125] Laborabat beatus Rex morbo quodam, qui quotannis bis, [imprudencia sibi nocentem,] ter, vel quater eum corripiebat, illumque quandoque vehementius vexabat, quam alias. Hic morbus erat hujusmodi, ut, quando beatum Regem invadebat, non satis auditu perciperet, neque videret, quamdiu dicto tenebatur morbo, neque manducare posset, neque dormire, ac gemendo conquereretur: hoc modo memoratus morbus eum

detinebat tribus diebus, quandoque diutius, quandoque brevius; ita ut per se lecto egredi non posset. Quando relevari incipiebat a morbo isto, crus ipsius dexterum inter suram & malleolum sanguinis instar rubescebat, atque illic erat inflatum: atque eo rubore ac tumore affectum erat dictum crus una die usque ad vesperam ejus, deindeque tumor hic, ruborque paulatim evanescebat, ita ut tertia aut quarta die memoratum crus esset sicuti caro alia: ac tum beatus Rex prorsus erat restitutus sanitati. Plures equites, & unus alterve cubicularius cubabant in ejus cubiculo: solebat quoque in ipsius cubiculo cubare senex quidam nomine Joannes, qui vigil fuerat regis Philippi, uti aiebat, quia in ejus cubiculo semper custodiebat ignem tempore æstatis & hiemis. Porro factum est quadam vice, cum beatus Rex esset in isto morbo, ut quadam vespera, dum volebat intrare lectum, cernere vellet ruborem cruris prædicti. Qua de causa memoratus Joannes accendit cereum, eumque tenebat supra crus sancti Regis, cernebatque crus ejus, ac videbat multum ei dolere; nam rubore tum infectum erat ac tumore, uti alias esse solebat, quando morbus declinabat. Unde contigit, dicto Joanne vigile imprudenter cereum supra crus tenente, ut gutta quædam ignita laberetur in crus beati Regis, supra locum inflatum, atque affectum. Unde beatus Rex, qui in lecto sedebat præ dolore, quem patiebatur, extendit se in lecto, dixitque: Hei mihi! hei! Et Joannes iste respondit etiam. Hei! an male tibi feci? Respondit beatus Rex: Joannes, avus meus minori de causa te dimisit ab hospitio suo. Memoratus enim Joannes sancto Regi, domino Petro de Loon, aliisque cubiculariis dixerat, se a Rege Philippo expulsum fuisse ipsius hospitio, quia truncos foco admoverat, qui crepitabant inter arendum. Nihilominus memoratus dominus Petrus de Loon juratus affirmavit, se nullo umquam tempore percepisse, ipsum ideo ullo modo commotum fuisse in dictum Joannem, sed eum semper retinuisse in servitio suo, uti antea.

[126] [& mulierem verbis contumeliosis utentem.] Quando sanctus Rex die quadam Veneris sancta ibat per ecclesias, distribuens nummos pauperibus ad se accedentibus, prohibebat famulis suis ne pauperes impedirent, quo minus ad se venirent. Qua de causa pauperes adeo beatum Regem premebant, ut parum abesset, quin laberetur eorum impulsu; quæ omnia patienter tolerabat. Quippe etiamsi esset in densa pauperum turba, qui, propter multitudinem suam, quandoque etiam pedes ipsius calcabant, tamen permittere nolebat, ut armigeri, alique, qui ipsum circumdabant, pauperes retro abigerent: at dicebat, id permetteretur, addens: Multo plura Jesus Christus pro nobis sustinuit tali die, qualis est hodie, quam ego pro ipso sustineo. Incedebat autem tunc nudis pedibus, caligasque habebat usque ad pedes. Insuper multas passus est vexationes, quas patienter tulit. Sane cum mulier quædam, cui nomen Sara, litem haberet in curia beati Regis cum domino Joanne de Fucilleuse equite; dum vice quadam supremæ curiæ esset consessus, beatusque Rex e cubiculo suo descendisset; dicta mulier, quæ ad imum gradum constiterat, ei dixit: Apage! apage! Tene Franciæ regem esse oportebat? Multo fuisset præstantius, si alter fuisset rex Franciæ, quam tu. Nam tu dumtaxat Rex es fratribus Minoribus, & fratribus Prædicatoribus, & sacerdotibus, & clericis. Ingens damnum est, quod tu Rex sis Franciæ, & mirum admodum est, quod regno non sis ejectus. Cum famuli beati Regis verberare eam vellent, atque ejicere, dixit, atque præcepit, ut eam nec tangerent, nec abigerent. Ubi autem bene ac diligenter illam audiverat; dixit, responditque subridens: Profecto verum dicis: dignus non sum, qui sim Rex: & si placuisset Domino nostro, præstitisset, ut alius fuisset rex, qui rectius regnum gubernare scivisset, quam ut ego essem. Tunc præcepit beatus Rex uni e suis cubiculariis, ut ei daret pecuniam,

asses, ut creditur, quadraginta. In rebus prædictis multi fuere præsentés.

ANNOTATA.

Artocreas, opinor, intelligit; volui tamen sequi phrasim Gallicam.

Soldanus postea geminam vestem Regi componendam curavit, ut habet Joinvillius num. 161.

CAPUT XII.

Sancti Regis pœnitentiæ rigidæ: vitæ puritas & sanctitas.

XIV.

Quandoquidem initium salutis nostræ est, quando odisse incipimus, [Sanctus Rex multis modis in comedendo] quod amabamus; dolere de eo, de quo lætabamur; amplecti, quod timebamus; sequi, quod fugiebamus; desiderare, quod despiciebamus; quæ omnino facimus per mortificationem corporis, ac pœnitentiam: venerabilis sanctus Ludovicus id perpendens, in corpus suum sæviit multis modis: austerus enim admodum, & durus in se fuit in cibo, potuque sumendo, ut infra patescit. Quamvis beatus Rex appeteret pisces grandiores, nihilominus sæpe abstinebat a grandibus sibi allatis, jubebatque sibi adferri pisces minores, de quibus comedebat. Quandoque etiam in frustra dividi curabat majores pisces sibi allatos, ut de iis manducasse videretur; tamen non manducabat tunc de grandioribus his piscibus, neque de piscibus aliis, sed solum ei sufficiebat pulmentum, jubebatque pisces istos addi pauperum obsonio: quod fecisse creditur abstinendi se studio. Postquam rediit e tractu transmarino, licet amaret multum lucios prægrandes,

aliosque pisces delicatos, illique emerentur, atque ei afferrentur ad mensam, ex illis tamen non manducabat, sed pauperum apponebantur obsonio, aliosque pisces modicos comedebat.

[128] Adhæc frequenter contigit, cum ei apponerentur assa aliive cibi, [appetitum domat,] cum embammatis delicatis, ut aquam condimento admisceret, qua delicias embammatis tolleret. Cumque ille, qui ei ministrabat, ipsi diceret: Domine Rex, corrumpis saporem; ei respondebat: Hæc tibi non est cautio, mihi sic expedit. Fecisse id creditur, ut refrænaret appetitum suum. Pulmentum sæpe manducabat insipidum, de quo alii non manducabant lubentes, quia male conditum erat. Vescebatur quoque cibis durioribus, ut pisis aliisque similibus. Quando illi apponebantur lucii, aliive cibi delicati, aquam immiscebat frigidam, saporisque delicias ab eo cibo tollebat. Quando primum murænae portabantur Parisios, eæque mensæ inferebantur beato Regi aliisque; de iis non vescebatur: verum, quod sibi apponebatur, dabat pauperibus, aut communi pauperum obsonio addebat, aut quandoque curabat offerri aliis, qui in aula ipsius manducabant: atque ita faciebat, donec ita vilescerent, ut non constarent nisi quinque circiter assibus, quæ initio vendebantur assibus sexaginta, aut libris quatuor. Eodem plane modo faciebat de fructibus novis, quos tamen libenter comedebat; atque ita agebat de omnibus, quæ cum essent nova, ei apponebantur; idque faciebat ex sola victus abstinentia, sicuti vere creditur, ut appetitum ad illa sibi a natura inditum edomaret.

[129] [vinum multa aqua diluit: crebra servat, rigidaque jejunia:] Rursum hujusmodi ejus erat consuetudo, ut numquam excederet in bibendo, aut manducando. Eo modo panem sibi scindebat ad mensam, ut, dum valetudine erat integra, non plus secaret una die quam altera. Habebat ante se calicem aureum, & scyphum

vitreum; scypho autem inerat virgula, quo usque eum vino impleri curabat; deindeque aquam jubebat affundi tanta copia, ut quarta pars vinum esset, tres partes, aut circiter, aqua. Neque tamen vino utebatur generoso, sed tenui admodum. Tunc quandoque bibebat ex scypho, quandoque potum ita dimensum calici aureo infundebat, atque ex calice bibebat. Postea adeo vinum suum aqua diluit, ut non satis ex vini sapore remaneret. Jejunabat quotannis tota Quadragesima. Rursus jejunabat toto Adventu; nimirum quadraginta diebus ante Natalem Domini, solis utens cibus in Quadragesima usitatis. Atque ita jejunabat, cum pervigiliis, quibus jejunium præscribit Ecclesia, tum quatuor temporibus, aliisque diebus esurialibus sanctæ Ecclesiæ. In quatuor pervigiliis festorum Dominæ nostræ, die Veneris sancta, & in pervigilio Nativitatis Domini jejunabat solo pane & aqua contentus. Verum dictis diebus, quibus pane tantum & aqua utebatur, jubebat mensam instrui plenam, quemadmodum diebus aliis: & siqui ex ejus equitibus essent, qui etiam vellent solo pane & aqua esse contenti, cum eo manducabant ad mensam ipsius. Diebus Veneris in Quadragesima non vescebatur piscibus: aliisque etiam diebus Veneris beatus Rex sæpe a piscibus abstinebat: quin etiam diebus Veneris Adventus pisces non manducabat. Præterea per totum annum diebus Veneris nullis vescebatur fructibus, quamvis eos comederet perquam libenter. Diebus Lunæ & Mercurii in Quadragesima multo minus manducabat, quam ei putabatur congruum. Diebus Veneris adeo vinum suum diluebat aqua, quamvis satis esset tenue, acerbique saporis sine aqua, ut non videretur nisi aqua. Licet quoque cerevisiam non amaret, quod satis apparebat ex ipsius refectione; tamen in Quadragesima illam satis frequenter bibebat ad appetitum suum, ut creditur, edomandum. Rursum beatus Rex antequam mare transmitteret, ac postquam inde rediit, semper jejunabat per totum annum qualibet die Veneris, præterquam dum

Domini Natalis in diem Veneris incidebat; tunc enim carnibus vescebatur propter celebritatem festi. Rursum jejunabat qualibet hebdomada die Lunæ, Mercurii, & Sabbati. Quando beatus Rex erat trans mare tempore primæ transfretationis, jejunare incepit quindecim diebus ante festum Pentecostes, quod jejunium deinde semper eodem modo observavit usque ad obitum suum. Rursum non manducabat de omnibus ferculis sibi apposis, idque fecisse creditur abstinentiæ, & amoris Dei causa.

[130] Multum vigilabat beatus Rex ad Dei cultum. [cilicio etiam & flagris in corpus suum sævit.] Postquam a prima tranfretatione rediit, numquam cubabat super stramen plumasve; verum lectus ipsius compositus erat ex ligno, qui cum ipso vehebatur, quocumque tenderet, cui culcitra imponebatur ex gossipii lanugine cooperta velamine non serico; illique incubabat sine alio stramine supposito. Creditur firmiter qualibet die Veneris sancta, atque etiam in qualibet Quadragesima, postquam rediit ex tractu transmarino, diebus Lunæ, Mercurii, & Veneris gestasse super carnem nudam cilicium, tamen hujusmodi pœnitentiæ opera exercebat quam poterat secretissime, sibi que cavebat a cubiculariis suis adeo, ut nullus eorum, uno excepto, sciret austeritates pœnitentiarum, quas exercebat. Tres habebat funiculos conjunctos, sexqui pede fere longos, funiculisque singulis quatuor aut quinque inerant nodi: ac singulis diebus Veneris per totum annum; in Quadragesima vero diebus Lunæ, Mercurii, & Veneris, perscrutabatur exacte per omnes angulos cubiculum suum, ut nullus ibidem remaneret, & tunc claudebat portam, manebatque inclusus in cubiculo cum fratre Gaufrido de Bello-loco, conscientiæ suæ arbitro, Ordinis Prædicatorum, ubi diu erant simul: credebaturque, ac dicebatur extra cubiculum, beatum Regem eo tempore confiteri peccata sua dicto fratri, tuncque per dictum fratrem cædi memoratis funiculis. Aliquando beatus Rex nudis pedibus ivit Nonigento

Erembertio usque ad templum Dominæ nostræ Carnotensis, (distat illud a memorato templo leucis quinque) quando vehementer fuit fatigatus, ita ut tantum viæ perficere non potuisset, nisi nixus fuisset quodam equite, aliisque comitibus suis, uti apparebat ex ipsius corporis habitu; multoque deinde tempore deteriori fuit valetudine, quia tantum susceperat iter perficiendum, de eoque quandoque conquerebatur. Adhæc beatus Rex, quantum poterat, a risu abstinebat diebus Veneris; si quandoque inadvertenter ridere cœpisset, mox ridere desinebat; neque umquam diebus Veneris galericulum mutabat.

XV.

[131] Quandoquidem pura conscientia super omnia bona deliciatur in conspectu Dei, [Mira fuit conscientiae puritate;] beatus Rex sanctus Ludovicus tanta fuit puritate, ut merito suo deliciis Dei conspectus frui potuerit. Tanta emicuit puritate, ut frater Gaufridus, ipsius conscientiae moderator, hominesque venerandi, ac fide digni, qui longo tempore cum ipso sunt conversati, crederent, eum numquam commisisse peccatum mortiferum, uti jurejurando asseruerunt. Et firmiter creditur, maluisse capite suo minui, quam certa scientia, suoque proposito peccatum perpetrare mortiferum. Numquam cernebatur, vel audiebatur mali quidpiam vel facere vel dicere; verum omnia ejus verba erant de Deo, de Sanctis, eoque tendentia, atque ad bonum exemplum eorum, qui cum ipso conversabantur; neque umquam in eo deprehendi quid potuit, quod Deo displiceret; sed desiderabat omne bonum. Sæpe dum in cubiculo suo erat cum familia sua, verba proferebat sancta & prudentia, pulchraque narrabat eis, qui cum eo versabantur, bona sanctaque intentione. Vir fuit, qui vixit magno animi candore, veritate, humilitate; magna fuit patientia, ac plenus bonis omnibus excellentibus. Vir fuit vita proba,

modo vivendi honesto, conscientia admodum sancta ac pura; multaque ex ejus factis dictisque capi poterant præclara exempla. Non jurabat per Deum neque per ejus membra, neque per Sanctos, neque per Euangelia. Verum, cum quid fortius vellet affirmare, dicebat: Vere ita est. Numquam vocabat diabolum, neque eum umquam nominabat, nisi forte, dum legebat in libris. Vir religiosus, frater Simon du Val Ordinis fratrum Prædicatorum, & prior monasterii Provinensis, juratus dixit atque affirmavit, quamvis sæpe cum beato Rege, & in ejus colloquiis fuisset, numquam se audivisse proferentem ipsum verbum aliquod amatorium, neque otiosum, neque famæ cujusdam noxium: neque se umquam vidisse hominem tantæ in verbis aspectuque reverentiæ. Et quamvis dictus frater sæpe egisset cum aliis regibus, aliisque principibus secularibus, antistitibus, ac viris illustribus; quamvis etiam familiaris admodum esset intimusque sancto huic Regi; tamen numquam veniebat in ejus conspectum sine magna reverentia ac timore quodam, acsi Sanctum adivisset. Insuper prædictus frater Simon commemorans jurejurando multa virtutis opera sancti Regis, prout in hoc Opere locis congruis sunt descripta; dixit propter hæc multaque alia, quæ vidit in ipso, quæque scripta non sunt, beatum Regem fuisse unum ex sanctissimis hominibus, quos umquam vidit; idque, quia in ipso conjuncta vidit, quæ in Sanctis esse debent. Vidit enim, eum severum valde fuisse in se ipsum in cibo potuque, humilem valde in vestibus & corporis sui cultu, multum vigilantem in Dei servitio, multi jejunii, maximæ in alios misericordiæ, fuisseque unum ex hominibus, quos umquam vidit, qui libentissime audiret verba Dei, ad eaque diligentissime auscultaret; & quamvis passus fuisset trans mare probra multa detrimentaque, processisse tamen semper ex bono in melius, magis pium fuisse, magis in fide Jesu Christi constantem, magisque perfectum apparuisse. Præterea secundum ea, quæ memoratus frater Simon percipere potuit, beatus Rex omne tempus suum impendit operibus

bonis; nimirum justitiæ, fidei Christianæ, religionis, ac pietatis in Dominum nostrum, & Sanctos ipsius; & gloriose in servitio Dei, in quo erat cum filiis suis, quos, quantum in ipso fuit, morti objecit in terra inimicorum Crucis ac fidei Christianæ, ab hoc mundo transiit ad Dominum nostrum: pluraque magna sancta opera, quam dici possent, aut commemorari, in ipso fuerunt, per quæ sanctus esse creditur.

[132] [veri tenax, fidemque servans etiam infidelibus;] Beatus Rex vita fuit tam sancta, ac moribus tam honestis, ut, quamdiu vixit, de eo dictum quoddam affirmari posset, quod de sancto Hilario scriptum est, antequam esset episcopus: "O quam perfectissimum laicum, cujus imitatores ipsi etiam esse desiderant sacerdotes"! Multi enim sacerdotes & antistites similes esse cupiebant beato Regi in virtutibus, ac moribus: nam sanctus jam credebatur a tempore, quo vivebat. Impendebat omne tempus utiliter, vel ad Dei laudes, vel ad alia opera necessaria, seu ad sui sustentationem, seu ad regni administrationem. Præter omnes virtutes supra dictus beatus Rex vir fuit tam veritatis tenax, ut numquam pro toto mundo vel verbum protulisset non verum, neque ex ore ejus aliquid percipi posset non verum. Tempore primæ ipsius transfretationis, postquam fuerat captus, simulque exercitus Christianorum, pacta inita fuere inter sanctum Regem & Saracenos, inter quæ pacta hæc fuerunt: nimirum ut beatus Rex ipsis restitueret Damiatam, eisque daret quadringenta millia librarum Turonensium, aut earum valorem; videlicet ducenta millia ibidem, ducentaque millia Accone, hoc modo, ut, dum Damiata iis esset reddita, Saraceni ex carcere dimitterent sanctum Regem, ejusque proceres liberos sine ullo impedimento. Adhæc promiserunt Saraceni se nihil mali illaturos Christianis, qui Damiatæ erant, neque aliis; sed permissuros, ut illi abirent: quod ipsi non præstiterunt; sed eos occiderunt, combusseruntque bona,

quæ ibidem manserant. Cumque dominus Alphonsus, comes Pictaviensis, beati Regis frater, mansisset apud Saracenos pro ducentis istis millibus librarum tunc solvendarum, beatusque Rex intrasset in triremem quamdam cum multis proceribus aliisque, ducentaque illa librarum millia jam soluta essent, præter triginta librarum millia aut circiter, proceres aliique, qui ibidem erant in triremi cum beato Rege, eum hortabantur, suadebantque, ut iret ad navim suam, quæ in mari erat satis prope illam triremem; quippe æque erat in potestate Saracenorum quamdiu ibi in fluvio isto erat in triremi, quam fuerat, dum in terra erat in eorum carcere, quia multæ triremes, multaque alia Saracenorum navigia in fluvio isto erant, qui capere poterant, ac retinere pro arbitrio suo, si voluissent, triremem, in qua beatus Rex erat. Tunc dixit, quod verbo illis promississet, se ultra Damiatam non iturum, donec ducenta millia librarum essent integre soluta, licet id scriptum non esset. Quamvis etiam Saraceni non stetissent promissis suis, quod nihil mali illaturi essent Christianis, qui reperirentur Damiatæ; beatus Rex nihilominus dicta sua servare voluit, neque ex triremi voluit discedere, donec ducenta librarum millia integre fuissent soluta.

[133] Postquam ducenta librarum millia erant soluta, [ut ostenditur ex solutione pecuniæ Saracenis promissæ.] e vestigio beatus Rex petiit, an dicta pecunia integre esset soluta; eique responsum est, solutam esse. Verum dominus Philippus Montfortius eques beati Regis, ei tum dixit: Summa argenti tota soluta est, at decepimus Saracenos in argento ponderando decem librarum millibus. Ubi beatus Rex audivit verbum hoc, vehementer excanduit, dixitque: Volo ducenta librarum millia integre solvantur: promisi enim ipsis, & volo nihil desit. Tunc Campaniæ seneschallus clanculum pede suo pedem dicti domini Philippi tetigit, oculoque signum ei dedit; dixitque beato Regi: Domine Rex, credisne domino Philippo?

Nugator est. Quando dominus Philippus audiebat seneschallum, ac recordabatur eximium veritatis studium beati Regis, ejusque constantiam, verbum tunc resumpsit, dixitque: Domine Rex, dominus seneschallus verum dicit; non dixi id verbum nisi jocando ac nugando, & ut audirem, quid responderes. Beatus Rex respondit: Parum te decuit jocus iste, istudque tentamentum. At cura, ut argenti summa bene sit integreque soluta. Tunc omnes, qui præsentibus aderant, asseruerunt omnem pecuniam integre solutam esse, & mox beatus Rex mandavit nautis, quoniam promissa sua impleverat, navigarent, tuncque ivit ad navem suam, quæ in mari erat, ut loco esset tutiore. Ex supra dictis patet, beatum Regem virum fuisse veritatis admodum studiosum, magnaque constantia; pro nulla enim re mundi mentiri voluit. Reverendus pater dominus Nicolaus episcopus Ebroïcensis, qui longissimo tempore familiariter atque intime cum dicto beato Rege conversatus est, juratus super vita, affirmavit se firmiter credere, maluisse beatum Regem capite suo minui, quam peccatum mortale committere deliberata voluntate & scientia: idque satis demonstrat doctrina, quam propria manu scriptam misit ad filiam suam Navarræ reginam, atque ad dominum Philippum filium suum; in qua utraque instructione eos docebat, se ea esse voluntate, ut vellet neutrum dictorum liberorum peccatum mortale committere pro quacumque re mundi, atque ut uterque potius pateretur vitam sibi gravi martyrio eripi, quam deliberata voluntate patraret peccatum mortiferum.

ANNOTATA.

Incipiebat igitur jejunium Adventus multis diebus ante Adventum, alterumque sibi indixerat quadraginta dierum jejunium.

Jejunia pleraque hic memorata habet quoque Gaufridus in Vita prima num. 26: attamen non omnia.

Testatur hæc ipse Gaufridus num. 23, ubi catenulas funiculis hisce substituit.

Videtur quidem insinuare Regem illorum dictis fidem habuisse: verum constat ex laudato Joinvillio, decem illa librarum millia jussu Regis adhuc soluta.

CAPUT XIII.

**Continentia sancti Regis: desiderium amplectendi
Ordinem religiosum: morum honestas: varia de
ejus sanctitate jurata testimonia.**

XVI.

Quis est, qui ignorat continentiam carni esse debitam? [Sancta Regis, Tobiam imitati, continentia in matrimonio;] Continentia appetitus humanus coërcetur, ne effluat ad mortale peccatum. Beatus Rex Ludovicus servavit continentiam conjugalem, ut patet ex eis, quæ sequuntur. Quando enim juvenis erat graciosus & amabilis omnibus, cura matris suæ prudentiumque regni Franciæ, uxorem duxit filiam natu maximam comitis Provinciæ, nempe dominam Margaritam. Quando beatus Rex cum ea fuit secreto, ille, qui consilio beati Filii Dei fuit instructus, Tobiæque exemplo informatus, antequam eam tangeret, tribus noctibus orationi se dedit, eamque docuit, ut & ipsa preces funderet, priusquam ei appropinquaret, uti memorata domina deinde commemoravit. Ad hæc venerabilis sanctus Ludovicus se continebat per totum Adventum totamque Quadragesimam; præterea diebus aliquibus qualibet hebdomada; item in pervigiliis, ac festis majoribus; insuper diebus festis, quibus consueverat verum Domini nostri Corpus suscipere, diebus multis communionem præcedentibus, multisque sequentibus.

[135] Præterea, utpote qui castitatem cupiebat, multis annis ante obitum suum, [propositum ingrediendi Religionem si consensisset regina.] desiderans ad omnem pervenire perfectionem, pio animo firmiter secum statuit, ut, si filius suus natu maximus ad ætatem perveniret, reginaque uxor sua consentiret, religiosum intraret Ordinem; cumque memoratum propositum secreto aperuisset dictæ reginæ, illique præcepisset, ut id nemini revelaret, illa ei proposuit idoneas rationes in oppositum, neque consentire voluit, ut Ordinem religiosum ingrederetur, Deo prævidente fortasse quid melius, nimirum, quod utilior esset in primo suo statu, ad servandum in pace regnum, ac promovenda provehendaque regni, ac totius sanctæ Ecclesiæ negotia. Omnis fuit in sancto Rege puritas; neque umquam tempore adolescentiæ ipsius, neque tempore juventutis, neque ullo tempore, illi, qui memoratis temporibus cum eo fuerunt, diuque cum ipso fuerunt conversati, videre potuerunt aut percipere beato Regi fuisse ullam familiaritatem, aut conversationem suspectam cum ulla femina alia quam sua; numquam dici audiverunt de incontinentia, vel verbo ejus hac in parte famam lædi. Omni tempore Quadragesimæ, omnibusque diebus Veneris & Sabbati beatus Rex a consortione reginæ abstinebat.

[136] Beatus Rex, sanctus Ludovicus perlibenter habebat in consortio suo viros bonos, [Fugit improbos, in domesticos inquiri jubet, perversosque, præsertim impudicos] honestos, & justos, ac promptissime vitabat societatem, ac familiaritatem improborum, eorumque, quos in peccato esse sciebat: super omnia ei displicebant facinorosi, illique, qui turpia loquebantur. Volebat familiam suam tantæ esse puritatis, ut si qui ipsius domestici turpiter jurarent de Deo, aut de veneranda Virgine Maria, eos extemplo domo sua pelli juberet similiter eos, qui fornicationem, aut turpia alia inventi

fuerant commisisse, perquam severe pro delicti gravitate puniebat. Quando scire potuerat quemquam ex hospitio suo perpetrasse peccatum quoddam mortiferum, eum palatio familiaque sua expellebat. Quia duo homines, qui de ipsius erant familia, non jejunaverunt quadam die Quadragesimæ, qua jejunare debuerant, eos ab aula sua dimitti jussit. Sæpissime contingebat, ut carceri illos mandari juberet domesticos suos, qui reperti erant cum muliere peccasse, aut qui per Deum jurabant. Quandoque in domesticos suos inquiri curabat, ut cognosceret, an non essent, qui fornicationem committerent aut adulterium, aut quocumque alio modo se inhoneste gererent; ac, si reperire poterat quosdam esse in fornicatione aut adulterio, quive protulissent infamem blasphemiam in Deum Sanctosve, eos ex palatio suo familiaque ejiciebat, aut puniebantur, sicut eorum delictum exigebat.

[137] Quoniam beatus Rex tempore primæ suæ transfretationis statuerat longo tempore trans mare subsistere, [ex aula, familiaque sua expellit, aut gravius etiam punit.] vocari jussit omnes domesticos suos, eosque diligenter hortatus est, ut viverent caste ac honeste, quandoquidem eo venerant, erantque in Dei, ac suo servitio; eisque dixit, ut illi, qui non possent aut vellent consentire, ac caste vivere, facultatem peterent redeundi; quodque ipsis illam daret, ac bene faceret, uti deberet; verum nullus tunc temporis facultatem illam postulavit. Postea, cum beatus Rex audivisset quosdam ex suis domesticis inhoneste vivere, inquisitionem curavit institui, in qua omnes ipsius domestici fuere examinati; & quia repertum fuit, sexdecim aut septemdecim eorum non satis se continere, quamvis aliqui eorum ipsi admodum essent utiles, eos ab hospitio ac familia sua dimitti jussit. Et licet illi multis eum precibus rogandum curarent, ut regredi, atque in ejus gratiam liceret familiamque redire, numquam id impetrare potuerunt tribus aut quatuor mensibus. Verum deinde, ubi ad diem Paschæ perventum

est, preces tantæ fuerunt, ut eis ignoverit; at prius ipsis dixit, eos, si iterum tale quid committerent, graviter ac sine remissione puniendos. Et sane beatus Rex, dominus Robertus Arresicæ comes, & dominus Alphonsus comes Pictaviensis ejus fratres, qui cum eo fuere educati; atque etiam soror beati Regis, personæ fuerunt magnæ puritatis, magnæque castitatis: nam, uti dominus Carolus præclaræ admodum vir memoriæ, olim Siciliae rex, & frater eorum germanus, juratus testimonio suo affirmavit, se numquam audivisse, accusatum fuisse ullum ex his quatuor ante dictis; nimirum beato Rege, ejusque fratribus prædictis, dictaque sorore, cujusdam peccati mortalis; hi fratres certo, videlicet beatus Franciæ Rex, dominus Robertus, dominus Alphonsus, & pariter ante memorata soror habuerunt gratiam Domini nostri usque ad finem vitæ suæ.

XVII.

[138] Quoniam venerabilis sanctus Ludovicus recte sentiebat honestatem esse acceptam beatis angelis, [Mira Sancti honestas, verecundia,] toto vitæ suæ tempore modo vixit honesto admodum, sicut manifestum est. Quippe in eo fuit omnis honestas, quæ in ullo umquam homine conjugato esse potuisset; adeo ut dominus Petrus de Loon, qui ejus fuit eques, diuque cum ipso conversatus per triginta octo annos, aut circiter, fuitque ejus cubicularius, ad pedes ipsius somnum capiens, quique eum calceis exuebat, ac juvabat ad lectum ingrediendum, ut soli faciunt illustrium virorum famuli, per annos quindecim, aut circiter, non potuerit umquam videre carnem hujus beati Regis, præterquam pedes manusque quandoque: pedes tantum usque ad tibiam quando ei pedes lavabat, brachiumque dum venam sibi secari curabat, ac crus quando id erat affectum. Nullus enim umquam juvabat beatum Regem, cum e lecto surgebat; at solus se ipse vestibus induebat &

caligis; ejusque cubicularii deponebant ejus vestes a tempore vespertino apud lectum ipsius, ac pariter calceamenta ipsius, eaque per se capiebat solus, seque induebat, ut supra dictum est.

[139] Præterea beatus Rex mire comis fuit, ita ut numquam ex ore ejus audiretur verbum aliquod turpe, [& gravitas in dictis, factisque. Testimonia] aut injuriosum; numquam aliquem vituperaret, numquam vel verbo cujusdam famam læderet; neque in ipso deprehenderetur umquam factum aliquod turpe. Adhæc beatus Rex temperantiam exhibebat in gestibus, in verbis, in vestibus, in potu, & in cibo; humilisque erat sine superbia, aut arrogantia. Memoratus dominus Joannes Sossiacensis eques, vir ætate matura, multisque divitiis ornatus, qui fuit cum beato Rege per triginta circiter annos ante mortem ipsius postremos, mansitque etiam usque ad obitum ipsius, quique cum ipso habitavit admodum familiariter, cœpitque cum eo esse tempore juventutis ipsius, aut circiter, juratus asseruit jurejurando suo, numquam se vidisse vel audivisse, quod facetias proferret, aut ludis inhonestis se misceret, neque umquam vidisse, quod luderet ludos in fortuna positos, aut similes: neque umquam audivisse, quod infamatus fuerit de aliqua turpitudine fornicationis, aut adulterii, aut alterius rei inhonestæ. Insuper juramento suo affirmavit, se non credere, ab annis sexaginta præteritis hominem quemquam in regno Franciæ transiisse ab hoc mundo melioris conscientiæ, majorisque puritatis; neque se umquam in eo vidisse, neque de eo audivisse nisi bona, in omnibus factis, dictisque omnibus.

[140] Dominus Joannes Joinvillius eques, vir ætate matura, [quædam præclara de virtutibus sancti Regis,] multisque divitiis clarus, qui cum beato Rege fuit per annos triginta quatuor & ultra, satis familiariter, ejusque familiæ adscriptus, jurejurando suo asseruit, se numquam

vidisse, vel audivisse quod beatus Rex dixerit cuiquam de altero verbum, honorem famamque lædere natum modo malo, aut in vituperium alterius: neque umquam se hominem vidisse talem, qualis erat beatus Rex; seque credere, quod sit in cælo propter multa bona, quæ fecit; seque credere eum esse tanti meriti, ut Dominus noster per eum omnino facturus sit miracula. Rursum dominus Guido, cognomine le Bas vir maturæ ætatis, ac dives admodum, qui longo valde tempore fuit cum beato Rege, juramento suo affirmavit, quod, propter multa opera bona, quæ eum exercentem vidit, non existimet ullum virum Religiosum esse, aut fuisse ipso meliorem; quodque numquam viderit, vel perceperit, dictum beatum Regem fecisse aliquid, aut in id consensisse, quod fuerit peccatum mortale; quodque credat, eum esse sanctum propter bona opera charitatis, humilitatis, ac misericordiæ, quæ exercuit in mortali hac vita. Rursum dominus Petrus Cameliacensis, vitæ quadraginta annorum, aut circiter, ac locuples admodum, qui cum beato Rege agere cœpit satis cito postquam rediit ex tractu transmarino post primam transfretationem, mansitque cum ipso ab eo tempore usque ad tempus mortis ipsius, quemadmodum memoratus dominus Petrus dicit in testimonio suo, atque etiam cum ipso habitabat tempore obitus ipsius, quique valde ei familiaris fuit, ac secretorum conscius, juramento suo asseruit, (ubi recitaverat multa facta de virtutibus hujus ejusdem beati Regis, quæ in præsentis hoc opere locis congruis sunt descripta,) quod propter ista, multaque alia, quæ in ipso vidit & cognovit, credat dictum beatum Regem optimum fuisse hominem omnium, quos umquam vidit, propter sanctitatem vitæ, qua ipsum viventem vidit. Rursum eum vidit facientem, ac tolerantem multas abstinentias, vigiliis, austeritates, & pœnitentias; semperque bona voluit fecitque, & fugit mala, quantum dictus dominus Petrus vidit.

[141] [quem ipsi etiam Saraceni probum esse agnoverunt.] Quin etiam Saraceni eum virum probum existimabant ac fidelem. Quando beatus Rex cum aliis fuit in carcere Saracenorum, paxque ac redemptio ejus ac aliorum jam pacta, juramentoque per soldanum confirmata; pro qua redemptione memoratus soldanus inter alia ingentem pecuniæ summam accipere debebat, eique Damiatam erat restituenda, dictus soldanus a subditis suis fuit occisus: post quæ illi, qui eum occiderant, perquam fortiter affirmaverunt coram beato Rege, unam e causis, propter quas occiderant dictum soldanum, fuisse perfidiam, quam exsequi intendebat contra beatum Regem, ejusque subditos. Volebat enim, ut illi dixerunt, postquam accepisset argenti summam, crudeli morte perimere beatum Regem, captosque cum eo Christianos; sive Christiani Damiatam restituissent, sive non. Eos verum dixisse, idque soldanum facere studuisse, ex aliis etiam satis apparebat: nam soldanus de die in diem omnibus modis fortius constringebat multos equites Christianos, aliosque, quos in carcere servabat, quosque occidit etiam postquam jurejurando se obligaverat ad memoratam redemptionem. Ex quibus patet consilium istud a Deo fuisse, hujusceque perfidiæ impedimentum; dictumque soldanum sustinuisse pœnam, quam aliis parabat. Et creditur, firmiterque credi debet, propter eximiam probitatem, patientiam, charitatemque, qua erat in populum suum beatus Rex; ac propter amorem ardentem, quo in Deum ferebatur; propter timorem magnum, quo erat imbutus, ne quid committeret, quod Deo putabat displiciturum; propter sanctam vitam, quam semper duxerat, ac propter propositum bene agendi, quod conceperat, uti ex factis postea apparuit; quod Dominus noster miseratus fuerit beatum Regem, ejusque fratres, aliosque ipsius subditos; quodque voluerit Dominus noster juvare alios Christianos magis amotos recenter, ac servos in manibus inimicorum fidei, ad exaltationem nominis Jesu Christi; quodque etiam

juvare voluerit beatum Regem, ut impleret voluntatem suam bonam, quam omni tempore vitæ suæ post redemptionem suam demonstravit.

CAPUT XIV.

**Justitia Regis exacta,
nullius personæ ratione habita.**

XVIII.

Virtus justitiæ, quæ cuilibet jus suum tribuit, ac communem servat utilitatem, [Justitia Regis probatur] manifeste fuit in venerabili sancto Ludovico, uti palam fit ex factis hic sequentibus. Cum vir illustris dominus Engelramus Cociaci toparcha suspendi jussisset tres adolescentulos nobiles, ut dicebatur, qui habitabant cum abbate sancti Nicolai in Bosco diæcesis Laudunensis, quia inventi erant in silva ejus cum arcibus & sagittis, sine canibus aliisque machinis, quibus feras capere potuissent; ac memoratus abbas, feminæque quædam, quæ cognatæ erant dictorum suspensorum ad sanctum Regem detulissent querelas de eorum morte: beatus Rex ad se vocari jussit memoratum Engelramum, dominum Cociacensem. Sufficienti facta inquisitione, quemadmodum in tali facto fieri oportebat, eum teneri jussit per equites suos, ac satellites, ducique jussit in Luparam, carcerique includi, ac servari ibidem in cubiculo quodam sine vinculis. Postquam memoratus Engelramus Cociacensis dominus hoc pacto erat detentus, die quadam beatus Rex ad se deduci jussit dictum dominum Cociacensem; quocum venerunt rex Navarræ, dux Burgundiæ, comes Barrensis, comes Suessionensis, comes Britannicæ, comes Blesensis, comes Campaniæ, dominus Thomas tunc archiepiscopus Remensis, dominus Joannes de Thorote, aliique fere omnes regni proceres. Tandem ex parte dicti domini Cociacensis propositum fuit beato Regi, quod consilium capere cuperet. Tunc seorsim se recepit,

omnesque illi viri illustres ante memorati cum ipso, mansitque beatus Rex solus ibidem cum domesticis suis.

[143] Post consilium diu protractum, redierunt ad beatum Regem; [ex causa domini Cociacensis,] ac declaravit coram eo dominus Joannes de Thorote pro memorato Engelramo domino Cociacensi, eum non debere, nec velle se subicere inquisitioni in tali casu, quod talis inquisitio læderet personam, honorem, atque hereditatem ipsius, negavitque omnino ipsum suspendisse, aut suspendi jussisse adolescentulos supra memoratos. Præfatus abbas, dictæque mulieres præsto erant ab alia parte coram beato Rege, qui rei exposcebant supplicium. Tunc commemoravit beatus Rex, regem Philippum avum suum, quia dominus Joannes, qui tunc erat dominus Sulliacensis, homicidium, ut dicebatur, perpetraverat, mandasse, ut fieret inquisitio contra ipsum; tenuisseque Sulliacense castrum per annos duodecim, & ultra; licet memoratum castrum a rege non dependeret sine alio medio; sed dependeret ab ecclesia Aurelianensi. Beatus igitur Rex supplicationem non audivit, sed eodem tempore in ipso loco memoratum dominum Cociacensem comprehendi jussit per satellites suos, ducique ad Luparam, atque ibidem teneri, ac custodiri. Et quamvis multi orarent beatum Regem pro memorato domino Cociacensi; tamen sanctus Rex precibus eorum cedere noluit, neque ulli hac in re annuere. Tunc beatus Rex e sede sua se erexit, proceresque prædicti inde discesserunt attoniti ac confusi.

[144] [quem gravi mulctat pœna,] Eadem die post dictum beati Regis responsum, comes Britannicæ dixit beato Regi, non oportere ipsum permittere, ut inquisitiones fierent contra regni proceres in rebus, spectantibus ad eorum personam, hereditatem, & honorem. Respondit beatus Rex comiti: Non ita locutus es tempore quodam præterito, quando proceres, qui nullo intermedio a te dependebant,

querelas suas ad nos de te ipso detulerunt, obtuleruntque se causam suam in quibusdam articulis duello contra te probaturos: verum respondisti coram nobis, tibi non esse procedendum per duellum in tali causa, sed per inquisitionem; & addidisti, duellum non esse viam ad justitiam. Postquam de ipso judicare non poterat pro consuetudine regni per inquisitionem factam contra ipsum, ut eum puniret in persona sua; quoniam memoratus dominus Cociacensis dictæ inquisitioni se non submisisset; (attamen si voluntatem Dei omnino scivisset in hoc casu, neque propter nobilitatem ejus stirpis, neque propter potentiam quorundam ejus amicorum prætermisisset eum debito punire supplicio:) tandem beatus Rex senatorum suorum consilio condemnavit dictum dominum Cociacensem duodecim millibus librarum Parisiensium, quam pecuniæ summam Acconem misit in subsidium Terræ sanctæ expendendam. Neque ideo prætermisit eum multare silva, in qua dicti adolescentuli fuerant suspensi; quam silvam assignavit abbatiæ sancti Nicolai: ad hæc condemnavit eum, ut curaret fundari tres sacellanas perpetuas, easque dotaret pro animabus suspensorum; privavit eum præterea omni jure vitæ & necis in silvis & vivariis, ita ut post illud tempus neminem carceri mandare, aut morti tradere posset pro quocumque delicto, quod ibidem commisisset.

[145] Cum propter prædicta dominus Joannes de Thorote diceretur proceribus ibi præsentibus dixisse, [procerum pro eo molitionibus fortiter compressis:] beatum Regem recte facturum, si omnes suspenderet; idque relatum esset sancto Regi; eum per servos suos accersi jussit. Ubi memoratus dominus Joannes pervenit in conspectum beati Regis, coram ipso in genua est provolutus, sanctusque Rex ei dixit: Quid id est Joannes? Ain' me suspendi jubere proceres meos? Sane eos suspendi non jubebo; at eos puniam, si delinquant. Dictus dominus

Joannes respondit: Domine Rex, non amat me ille, qui tibi hæc verba retulit, quæ numquam dixi. Ac se paratum exhibuit, ut juramento suo se ibidem purgaret, juramentoque duodecim, aut triginta aliorum equitum, aut plurium. Qua de causa beatus Rex eum comprehendi non jussit, quia tali modo se excusabat, quamvis statuisset antea mandare, ut comprehenderetur. Et sane eo tempore, quo memoratus dominus Cociacensis comprehensus fuit, atque detentus, rex Navarræ, comes Britannicæ, comitissa Flandricæ, multique alii supplicarunt sancto Regi, ut ipsis redderet dictum dominum Cociacensem, quem detinebat, acsi numquam homines ante memoratos suspendi curasset. Verum beatus Rex indignatus, quod conventum habuissent, ac conspirare viderentur contra regnum honoremque suum, surrexit, neque eorum supplicationi cedere voluit, at memoratum dominum Cociacensem in carcere detinuit.

[146] Præterea, cum alius ad beatum Regem venisset, [deinde ex violentia] querelasque deponeret de domino Carolo, Andegavensi tunc comite, ipsius fratre; vocari ad se jussit dominum Carolum. Comparuit ille coram eo, totaque ipsius curia, seu per se ipse, seu per procuratorem suum. Eoque, qui conquerebatur, dicente, velle dominum Carolum, ut ipsi venderet quamdam possessionem suam, quam in ejus comitatu habebat; memoratoque querelarum auctore id conquerendo facere recusante, præcepit beatus Rex, ut ei sua possessio redderetur, neque ulla deinceps de possessione molestia ei inferretur, quandoquidem eam vendere volebat, aut permutare. Lite olim mota inter prædictum dominum Carolum comitem Andegavensem, & equitem quemdam patrum comitis Vindocinensis de castro quodam: cum dicta controversia adducta fuisset ad curiam memorati domini Caroli, sententiaque in eadem hac curia, præsentem dicto domino Carolo, contra præfatum equitem esset lata; eques, dicens judicium non fuisse justum,

appellavit ab hac sententia ad sanctum Franciæ Regem. At prædictus dominus Carolus, indignatus, quod appellasset, quodque iudicium curiæ suæ falsum esse diceret, ac infidele, equitem apprehendi iussit, carcerique includi. Hinc, licet ei supplicarent amici equitis, qui cautionem sufficientem, aut prædem idoneum secundum iura offerebant, comes tamen eum restituere recusavit, quemadmodum dictum fuit coram beato Rege, quando causa hujus appellationis tractabatur. Priusquam etiam causa appellationis ad beatum Regem fuit delata, armiger quidam dicti equitis venit ad beatum Regem, eique omnia prædicta significavit.

[147] Qua de causa beatus Rex per litteras suas accersit dominum Carolum, [Caroli fratris] qui ad eum accessit. Ubi ad eum venit, magnopere ipsum incusavit reprehenditque, quod memoratum equitem appellansem apprehendi iussisset; eique dixit, unum in Francia Regem esse oportere; neque existimandum ei esse, quod frater esset, ulla in re contra justitiæ æquitatem ipsi se parciturum. Tunc ei præcepit, ut equitem dimitteret, ita ut libere posset appellationem suam coram se prosequi. Liberatus carcere comitis eques, venit ad beatum Regem: & quia dominus Carolus adduxerat secum multos consiliarios ac causidicos ex partibus Andegavensibus, & præter hos habebat multos consiliarios ex præstantissimis Parisiensibus; eques, ut vidit illos adversum se congregatos, beato Regi significavit, neminem fore suæ conditionis hominem, qui timere non posset, si tot, tantos, tamque sapientes haberet contra se adversarios; eaque de causa beato Regi supplicavit, ut sibi procuraret consiliarios ac causidicos; præsertim quia, ut dicebatur, nullos alias habere posset metu dicti comitis, ejusve favore. Unde factum est, ut beatus Rex sapientes quosdam equiti ordinaverit consiliarios, eosque jurare jusserit, fidele se duros consilium in negotio dicti equitis. Ceterum, memorata causa in curia beati Regis

diu admodum agitata, tandem sententia fuit lata in favorem equitis, sententiaque curiæ comitis fuit rescissa. Magnam hinc laudem consecutus est beatus Rex, qui nullius in iudicio personæ rationem habebat.

[148] [variis occasionibus repressa:] Ad hæc, cum aliquando Parisiis esset beatus Rex, multique cives & mercatores diversarum partium coram eo conquererentur de domino Carolo ipsius fratre, quia mutuam ipsi dederant pecuniam, atque alii ex mercibus suis ipsi vendiderant, neque ille ipsis faciebat satis: beatus Rex tunc mandavit memorato domino Carolo, ut illis solveret. Et quoniam dominus Carolus iurgabatur de solutione illis facienda, videbaturque de ea velle contendere; ei dixit, nisi ipsis solveret, illum non fruitutum bonis, quæ suo possidebat beneficio: crediturque memoratus dominus Carolus illis satisfacisse mandato beati Regis. Longo tempore beatus Rex illam servavit consuetudinem, ut, postquam solitis Missæ sacrificiis interfuerat, tetigeratque ægrotos strumis laborantes, vocari juberet eos omnes, qui cupiebant coram ipso quidquam negotii proponere, aut aliquid postulare: atque omnes audiebat diligentissime, nisi forte majoribus negotiis esset occupatus: tunc autem eos audiri curabat per equites quosdam suos, clericosque suos diligenter, etiam de litibus; deindeque sibi jubebat referri, quod erat referendum, negotia nempe majora I.

[149] [alia justæ] Postea, mulier quædam Pontisarenensis ex illustri prosapia, ut dicebatur, atque ex genere Petri Lee, per satellites beati Regis erat comprehensa, quia dicebatur maritum suum occidendum curasse per hominem quemdam, quem impuro amore diligebat, uti ferebatur. Ipsa quoque eum in latrinam aliquam immitti curaverat, dictaque mulier factum in iudicio fuerat confessa. Beatus Rex voluit, ut supplicium de prædicto facto sumeretur, licet regina Franciæ ipsius uxor,

comitissa Pictaviensis uxor ipsius fratris, aliæque quædam regni dominæ, atque insuper fratres aliqui Minores, ac Prædicatores eum orarent, ut memorata femina morte liberaretur, quia vehementer dolebat, factique memorati eam pœnitebat magnopere, sicut apparebat. Præterea amici & cognati dictæ feminæ; quin & regina, aliique prædicti supplicarunt Regi, ut, si illi omnino moriendum esset, saltem Pontisaræ non occideretur. Itaque beatus Rex interrogavit virum nobilem ac sapientem dominum Simonem de Nigella, quæ ipsius de re esset sententia. Respondit dominus Simon, justum supplicium, quod palam sumeretur, esse utile. Post hæc præcepit beatus Rex, ut memorata mulier Pontisaræ combureretur, quamvis pro ea multæ apud eum preces intercessissent; combustaque fuit, ac supplicium de ea palam sumptum.

[150] Item, cum nobiles aliqui, qui erant ex ditioe dicti domini Simonis Nigellæ domini, [severitatis] cui jus est vitæ & necis in ditioe sua, haberent unum aliquem cognatum suum, hominem nefarium, quique se corrigere nolebat; rogaverunt atque obsecraverunt dictum dominum Simonem, ut permetteret, ut comprehenderent hominem hunc nefarium, locoque secreto occiderent: timebant enim, ne, si in manus memorati domini Simonis, aliorumve iudicum incidisset, suspenderetur, vel alia morte palam plecteretur, sibi que nimio id esset dedecori. Verum dictus dominus Simon id eis permittere noluit: attamen ea de re egit cum beato Rege, eique narravit id a se peritum fuisse per memoratos viros nobiles. Beatus Rex ei respondit, nullo modo tale quid pateretur, aut concederet. Quippe volebat, ut omne de facinorosis supplicium palam, & coram populo sumeretur per totum regnum suum, neque ullum secreto inferretur supplicium.

[151] Cum aliquando beatus Rex esset Meloduni, [exempla.] mulier quædam eum accessit, & querebatur

de viro quodam, in culina ipsius ministrante; asserebatque hæc mulier virum hunc vi domum suam dirupisse, eam intrasse, sibique vim invitæ intulisse. Itaque dominus Simon de Nigella ante memoratus, aliique quidam sancti Regis consilarii, qui ibidem erant, mandato ejus verbis expressis facto, de causa cognoverunt; ac vir memoratus ad eos, quibus beatus Rex causam commiserat, fuit vocatus. Consistens hic in judicio, præsentem dictam feminam, confessus est agnovitque, habuisse se rem carnalem cum eadem hac femina, dicebatque vulgarem esse meretricem; at negabat simpliciter, se illi umquam vim intulisse, rumpendo illius domum, aliove modo. Verum dicta femina probabat plene coram eis, qui mandato beati Regis constituti erant ad cognoscendum de causa, memoratum virum cum aliis quibusdam ipsa hac nocte, de qua mulier dicebat, rupisse domum ipsius. Qua de causa ante memorati, quibus dictum negotium fuerat commissum, judicaverunt ac pronuntiaverunt, memoratum hominem esse suspendendum propter violentiam ante dictam. Ceterum multi aulici oraverunt beatum Regem, ut ei ignosceret, neque eum suspendi pateretur; præsertim quia ex ipsius fuerat domesticis. Tamen nullius preces beatus Rex audire voluit; sed mandavit dicto domino Simoni, ut supplicium de tali homine sumi juberet. Suspendus igitur est secundum judicium supra memoratum.

ANNOTATA.

Usus ille, quo nobiles accusati de crimine se duello tuebantur, adhuc vigeat in Gallia, ut probavimus in Commentario num. 883 & seqq., ubi docuimus illum deinde vetitum a Ludovico, ut legibus divinis contrarium.

Propter oppositiones procerum, qui contendebant id contrarium esse regni consuetudini, adeo ut hanc litem primo oportuisset decidere. Cum igitur ex hac Regis

contra proceres controversia regnum perturbari potuisse; nec constaret Sancto de voluntate divina, videlicet an vellet ob justum de uno homine supplicium Franciam totam turbari: mediam inire viam Regi placuit, consentientibus in id proceribus, reumque gravi quidem pœna, at non capitis, mulctare.

CAPUT XV.

Prosecutio ejusdem materiæ de justitia Regis, ac severitate in facinorosos.

[Cavet ne alienam usurpet jurisdictionem;] Cum aliquando beatus Rex in cœmeterio ecclesiæ parochialis Vitriacensis ad concionem dicentem audiret fratrem Lambertum Ordinis Prædicatorum, humique sederet ad pedes dicti fratris Lamberti coram numerosa populi multitudine; contigit, ut in taberna quadam, dicto cœmeterio satis vicina, congregatio esset hominum, vehementer inter se rixantium, adeo ut impedirent & prædicatorem in concione sua, & auditores illius. Unde beatus Rex quæsivit, cujus jurisdictio esset in dicto loco: eique responsum est, ipsius esse. Tunc præcepit quibusdam satellitibus suis, ut homines illos, qui Verbum Dei impedirent, quiescere cogere: quod factum est. Porro creditur ideo quæsivisse beatus Rex, cujus ibidem esset jurisdictio, ut, si alterius esset, jurisdictionem seu dominium alienum non usurparet, mandando quædam ut judex. Quando ad abbatias quasdam ibat, non patiebatur, ut sui quidquam inde auferrent, aut caperent; sed claves granariorum ac cellarum beatus Rex accipi jubebat, tutoque deponi loco, ne quod ipsorum rebus inferri posset detrimentum. Cum beatus Rex in annonæ caritate summam pecuniæ, pauperibus distribuendam, mitteret in Normanniam; ordinavit, ut illi, qui eo irent, plura darent hospitibus suis, qui census ipsi solvebant, quam aliis; modo illi eo indigerent.

[153] Sæpe evenit, ut in curia beati Regis, ipso præsentem, [jura aliena contra se aliosque tuetur;] multæ tractarentur causæ coram ipso, ejusque senatu, quæ ad ipsum spectabant seu ejus jura; & allegabat ipse contra se, contraque jura pro se allegata, quantum poterat & sciebat, defendens partem adversam etiam contra consiliarios suos, eosque, qui jura Regis proponebant. In omnibus etiam aliis causis, quæ coram ipso agebantur, nulla personarum ratione habita, in verum inquirebat omni diligentia, omnique, qua poterat, cura; ac juris æquabilitatem servabat. Cum dominus Eduardus, nunc Angliæ rex, quando vivebat adhuc rex Henricus ipsius pater, & dominus erat Vasconiæ, castrum ædificari jussisset in diœcesi Petrocoricensi, nomine Castrum regium, quod abbas Sarlatensis dicebat contra jus suum factum; cumque abbas dictæ abbatiæ ad cognitionem beati Regis sancti Ludovici rem detulisset, moneri per nuntios suos jussit directores dicti operis atque operarios prima vice, ne ulterius procederent in opere ante memorato, donec inquisitio facta esset, ut sciretur, an castrum esset constructum contra jus dicti abbatis: & quia non cessabant ab opere propter monitionem suam, beatus Rex præcepit, ut castrum, & quidquid erat constructum, solo æquaretur, ac funditus deleretur per Radulphum de Trapes, tunc seneschallum Petrocoricensem; dictusque Radulphus nuntiavit deinde sancto Regi, castrum funditus esse solo æquatum secundum ipsius mandatum.

[154] Quando causa quædam ad ipsum erat delata de facinorosis aliquibus; [pœnam facinorosorum nimis levem auget;] si qua occasione in suspicionem esset adductus contra facinorosos hujusmodi, illique cum adversariis suis pacem inirent, aut quadam pecuniæ summa, aut quia mare transmittebant, ut ibi anno uno alterove manerent; beatus Rex flagranti justitiæ studio incensus, ut delicta cohiberentur, quantum poterant, eademque opera

punirentur, augebat adhuc pœnam facinorosorum, sive argenti summam, sive tempus trans mare subsistendi; sicuti recte augendum iudicabat, quod inter eos erat statutum. Factum id de sutore quopiam Parisiensi. Dictus sutor aliusque civis Parisiensis venerant in castrum Parisiense, sutorque conquestus, est, manus sibi ab illo injectas in domo sua, illataque verbera: alius mox reponit, a sutore se cultro percussum, quod apparebat; nam sanguine etiam tum infectus erat, neque ita multo post ex hoc vulnere obiit. Et quamvis sutor diceret, non voluisse se vulnus inferre mortiferum, neque id fecisse eum occidendi gratia; sed ut vim repelleret, quæ sibi in domo sua ab illo inferebatur: tamen, quia sutor hæc probare non poterat, habitus est pro homicida; qua de causa pacem cum consanguineis defuncti inire debuit, atque inter alia cum eis ita composuit, ut cum consensu tribuni capitalis Parisiensis decennio esset trans mare; ea maxime de causa, quod, etiamsi aggressio non plene esset probata per testes, nihilominus communis fama esset, quod defunctus sutorem esset aggressus in domo dicti sutoris, qui ibi erat, eumque verberavisset, ac ignominiose admodum tractavisset. Attamen, quia prætores peregrini regionum vel locorum, quando de pace agitur propter homicidium factum, non solent per se consentire sine Regis notitia, licet pax coram ipsis iniri possit, de pacto pacis actum est cum beato Rege, auditoque facto, in pacem memoratam consensit; studio tamen majoris justitiæ decem annis alios tres annos adjecit, præcepitque, ut memoratus homicida transfretaret, ac subsisteret annis tredecim, itus ac reditus tempore etiam numerato.

[155] [jurisdictionem suam læsam vindicat;] Cum comes Joviniacensis comprehendisset olim in territorio suo civem Regis, qui grave delictum, ut dicebatur, commiserat in territorio dicti comitis, civisque captus esset, ut comes dicebat, dum perpetrabat facinus, quod civis tamen

negabat; comes civem carceri tradidit. Unde minister Regius illius urbis, ex qua erat civis, civem a comite repetebat, eratque consuetudo regionis, quoniam civis negabat, dicebatque se non esse captum in delicto, ut iudices Regis de facto hujusmodi inquirere deberent eo pacto, ut, si Regis iudices reperirent eum in facto captum fuisse, judicandus remitteretur ad dominum, in cujus territorio eum commisisse delictum cognoverant: sin vero id non, iudices Regii eum judicare deberent. Verum comes restituere noluit civem ministro Regis, ut secundum consuetudinem dictam, iudices Regii inquirent, an in delicto fuisset captus. Porro contigit, ut civis moreretur in carcere prædicti comitis; qua de causa beatus Rex vocavit comitem ad se, atque ubi coram eo comparuerat in pleno supremæ curiæ consessu, beatus Rex eum comprehendi jussit per satellites suos in conspectu omnium, ducique ad castellanam Parisiorum curiam, ubi fuit detentus: comes enim omnia supra dicta confessus est coram beato Rege.

[156] [blasphemi labia ferro candente signari jubet;] Deinde, cum beatus Rex decretum condidisset ad regnum turpibus juramentis expurgandum, illudque decretum per regnum promulgari jussisset, ut nemo juraret de Deo, neque de beata Virgine Maria, neque de eorum membris, neque de Sanctis: accidit, ut quispiam juramentum prohibitum, & turpe juraret de Deo. Re ad beatum Regem delata, cum punire ipsum vellet, multique ex beati Regis consiliariis, etiam ex magnatibus, pro eo intercederent apud beatum Regem, eumque, quantum poterant, defenderent, dictitantes, non tanto eum esse dignum supplicio; nihilominus beatus Rex, ex flagranti honoris divini studio, uti firmiter creditur, neminem hac de re audire voluit; at mandavit, ut ferrum conficeretur, idque candens omnino in igne fieret, ac imponeretur ori illius, qui tam turpiter de Deo juraverat.

[157] [nobilem de crimine suspectum carceri tradit, frustra id deprecantibus amicis;] Postea, cum dominus Petrus du Bois contendisset cum domino Joanne Britaut equite, accidit ut filius quidam dicti domini Petri occideretur. Hic autem dominus Petrus querebatur apud beatum Regem de memorato domino Joanne, quod filium suum supra dictum occidi curasset. Qua de causa beatus Rex memoratum dominum Joannem ad se citari jussit. Tandem, crescente fama dicti facinoris contra dominum Joannem, dictoque domino Petro prosequente ac postulante, ut debitum sumeretur supplicium de illis, qui filium suum occiderant, beatus Rex demum comprehendi jussit dominum Joannem, Stampasque duci, atque ibidem in carcere servari per annum, & ultra: tantoque ibi tempore detentus est, donec beatus Rex intellexisset per inquisitionem de re factam, dictum dominum Joannem delicto supra dicto non esse obnoxium. Nihilominus dominus Petrus cubiculo regio præfectus, qui inter alios beati Regis familiares unus erat ex præcipuis, cum omnibus amicis suis, quibuscum eum juvare poterat, opem ferebat domino Joanni memorato, ne carceri traderetur, ac postquam in eo erat, ut ex eo dimitteretur. Verum quia beatus Rex conjecturas habebat & fortes & magnas contra hunc dominum Joannem, quod adversarius esset & inimicus dicti domini Petri, quodque illo multo nobilior esset ac potentior; nullus umquam tantum efficere potuit apud beatum Regem, ut eum ex carcere dimitteret, priusquam memorata inquisitio esset facta. Etiam comes Campaniæ, in cujus territorio & jurisdictione dictus dominus Joannes tunc habitabat, licet subjectus esset beato Regi nulla alterius jurisdictione intermedia, eum peti curabat a beato Rege, eique proponi jubebat, se paratum esse ad debitum de memorato domino Joanne sumendum supplicium: at reponebat beatus Rex, non ferendum de eo justum judicium in curia externa, quandoquidem in aula sua tanta valebat gratia, tantaque ope juvabatur: unde beatus Rex numquam eum dimittere

voluit ad preces dicti comitis, donec supra dicta inquisitio esset absoluta.

[158] Deinde, quia beatus Rex quandoque audiebat, prætores suos peregrinos, [in ministros suos inquiri curat, ac delinquentes puniri;] ac tribunos capitales populo jurisdictionis suæ inferre injurias quasdam ac detrimenta, seu injuste judicando, seu bona eorum contra justitiam invadendo, consueverat statuere inquisitores quosdam, quandoque fratres Minores & Prædicatores, quandoque clericos seculares, quandoque etiam equites, nunc semel per annum, nunc sæpius, ut inquirerent de prætoribus peregrinis, de tribunis capitalibus, aliisque per regnum administris: & memoratis inquisitoribus potestatem tribuebat, ut, si reperirent a dictis prætoribus peregrinis, aliisque inferioribus ministris, quædam improbe ablata esse aut subtracta cuicumque personæ, ea sine mora juberent restitui; ad hæc ut officia abrogarent improbis tribunis capitalibus, aliisque administris inferioribus, quos meritos esse cognoscerent, ut iis privarentur. Unde factum, ut quidam, qui fuerat prætor Ambianensis, quia se improbum exhibuerat, prætura sua fuerit privatus, carcerique traditus, ubi diu mansit: ac vendere debuit domos, possessionesque suas, priusquam beati Regis carcere egrederetur, ut restitueret, quæ improbe rapuerat, adeo ut ad tantam redactus sit paupertatem, ut vix equum habere posset, quo iter institueret, quamvis antea multis polleret divitiis.

[159] Sanctus Rex secum lubentissime habebat homines justos. [cavet diligenter, ne jura lædat ecclesiarum.] Cumque statuisset fundare, atque ædificare fratribus Prædicatoribus ecclesiam & domum in urbe Compendiensi, cepit multas domos & fundos a diversis hominibus in dicta urbe in parochia ecclesiæ sancti Antonii; & quoniam ecclesia collegialis sancti Clementis Compendii ibidem habebat jurisdictionem temporalem, &

ecclesia sancti Antonii jus parochiale, ne ecclesiæ istæ ullo modo læderentur aut earum jura minuerentur fundatione ante dictorum operum in ipsarum jurisdictionibus supra dictis, beatus Rex pepigit cum ecclesiis, cumque abbate sancti Cornelii Compendii, harum ecclesiarum patrono, ut iis daret centum libras Parisienses pro juribus supra dictis.

ANNOTATA.

Eduardus I patri Henrico III in regnum successit. Defunctus est autem Henricus anno 1272, ut ad eundem annum num. 61 probat Odoricus Raynaldus: a quo tempore regnum tenuit usque ad annum 1307, quo obiit, ut ibidem num. 13 habet laudatus Raynaldus.

Exigua quidem hæc fuisset homicidii pœna, si percussor non patrasset cædem se defendendi causa: at considerarunt iudices justam fuisse defensionis causam, modumque & excessum dumtaxat puniverunt.

Hanc pœnam non fuisse legibus expressam, sed pro arbitrio inflictam secundum illas leges, quæ enormibus blasphemiiis pœnas statuebant arbitrarias, dictum in Commentario § 78, ubi de his legibus disputatum.

CAPUT XVI.

Sancti Regis clementia; perseverantia; extremus morbus, & beatus obitus.

XIX.

Clementia & lenitas neminem tantum decent, quantum principem: [Sancti Regis clementia;] proptereaque venerabilis sanctus Ludovicus miræ fuit clementiæ. Tantæ fuit mansuetudinis, ut, dum trans mare

degebat, præceperit præcipique jusserit suis militibus, ut Saracenorum mulieribus ac liberis non nocerent, at vivos caperent. Mandabat etiam, quantum poterat, ne occiderentur Saraceni, sed caperentur, atque in carceribus detinerentur. Quandoque in aula ejus furto subducebantur cochlearia argentea, aliave hujusmodi; clementer id ferebat beatus Rex, furesque quadam argenti summa donatos trans mare mittebat, idque fecit de pluribus: & erga alios semper fuit misericordia, ac commiseratione plenus. Tempore primæ transfretationis suæ beatus Rex decreto suo publico vetuit ac prohibuit, ne quis exprobraret iis, qui fidem negaverant Christianam, & denuo ad fidem fuerant reversi, quando cum iis agerent, quales eo tempore multi erant Accone. Exercebat egregie quælibet misericordiæ opera, ac perfectissime explebat, uti dictum est supra in capite de charitate ipsius in proximos. Maxima quoque opera pietatis exercuit ingenti copia, quemadmodum eodem illo loco est scriptum: quin etiam in instructionibus, quas propria manu scripsit ad filium, filiamque suam, eos docet, ut animo sint benigno in personas miseras, sicuti scriptum est supra in capite de charitate in proximos.

XX.

[161] Quandoquidem inter alias virtutes sola perseverantia coronatur; [perseverantia diuturna in Dei servitio,] sola hæc probis gloriam, virtutibus defert coronam; idcirco venerabilis sanctus Ludovicus perseveravit longissimo tempore in operibus charitatis, justitiæ, misericordiæ, humilitatis, pietatis, ac sanctitatis. Postquam illi omne tempus suum impenderat, gloriosum consecutus est finem in Dei servitio, in quo erat cum filiis suis, quos morti objecit, quantum in ipso fuit, in terra inimicorum sanctæ Crucis, ac fidei Christianæ, ubi transivit ab hoc mundo. Quippe, cum tempore secundæ ipsius transfretationis essent trans mare in terra

Tunetana, ibique extendissent tentoria sua, ac ingentibus assultibus Saraceni castra Christianorum impeterent, oportuit quandoque beatum Regem quinquies arma capere unius diei ac noctis spatio. Unde, his de causis, aliisque laboribus, quos beatus Rex, dum illic erat, sustinuit, in gravem incidit morbum; videlicet in febrem continuam, atque alvi resolutionem.

[162] Ægrotavit tribus hebdomadis aut circiter. [supremus morbus, insignisque in eo pietas;] Initio morbi sui prædicti, antequam is multum increvisset, Matutinas suas, aliasque Horas omnes lecto decumbens recitabat cum uno ex sacellanis suis. Adhæc Missa, aliæque Horæ canonicæ omnes ibi canebantur alta voce, & concentu musico per sacellanos ipsius, & quotidie Sacrum coram ipso dicebatur submissa voce sine musica. Crux posita erat ante lectum in conspectu ipsius; quæ jussu ipsius sancti Regis ibidem est collocata, quando incepit pejus habere; illam sæpissime aspiciebat, junctisque manibus ad eam se convertebat. Insuper quotidie illam ad se ferri jubebat ipso matutino tempore, dum jejunos erat, illamque osculabatur & amplectebatur magna pietate ac reverentia. Item in dicta infirmitate sæpe Deo Creatori suo gratias agebat de morbo suo ante memorato, sæpe recitabat, ac repetebat, Pater noster, Miserere mei Deus, & Credo in Deum. Postquam beatus Rex cœpit ægrotare, atque in morbo ante memorato, quo obiit, decumbere; secum more suo loquebatur, recitans, ut creditur, psalmos & orationes: sæpe oculos attollebat, ac laudabat, celebrabatque sæpe Deum. Item tempore morbi sui sæpe confitebatur fratri Gaufrido de Bello-loco Ordinis Prædicatorum.

[163] [susceptio extremorum Sacramentorum;] Præterea tempore infirmitatis suæ beatus Rex postulavit Corpus Jesu Christi, idque pluribus vicibus habuit ac recepit. Semel itaque, dum accipere debebat Corpus Jesu Christi,

illudque ei afferebatur, cum intrabat cubiculum, qui illud ferebat; sanctus Rex, tanta pressus infirmitate ac debilitate e lecto suo se projecit in terram: at qui circa ipsum erant mox pallium ipsius super ipsum extenderunt: ibique fuit beatus Rex ad terram inclinatus satis diu in oratione, priusquam Corpus Jesu Christi acciperet, quod deinde ibidem accepit flexis humi genibus magna pietate: neque per se ipse ad lectum redire potuit; at eum in lectum reposuerunt, qui ibidem erant. Beatus Rex postulavit extremam Unctionem, atque unctus est, antequam vox eum deficeret: & quamquam vis morbi multum increvisset, dum ungebatur, ita ut voce tenuissima loqueretur; tamen, aliis dum inungebatur psalmos recitantibus, beatus Rex labia movebat. Tandem jacuit quatuor diebus sine loquela: verum erat tunc memoria bona, manusque suas conjunctas ad cælum extendebat: percutiebat quandoque pectus, & cognoscebat homines, uti apparebat ex signis, quæ faciebat: manducabat etiam & bibebat quamvis parum; manuque sua significabat, quando nihil volebat, quemadmodum faciunt, qui renuunt aliquid; aut dum aliquid volebat, uti faciunt, qui aliquid desiderant.

[164] [oratio ejus pro populo suo, suprema verba, ac obitus sanctus.] Die Dominica pridie obitus ipsius frater Gaufridus de Bello-loco ad eum tulit Corpus Jesu Christi; atque ubi intraverat cubiculum, in quo beatus Rex æger decumbebat, erat extra lectum flexis humi genibus, manibus junctis ante lectum suum, ubi confessus est dicto fratri, ac Dominum nostrum accepit. Ipsa nocte, quæ præcedebat diem, qua mortuus est, inter quiescendum suspiravit, submissaque voce dixit: "O Jerusalem! O Jerusalem"! Die Lunæ, postridie festum sancti Bartholomæi, beatus Rex manus conjunctas ad cælum tetendit, & dixit: "Optime Domine Deus, miserere populi hujus, qui hic subsistit, eumque ad patriam suam reduc, ne incidat in manus inimicorum suorum, neque cogatur

negare nomen sanctum tuum". Exiguo post hæc intervallo beatus Rex hæc verba Latine dixit: "Pater in manus tuas commendo spiritum meum". His dictis, deinceps non est amplius locutus; sed modico post hæc tempore ab hoc mundo transiit ad Dominum postridie festum beati apostoli sancti Bartholomæi anno gratiæ MCCLXX circa horam Nonæ, qua Filius Dei Jesus Christus mortuus est in cruce pro vita mundi, cui laus, honor, & gloria in secula sempiterna. Amen.

PARS II.

De miraculis sancti Ludovici.

PROLOGUS.

[Præfatur auctor de miraculis generatim,] Quandoquidem beatissimus sanctus Ludovicus, illustris olim Franciæ Rex, vitæ hujus functus curriculis, verius viveret quam vixisset: noluit Altissimi Filius, quem idem tota mentis affectione dilexerat, tam devoti Principis, tantique propugnatoris fidei orthodoxæ, mundo supprimi sanctitatem: ut quemadmodum meritorum pluralitate præfulserat, sic miraculorum diversitate claresceret, & qui eum plenissima devotione coluerat, jam secum in cælesti palatio collocatus venerabiliter coleretur. Nam contractis artuum extensione subvenit: curvis terram ferme tangentibus facie, plenam restituit, eorum sursum erectis vultibus, sanitatem. Restituit gibbosos, arthriticos, laborantes morbo gravi varioque, quem vocant fistulam, siccis languentes membris, memoria carentes, febribus vexatos continuis & quartanis; multisque id genus hominibus plenam reddidit sanitatem: multos item paralyticos, aliosque diversimodis languoribus pressos juvit, ac sublevavit, perfectæque eos restituit sanitati. Opem tulit cæcis ad videndum, surdis ad audiendum, claudis ad incedendum, mortuis ad vivendum, nomine ipsius invocato.

[166] **Gloriosis his miraculis, maximaque aliorum copia idem hic beatus Rex sanctus Ludovicus coruscavit, [quæ auctoritate Romani Pontificis examinata sunt & approbata.] & de his miraculis solemniter facta est inquisitio in abbacia domini sancti Dionysii in Francia per patres & dominos venerandos Guilielmum archiepiscopum Rotomagensem, Guilielmum episcopum Autissiodorensem, & Rolandum episcopum Spoletinum, auctoritate aulæ Romanæ, tempore sancti patris nostri sanctæ memoriæ Martini IV Pontificis. Inchoata fuit hæc inquisitio anni Incarnationis MCCLXXXII mense Maio, duravitque usque ad anni MCCLXXXIII mensem Martium inclusum. Deinde per eandem hanc curiam Romanam gloriosa hæc miracula venerabilis sancti Ludovici magna diligentia examinata fuerunt & approbata; quorum miraculorum ordo fideliter hic descriptus est, & subjectus.**

ANNOTATA.

Fistulas passim nominant medici ulcera angusta, callosa, & sinuosa. Aliquando tamen pro defluxionibus humorum etiam sumitur hæc vox, ut deinde patebit, & videri potest in auctiori Glossario Glossario Cangii ad vocem fistula.

CAPUT I.

Puellula submersa, in qua dudum nullum erat vitæ signum, invocato sancto Ludovico, restituta seu vitæ seu valetudini. Item mulier ex stupore fœmoris, cruris, ac pedis restituta.

Miraculum I.

Marota filia Frescendis Darraz, uxoris Simonis Flandrin civis Dionysiopolitani in Francia, [Puellula rivo illapsa,] quæ Marota infans erat trium annorum cum

dimidio aut circiter, die quadam Martis quadragenario jejunio prævia anni MCCLXXXI, id est anni, qui præcedebat illum, quo facta fuit inquisitio de hoc miraculo, post prandium sumptum circa meridiem, exivit in aream domus, in qua memorata Frescendis subsistebat & habitabat. Hæc area est post domum ante dictam trans rivum inter hanc domum & aream fluentem, quem rivum passim vocant Ruillon. Ludebat hæc infans cum fratre quodam suo, cui nomen erat Simonettus, præsentem ibidem Simone Flandrin, marito matris hujus Marotæ. Demum memoratus Simon abiit e dicta area, manente ibidem dicta Marota, dictoque Simonetto cum memorato Simone abeunte. Tunc dicta Marota cepit exiguum poculum, venitque ad rivum hunc, atque aquam haurire voluit: verum illapsa est in rivum, fuitque secundo amne avecta per aquam hujus rivi intervallo majore, quam sit longitudo templi sancti Dionysii a porta majore usque ad altare majus. Nam inter domum dictæ Frescendis locumque, ubi memorata Marota fuit inventa atque aquis extracta, multæ sunt domus, interque domos parietes ac sepimenta varia.

[168] [ac submersa;] Apud domos, quæ sitæ sunt inter memoratam Frescendis domum locumque, ubi dicta Marota fuit inventa, variæ supra rivum sunt tabulæ transversariæ usque ad octo omnino aut decem: & rivus hic eo tempore tam erat profundus & altus, ut pertingeret usque ad varias ex his tabulis, aquaque super varias ex illis flueret: eratque aqua tam profunda, ut, etiamsi infans stetisset erecta, vel sic aqua supra caput ipsius fluxisset, imo, supra caput ea altioris. Adhæc, quando rivus est quam possit minimus, ne sic quidem posset ullus homo infra dictas tabulas transire, cui totum corpus cum capite non esset madefaciendum in aqua; quandoquidem aqua attingit plures harum tabularum. Porro quoniam dicta Marota non rediit ex area in domum suam, neque per domum, neque per plateam post patrem suum; sed ivit ad

locum, ubi inventa est aquisque extracta, uti testes certi jurejurando affirmarunt; aperte patet, infantem hanc Marotam fuisse submersam, rivoque avectam ad locum, ubi inventa est atque aquis extracta, idque hoc modo.

[169] [deinde aquis extracta, diu manet] Eadem ipsa die post prandium, ubi signum erat datum ære Campano, quo signum dari solet, postquam monachi sancti Dionysii cibum sumpserunt, mulier quædam, nomine Avelina du Plessie, ancilla Mariæ de Villers, cum esset super tabulam istius rivi, nomine Ruillon, in aquam conspexit ad partem rivi superiorem; viditque quasi vestem aut pannum per rivum istum labentem, distantem a se tres facile orgyias: & quia existimabat vestem esset, aliumve pannum utilem, exspectavit supra tabulam: atque ubi pannus iste prono rivi fluxu usque ad ipsam pervenerat; Avelina hæc se inclinavit, manumque usque ad aquam extendit, ac pannum istum apprehendit. Quando eum attollere conabatur, grave pondus sensit, ac vidit cum panno vestem. Ubi una manu onus attollere non potuit, utramque applicuit manum eidem huic panno; atque ita, cum onus hoc attollit, vidit infantem esse submersam, dum caput percepit. Quia vero sola onus illud attollere non poterat supra tabulam, quod nimis grave esset, quodque vehementer esset attonita, alta voce tunc exclamavit, & hæc protulit verba: Opem ferte, opem ferte: ecce infantem mortuam: venite huc, juvate me, ad infantem hanc inde extrahendam. Dicebat id quibusdam hominibus, qui in eodem illo rivo inferius pannum præparabant. Cumque Avelina isthæc sic teneret hanc infantem in dorso, unus ex istis hominibus, qui pannum præparabant, Rodulphus Langlois accurrit ad tabulam, super quam erat Avelina. Tunc se inclinavit simul cum femina, dictæque infantis vestem cepit, eamque ex aqua traxerunt, levarunt, ac tabulæ imposuerunt. Hoc facto, memoratus Rodulphus rediit ad pannos suos, aliique supervenerunt; ac dicta Avelina rediit ad hospitium suum,

non nisi duabus orgyiis ab hoc rivo distans, attonitaque vehementer circumspiciebat, quid agerent. Porro prædicta Marota videbatur mortua, idque credebant omnes illi, qui illam videbant, quique ibi erant, quique eo supervenerunt, sicuti dicebant.

[170] Etenim nigra erat instar terræ, tota frigida, tam deformis, [sine ullo vitæ signo, & ab omnibus mortua creditur.] ac fœda, ut, si quindecim diebus supra terram fuisset insepulta, turpior non fuisset, quam tunc erat: stupendum in modum erat inflata; nullum membrorum suorum movebat, ne manum quidem; neque gemebat, neque suspirabat, neque halitum ducebat, sed spuma in ore ipsius erat; neque ullum vitæ signum in ipsa erat. Tandem eo venit Joannes Pelletarius, qui cultro vestem hujus infantis discidit, eamque exuit: toto enim corpore adeo erat inflata, ut, cum manicæ ipsius nimis essent angustæ, qui eam tenebant, exuere non possent. Postea portata fuit ad ripam dicti rivi: & Richardus Cousturerius eam uno pede tenuit, & altero femina quædam, cui nomen Alarga, pendulamque tenebant, & Mabilis de la Fontaine manibus os ejus aperiebat: verum nihil quidquam hac vice evomuit. Tunc adstantes dicebant illis: Nolite illam tenere pendulam; nam mortua est.

[171] Tunc currens abiit Emmelina ancilla memoratæ Frescendis, [Mater ejus, re audita, votum facit S. Ludovico: signatum] dixitque dominæ suæ, Marotam ipsius filiam inventam esse submersam & mortuam. Quibus verbis auditis, mater domo exiit tremens, innixaque mulieri cuidam, nomine Richildi. Veniebat autem dicens audientibus multis: Sancte Ludovice, restitue mihi filiam meam; tantidem cum illa ponderis dabo triticum. Hæc verba sæpe dixit mater veniendo ad locum, ubi erat puellula. Interea dum memorata Marota pedibus tenebatur pendula ad ripam dicti rivi, apparuerunt in illa quædam vitæ signa: unde qui illic

aderant dixerunt, Vivit. Tunc Emmelina ancilla matris dictæ Marotæ portavit aquam calidam ex domo Adami de Miteri: cumque hæc aqua ahenò esset imposita, Joannes Clericus, uxorque Adami de Miteri infantem istam in ahenum hoc imposuerunt aquæ calidæ. Tum percepit Joannes Clericus paululum vitæ in ea esse: nam color parumper ei redire incepit. Ubi fuit in aqua ista calida, magis aperuit unum ex oculis, quos antea apertos habuerat, at non omnino. Movebat & femora, vomuitque in ipsa hac aqua, & videbatur pectus ejus modicum quid habere palpitationis.

[172] [quædam vitæ apparere cœperunt cum vomitu,] Post hæc Frescendis mater ipsius venit, vovitque venerabili sancto Ludovico, quemadmodum ante fecerat, dixitque: Domine sancte Ludovice, restitue mihi filiam meam, ac tantidem cum ea ponderis triticum dabo: dicebatque, quod vovisset eodem hoc modo, quando veniebat ad locum, ubi dicebant filiam suam fuisse inventam. Tunc se exiit mater veste suprema, illique infantem involvit; ac intravit domum Mariæ de Villers vicinæ suæ, multique cum ea homines: atque ubi mater ibidem tenuerat infantem paullo inclinatum, dicta Marota multum tunc vomuit. Post vomitum hunc cœpit gemiscere lente admodum & languide, uti solent ægri. Post hæc infans delata fuit ad domum memoratæ Frescendis matris suæ a Joanne Clerico; ac mater eos sequebatur invocans sanctam Mariam Pontisarensem, ac venerabilem sanctum Ludovicum, ut sibi restituerent infantem suam. Emmelina autem memoratæ Frescendis ancilla mandato heræ ignem accendit tunc magnum. Mater filiam suam imposuit linteo, vestique pellitæ involvit, ignique applicuit. Infans quandoque aquam, quandoque humores alios evomit languide admodum, quandoque & gemebat.

[173] [deindeque paulatim convaluit.] Tunc mater lectum ipsius parari jussit, atque in eodem hoc lecto filiam suam

usque ad noctem tenuit involutam. Quandoque orabat beatam Virginem Mariam, atque invocabat venerabilem sanctum Ludovicum, ut sibi redderent filiam suam. Ad vesperam, quando candelæ debent accendi, memorata Marota primum cœpit loqui, & dicere. Hei mihi! domina, hei mihi. Postquam loquelam recuperaverat, locuta est coram Emmelina dictæ Frescendis ancilla, & Joanne Clerico, ac coram memorato Joanne postulavit pyra. Hoc modo memorata Marota vitæ restituta est, dictoque periculo liberata ad invocationem venerabilis sancti Ludovici, ejusque meritis, ita ut deinde incesserit, locutaque fuerit sicuti alii infantes ipsius ætatis, vadens cum anteriori tum posteriori parte. Ipsa hæc infans cum matre sua venit ad inquisitores coram tribus ipsorum notariis, ad scribendam inquisitionem de gloriosis miraculis venerabilis sancti Ludovici statutis. Quin imo inquisitores ex hac ipsa Marota quæsiverunt, an in aquam fuisset lapsa; ipsaque dixit, se illapsam. Quando interrogabatur quare ad aquam accessisset; respondit, eo se ivisse, ut aquam hauriret in modico poculo.

II.

[174] Anno Domini nostri MCCLXXVIII circa festum Purificationis beatæ Virginis Mariæ femina quædam, [Mulier, nomine Emmelota] ætate annorum viginti octo, aut circiter, cui nomen Emmelota de Chaumont, uti dicebat, venit ad Fanum sancti Dionysii in Francia cum duabus allis mulieribus: & transiens per plateam sancti Jacobi in oppido sancti Dionysii, rogavit Margaritam de Rocigni uxorem olim Milonis Poucin, an se vellet hospitio excipere. Dicta Margarita respondit se non posse, sed ostendit ei adeundam domum Emmelinæ la Charrone in eadem hac platea sitam. Memorata Emmelota venit ad hospitium dictæ Emmelinæ, eamque rogavit an præbere sibi vellet hospitium, quod illa annuit. Tunc dicta Emmelota cum duabus his mulieribus ingressa est domum

poculo dictæ Emmelinæ die quadam Dominica circa horam Vesperarum. Fuerunt illa nocte ibidem hospitio usæ. Postridie dicta Emmelota substitit in domo memoratæ Emmelinæ sana & incolumis, ac recto incedens corpore, sicuti aliæ mulieres sanæ: ivitque ad aquam, tulitque aquam ex puteo seu fonte, longo satis intervallo a memorata domo dissito: tulit quoque panem atque ignem in domum, stravit lectos, aliaque domestica obsequia præstitit, uti faciunt aliæ mulieres sanæ. Atque ita permansit sana die Lunæ sequente, fecitque prædicta. Eodem plane modo fecit die Martis sequente in hac ipsa domo.

[175] Nocte inter diem Martis & diem Mercurii sequentem, [usum ac sensum perdit pedis, cruris, ac femoris:] cum dicta Emmelota in domo memoratæ Emmelinæ cubuisset in lecto uno cum femina quadam vidua, ibique mansisset, sicuti dictum est, malum invasit dictam Emmelotam in femore, crure, & pede dextero circa mediam noctem, quemadmodum dicta Emmelota dicebat, illa hora se morbo hoc oppressam. Mane memorata Emmelina ad eam accessit, & flentem invenit; petiitque ab ea, quid esset causæ. Respondit dicta Emmelota, adeo se perdidisse usum femoris, cruris, ac pedis, ut iis se juvare non posset. Tunc illam discooperuit hæc Emmelina, viditque jam nominata dictæ Emmelotæ membra magis esse cærulea aliis membris; eaque tetigit & contrectavit cum memorata femina, quæ cubuerat cum dicta Emmelota. Porro licet memoratæ mulieres tangerent ejus membra, contrectarent, ac fortiter premerent; dicebat memorata Emmelota, se nihil sentire. Dum acu duriter pungebatur in supra dictis membris memorata Emmelota; nihil se sentire asserebat, atque invocabat sanctum Ludovicum, ut sibi opem ferret. Ut autem illæ, quæ aderant, certius cognoscerent, an dicta Emmelota sensum membrorum supra dictorum amisisset, pedem affectum ante ignem posuerunt, rogaruntque eam quæ ibi aderant,

an ignis calorem perciperet. Verum nihil illius se percipere respondit.

[176] Tunc memorata Emmelota rogavit eas, quæ ibidem erant, [verum ad tumulum Sancti portata,] ut se portarent ad sepulcrum venerabilis sancti Ludovici, cujus frequenter implorabat opem; ac votum illi fecit, dixitque, se semper ad eum peregrinaturam, neque cibum sumpturam nisi semel de die in ipsius pervigilio. Qua de causa Emmelina la Charronne, Eudelina de Chaumont, quæ tunc habitabat in domo dictæ Emmelinæ, Juliana cognomine la Douce, ejus vicina, & Maria la Flamenge imposuerunt dictam Emmelotam crati brachiatae, eamque tulerunt ad ecclesiam sancti Dionysii, posueruntque apud sepulcrum venerabilis sancti Ludovici, ut meritis ipsius illic sanaretur. Eadem hac die, qua portata fuit ad sepulcrum memoratum, circa horam Vesperarum dicta Emmelota rediit ad domum memoratæ Emmelinæ ope duorum fulcrorum sub duabus suis axillis, trahens post se pedem suum inversum, ita ut planta pedis esset sursum versa, ac tarsus in terram versus, adeo ut fulcra cum alio pede omnia sustentarent; & videretur post se trahere femur, & crus, acsi alteri corporis parti alligata fuissent, non conjuncta. Memorata Emmelina eam hac nocte in hospitio suo excepit; quamvis ægerrime illam potuerit in domum suam inducere propter descensum quatuor graduum, quibus in domum istam descenditur.

[177] [illumque diu frequentans,] Post hæc memorata Emmelota multis vicibus, ac frequenter invisit dictum sepulcrum usque ad diem Dominicam Passionis proxime sequentem. Incedebat duobus fulcris subalaribus magno cum dolore, laboreque magno, trahens post se femur suum, crus, ac pedem, quæ membra, quando hoc modo incedebat, videbantur potius corpori ejus alligata, quam a natura conjuncta. Multum etiam propter morbum ac debilitatem suam laborabat in transmittendo majoris

portæ ostiolo, quia ad pedem erat elevatum, ita ut illi, qui transibant per viam, & lapidarii, qui illic operabantur, ei maledicerent, quia impedimento erat in via. Quando veniebat sic ad sepulcrum gloriosi sancti Ludovici, vel jacebat ibidem, vel sedebat magno cum frigore supra dicto tempore. Itaque hæc ante nominata Emmelota venit die Dominica Passionis Domini nostri tempore matutino ad sepulcrum ante memoratum nixa fulcris suis, ægra æque ac solebat, trahens post se pedem suum; ac flebat innixa tumulo, sibique videbatur in angore vehementi. Hora Primæ ejusdem hujus diei inter Missam matutinam & Missam solemnem, dum memorata Emmelota jacebat prope dictum sepulcrum ægra, uti esse solebat, vehementer cœpit queri, lamentari, & cruciari, magnoque erat in angore, uti ex vultu ejus apparebat, quemadmodum dictum est supra.

[178] [integræ ibidem] Margarita de Rocigni, & hospita ipsam interrogarunt, an quis eam percussisset. Illa respondit, quod non: Sed Dominus Deus noster, inquiebat, & Virgo Maria, & venerabilis sanctus Ludovicus brevi me liberabunt: vehementem enim patior dolorem in membris affectis. Tunc consedit dicta Margarita apud ipsam, eamque solata est. Et tum memorata Emmelota cœpit movere pedem, & femur: ossaque ejus audiebantur invicem collidi, frangi, ac mutuo affricari eo modo, acsi quis nuces manibus tenens eas invicem confricaret, quemadmodum ibidem tunc præsentibus id significabant. Paulo post hæc, cœpit membra sua extendere, eaque erigere, atque erecta tenere, manibus se sustinens ad annulos pendentes ex operculo dicti tumuli, qui erat ex ligno, atque ita se tenebat ambabus manibus. Deinde se erexit ad standum, fuitque omnino super pedes erecta sine fulcris, aliisve adjumentis. Post hæc continuo venit ad summum altare, a sepulcro tribus orgyis & ultra dissitum, sine fulcris, aliisve adjumento; rediitque ab altari ad tumulum laudans Deum, ac celebrans venerabilem

sanctum Ludovicum, qui se liberasset. Postea dicta Emmelota ascendit gradus, quibus itur ad reliquias, sine fulcris, & sine ullo alio adjumento: eas osculata est, ac denarium obtulit, retroque descendit per se, & sine auxilio, atque ad tumulum rediit memoratum, ubi diu fuit flexis genibus, precesque suas illic fudit.

[179] [restituta est valetudini.] Eadem illa die ivit per templum sancti Dionysii ante dictum sana ac restituta, rectoque corpore, per se, sine fulcris, & sine adjumento. Ipsa etiam die post Sacrum celebratum dicta Emmelota ivit per plateam, ubi habitabat, dum erat ægrota, sana atque ex morbo restituta, perse, sine fulcris adjumentove, quemadmodum alia quælibet mulier sana & incolumis. Veniebat & frequenter ad templum sancti Dionysii ad memoratum tumulum, ibidemque orabat, incedens recta, per se, sine fulcris, subsidioque, sicuti femina alia sana. Deinde memorata Emmelota dixit, peregrinari se velle, atque invisere templum Dominæ nostræ Bononiensis ad mare, atque ita a Fano sancti Dionysii discessit. Transiit aliquod temporis spatium, antequam dicta Emmelota redierit. Tandem reversa, hospitio excepta est in domo memoratæ Margaritæ; ac post reditum habitavit Dionysiopoli, atque ancilla fuit in domo Joannis Augerii de Saugier civis Dionysiopolitani, ipsius uxoris ancilla duobus fere annis sana & incolumis, gestans onera gravia. Quin etiam tum sæpe invisibat sepulcrum, ibidemque orabat. Tandem dicta Emmelota ægrotavit in domo memorati Joannis, translataque fuit ad valetudinarium publicum Dionysiopolitanum, ubi & mortua est.

ANNOTATA.

In Ms. le Peletier, Latine pellio. At nomen videtur proprium, quod tamen neque hoc loco, neque aliis locis omnino certum est, cum hujusmodi homines ab artificio, vel a patria potuerint denominari. Verumtamen, quoniam

multa artificum nomina sunt propria, illa quandoque Latina tantum terminatione donata, quandoque sine ulla mutatione relinquam in textu tamquam propria, nisi manifeste appareat propria non esse: quod hic semel monuisse sufficiat.

Utrum puellula omnino fuerit mortua, non facile definiri potest. Attamen omnino dicendum videtur vel mortuam fuisse, vel miraculo a morte servatam. Eminentissimus Cardinalis de Lambertinis, qui nuper ad regimen universalis Ecclesiæ sub nomine Benedicti XIV fidelium omnium gaudio elevatus est, in Opere doctissimo de Servorum Dei beatificatione & canonizatione lib. 4, part. 1, cap. 22, num. 12, ubi multa dixerat de tempore, quo homo vivere potest sine respiratione, quod paucis minutis circumscribitur, exemplum refert huic nostro non absimile hoc modo: Hisce argumentis fisus bonæ memoriæ Petrus Assaltus publicus medicinæ lector in archigymnasio Sapientiæ Romanæ vir utique summe litteratus, & amplissima præditus eruditione, scribens in causa sancti Joannis Nepomuceni, in sua dissertatione strenue probavit, miraculo esse adscribendum, quod quædam puella, nomine Rosalia, constituta in ætate sex annorum, & sex mensium, quæ fortuito deciderat in flumen Uvattavæ, & per integram horam manserat sub aquis, & extracta nullum dederat vitæ signum, ad proximam ædem adducta ebibitam aquam evomuit, & paullo post; sensuum resumpto usu, ab omni læsione apparuit libera, licet aquæ impetu ad angustum canalem cujusdam molendini transvecta, ubi duplex rota volvebatur, earum primam subter prægressa ad alteram pervenerit, sub qua semihoræ spatio permansit. Addit eminentissimus auctor num. 14 miraculum a sacra Congregatione probatum esse, non tamquam revocationis mortuæ ad vitam, sed tamquam præservationis a submersione, & sic ab imminente morte, nisi intercessionem sancti Joannis Nepomuceni invocati Deus effecisset, quod

causæ naturales, interclusa videlicet respiratio, & allisio ad rotam, quæ mortem debuissent afferre, mortem non afferrent. Ita sacra Congregatio, ut securiori via procederet. Eodem fere modo miraculum hoc S. Ludovici probatum existimo, quod in bulla canonizationis nulla habeatur mentio de mortuis a Sancto suscitatis, licet alia miracula non pauca nominentur, ut videri potest in Commentario num. 1194. Si tamen signa mortis num. 170 relata, nimirum spumam in ore, colorem nigrum, frigus, motus ac halitus defectum consideremus, quæ mortis signa recensentur apud laudatum Eminentissimum cap. 21, num. 11, probabilius putamus omnino fuisse mortuam; prout etiam existimarunt, qui miraculum probare conati sunt.

CAPUT II.

Mulier omnibus inferioribus membris capta apud tumulum valetudini integræ restituta: alia mulier diuturno corporis tremore liberata: alia item mulier incurva sanitatem consecuta.

III.

Ægidia Dionysiopolitana, filia Gerardi Clout Ianii, [Mulier, membrorum inferiorum usu destituta, apud sepulcrum] civis Dionysiopolitani, decimo quinto ætatis suæ anno nupta fuit Stephano Phelippe Ianio, civi Dionysiopolitano. Mense Julio ejusdem anni postridie festum beatæ Mariæ Magdalænæ hæc Ægidia gravida esse cœpit, ita ut intra annum pareret filiam mortuam. Priusquam pareret die quadam Lunæ inter Pascha & Pentecosten istius partus dolores sentire cœpit, magnisque torqueri cruciatibus. Die Jovis sequenti peperit infantem mortuam: cumque eo pacto laboraret; dixit mulieribus, quæ ibidem erant, ut sibi opem præstarent, super femora enim se sustentare nequibat.

Itaque Maria, uxor Ceddi Dionysiopolitani, memoratæ Ægidie vicina, & Buriena dictæ Ægidie ancilla eam sustentarunt, lectoque imposuerunt. Tunc femora ejus, ac pedes tam nigra fuere & cærulea, ipsaque tam debilis, ut neque femoribus se sustentare posset, neque pedibus: atque ab umbilico deorsum versus omnem membrorum usum amisit. Membra ejus memorata fortiter vellicabantur unguibus, quæque aderant sinebant candelas sebaceas ardentes in pedes ipsius distillare; adhæc & carbones ardentes pedibus ipsius imponebantur; nihilominus dicta Ægidia dicebat, se plane nihil horum sentire, neque ullo signo ostendebat se lædi. Quin etiam pes dictæ Ægidie videbatur distortus. In hoc statu fuit sesqui anno, nulla memorato malo medicina applicita. Dicto tempore Buriena dictæ Ægidie tunc ancilla, & Joanna uxor Joannis Naus, quandoque etiam femina alia, portabant memoratam Ægidiam de loco in locum, nunc ad portam, nunc alio, prout erat congruum. Cum eadem ipsa die, qua ossa venerabilis sancti Ludovici, olim Gallie Regis, portata fuerant ad templum sancti Dionysii, nimirum die festa sancti Bartholomæi a, dicta Ægidia intellexisset, eos, qui strumis laborabant sub gutture, sanatos fuisse solo contactu arcæ, in qua ossa venerabilis sancti Ludovici requiescebant; hominemque Dionysiopoli natum, qui vitio visus ante laborabat, hoc modo visum recepisse; ipsa die memorata Ægidia vovit venerabili sancto Ludovico, se, si hac infirmitate ab eo liberaretur, quotannis interfuturam Sacro ejus anniversario, nullum ea die opus facturam, ejusque futuram peregrinam. Adhæc memorata Ægidia ferri se jussit ita ægram ad dictum tumulum venerabilis sancti Ludovici, ponique apud ipsum se curavit ipso anno, quo ossa memorati venerabilis sancti Ludovici in Galliam fuere delata. Ponebat dicta Ægidia manum suam super locum, ubi erat sepultus, dein tangebatur membra sua affecta; arcam osculabatur & tumulum, & sæpe de die apud tumulum jacebat, cumque erat apud tumulum,

orabat, ac sæpe invocabat venerabilem sanctum Ludovicum, ut ab eo restitueretur.

[181] Deinde nona die videbatur sibi dicta Ægidia melius habere, [primo melius habet,] magisque ex morbo ante memorato restituta; ossaque ei in membris suis inter se collidi videbantur. Itaque die decima memorata Ægidia fuit apud dictum tumulum; tantamque in membris suis mutationem sensit, ut erigere se fuerit conata, seque erexerit per se, sine subsidio, ac super pedes suos steterit. Tenens autem manu sua baculum, ivit ad altare majus nixa hoc baculo, circumiit altare, illud osculata est, tum ad tumulum est reversa. Eadem die ad altare majus ivit sine baculo, alioque adjumento, languide admodum; ivit tamen, ac pluries circumivit altare manibus junctis, minimum tribus vicibus: deinde ad tumulum regressa est, ibique substitit, donec Vesperæ fuissent cantatæ. Illa hora, qua portæ templi sunt claudendæ, dicta Ægidia per se surrexit ex loco, ubi erat apud sepulcrum, manumque cepit baculum suum, comitantibus eam mulieribus quibusdam, scilicet Giomaria uxore Gerardi de Louvres, ejusque matre, atque ancilla dictæ Ægidie, aliisque quibusdam personis, quæ eam non juverunt, neque tetigerunt, uti dicebat, ivitque domum sine alio adjumento quam memorati baculi.

[182] Post hæc die undecima sequente memorata Ægidia ivit ad dictum templum, [deinde & integre sanatur.] dictumque tumulum per se, pedibusque suis, tantum manu scipionem suum gestans, ac sine alio subsidio, ut integram recuperaret sanitatem, atque ita rediit. Sic fecit & tribus diebus sequentibus, adeo ut die decima quarta perfecte se restitutam senserit, ac scipionem, quem gestare solebat, in templo reliquerit, domumque suam repetierit per se, sine scipione, aliove adjumento, sana & restituta. Deinde ivit ad templum, aliaque loca per se, fecitque quodcumque habebat negotii sana, ac

valetudine integra; atque adhuc superstes erat quando inquisitio de hoc miraculo fuit facta; videlicet anno MCCLXXXII mense Maio. Dicebatur autem passim tempore ante memorato per urbem sancti Dionysii, dictam Ægidiam morbo prædicto liberatam fuisse meritis venerabilis sancti Ludovici, & quia opem ejus imploraverat. Homines etiam, quando memoratam Ægidiam cernebant, passim dicebant: Eccam illam, quæ restituta est per venerabilem sanctum Ludovicum.

IV.

[183] Theophania, olim uxor Adami Rance de Chastelet, ex parochia sancti Marcelli in urbe sancti Dionysii, ætate sexaginta annorum, dum olim erat ætate sexdecim annorum aut circiter, ovesque suas ac oves fratris sui servabat in agro, [Mulier horrendo membrorum tremore vexata,] sedens circa Pentecosten, (at neque mensis neque diei recordatur) gravi correpta est morbo circa Nonas aut Vesperas, ex quo tremula fuit omnibus membris suis, quandiu hoc morbo vexabatur. Hoc malum ita eam urgebat, dum erat juvenis, ut quandoque agitaret caput suum, quandoque linguam extenderet, quandoque retraheret, quandoque dentes inter se collideret, quandoque digitos suos ac manus sæpe vi clauderet ac aperiret, imo & pedes suos agitaret, ac terram percuteret. Porro quando memorata Theophania fuit juvenis, dictus morbus eam magis vexabat quolibet mense tempore novilunii diebus octo vel novem; non simul in omnibus membris, at morbus ab uno membro transiliebat ad aliud, eamque vexabat semper in quodam ex membris supra dictis. Vergente ad senectam ætate, dicta Theophania vehementius urgebatur morbo ante dicto; illoque fere perpetuo laborabat in uno aliquo membrorum suorum: ac venter ejus quandoque adeo erat dicto morbo explanatus, ut spinæ dorsi cohærere videretur. Quando memoratum malum ei erat in dentibus,

vel in lingua, manducare non poterat, neque manducabat. Dum in dentibus, linguaque cessabat, quamvis id malum in aliis esset membris, manducabat. Hoc morbo laboravit dicta Theophania annis viginti octo; atque ab eo tempore, quo sexdecim erat annorum, usque ad tempus, quo ossa sancti Ludovici translata fuere in Galliam.

[184] [frequentato tumulo, integræ restituitur sanitati] Itaque, cum memorata Theophania dici audivisset, undecim jam transactis annis, feminam quamdam nomine Emmelotam, quæ incedebat tam incurvata, ut baculo inniteretur non nisi sesqui pede longo, tali morbo liberatam fuisse ad tumulum venerabilis sancti Ludovici, & rectam omnino incessisse; cumque Joannes filius memoratæ hujus Theophaniæ ei dixisset, cupere se, ut Theophania mater sua adiret tumulum pro liberatione ac curatione sua, imploraretque opem venerabilis sancti Ludovici, etiamsi illum tumulum toto anni spatio frequentare deberet; cumque dictus Joannes crederet, uti dicebat, matrem suam illic restituendam; memorata Theophania ivit, venitque ad tumulum die sequenti. Porro dum die quadam memorata Theophania adiret dictum tumulum, Joanna Carretaria interrogavit dictam Theophaniam, quo iret. Respondit præfata, Theophania se adire tumulum memoratum: sperare enim ibidem se morbo suo liberandam, quemadmodum memorata Emmelota fuerat liberata. Tunc ei dixit memorata Joanna: Provectæ nimis es ætatis; non sanaberis ex hoc morbo, nisi dum morieris. Respondit illi dicta Theophania: Sanabor omnino: confido enim a venerabili sancto Ludovico me liberandam. Venit memorata Theophania diebus novem summo mane ad sepulcrum memoratum, mansitque ibidem usque ad vesperam; idque dicebat cum rediret domum. Memoratis autem modo diebus vehementius vexabatur dicto morbo quam solebat antea, fuitque dicta Theophania diebus memoratis semper apud dictum tumulum, non manducans nisi vesperi, dum redibat

domum. Die nona inter Nonas & Vesperas adeo pressa fuit morbo prædicto, quando erat apud dictum tumulum, ut morituram se tunc putaret. Unde vehementer admodum flere cœpit, atque implorare opem Dei, venerandique sancti Ludovici, ut ab illis restitueretur. Tunc ei videbatur magnum glaciei frustum ex corpore suo in caput ascendere, atque egredi ex illo per os, oculos, & caput: atque ab illa hora multum se sensit relevatam ex magno cruciatu, in quo fuerat. Nocte sequente memorata Theophania gravem ab hoc morbo sensit cruciatum, dieque sequente ad tumulum venit tota tremula, fuitque ibidem, agitans caput suum, membraque sua creberrime. Eadem die ante Completorium, priusquam templo egrederetur, ita liberata fuit hoc tremore, hacque membrorum suorum agitatione ante memorata, ut postea nihil illius senserit, hacque ipsa die domum reversa sit tam integre restituta, ut deinceps nihil morbi prædicti sit experta. Passim autem dicitur in memorata parochia, atque ab illis, qui eam noverunt, liberata fuisse memorato morbo meritis atque invocatione sancti Ludovici.

V.

[185] Quædam olim mulier, cui nomen Emmelota, natam se dicens Cameliaci Loricarii, [Mulier incurva apud tumulum erigitur] triginta annorum & ultra, incedebat per urbem sancti Dionysii, tribus annis aut circiter, antequam ossa venerabilis sancti Ludovici allata fuissent in Galliam, tam incurva, ut nates ipsius altiores essent quam caput. Quando incedebat, caput suum ferebat a terra pede uno cum dimidio, nixa baculo, quem manu tenebat, longitudine sesquipedali, aut circiter. Hoc modo dicta Emmelota pedibus per terram ibat, non genibus, monstrumque videbatur; ut infantes, dum eam cernebant, aufugerent; illaque, dum cælum aut personam aliquam aspicere volebat inter eundem, collum invertere deberet, ut prædicta posset conspiciari; ac, dum per gradus

descendere volebat dicta Emmelota, non posset propter curvitatem suam, descenderetque per gradus se volvendo. Postquam ossa venerabilis sancti Ludovici allata fuerant ad Fanum sancti Dionysii, ægrique inceperant advenire ad sepulcrum venerabilis sancti Ludovici pro valetudine recuperanda, memorata Emmelota etiam venit ad dictum sepulcrum, jacebatque ibidem diebus pluribus. Porro ab initio, dum memorata Emmelota ad tumulum memoratum venire vellet, dicta Emmelota adivit domum Thomæ de Hystoire, cui commissa erat cura illorum, qui accedebant ad tumulum venerabilis sancti Ludovici, ne comprimerentur; eumque tunc rogavit vehementer admodum, ut se collocaret prope tumulum loco idoneo; dicebatque fidem sibi esse & spem, restituendam se per venerabilem sanctum Ludovicum. Hoc modo ægrotans, jacensque apud tumulum gloriosi sancti Ludovici opem implorabat his verbis: Domine sancte Ludovice, adjuva me, & sanitati me restitue. Tunc die quadam accidit, qua memorata Emmelota ægra jacebat apud tumulum more solito, ut paulatim cœperit erigi, miseritque manum suam ad arcam ligneam, quæ tunc erat supra tumulum. Deinde se erexit, auditaque sunt ossa ejus collidi invicem, ac confringi; incessit per se, pedibus suis, sine alio sustentaculo, recta plane, ad altare princeps, distans inde tribus orgyis aut circiter, rediitque etiam ad tumulum. Eadem die dicta Emmelota ivit erecta pedibus suis, per se, sine baculo, aliove adjumento per templum. Multi homines accurrerunt visuri miraculum istud, & monachis maledicebant, quod æra campana non agitent hujus miraculi causa. Hac ipsa die memorata Emmelota reversa est per se, pedibus suis, ad hospitium Acii Fabri, in quo hospitabatur, eoque ivit sana & recta sine baculo adjumentove. Fuit deinde in hospitio memorati Acii sana & recta anno uno & ultra, atque incedebat per urbem sancti Dionysii, ferebatque sæpe situlam aqua plenam super caput suum, pannosque lavandos; aliaque faciebat sicuti mulieres aliæ. Veniebat

etiam sæpissime ad templum sancti Dionysii, atque orabat ad memoratum tumulum sana & recta. Porro dicebant passim in urbe sancti Dionysii viri & mulieres, clerici, laici, & monachi, memoratam Emmelotam meritis, atque ad invocationem venerabilis sancti Ludovici liberatam fuisse morbo ac curvitate ante memorata.

ANNOTATA.

Narrat idem miraculum Nangius pag. 394, ubi dicitur laborasse hoc malo per quadraginta sex annos vel circiter. Quod cum ætate sexaginta annorum, si anno decimo sexto ætatis correpta est malo, consentit melius. Error itaque hic irrepsit ex numeris non recte subductis aut corruptis. Præterea apud Nangium mulier dicitur de insula Sequanæ, quæ prope villam sancti Dionysii est. At id facile componi potest cum dictis hujus Vitæ, si in uno loco nata, in altero deinde habitavit. Reliqua inter se congruunt.

CAPUT III.

**Puellula ad tumulum Sancti ex tumore super
oculum restituta: item cujusdam viri
pes putridus sanatus.**

VI.

Joanni Ianio de Grolai, ex Margarita uxore sua tempore vindemiæ anno Domini nostri MCCLXXI nata fuit filia, [Fœda supra oculum puellulæ cujusdam extuberatio,] nomine Maria. Secunda autem tertiave die post natam hanc puellulam sub oculo dextero hujus filiolæ apparuit macula rubra, acsi pulex eam ibidem momordisset. Postea hæc pustula, signumque istud crevit paulatim de die in diem ad magnitudinem mediocris ovi gallinacei. Porro crescebat id signum in parte oculi versus

tempus, ac elevabatur ad supercilium, operiebatque oculum, ita ut puellula isto oculo videre non posset præterquam oblique, nisi hic tumor digitis amoveretur, atque ab oculo sustolleretur. Erat hæc carnis exstantia rubra & mollis instar carnis; neque ullam emittebat putredinem. Malum hoc ita duravit spatio unius anni & novem mensium, aut circiter. Joannes dictæ puellulæ pater, ejusque uxor Margarita hujus infantis mater, eam deportarunt Parisios, ac medicis chirurgisque ostenderunt, ac de hoc malo eos consuluerunt. Medici hi illis dixerunt, si tumor hic carnis abscinderetur, infantem morituram, aut oculo isto privandam. Medicinæ quædam dicto malo fuere applicitæ, herbæque impositæ, quæ nihil prorsus profuere, sed nocuere potius, malo majora incrementa sumente.

[187] Post hæc, cum dicti Joannes & Margarita intellexissent, [illata sæpius ad tumulum puellula cum votis parentum,] multa facta esse miracula ad sepulcrum venerabilis sancti Ludovici, Joannes pater istius puellulæ eam vovit Deo, & venerabili sancto Ludovico, dicens hæc verba: Optime Domine Deus, & venerabilis sancte Ludovice, vobis voveo filiam meam, eamque vobis dono, & promitto vobis, illi imposterum non alium fore medicum, quam vos. Tunc eam portavit dicta Margarita ipsius uxor jussu memorati Joannis ad tumulum memoratum usque ad sexdecim dies continuas, excepta die secunda. Ubi dicta Margarita rursum portavit dictam puellulam ad tumulum memoratum; ita vovit, & dixit: Domine sancte Ludovice, ora Dominum nostrum, ut liberet hanc filiam meam hoc malo; & promitto tibi, me numquam toto vitæ meæ tempore die Veneris indusio vestiendam, dum illius recordabor, & si forte illius obliviscar, ac recordabor postea, mox illud deposituram. Votum suum optime servavit mater usque ad inquisitionem de hoc miraculo. Rursum alia vice, priusquam puella esset liberata, dum dicta Margarita ipsius mater ad tumulum veniebat atque

ibat, hanc puellulam vovebat venerabili sancto Ludovico, dicebatque, si Deus, ac venerabilis sanctus Ludovicus hoc malo illam liberarent, hanc puellulam, quamdiu esset in societate sua, fore ipsius peregrinam, seque oblaturam quotannis candelam puellæ longitudini parem; & si anno quodam contingeret, ut illam offerre non posset paris cum puella longitudinis; se duabus vicibus id impleturam.

[188] Secunda vice, videlicet secunda die, qua memorata puella fuit portata ad tumulum memoratum; [subito humi prolabitur relicta cicatrice,] dictus carnis tumor cœpit aliquantulum separari a carne alia. Quando Joannes puellæ pater id percepit, dixit Margaritæ uxori suæ hæc verba: Credo infantem nostram per venerabilem sanctum Ludovicum restituendam: ito quotidie, & portato memoratam infantem ad tumulum præfatum: atque ita fecit dictæ puellulæ mater, quæ ibidem erant usque ad vesperam. Tandem, ubi dicti Joannes & Margarita die decima sexta venissent ad tumulum memoratum; ac Joannes iste teneret dictam puellulam retro sub axillis, posuit os infantis locumque affectum super tumulum, atque exclamavit puellula acsi ocrea fuisset puncta. Dicti Joannes & Margarita locum lustrarunt, videruntque hunc carnis tumorem in terram lapsum. Tunc vultum puellulæ conspexerunt, eamque viderunt liberatam, relicto ibi vestigio mali rubro. Non ita tamen sanguinabat, ut sanguis deflueret, quemadmodum fit, quando frustum carnis a carne mortua abscinditur.

[189] [ac puellula integre sanatur.] Cum suaderetur memoratæ Margaritæ, ut medicos consuleret, atque unguenta adhiberet ad vibicem illam sanandam: respondit nequaquam id se facturam; sed expectaturam, donec Deus & venerabilis sanctus Ludovicus, qui illam majori malo liberaverant, reliquiis his ipsam liberarent. Deinde dicta Margarita illam tulit ad sepulcrum memoratum toties, ut supra vibicem crustula oriretur,

deindeque siccaretur: & tunc memorata puella dicto malo, dictaque vibice prorsus liberata est intra mensem unum, aut circiter: semperque deinde a malo prædicto libera fuit usque ad inquisitionem de miraculo prædicto. Porro memoratum carnis frustum suspensum est, mansitque supra sepulcrum venerabilis sancti Ludovici; & homines dicebant: Tuber est infantis ex Grolai, quam venerabilis sanctus Ludovicus restituit sanitati. Passim etiam dicitur in Grolai, atque in urbe sancti Dionysii, dictam puellam fuisse liberatam meritis venerabilis sancti Ludovici, ad invocationem ipsius. Inquisitores viderunt memoratam puellam, quæ coram ipsis exhibita est, locumque tetigerunt, ubi malum istud fuerat: verum nihil apparebat, nisi cicatrix exigua, quæ jam plane firmata erat, ac omnino sanata.

VII.

[190] Guilielmus, cognomine Potentiarius, natus in Varengubet ultra Lesquez in diœcesi Constantiensi, [Juvenis pede affectus, uri frustra, a chirurgis,] venit Parisios duodecimo præterpropter ætatis suæ anno, ac habitavit apud Robertum, cognomine Reboule, fullonem & civem Parisiensem, sanus per annum & medium, aut circiter. Tunc eum invasit malum in pede dextero sub pedis malleolo intus & foris, pedemque ejus inflavit, ut cœperit claudicare, claudicansque incesserit: in quo statu permansit per annum. Cum non restitueretur, consilium petiit, ac quæsivit ex medicis, qui ei dixerunt, pedem ipsius scindendum ab utraque parte, propter malum ibidem congregatum & coagmentatum. Itaque magister Henricus du Perche chirurgus, habitans Parisiis, secuit pedem memorati Guilielmi in eodem loco sub malleolo intus & foris: curavitque deinde memoratum Guilielmum per sex septimanas. At nihil ei profuit, sed videbatur potius ei nocuisse, quidquid chirurgus fecerat. Itaque dum memoratus chirurgus eum ea de re monuit, suasit dicto

Guilielmo, ut peregrinaretur ad sanctum Eligium: ibique Deum oraret per merita sancti Eligii, ut memorato ipsum malo liberare dignaretur: non enim credebat eum humana opera aut medicina sanari posse. Qua de causa memoratus Guilielmus in dolore fuit & angore propter morbum, & quia non existimabat, se perferre posse tanti itineris laborem etiam fulcris incedendo, uti incedebat, atque incesserat a tempore, quo pes ejus fuerat sectus.

[191] [& sancto Eligio opem speraverat,] Nihilominus iter suscepit, ivitque Noviodunum non sine angore multo & dolore. Portatus tamen fuit quandoque ab alio, nam incedere non valebat. Ubi eo venerat, substitit ibi una nocte, ac postridie discessit; neque quidpiam in pede suo sensit solatii. Postquam reversus est Parisios, hospitatus est in domo Roberti Reboule, quocum habitaverat antequam fuit æger; neque se movere poterat absque fulcris subalaribus. Tunc memoratus Robertus ei suasit, ut confiteretur de peccatis suis, rursumque conscientia pura iret ad sanctum Eligium ante memoratum. Ubi dictus Guilielmus fuerat confessus, memoratus Robertus dicto Guilielmo socium dedit servum suum, nomine Contextum, ut eum juvaret in itinere. Itaque dictus Guilielmus, memoratusque Contextus iverunt ad sanctum Eligium; atque ubi fuerunt ibidem, dictus Guilielmus illic donum obtulit, quemadmodum alii faciunt ægroti, ac deinde Parisios redierunt: at dictus Guilielmus nihil quidquam consecutus est solatii.

[192] Tandem, ubi dictus Guilielmus sic longo tempore fuerat sine ullo solatio, [nullo demum nisi cruris amputandi relicto consilio,] alius chirurgus, nomine magister Bernardus, qui habitabat Parisiis, curavit dictum Guilielmum per mensem, aut circiter; ac conabatur eum sanare, quantum poterat. Postquam percepit se non posse sanitatem restituere memorato Guilielmo, eum dereliquit. Deinde malum increvit, ita ut ossa

egrederentur e pede ipsius, eaque propriis manibus dictus Guilielmus extraheret. Quod apponebatur ab una parte pedis ipsius egrediebatur ab altera, sive festuca esset, sive aliud quidpiam: fœtor erat tantus, tantaque putredo, quæ ex pede ipsius effluebat, ut memorati Roberti familia eam ferre non posset, sed reprehenderent dictum Robertum, quod eum in domo sua retineret. Circa foramen majus in circuitu pedis dicti Guilielmi erant septem vel octo minora foramina, scaturientia semper, fœtoremque ac putredinem emittentia. Crus dicti Guilielmi ei ita concreverat, ut id humi ponere non valeret, neque pedem. Qua de causa dictus Robertus Reboule ei suasit, ut pedem sibi amputari curaret, fierique tigillum ligneum; ut melius sanari posset, interque homines versari ad victum sibi comparandum. Itaque memoratus Guilielmus adivit fabrum lignarium, eique narravit, quid facere vellet. Quod cum audivisset ille lignarius, rem improbavit; ac Guilielmus ejus consilio acquievit, præsertim propter timorem pedis amputandi. In hoc statu fuit memoratus Guilielmus usque dum ossa venerabilis sancti Ludovici in Galliam fuere translata.

[193] Postquam ossa prædicta portata fuere Parisios, atque in sacello regio sunt posita; [venit iteratis vicibus ad sepulcrum Sancti,] ac Guilielmus audivit Dominum nostrum operari miracula meritis venerabilis sancti Ludovici, fiduciam concepit, uti miracula operabatur ac prodigia in gratiam aliorum, ita etiam in sui gratiam operaturum. Adivit igitur sacellum regium, illudque intrare voluit, ut iret ad ossa venerabilis sancti Ludovici: verum intrare non potuit, fuitque illa nocte apud portam palatii. Deinde, ubi ossa venerabilis sancti Ludovici Dionysiopolim fuere translata, ibidemque sepulta, memoratus Guilielmus fulcris subalaribus venit ad tumulum venerabilis sancti Ludovici. Eadem die cum fulcrorum ope Parisios reverteretur, adeo se relevatum sensit, ut sine fulcris ac sine baculo [incedere posset]

quod non fecerat continuo decem annorum proxime præteritorum intervallo. Tunc memoratus Robertus Reboule dixit memorato Guilielmo: Ito, bene confitetur peccata tua, ac magna pietate redito ad sepulcrum memoratum, Deumque orato, ut te restituere dignetur per merita venerabilis sancti Ludovici. Confessus est dictus Guilielmus, deindeque fulcrorum ope rediit ad sepulcrum memoratum, fuitque ibidem per novem dies continuas apud tumulum memoratum, atque implorabat opem venerabilis sancti Ludovici ad liberationem suam.

[194] Die septima vel octava, postquam rediit ad tumulum, cepit pulverem, positum in saxo, quod erat supra sepulcrum venerabilis sancti Ludovici, ex eoque aliquid immittebat novem foraminibus in pede suo factis in modum fistularum, [ubi, imposito vulneribus suis tumuli pulvere, sanitatem consequitur.] redundantibus fœtore & putredine, uti ante dictum est; dictaque foramina intra tres dies fluere cessarunt, ac carne impleta fuere sine ulla alia medicina. Ubi dictus Guilielmus ibidem fuerat diebus novem, sanitati restitutus fuit, rediitque Parisios ad hospitium domini sui, fulcris subnixus propter debilitatem suam, quæ ibidem reliquit, neque umquam deinceps portavit. Verum incedebat huc illuc per viam ope baculi, quem manu tenebat, ad quatuor menses aut circiter, dictaque foramina clausa erant, ac carne impleta, neque emittebant quidquam; at supererant cicatrices. Potuisset tunc memoratus Guilielmus sine baculo incedere, si voluisset; sed parumper illo pede claudicabat. Postea a morbo prædicto semper liber fuit. Passim quoque dicto malo liberatus fuisse dicitur per merita, atque invocata ope venerabilis sancti Ludovici: atque ita ex dicto morbo restitutum eum viderunt examinatores illa die, qua id factum commemoravit, ac coram illis exposuit.

ANNOTATA.

Gallice le Potencier, ita dictus, quod incederet fulcris subalaribus nixus: nam illa a Gallis vocantur potences.

CAPUT IV.

Apud Sancti tumulum cæco visus redditus: vir provectæ ætatis tremore capitis ac manuum liberatus: puellæ crurum ac pedum usus restitutus.

VIII.

Thomas de Voudai a liquide audiebat ac clare videbat a tempore, [Cæcus] quo natus est, ac spatio duodecim annorum deinceps. Custodiebat quandoque porcos populi vici Voudai, serebat quandoque frumentum, aliaque peragebat negotia sua. Cum memoratus Thomas nocte quadam cubuisset in area Clementiæ olim uxoris Ansuti Carronii, visum perdidit, adeo ut nihil cerneret, haberetque oculos in capite inversos, quos parumper tenebat apertos, ac quandoque plusculum aperiebat; neque apparebant pupillæ: adeoque cæcus fuit, nihilque prorsus videns per annum & ultra in villa Voudai. Erat eo tempore pauper & mendicus, ac victum quærebat in memorato vico. Eum quandoque ducebat adolescentulus, filius Oudardi Boscheron, quandoque Adamus Vicart, quandoque solus ibat baculo nixus, quandoque in lutum labebatur, seque totum maculabat, eumque ex luto levavit aliquando Joannes Candelerius. Contigit semel, ut Guilielmus filius Hugonis Boscheron, qui ducebat memoratum Thomam, eum solum reliquerit in platea quadam vici Voudai. Tunc dictus Thomas solus ire aggressus est, pedes alte sustollendo, atque innitendo parieti cuidam versus foramen alicujus caveæ. Ubi Joannes Candelerius, & femina quædam, transiens per plateam, viderunt hunc Thomam, ad foramen memoratum appropinquantem, timuerunt ne in illud incideret,

veneruntque ad ipsum, atque ei dixerunt: Quid id est, Thoma? Parum abest, quin incidas in istud foramen.

[196] Post hæc memoratus Thomas intellexit, atque audivit passim referri, [apud sepulcrum visum recipit,] venerabilem sanctum Ludovicum patrare Dionysiopoli miracula grandia, prodigiaque multa, atque ei dictum fuit, prudenter facturum, si eo tenderet. Dixit igitur eo se tendere velle, ac credere, si eo iret, se sanandum; quin se eo iturum dixit, etiamsi tunicam suam vendere oporteret, eoque indusio tectum venire. Tunc memoratus Thomas rogavit Elisabetham matrem Adami Vicart, ut Adamum filium concederet, ducem sibi futurum ad sanctum Ludovicum. Eo cum memorato Thoma ivit dictus Adam non voluntate matris suæ, eumque ad Fanum usque sancti Dionysii duxit. Octiduum impenderunt, priusquam Dionysiopolim venissent; per oppida enim in itinere occurrentia victum mendicabant. Tum venerunt ad tumulum domini sancti Ludovici Gallicæ Regis. Ubi venerunt ad hunc tumulum, dictus Thomas mansit apud tumulum, manumque cepit anulum quemdam affixum, atque ad tumulum procubuit. Ubi tantisper illic jacuerat, surrexit, & tum cœpit ex oculis naribusque ipsius sanguis fluere, ita ut in vestem ejus decurreret. Dixit memoratus Thomas dicto Adamo: Chare socie, video. Mox quidam ibi præsens ei ostendit cultrum manubrio albo, quem in manu habebat, eumque interrogavit, quid haberet in manu sua. Respondit dictus Thomas, cultrum esse manubrio albo. Femina, quæ sacrum rosarium manu tenebat, rogavit dictum Thomam, quid esset, quod manu teneret. Respondit esse rosarium.

[197] [ut late hic probatur.] Postea iverunt manducatum in urbe. Post cibum sumptum venerunt Parisios, ibique manserunt illa nocte, & die sequenti venerunt in Voudai inter Nonam & Vesperas: verum non intrarunt vicum ante Vesperas. Post Vesperas ingressi sunt vicum Voudai.

Portabat memoratus Thomas baculum super humeros, ac viri multi multæque mulieres obviam ei processere magna cum lætitia; dicentes sanctum Ludovicum magna operari prodigia. Deinde per vicum iverunt usque ad valetudinarium publicum hujus ipsius vici, ubi manserunt nocte illa. Eadem illa nocte, ubi dictus Thomas primum rediit in Voudai ex abbazia sancti Dionysii ante portam valetudinarij dicti vici circa horam Vesperarum: Jacobus, cognomine Belouis, armiger ostendit dicto Thomæ denarium, quem memoratus armiger tenebat manu sua, ut periculum faceret, an dictus Thomas illum cerneret, quod passim diceretur visum recepisse; rogavitque memoratum Thomam, qualis esset denarius. Hic dixit Parisiensem esse; & verum dixit. Porro postquam dictus Thomas reversus est, oculos habebat in capite tam rectos, tam claros, tam nitidos, tam bene dispositos, quam habuerat, antequam visum perdidisset. Deinde recuperato visu, memoratus Thomas passim ibat per domos, per plateas, ac per stratas silicibus vias dicti vici sine ullo ductore. Accedebat item ad puteos aquaticos villæ, aquam inde hauriebat, eamque portabat ad domos populi vici Voudai. Augusto sequente porcos dicti vici servavit, uti fecerat priusquam esset cæcus, serebat frumenta, aliaque peragebat negotia, quemadmodum qui clare videt: & dicebat sanctum Ludovicum sibi visum restituisset: fama item regionis habet, asseritque memorato Thomæ visum esse restitutum miraculo, ac per venerabilem sanctum Ludovicum, idque passim creditur. Demum memoratus Thomas cruce se signavit, dicens se peregrinari velle trans mare, propter gratiam a Deo, ac venerabili sancto Ludovico sibi præstitam, ad honorem Dei atque hujus ipsius Sancti.

IX.

[198] Vir quidam, nomine Gilbertus Senonensis, ætatis sexaginta annorum & canus, [Senex tremulus] habitabat

in parochia sancti Andreae de Arcubus Parisiis gravi vexatus morbo. Quippe caput habebat tremulum & pendulum, manusque adeo tremulas, ut scyphum ori applicare non posset, quin id, quod in scypho erat, effunderetur, etiamsi non nisi dimidia parte esset plenus, & vix aliquid manu posset retinere. Hinc sæpe vicini ejus aut hospites scyphum ori ejus admovebant, quia videbant quod se juvare non posset, neque scyphum ori suo admoveere ad bibendum hujus tremoris causa. Ægrotavit hoc modo dictus Gilbertus per duos annos & ultra. Porro quia hoc morbo erat tremulus, operari non poterat: unde erat mendicus, ibatque ad templum divæ Virginis Parisiis, aliaque templa, ac stipem flagitabat, & cum aliis pauperibus sedebat. At priusquam ægrotabat, claves solebat portare venales.

[199] [apud sepulcrum malo suo liberatur,] Hic itaque Gilbertus, ubi audivit miracula fuisse facta Dionysiopoli ad tumulum venerabilis sancti Ludovici, valedixit Joannæ Carnotensi, ejusque marito; dixitque se conaturum pervenire ad tumulum memoratum, apud quem sperabat se liberandum per venerabilem sanctum Ludovicum. Ista vero Joanna ei tum respondit his verbis: Nequidquam tu eo tendis: nam propectæ nimis es ætatis, neque sanari poteris. Reposuit Gilbertus, omnino se iturum, ibique mansurum tanto tempore, donec vel moreretur, vel sanaretur apud dictum tumulum venerabilis sancti Ludovici. Anno igitur MCCLXXIV inter festum Pentecostes ac sancti Joannis memoratus Gilbertus venit ad urbem sancti Dionysii, & fuit mansitque cum aliis ægris apud dictum tumulum per multos dies a tempore matutino usque ad Vesperas, ut dicto morbo liberaretur. Interea dum erat apud tumulum memoratum ita æger, ut supra dictum est, sperabat se dicto morbo ibi liberandum. Atque ita una aliqua ex dictis diebus, antequam ab urbe sancti Dionysii discederet, inter Pentecosten & festum sancti Joannis prædictum, dictus Gilbertus ex morbo

memorato restitutus fuit, ita ut neque manus ipsius, neque caput ita tremarent, sicubi tremere solebant, sed multo minus: ac dicebat se sanatum esse beneficio Dei, ac venerabilis sancti Ludovici, monstrabatque manus suas, easque tenebat quietas sine motu; prout volebat.

[200] Deinde memoratus Gilbertus rediit Parisios tempore præfato sanus, [ut experimento deinde intelligitur.] dictoque morbo liberatus, sine tremore manuum aut capitis, & caput habebat erectum, ac pulchriori satis forma apparebat, quam solebat. Postquam restitutus fuit ex hoc morbo, scyphum plenum ad os adducebat sine tremore, bibebat, manducabat, alia peragebat, limabat claves, caput tenebat rectum, manus quietas ac firmas sine tremore, sicuti volebat, quemadmodum homo sanus. Itaque haud multo post accidit in conspectu Prioris sancti Dionysii, qui intelligere studebat, an integre esset sanatus, multorumque aliorum monachorum, coram vicinis dicti Gilberti, Parisiis in domo abbatis sancti Dionysii, quam habet Parisiis, ut dictus Prior memoratum Gilbertum ad se vocari jusserit, eumque interrogaverit, an integre esset sanatus. Respondit Gilbertus potum juberet dari, tum visurum, an scyphum posset ori adducere. Ubi vinum fuit paratum, impositumque scypho pede suffulto, dictus Gilbertus plenum vino scyphum per pedem sumpsit, unaque manu ori admovit sine tremore, ita ut ne guttam quidem vini effunderet, sed illud ebiberet. Præterea dictus Gilbertus, restitutus modo supra dicto, dicebat se non amplius egere eleemosynis piorum hominum, ac posse satis victum sibi lucrari, tenereque manus suas firmas sine tremore, instar alterius viri sani; fuitque ac mansit sanus per multos menses. Porro passim dicebatur in platea & parochia sancti Andreae de Arcubus, in qua dictus Gilbertus habitabat, eum ex morbo fuisse restitutum per merita, atque implorata ope, venerabilis sancti Ludovici.

X.

[201] Anno Domini nostri MCCLXXVII inter Natalem Domini ac festum Virginis Purificatæ contigit, [Puellæ impotenti,] ut Adeta, decem circiter annorum puellula eo tempore, filia Aleidis de Bovieres, uxoris Gilberti Carpentarii, in lecto suo cubaret, atque expergefata reperiret debilitatam se in femoribus, genibus, crutibus, & pedibus, ita ut his membris se juvare non posset. Nervi genuum ipsius, dexteri etiam magis quam sinistri, tam erant contracti, ut neque crura sua extendere valeret, neque pedes humi ponere, neque se supra pedes firmare vel sustinere: caro ejus erat glauca, sicca, ac macida; quantoque diutius in morbo illo erat, tanto magis exsiccari perspiciebatur; neque e loco uno in alium incedere poterat, sed eam in brachiis de loco in locum ferri oportebat. Porro memorata Adeta numquam hoc morbo fuerat tentata ante tempus supra expressum, quo eam hoc malum invasit; verum ibat incedebatque uti puella sana, aliaque peragebat negotia sua, sicut ei conveniebat.

[202] [ad sepulcrum delatæ,] Deinde in festo beatæ Virginis Mariæ mense Martio tunc sequente, Hedelina dictæ Adetæ soror venit ad domum patris sui, cepitque memoratam Adetam brachiis suis, tunc sic ægrotantem, jacentemque ante portam domus patris sui: atque illam portavit circa horam Primæ ad tumulum venerabilis sancti Ludovici, eam comitante memorata Aleide ipsius matre; posueruntque dictam Adetam apud tumulum venerabilis sancti Ludovici. Porro interea dum memorata Hedelina ad urbem sancti Dionysii accedebat, invocabat sanctum Ludovicum, eumque orabat, ut sorori suæ valetudinem redderet, vovitque se allaturam ipsam ad sepulcrum quam posset citissime: magna enim spe ducebatur, recuperaturam illic sanitatem. Ipsa etiam Adeta & priusquam ad tumulum esset delata, & cum esset apud

tumulum, frequenter dictitabat hæc verba: Optime Domine Deus, & domine sancte Ludovice, sanitatem mihi date, atque ex hoc carcere eripite.

[203] [crurum pedumque ussus redditus.] Ubi memorata Adeta modico tempore fuerat apud tumulum, dictaque Hedelina inde abierat, atque Aleidis mater ipsius ascenderat ad locum, ubi clavus & corona ostenduntur; tunc memorata Adeta sensit se recreatam. Nihilominus magnum experta est dolorem in cruribus suis ac genibus, sensitque nervos illa hora esse tensos in dictis membris, acsi magnam passi fuissent violentiam, licet eam nemo attingeret. Tunc dicta Adeta manus apposuit tumulo memorato, & se erexit, ac super pedes suos tenuit, vocavitque matrem suam, quam sibi prope adesse putabat. Ubi matrem suam non conspexit, accessit ad altare sancti Dionysii, ibique in genua est provoluta. Deinde ivit ad gradus ibi vicinos, & quosdam ex eis ascendit, matremque suam vidit & vocavit. Cantabatur tunc Sacrum solemne in ecclesia sancti Dionysii, finitoque solemni Sacro, dicta Adeta inde cum matre sua domum rediit, per se, sine baculo, alioque subsidio. Verum quando memorata Aleidis ei baculum dare voluit, quem manu portaret, dicta Adeta illum non curavit. Quando redibat ab ecclesia sancti Dionysii, atque obvium habebat aliquem sibi notum, hæc dicebat verba: Liberata sum per venerabilem sanctum Ludovicum, ac bene incedo. Deinde semper a dicto morbo fuit libera; diciturque passim in ejus platea, eam ex dicto morbo restitutam esse propter merita venerabilis sancti Ludovici, ac propter pietatem, quam ostendebant mater ipsius, ac soror, dictaque Adeta, dum ad sepulcrum ferebatur.

CAPUT V.

**Puellulæ contractis crurum ac pedum nervis
triennio laboranti gressus redditus: Prior quidam
Ordinis Cisterciensis per pallium Sancti**

ex gravi morbo restitutus.

XI.

Quando Esdelina filia Rodulphi de Canelle, [Puellula, ex nervis contractis pedis usu destituta,] atque Emmelinæ ipsius uxoris, qui habitant & manent Parisiis, duorum fere annorum erat ætate, morbus eam invasit in crure dextero, quo caro dexteri cruris istius infantis tota videbatur sicca, & cutis seu pellis cruris omnino carne vacua, uti & pedis. Nullus erat sensus in crure, neque in pede; sed erant uti exanime quid: nam quantumcumque tandem pungeretur aut constringeretur, neque ideo clamabat dicta puellula, neque plorabat, neque conquerebatur, neque ullum dabat indicium, quod in membris suis cruciaretur, aut sentiret vel minimum. Erat pellis istius cruris ac pedis prædicti prorsus glauca; & os cruris hujus puellulæ videbatur loco motum atque inversum. Neque surgebat memorata puellula, neque pedibus suis insistere poterat omni tempore, quo hoc malo fuit affecta: verum de loco in locum se transferebat, seu attrahebat natibus suis & manibus, atque hoc crus post se trahebat. Quandoque etiam crus istud solum usque ad pectus admovebat, aut ponebat supra crus aliud, quod loco non erat motum. Ægrotavit dicta puellula hoc modo tres annos, vel eo amplius: verum priusquam memorata puellula hoc morbo fuit correpta, consueverat pedibus suis insistere, atque incedere seu sequi illum, vel illam, quæ eam manu ducebat.

[205] Postquam memorata Emmelina ad varias ecclesias eam portaverat, [defertur ad tumulum,] multosque inviserat Sanctos ad obtinendam illius sanitatem, sæpe etiam balnea adhibuerat ex aquis cum pluribus diversisque herbis præparata, neque ei quidquam profuerat: cum audivisset multa fieri miracula apud tumulum venerabilis sancti Ludovici, dicta Emmelina jussu

dicti Rodulphi mariti sui, qui confidebat Deum per merita venerabilis sancti Ludovici sibi gratiam facturum circa morbum dictæ puellulæ; (sperabat & mater dictam filiam sanandam per hunc ipsum venerabilem sanctum Ludovicum) portavit Esdelinam memoratam ad tumulum dictum die Veneris proxima ante diem Mercurii, qua consecratio a fit nundinarum Dionysiopolitanarum *. Fuit ibidem diebus novem jejunans cum dicta puellula; jejunabat autem quotidie solo pane & aqua utens, atque intra hos dies novem peccata sua confessa est in templo sancti Dionysii. Memorata autem die Mercurii, illa hora, qua infans sanabatur, vovit Deo ac venerabili sancto Ludovico, se quotannis cum memorata filia sua venturam ad sepulcrum nudis pedibus, & in laneis. Vovit item ab eo tempore usque ad annum completum jejunaturam solo pane & aqua contentam, neque manducaturam usque ad noctem qualibet die Mercurii, quod præstitit.

[206] [ubi gressu donatur, atque integræ] Itaque fuit per dies multos, sedens cum filia sua inter alios ægrotos, orabatque dicta Emmelina Deum, ac venerabilem sanctum Ludovicum, ut filiam suam sanitati restitueret; & sic erat quotidie apud sepulcrum cum memorata filia sua. Ubi ergo advenerat dies Mercurii memorata, qua fit consecratio supra dicta nundinarum, cantato solemniter Sacro, cum dicta Emmelina oraret apud hunc ipsum tumulum, & puellula ibi esset cum ipsa; memorata Emmelina percepit puellulam se movere, idque exacte perspexit. Tunc eam aspexit, ac vidit eam manus applicuisse annulo, operculo memorati tumuli affixo. Dixit puellula matri suæ hæc verba: Mater, pedem meum humi pono. Itaque dicta Emmelina gratias egit Deo, ac venerabili sancto Ludovico. Tunc puellula se magis erexit, atque ita dixit: Domina, doleo vehementer cruce meo. Prædicta mater id advertit, atque audivit collisionem confectionemque, acsi ossa dictæ filiæ invicem colliderentur. Itaque denudavit crus ante dictum, ac vidit

colorem cæruleum, quo ante affectum erat, evanescere, carnisque colorem redire.

[207] [valetudini restituitur.] Tunc memorata puellula in pedes suos erecta circumvit tumulum, ivit tamen admodum languide. Deinde sedit tantisper: postea se levavit, ac denuo circumvit tumulum. Ita pluribus vicibus fecit illa die usque ad Vesperas. Post hæc memorata Emmelina eam portavit ad hospitium suum. Eodem modo fecit die Jovis sequenti, qua die dicta Emmelina eam retulit ad tumulum memoratum. Hoc modo die Veneris, & die Sabbati. Die Dominica sequenti Parisios rediit cum filia sua, quam filiam ita sanatam brachiis suis domum retulit. Ubi dicta Emmelina venit Parisios, Esdelina ejus filia ad passus plures incessit, movebatque digitos dexteri pedis sui pro arbitrio, quod non faciebat, dum erat infirma. Postquam puella fuit Parisiis, institit per se pedibus suis plane recta, ibat per se baculo nixa, vel tabula, vel pariete. Deinde ubi vires dictæ puellulæ crevere, cœpit incedere per se, sine baculo, sine auxilio, & sine sustentaculo, sana atque alacris; neque deinde quidquam morbi illius sensit, ibatque huc illuc, uti alia puellula sana; attamen modice admodum claudicabat. Porro passim dicitur ac pro certo in ejus vicinia, interque illos, qui dictam puellam noverunt, eam dicta infirmitate liberatam fuisse per merita venerabilis sancti Ludovici, propterque devotionem, quam mater exhibuit, quando filiam suam portavit ad tumulum memoratum gloriosi sancti Ludovici, illustris olim Franciæ Regis.

XII.

[208] Frater Laurentius, olim Prior abbatia Caroliloci, [Prior Ordinis Cisterciensis gravi correptus] Ordinis Cisterciensis, in diœcesi Silvanectensi, abbas deinde hujus abbatia, cum privatim Sacrum faceret ad altare quoddam ejusdem loci die festa sancti Petri c initio

Augusti, etiam tum prior, postquam sumpserat venerandum verumque Dei Corpus, gravem in fronte sensit dolorem; satisque apparuit ex ipsius vultu, eum vehementer ægrotare, ita ut ægre admodum perficere potuerit Missæ sacrificium. Absoluto Missæ sacrificio, ire voluit ad valetudinarium, at intravit diversorium novitorum, qui locus erat templo proximus, ubi poterat quiescere. Assedit ibidem, compositusque ei est lectus ex pulvillis, ubi mansit, donec major conventus cibum sumpsisset. Cubantem ibidem memoratus dolor corripuit in cervice, eique descendit in spinam dorsi, in pulmones, in femur, genu, & crus sinistrum; tantusque erat hic dolor, ut timeret ne ex eo moreretur; neque se vertere posset in lecto, nisi ægerrime, sine ope cujusdam, neque per se incedere posset, nisi forte baculo nixus, aut alterius auxilio.

[209] Postquam conventus comederat, dictus prior ad valetudinarium ire voluit. [morbo, adhibita nequidquam medicorum arte,] Tunc monachus aliquis eum juit. Ivit igitur ad valetudinarium in cubiculum, quod vocatur cubiculum archiepiscopi: ivit eo pedibus suis, ac lectum intravit. Decubuit ibi usque ad festum beatæ Virginis Mariæ in cælum Assumptæ: ibidemque decumbens vehementer conquerebatur, dicebatque memoratum dolorem sibi descendisse in spinam dorsi. Dolor autem ille in dorso tantum cepit incrementum, ut quiescere non posset: cumque forte sopiretur, somnus esset brevissimus; magnoque dormiret cum dolore, ac quasi subsultim, etiam pro modico tempore, quo dormiebat. Præterea tam phthisicus erat & siccus, ut vix spuere posset: dum tussiebat aut spuere volebat, tantum in dorso suo circa renes patiebatur dolorem, ut præ angustia se moriturum putaret. Nec se juvare poterat, neque per se de lecto surgere, neque ad necessaria ire, nisi juvaretur. Consuluit memoratus prior medicos; nimirum magistrum Arnoldum canonicum Silvanectensem, & magistrum Joannem de

Bestisi chirurgum, qui emplastra habuere, quæ applicuere contra hunc morbum: neque quidquam profuere.

[210] Postea in pervigilio Assumptionis beatæ Virginis Mariæ, [pallio sancti Ludovici se involvit,] frater Guilielmus dictæ abbatiae ædituus, attulit in cubiculum, ubi dictus prior decumbebat, pallium e panno villis camelinis contexto coloris fusci, quod servatur in sacrario dictæ abbatiae cum aliis reliquiis, ut venerabile pignus, quia fuisse dicitur domini sancti Ludovici. Pallium memoratum pellitum erat velleribus e ventribus cuniculorum. Porro memoratus sacrorum custos illud ferebat, ut dicto priori ægro imponeret: cumque monachi, qui ei ministrabant, ad Vesperas ivissent propter excellentiam festi memorati pervigilii dictæ Assumptionis; solusque apud memoratum priorem mansisset frater Joannes de Junchieres, dictus prior magnam animo concepit fiduciam, si dictum pallium attingeret, seque illo amiciret, se a Domino nostro per merita domini sancti Ludovici liberandum. Rogavit igitur dictum fratrem, ut sibi pallium prædictum traderet, tradique illud iussit. Tunc memoratus prior illud osculatus est, atque ei se involvit. Ad vesperam lectus dicti prioris fuit compositus, dictumque pallium ei impositum in modum lodicis. Nocte ista, interea dum Matutinæ preces recitarentur, memoratus prior tenuit pallium istud super humeros suos: dictisque Matutinis, memorati monachi ac frater quidam conversus dictum priorem in lectum reposuerunt: & habuit tota nocte supra se pallium memoratum.

[211] Dormivit ista nocte multo melius quam ante fecerat, [ac pristinam valetudinem consequitur.] ac requievit longe suavius: cumque in lecto fuisset usque ad horam sextam diei sequentis, cœpit se vertere huc illuc in eodem lecto per se, sicuti volebat, sine aliorum auxilio, quod a quindecim diebus non fecerat. Nihilominus tempore

matutino istius diei Assumptæ in cælum Dominæ nostræ, quæsitum fuit ex eo, ut se haberet: dixitque sudare se velle. Post Tertias ejusdem diei dictus prior e lecto surrexit per se sine ullius ope, ivitque per cubiculum pedibus suis, per se, sine baculo, alioque adjumento. Dicebat autem se existimare sanatum se esse per merita venerabilis sancti Ludovici prædicti, palliumque prædictum sanitatem sibi attulisse. Porro memoratus frater Laurentius certo credebat, se solatium esse consecutum per merita venerabilis sancti Ludovici, & per venerationem, qua pallium istud prosequabatur; gratiasque Deo retulit ac venerabili sancto Ludovico de solatio prædicto. Et quamvis debilis maneret, sensit se ante noctem omnino liberatum doloribus prædictis; ac bene ista nocte dormivit, quievitque. Ab illa autem die, ac deinceps, memoratus prior ivit ad ecclesiam, rediitque per se, sine scipione, alioque subsidio; fecitque quod faciendum habebat, sicuti ante morbum faciebat. Postea cum medici postridie Dominæ nostræ in cælum Assumptæ venerunt, ac medicamenta quædam, ad id parata, morbo applicare voluerunt, memoratus prior dixit nulla se velle, seque sanitati restitutum. Gavisus sunt medici ea illi non esse necessaria. Unde passim dicitur in abbacia memorata, dictum priorem sanitati restitutum fuisse propter devotionem, qua ferebatur in venerabilem sanctum Ludovicum, ejusque pallium. Sic etiam dicitur vulgo in dicta abbacia, ac pro vero habetur, dictum pallium fuisse venerabilis sancti Ludovici, Petrumque Hisdeus, venerabilis sancti Ludovici cubicularium, attulisse pallium memoratum ex tractu transmarino, quando venerabilis sanctus Ludovicus transmigraverat ab hoc mundo in agro Tunetano, dedisseque istud pallium Joanni Sarrazin, uti patet ex dato testimonio de vita & moribus venerabilis sancti Ludovici.

ANNOTATA.

a) **Nundinæ hæ Dionysiopolitanæ celebres admodum sunt, & habentur quotannis mense Junio, ut scribit Michaël Felibien in Historia abbatiae S. Dionysii pag. 97. Idem pag. 353 refert celebrem illarum fuisse consecrationem, quæ fieri solebat per episcopum Parisiensem, quamdiu nundinæ fuerunt habitæ extra urbem i campo, seu via Parisiensi. At cum anno 1444 propter periculum ab Anglis imminens nundinæ translatae erant in urbem S. Dionysii, controversia de benedictione nundinarum orta est inter episcopum prædictum & abbatem S. Dionysii, ipsaque benedictio tandem omnino prætermissa. Hæ nundinæ, quarum sæpius fiet mentio, vulgo vocantur la foire du Lendit: illarum institutionem alii ad Dagobertum, alii ad Carolum Calvum referunt, teste Cangio in Glossario ad vocem indictum. Alii vocant indictas nundinas vel ferias. Malui ego Dionysiopolitanas nominare, quod ibidem habeantur.**

b) **Inter abbates Carolilocenses apud Sammarthanos tom. 4 Galliae Christianæ pag. 219 numeratur Laurentius de Marcellis, cujus obitus contigisse dicitur anno 1290. Dubium non videtur, quin idem sit, de quo hic agitur, quique inter testes recensetur num. 7, ut abbas. De abbacia Caroliloci, vulgo Chaalis, jam sæpius facta est mentio.**

CAPUT VI.

Nobilis eques gravi ac diuturna mœstitia apud Sancti tumulum liberatus: item fœdum pauperis apostema sanatum.

XIII.

Dominus Nicolaus de la Layng ex comitatu Hannoniæ a diœcesis Atrebatensis, [Nobilis eques] eques erat cruce signatus anno uno, antequam venerabilis sanctus

Ludovicus Rex Franciæ transivit mare postrema transfretatione, quando ivit TUNETUM. Cum dictus dominus Nicolaus tunc adhuc esset juvenis, bonoque consilio valde indigeret, egit cum domino Galtero de HOUNECUES equite diæcesis CAMERACENSIS c, ut secum mare transmitteret: nam cupiebat memoratus dominus Nicolaus se regere probitate, sapientia, ac prudentia consilii ipsius; dicebatur enim dictus dominus Galterus probus, & sapiens. Dictus autem dominus Galterus fidem dederat in manu domini JOANNIS BOUNI de FRESNE, cognati memorati domini Nicolai; certoque promisso stipendio trecentarum librarum a domino Nicolao prædicto, dictus dominus Galterus promiserat se transmissurum cum memorato domino Nicolao, ejusque domesticum futurum trans mare. Transfretationis termino appropinquante, cum audivisset memoratus dominus Nicolaus, dictum dominum Galterum sibi fidem non servare, & cum alio iturum: memoratus dominus Nicolaus ei dixit, sibi fuisse nuntiatum, quod pacta secum vellet infringere: at dictus dominus Galterus reposuit dicto domino Nicolao, nullum sibi cum eo hac de re perfectum pactum intercedere.

[213] Unde, ubi memoratus dominus Nicolaus intellexit tantam versutiam dicti domini Galteri equitis, [gravi affectus melancholia,] consideravitque ægre se procurare posse talem sibi comitem, quod tempus dictæ transfretationis breve esset, illaque valde propinqua; incidit in gravem morbum, nempe in tristitiam, mœstitiam, dolorem, veternum; adeo ut tristaretur, ac solus semper esse vellet, neque ullum curaret gaudium, illumque nullius rei non tæderet, neque quidquam omnino ei placeret, sed displicerent omnia. Adhæc manducare non poterat nec bibere, quod ei placeret; somnum nequibat capere, adeoque animo conciderat, omnique delectatione exciderat, ut, cum quid lætitiæ cerneret aut solatii, tanto esset tristior. Si omnem regni Gallici, vel aliam quamcumque possedisset ditionem, maluisset prorsus

nihil ex ea possidere, quam manere in tanta tristitia, tantoque dolore, quo cor ejus affligebatur. Nihilominus dominus hic Nicolaus necessitate coactus in illa transfretatione mare transmisit. Postquam reversus est, ad quinque annos præterpropter fuit in languore antedicto; quantoque magis labente tempore durabat malum, tanto gravius affligebatur hoc languore. Videbant eum semper meditabundum, tristem, obliviosum, pallidum, macilentum.

[214] Porro dicebat Petro de la Layng clerico, qui cum ipso, [nequidquam adhibitis medicamentis,] ejusque patre fuit annis quadraginta, ut esset semper, maneretque secum: timebat enim ne forsan quandoque laberetur, rectaque memoria destitueretur. Licet autem dominus Joannes parochus ecclesiæ de la Layng fiduciam ei atque animos adderet, timens ne homines externi perciperent affectum melancholicum dicti Domini Nicolai, gravemque, in quo erat, veternum; eique subinde diceret, ut tenderent ad silvam, fluviumque; id tamen nihil proderat, quo minus dictus dominus Nicolaus semper esset tristis, semper incederet animo melancholico, semper solus esse cuperet, ac nullius lætitiæ, nulliusque, quod videbat, solatii curam habere conspiceretur. Præterea ipse conquerebatur dicto parocho de se, deque animo suo, quod omnem respueret lætitiā. Consuluit quoque hac de re medicos multos, eorumque medicamentis usus est ex ipsorum consilio; at nihil quidquam ei profuere. Adhæc peregrinatus est ad Dominam nostram Bononiensem, nullo contra hunc morbum emolumento.

[215] [statuit pedes adire,] Postquam ad eam redactus est conditionem, ut nesciret demum quid sibi foret agendum, perpendens probitatem, vitæque sanctitatem venerabilis sancti Ludovici, quam viderat, atque ex aliis fide dignis cognoverat, secum cogitavit se liberandum a

Domino nostro per illius merita, eamque cogitationem revelavit memorato domino Joanni presbytero parochiæ de la Layng, atque illum consuluit. Vehementer miratus est dictus dominus Joannes, quod hujusmodi proferret verba; ex eoque quæsit, quare id facere vellet. Respondit memoratus dominus Nicolaus, dominum sanctum Ludovicum virum fuisse mira probitate ac sanctitate, dum viveret; maximaque se spe teneri, gratiam sibi a Domino nostro præstandam illius meritis. Unde dictus dominus Joannes, quando tanto in id studio eum ferri perspexit, animum ipsi addidit, dixitque se omnino suadere, ut opem venerabilis sancti Ludovici imploraret. Memoratus igitur dominus Nicolaus vovit ac promisit, pedibus suis se iturum ad tumulum domini sancti Ludovici, ut Dominus noster omnipotens per merita hujus Sancti ipsum liberare dignaretur tanta miseria, tanta tristitia, tantoque dolore.

[216] [atque adit S. Ludovici tumulum,] Deinde dictus dominus Nicolaus, cum memorato domino Joanne presbytero, memorato Petro clerico, aliisque domesticis suis ante Pentecosten iter suscepit, venitque Dionysiopolim ad tumulum memoratum in pervigilio Pentecostes. Porro per totam viam venerunt pedites, excepta una dumtaxat die, qua equitavit propter solemnitatem diei, consilio memorati presbyteri: memoratus enim dominus Joannes ei suasit ut illa die equitaret, ac pro qualibet leuca, qua equitaret, duodecim denarios amore Dei daret pauperibus. Ille ipse autem memoratus dominus Joannes, mandante dicto domino Nicolao, distribuit amore Dei pauperibus pro singulis leucis, quibus memoratus eques vehebatur, duodecim denarios. Post hæc venit dictus dominus Nicolaus ad tumulum memorati venerabilis sancti Ludovici, oravitque ibidem flexis genibus diu admodum, ac ploravit: fuit illic magna cum pietate, atque orabat magna reverentia Dominum nostrum, ut per merita venerabilis sancti

Ludovici, qui fidelis fuerat servus Dei, omniumque Sanctorum, se liberare dignaretur tanto languore, tanto cordis dolore, tantaque tristitia.

[217] [ubi tristitia sua liberatur.] Porro cum illic apud tumulum orarat hoc modo, quanto magis orabat ac plorabat, tanto magis cor ejus illustrari videbatur atque exhilarari, omnisque gravitas, qua in capite ac corde suo premebatur ex tristitia præcedente, ex dictis membris videbatur recessisse. Deinde ad hospitium suum venit, manducavit & bibit hilariter & cum gaudio, dormivit illa nocte bene ac placide. Postridie, festo Pentecostes, memoratus dominus Joannes Missæ sacrificium obtulit in ecclesia sancti Dionysii ad unum ex altaribus, & sumpsit dictus dominus Nicolaus venerandum verumque Jesu Christi Corpus. Ab illo tempore apparuit memoratus dominus Nicolaus in bono statu, quamvis macilentus esset ac debilis propter miseram vitam, quam duxerat: quippe dum in illo erat languore, nec potus nec cibus illi sapiebat, nec quiete somnum capere poterat. Ceterum ab illo tempore usque ad tempus, quo inquisitio fuit facta de hoc miraculo, non sensit dolorem istum, istamve tristitiam, sed rediit ad illum integræ valetudinis statum, in quo fuerat: neque umquam meliori fuit corporis valetudine, quam tunc erat. Adhæc in reditu ad ejus hospitium apparebat, satisque intelligebatur, eum perfecte hoc languore liberatum esse: hilaris enim erat & lætus. Post hæc fuit in statu optimo, recteque attendens ad negotia sua, aliaque, ad quæ eum attendere oportebat: providus fuit, ac sapiens, bonique consilli, talisque habitus est ac judicatus per totum comitatum Hannoniensem. Passim etiam dicitur in tractu dicti equitis, eum sanatum fuisse per merita, perque invocationem venerabilis sancti Ludovici, ac propter insignem pietatem, qua dictus dominus Nicolaus erat incensus, quando orabat cum lacrymis ac fletu, propterque orationes humiles, quas proferebat apud tumulum venerabilis sancti Ludovici.

XIV.

[218] Cum Moricus filius olim Joannis Poilebout ex Ranton prope Lodunum d in diœcesi Pictaviensi veniret Angeriaco e, [Quidam claudus,] ubi fuerat ad custodiendos porcos Petri Bartholemi clerici Angeriensis, quia parumper ægrotaverat ibidem, rediit ad domum fratris sui Nicolai. Cum esset in domo dicti Nicolai hebdomada sancta ejusdem anni, quando vespera quadam intrabat lectum suum (quamvis jam tunc debilis esset, neque valetudine integra, neque commode posset lectum intrare, aut incedere, venerat tamen sine fulcris baculoque Angeriaco prædicto) ea nocte hujusmodi eum invasit infirmitas, ut postridie mane, ubi voluit de lecto surgere atque incedere, uti solebat, non potuerit pedibus suis insistere: nam femora ejus tam erant contracta, ut calces suos humi figere non valeret; sed oporteret eum incedere duobus nixum baculis, quos utraque manu tenebat, quibusque se supra pedum digitos sustentabat. Hoc in statu fuit in domo fratris sui duobus mensibus aut circiter. Porro quandoquidem frater ejus pauper erat, ac quinque filios habebat atque uxorem, grave illi erat alere dictum Moricum, qui laborare non poterat, neque ulla in re ei prodesse propter infirmitatem supra memoratam; statuit secum dictus Moricus, adire valetudinarium publicum Salmurensis f, sex leucis, aut circiter, distans a vico Ranton, ubi se inventurum existimabat novercam quamdam suam, quæ ancilla ibi fuerat post mortem patris hujus Morici.

[219] Composuit illi memoratus Nicolaus duo fulcra subalaria, [fœdoque apostemate laborans,] quorum subsidio Salmurum pervenire posset. Hoc modo discessit dictus Moricus a domo memorati Nicolai fratris sui, venitque Salmurum: verum uno mense aut circiter antequam discessit ex domo fratris sui, ortum ei est apostema magnum & durum in parte posteriore femoris

sinistri. Ubi Salmuri hospitio exceptus est in valetudinario ante dicto, quæsivit de sua noverca, dictumque ei est, mortuam esse uno mense, antequam eo venisset. Ibidem tamen manserat quidam illius filius, frater dicti Morici ex parte patris, nomine Stephanus. Venit autem memoratus Moricus ad dictum valetudinarium circa festum Dominæ nostræ in cælum Assumptæ ejusdem anni; mansitque ibidem usque ad festum Omnium Sanctorum semper laborans malo prædicto. Postquam longo tempore fuerat in domo memorata, dictum apostema ruptum est, atque apertum tempore vindemiæ, adeoque dilatatum, ut totum hujus Morici femur parte exteriori illo esset comprehensum: foramen istius apostematis tam erat largum, tamque amplum, ut aliquid pugni magnitudine ei imponi potuisset; eratque hoc apostema tam putridum, ac pus tanta copia ejiciebat, ut per crus dicti Morici in terram usque decurreret: adhæc vermes in hoc apostemate erant plane vivi; quos dictus Moricus frequenter apostemate extrahebat, cumque eos extraheret, dentes constringebat præ dolore, quem sentiebat: tantus etiam erat dicti apostematis fœtor, ut qui in memorato degebant valetudinario, nollent memoratum Moricum ad se appropinquare.

[220] [implorata frustra ope S. Eligii, dein & S. Sulpitii,] Tunc dictum fuit memorato Morico, ut se conferret ad altare sancti Eligii, quod est in templo sancti Petri Salmuri, ibique maneret novem diebus & novem noctibus, ut Deus, ac venerabilis sanctus Eligius hoc malo eum liberarent. Fecit id dictus Moricus, neque quidquam illi profuit. Porro nullam ipse contra dictum malum adhibebat medicinam, præterquam stupam cannabinam, foliaque sambucea. Post hæc suasum fuit memorato Morico, ut veniret ad ecclesiam sancti Sulpitii in diœcesi Parisiensi; ibidem fortasse valetudini restituendum a Domino nostro, quemadmodum plures ibidem dicebantur restituti ex multis diversi generis morbis. Itaque dictus Moricus ex

memorato valetudinario discessit tribus hebdomadis, aut circiter, post festum Omnium Sanctorum, venitque Turones, ubi fuit tota illa hieme, dein Blesas venit; atque hoc modo paulatim venit ad ecclesiam sancti Sulpitii; neque enim per diem procedere poterat nisi leuca circiter una, & quidem lassus admodum erat ac fatigatus tantum eundo. Postquam eo pervenerat, mansit in templo illo nocte una, die sequenti, ac die tertia.

[221] [apud sepulcrum S. Ludovici valetudini restituitur,] Cum hoc ei nihil prodesset, intellexit multos peregrinos venire Dionysiopolim ad tumulum domini sancti Ludovici, multosque ibidem sanari ægrotos. Statuit itaque in labore suo, venire ad tumulum memoratum, si non moreretur in via, atque offerre ibidem candelam longitudine sibi parem; sperabatque se illic hoc morbo liberandum, quia ex multis audiebat, plures ibidem ægrotos ex variis morbis valetudini restitutos. Porro venit ad tumulum memoratum ea hora, qua fiebat Sacrum solemne in ecclesia sancti Dionysii die Mercurii post Pentecosten recenter transactam. Fuit eadem die Mercurii apud sepulcrum post dictum solemne Sacrum ante Nonas. Vesperis cantatis dicta die Mercurii in ecclesia sancti Dionysii, Moricus hic surrexit, cepitque ferrum, cui imponuntur candelæ, atque institit pedibus suis. Ubi voluit transire, ac progredi versus altare sancti Dionysii, existimabat in terra se viribus destituendum; at animos ei addentibus, qui illic aderant, ut ad altare accederet, memoratus Moricus e vestigio in pedes erectus sine fulcris, alioque subsidio ivit ad altare sancti Dionysii, sed languide admodum: deinde etiam rediit manibus junctis & extensis magna pietate usque ad tumulum: verum illic præ ingenti debilitate humi lapsus est. Postmodum eadem die pluribus vicibus ivit per ecclesiam ante dictam rectus omnino, sine fulcris, alioque adjumento. Gratias agebat eidem huic venerabili sancto Ludovico, dicebatque se relinquere fulcra, quibus venerat,

venerabili sancto Ludovico: ejus enim misericordia sanatum esse. Deinde ivit multis diebus per urbem, perque abbatiam sancti Dionysii plane rectus, pedibus suis, sine fulcris, alioque subsidio, quemadmodum alius homo sanus. Apparebat sane ex vultu ejus & corpore abunde, languentem fuisse & ægrum, habebatque femora mire extenuata & gracilia: cumque primum venit ad sepulcrum, apostema ante dictum plenum erat putredine atque apertum, fœtensque, ut supra dictum est, ita ut femur ac crus haberet inquinatum ex dolore, putredineque inde effluente. Nihilominus quandoque plus ejecerat putredinis, quam tunc ejiciebat: tamen ab eo tempore morbus, & putredo illa adeo cœperunt deficere, rursumque firmari, ut apostema memoratum non flueret deinde nisi per duos aut tres dies.

[222] Die Jovis proxima post diem Mercurii, qua dictus Moricus sanatus fuerat, [& sequenti die inquisitoribus se sanatum sistit.] venit dictus Moricus mane ad memoratum archiepiscopum, memoratosque episcopos inquisitores, dum erant in examine, iisque narravit, præsentibus omnibus scribis, prædicta omnia; & viderunt dicti inquisitores, eorumque scribæ memoratum Moricum incedentem per se, sine fulcris, alioque adjumento, femoraque ejus esse stupendum in modum tenuia ac macilenta. Quin imo vigesima septima Junii, die Veneris, qua die memoratus Moricus examinatus fuit de facto supra dicto, ostendit dictus Moricus coram inquisitoribus, eorumque scribis locum dicti apostematis, ubi nullum erat malum, putredo nulla, verum apparebant vestigia vulnerum, quæ ante in illo apostemate fuerant, lata admodum, valdeque rubentia, uti solent vulnera recenter sanata, ac firmata. Hebdomada autem præcedente dictum Pentecostes festum, memoratus Moricus fuit Parisiis æger, fulcris incedens, trahens post se femora sua macilenta atque extenuata instar mortui: hebdomada vero post Pentecosten dictus Moricus fuit sanus, atque

incedens pedibus suis rectus, & sine fulcris, alioque adjumento, quemadmodum alius homo sanus: & dicebat, se sanatum esse in ecclesia sancti Dionysii ad tumultum sancti Ludovici, quam sanationem tam subitam, tamque festinam vehementer mirabantur, qui eum alia hebdomada viderant ægrotum, ut supra dictum est.

CAPUT VII.

Surdus & mutus ab utero matris apud Sancti tumultum auditu donatus, qui, soluto item linguæ vinculo, loqui deinde discit: item puella morbo comitiali liberata.

XV.

Ludovicus reginæ Margaritæ, uxoris olim venerabilis sancti Ludovici, [Surdus & mutus a nativitate,] essedarius, octo tunc annorum puer, casu inventus fuit in castro quod dicitur Orgelestum a, quindecim annis ante inquisitionem de hoc miraculo. Gaucherius faber Orgelestensis eum accepit & aluit, educavitque in domo sua annis duodecim. Juvenculus autem paullo major dicto Ludovico eum duxerat Orgelestum, ibique reliquerat: ac primum dictus Ludovicus hospitatus fuerat in domo Haymonis. Porro a dicto tempore, quo memoratus Ludovicus venit Orgelestum, quoque ibi fuit inventus, ac quamdiu ille, qui nunc vocatur Ludovicus, ibi mansit, surdus erat ac mutus. Cornu coram eo canebatur ac buccina, cornu auri ejus admoto clamabatur; at nihil horum percipiebat, audiebatve. Eodem tempore pungebatur ac vapulabat graviter, ad tentandum, utrum loqueretur; at ne verbum quidem proferebat; sed indicia solum dabat hominis muti. Liberi memorati Gaucherii carbones ardentis immittebant ventri ejus nudo, ut periculum facerent an loqueretur, & an vere esset mutus: neque ad hæc omnia

quidquam faciebat, præterquam quod signa muti ederet, ac carbones longe a se rejiceret. Unde communiter habebatur surdus & mutus, talisque existimabatur in toto castro memorato; atque a tempore, quo primum ibi fuit inventus, & omni tempore, quo ibi mansit, edebat indicia surdi & muti usque ad tempus, quo rediit Dionysiopoli in Francia, ubi dicebat se loquelam, auditumque accepisse; neque omni tempore præcedente ab aliquo umquam ullo modo percipi potuit, eum audivisse ullam vocem, ullumve sonum; aut locutum fuisse.

[224] Post illud tempus, quo dictus Ludovicus fuerat cum memorato Gaucherio, ita surdus & mutus, fuit apud comitem Autissiodorensem, atque apud comitissam, quandoque etiam apud Joannem Soogy dicti comitatus prætorem, [qui cum ossibus Sancti Dionysiopolim venerat,] & in culina dicti comitis. Adhæc memoratus Ludovicus, priusquam haberet membra satis valida, dicti fabri ignem perflabat ad fabricam ferrariam accendendam; & recordatur adhuc se, dum factus erat fortior, cum fabro memorato laborasse malleo ab una parte, aliaque præstitisse obsequia in domo istius fabri, quæ signis indicabantur. Deinde memoratus Ludovicus ivit cum dicta comitissa Autissiodorensi Lugdunum c, eo etiam tempore surdus & mutus. Eodem tempore, quia dictæ comitissæ cubicularia memorato Ludovico calceamenta dare nolebat, dictus Ludovicus secutus est Philippum Galliæ regem, qui ossa Patris sui domini sancti Ludovici Tuneto portabat, vivens ex eleemosynis aulæ regis, aliarumque illustrium personarum, quæ cum eo erant. Hoc pacto venit ad fanum sancti Dionysii, ubi sepeliri vidit ossa venerabilis sancti Ludovici, uti nunc satis recordatur, ac postquam intellectum habuit: nam ante ignorabat quid ageretur, neque eo venit propter sanctum Ludovicum, neque ex devotione erga ipsum, neque quia vel minima spe ducebatur sanitatem ibi obtinendi, seu liberationem; nihil enim noverat de Deo, ejusve Sanctis. Verum quia

dictus Ludovicus, quando erat apud memoratum Gaucherium, ejusque uxorem, & apud memoratam comitissam, eos sæpe viderat ad templum euntes, ibique orantes, pietati insistentes, genua flectentes, manus conjunctas ad cælum elevantes; memoratus Ludovicus item iverat ad ecclesiam: & quia videbat alios in ecclesia genua flectentes, manusque suas junctas ad cælum elevantes, & alia hujusmodi facientes, ipse ea etiam faciebat; non ex pietate aliqua, sed quia alios ea facere videbat; neque sciebat, neque cogitabat, alios homines plura scire, quam ipse nosset.

[225] Hinc, antequam ossa beati Regis essent sepulta, [atque exsequiis intererat,] quia cernebat alios homines genua flectentes, atque orantes apud sepulcrum, ipse etiam flectebat genua, manusque jungebat, nesciens quid ageret, nisi quod ageret id, quod agebant alii, neque id agebat ex devotione ulla. (Nihilominus quando erat apud fabrum memoratum, faciebatque aliquid male, aut contra voluntatem heri sui, quam ipsi signis indicabat; eaque de causa vapulabat quandoque ab hero suo, cavebat alia vice, ne similia faceret.) Porro dum venit cum rege Dionysiopolim, fuit ibidem tribus aut quatuor diebus; nec sciebat quis rex esset, quive magnates; nec unum noverat præ alio, exceptis quibusdam famulis, quos juverat in equo per capistrum ducendo in via; at ignorabat quinam, aut unde essent. Dum hoc modo erat in urbe sancti Dionysii, veniebat ad stipem in abbacia dari solitam, victumque sufficientem ex eleemosynis in urbe reperiebat. Postrema die, qua tunc temporis fuit Dionysiopoli, ante horam, qua cibus sumi solet, cum memoratus Ludovicus esset in ecclesia ante tumulum, videretque alios homines illic esse flexis genibus, manibusque junctis apud tumulum, idem faciebat, non ex aliqua devotione, qua ad id ferebatur, neque ex aliqua intentione, sed tantum quia alios videbat ita facientes.

[226] Tunc paullo post percepit tumultum hominum, & strepitum euntium seque moventium, [subito audire incipit,] & sonum campanarum, ignorans tamen quid omnia hæc essent: sed ita attonitus fuit & exterritus, ut nesciret, quid sibi esset agendum: vehementerque metuebat, ne homines, quos audiebat loquentes, ipsum aggrederentur. Non quiescens ergo, eadem die discessit ab urbe sancti Dionysii, ivitque Parisios versus: eundo intravit in campum quemdam, ibique dormivit. Ubi dormiverat, plus animi habuit atque audaciæ; sed non manducavit illa die usque ad vesperam. Ubi venit Parisios mendicando quæsivit sibi victum, abundeque ei datum est, quod manducavit; cubuitque ibidem super operarias mensas, quæ sunt in via publica, nam tempus erat æstivum. Deinde semper post illam horam, qua dixit se audivisse in urbe sancti Dionysii apud sepulcrum memoratum, audiebat percipiebatque voces animalium & hominum, sonumque aliarum campanarum, quæ agitabantur, aut invicem tangebant, non minus liquide quam hodiedum: at non intelligebat, neque judicare poterat, quid esset, quod numquam antea quidquam audivisset: neque loquebatur; non enim loqui noverat, aut voces formare suas: attamen ab eo tempore locutus omnino fuisset, siquis eum id docuisset.

[227] [linguæque vinculo simul soluto loqui discit,] Post hæc eadem via, qua venerat, reversus est; cognovitque viam & loca: & quemadmodum venerat Orgelesto Lugdunum, Lugduno Parisios; eodem plane modo rediit Parisiis Lugdunum, Lugduno Orgelestum, quamvis Parisios inter & Orgelestum via sit multo brevior, quam nunc satis novit. Ibat autem mendicans ut mutus, quia loqui non noverat, licet audiret: & cubabat noctu super operarias mensas urbium in viis publicis. Ubi venit Orgelestum intravit in domum memorati Gaucherii heri sui, eique indicavit signis, quam poterat, optimis se audire; neque hoc clare novit explicare aut commemorare coram

inquisitoribus suis: domestici vero dicti Gaucherii id perceperunt ex eo, quod vocarent, ipseque se verteret ad eos, ut homo audiens, quod antea facere non solebat: prima enim vice ad eos venerat surdus & mutus. Quapropter miserati sunt ipsum, eumque docere aggressi sunt, sicuti infantes docentur a prima ætate sua, aut eodem plane modo, quo docentur volucres: dicebantque memorato Ludovico: Dic: PANIS; & dicebat, PANIS: sic ei dicebant: Dic, VINUM; & dicebat, VINUM; atque que ita de aliis vocibus, quas eum docebant. Postea ubi dictus Ludovicus fuerat in domo memorati Gaucherii quibusdam diebus, prædicta comitissa, quæ erat in castro sancti Juliani tribus inde leucis distante, accersi jussit memoratum Ludovicum, quando intellexit eum audire. Hic ipsam accessit: illaque, ut loqui disceret, eum in culina sua posuit, ubi cum pluribus esset, præcepitque ut loqui doceretur. Unde culinæ ministri eum docuerunt, res quasdam quotidie ei nominando: & quando nesciebat eas postridie nominare, vapulabat; quemadmodum vapulant pueri in scholis, quando lectionem suam ignorant.

[228] [de quibus coram inquisitoribus testimonium dedit.] Memoratus Ludovicus postquam audiebat ac loqui incipiebat, fuit apud magistrum Joannem de Maynet, olim prætorem domini Joannis comitis Autissiodorensis, dictusque magister Joannes docuit hunc Ludovicum orationem Dominicam, & salutationem angelicam: (unde orationem Dominicam & salutationem angelicam recte recitavit coram inquisitoribus, eorumque scribis) omniaque contenta in testimonio ipsius, uti & alius fecit laicus. Interea dum memoratus Ludovicus fuit apud dictam comitissam, dictumque magistrum Joannem, reversus est iteratis vicibus ad domum dicti Gaucherii, eoque tempore intellexit ex memorato Gaucherio, ipsiusque uxore, & domesticis, se ab iis inventum esse in castro prædicto, in ea ætate, de quibus testatus est in relatione sua. Quando ex dicto Ludovico quæsitum fuit

atque petatum a memoratis inquisitoribus, quis ei imposuerit nomen Ludovici: dixit, se, ubi loqui noverat, narrasse prædicto Gaucherio, quo modo apud tumulum memoratum accepisset auditum, omniaque sibi facta: inde dictum Gaucherium sibi dixisse: Volo voceris Ludovicus in honorem sancti Ludovici Franciæ Regis, qui te sanavit. Cum interrogatus esset dictus Ludovicus, an crederet, auditum se accepisse & loquelam per merita venerabilis sancti Ludovici, ipseque respondisset, ita se credere: ipsum deinde rogarunt: Qua de causa id credis, cum nulla eo tempore in te esset religio, aut fides, aut pietas erga ipsum, sed casu fortuito ad sepulcrum venisses? Respondit se fidei suæ nullam scire causam, nisi solum, quod sibi opus fuerit illo beneficio; indeque credere venerabilem dominum sanctum Ludovicum pro se Deo supplicasse, itaque, uti credebat, auditum accepisse.

XVI.

[229] Quando Petronilla, filia quondam Natalis Chauverii diœcesis Parisiensis, [Puella e morbo comitali] nata in ipsa urbe Parisiensi, in platea nova, in parochia sancti Mederici, ætatem attingisset septem annorum, aut circiter, malum eam tentavit, quod vocatur comitalis morbus; hic autem morbus Gallice vulgo appellatur Malum sancti Lupi. Porro in quocumque loco hic morbus dictam Petronillam invaderet, labebatur, pedes agitabat & manus, aliaque membra sua: tremebat, spumabat ore, atque exclamabat mugientis instar. Dictus quoque morbus frequenter eam corripiebat die noctuque: quandoque quinies aut sexies per diem & noctem. Nullam capere poterat quietem: dictusque morbus eam reddebat omnino stultam, sensibusque prorsus privatam. Prædicto morbo conflictata est dicta Petronilla annis quatuor, annoque primo contra malum memoratum multæ adhibitæ sunt medicinæ: multos etiam accessit Sanctos; nihil tamen ei profuit. Itaque anno MCCXCIV e, cum

dicerentur apud sepulcrum venerabilis sancti Ludovici miracula facta esse, ægrotique sanati, memorata Petronilla a matre sua missa est Dionysiopolim, venitque ad sepulcrum cum alia muliere, atque hospitata fuit in domo Sediliæ candelas dividentis. Verum priusquam hoc anno ad tumulum memoratum veniret, a tempore, quo cruces circumferuntur f in supplicatione, memoratus morbus eam premebat multo vehementius, quam fecerat antea, tum anno primo, tum sequentibus, sæpiusque eam corripiebat die noctuque.

[230] Substitit tunc Dionysiopoli spatium unius mensis præterpropter: & postquam Dionysiopolim venit, [apud sepulcrum sanata.] memoratum malum non nisi quatuor vicibus eam tentavit, prima hebdomada, qua Dionysiopoli fuit: ac primo quidem prima, postquam venerat, nocte in domo hospitæ suæ, tribus aliis vicibus in dicta ecclesia apud sepulcrum supra memoratum. Hinc Elisabetha mater dictæ Petronillæ magnam animo concepit fiduciam, memoratam Petronillam sanatum iri ad dictum tumulum domini sancti Ludovici. Tunc vovit hæc Elisabetha, si Deus & venerabilis sanctus Ludovicus liberarent memoratam filiam malo prædicto, se toto vitæ suæ tempore diebus Mercurii carnes non manducaturam, nec balneum ingressuram: quod exacte servaverat dicta Elisabetha usque ad diem inquisitionis de hoc miraculo. Adhæc memorata Petronilla, priusquam veniret ad tumulum memoratum, & quamdiu ibi erat apud tumulum dictum, grandi erat fiducia, se sanandam per merita beati Regis; vovitque voluntate matris suæ, se quotannis ejus die, quando ipsius celebraretur festum, jejunaturam; quod servavit usque ad diem inquisitionis de hoc miraculo. Transacta prima hebdomada, a tempore, quo venit ad tumulum memoratum, dictus morbus numquam deinceps eam invasit. Unde se sanatam existimabat: & postquam inde reversa est, dixit se integre ex malo memorato restitutam per Deum, perque venerabilem sanctum

Ludovicum, eratque læta & hilaris, rediitque ad mentem integram. Vicini ipsius etiam magnopere ejus causa lætabantur: neque deinde dictus morbus eam tentavit, sed fuit deinceps semper sana: & multi crediderunt memoratam Petronillam dicto morbo liberatam fuisse per merita venerabilis sancti Ludovici.

CAPUT VIII.

Juvenis apud tumulum sancti Ludovici membrorum firmitatem, ac gressum consecutus: alius, qui membris fere omnibus erat captus, sanitati restitutus: puer qui credebatur mortuus, vitæ aut valetudini redditus.

XVII.

Anno Incarnationis Domini nostri MCCLXX, quispiam, [Juvenis, gravi membrorum] nomine Guilielmus de Caux, diæcesis Rotomagensis, natus annos decem, aut circiter, tam ægrotus erat, ut semper incederet ope fulcrorum sub axillis: neque aliter incedere poterat, dorsumque ei videbatur ruptum, femora erant macilenta admodum & tenuia. Quando sedebat, uni incumbere lateri, neque pedibus suis poterat se sustentare: quando incedebat fulcrorum ope, videbantur femora ejus alieno corpori alligata, non conjuncta nexu naturali; ita leviter huc illuc jactabantur. Hospitatus fuit prædictus Guilielmus Parisiis in domo Heriberti Langlois in parochia sancti Gervasii a tribus annis præterpropter, præterquam dum æger ex febris decumberet in valetudinario, ita ut tunc urbem pertransire non valeret ad stipem corrogandam, qua vitam sustentaret. Elisabetha ancilla in domo memorati Heriberti tribus annis memoratis lectum sternebat, in quo cubabat dictus Guilielmus, illi ex solo Dei amore calceos detrahebat, in vestibus exuendis eum juvabat, lectumque ingrediendo vesperi: mane vero ei succurrebat in vestibus

induendis, lectoque egrediendo: nam alias vix se juvare poterat, aut non nisi ægre admodum.

[232] Verum duobus annis præcedentibus præterpropter hospitium habebat in domo Nicolai Campani *, [paralysi laborans,] & videbatur dictus Guilielmus confractus ad spinam dorsi supra renes: habebat ibi quandoque etiam quasi grande apostema, & tumorem, qui putredinem ejiciebat, quandoque etiam hoc vulnus consolidatum erat, seu obductum, ita ut non flueret: nihilominus & tumor ibidem erat, & inflammatio cum ibi, tum in aliis corporis ejus partibus. Ita crescebant ossa dicti Guilielmi loco memorato, acsi simul fuissent collisa, neque inter se connexa: & videbatur, quando eo loco quis eum tangebatur, aut digito impellebat, defectus ibidem esse in osse illo, aut in parte quavis ossis spinæ: neque enim ulla ibi sentiebatur durities, at mollities quædam percipiebatur quasi meræ carnis sine osse. Memoratus Guilielmus pluribus vicibus confitebatur domino Radulpho Barbot presbytero, qui beneficium ecclesiasticum habebat in templo sancti Gervasii Parisiis: cumque se juxta ipsum collocaret, primum unam manum humi ponebat, aliaque parte fulcro se sustentabat; dein alteram manum humi ponebat, tum se in latus unum in terram projiciebat; itaque jacebat, nec sedere posse videbatur. Quando pileolum capiti volebat imponere, non poterat, nisi una parte se sustineret: non enim valebat supra pedes consistere. Ad hæc satis apparebat ex vultu habituque, impotentem, languescentem, & infirmum esse, ac diu vivere non posse, ita ut videretur in dies singulos moriturus. Dicebat etiam memoratus Guilielmus articulare morbum sibi esse in coxendicibus. Porro tantus erat ipsius morbus, ut dictus Nicolaus Campanus, qui vixit deinde in Ordine fratrum Minorum, dixerit, se eo laborare nolle totius regni Galliæ pretio, si eo non foret liberandus. Quippe adeo ægrotabat, ut, si domus, in qua erat, arsisset, inde non fuisset egressus sine fulcris,

quemadmodum dicebat quintus testis, adjiciens se nolle ecclesiam sancti Dionysii puro auro plenam, ea conditione, ut morbo laboraret, quo tunc laborabat memoratus Guilielmus.

[233] [apud tumulum sanatur.] Postquam dictus Guilielmus diu languebat, cum passim diceretur Parisiis, ad sepulcrum sancti Ludovici facta fuisse miracula, ægrosque ad dictum tumulum sanatos, ivit ad tumulum memoratum. Quandoquidem vero ipse solebat quotidie fulcris per plateas incedere, atque esse in domo dicti Heriberti, septemque dies circiter præterierant, quibus non venit ad domum Heriberti memorati; memoratus Nicolaus Campanus testis secundus, quando audivit dictum Guilielmum esse Dionysiopoli propter miracula, quæ ibidem fiebant per venerabilem sanctum Ludovicum, dixit, si ipse rediret liberatus & sanatus, vere se ipsius miraculis fidem habiturum. Porro prædictus Guilielmus fuit apud dictum sepulcrum octo fere diebus, ubi fuit sanatus; transactoque octiduo memoratus Guilielmus repetiit domum dicti Heriberti, incedens per plateas erecto super pedes corpore, sine fulcris, aliove quocumque subsidio, dicebatque se reverti a sepulcro venerabilis sancti Ludovici, ubi integræ restitutus esset valetudini. Illi autem, qui eum incedentem viderunt & sanatum ex hoc morbo, vehementer admirabantur. Post hæc octiduo circiter substitit Parisiis restitutus & sanus, incedens libere & expedite per se, pedibus suis, sine fulcris, sine baculo, alioque adjumento, quemadmodum alius homo sanus, hilaris & lætus. Quando memoratus Guilielmus discessit Parisiis, dixit se in patriam suam velle proficisci, ibatque recto super pedes corpore, sine fulcris, sine baculo, & sine alio subsidio.

XVIII.

[234] Joannes de la Haie ex silva Leonum diœcesis Rotomagensis, [Adolescens; mira correptus] natus annos circiter octodecim, quindecim diebus ante festum domini sancti Joannis mense Junio anni Domini nostri MCCXCII c ex patria sua discessit integra valetudine, Parisios versus tendens ad lucrum faciendum. Ubi fuit inter Pontisaram & Dionysiopolim, die quadam Lunæ ante festum sancti Barnabæ d, videbatur sibi turbine circumdatus, ex quo humi lapsus est. Postquam ibidem jacuerat tantisper admodum debilitatus, ut ipsi videbatur, surrexit, valdeque debilis processit per se nixus baculo, quem in manibus habebat, ad intervallum jactus sagittæ ex arcu duplicis aut triplicis. Tunc, ut qui incedere non posset, in terram cecidit. Ubi tantisper humi jacuerat, neque se levare poterat; homines, qui Pontisara veniebant ad nundinas Dionysiopolitanas, ei opem tulerunt ad surgendum. Postquam incesserat modico tempore, illique ei animos addiderant, amplius incedere nequii, sed lapsus est: qua de causa eum erexerunt, sustinuerunt per brachia, atque intervallo quodam viæ duxerunt: verum cum illi tædio afficerentur, deseruerunt ipsum humi jacentem. Alii qui veniebant, eum miserati, e terra levaverunt, atque etiam duxerunt, sustentantes sub brachiis, usque ad pomeria urbis sancti Dionysii; cumque eum ibidem reliquissent, pedibus insistere nequii, sed cecidit. Alii, qui illuc veniebant, verbis in eum invehebantur, ebriumque esse dicebant; quamvis, uti inquisitoribus dixit, ab anno vinum non bibisset. Neque tamen ante umquam dicto morbo ullatenus fuerat tentatus, sed sanus fuerat & valens. Deinde, ubi quieverat tantisper, vocavit duos homines, qui eum in surgendo juverunt; atque ita paulatim venit per urbem, at sæpe quiescebat super sellaria, ante januas locata, atque hoc modo venit usque ad ecclesiam sancti Dionysii. Verum dum eo pervenerat, non habebat pecuniam ad lectum sibi conducendum; jacuitque nocte illa ante templum.

[235] Mane duo homines eum juverunt, portaruntque ad tumulum venerabilis sancti Ludovici: [artuum impotentia,] neque enim se juvare poterat brachiis, aut cruribus: habebatque manus adeo clausas, ut eas aperire non posset, ita ut, dum ad portam ecclesiæ candelam emerat, offerendam apud tumulum, manum aperire non posset ad accipiendam candelam, illamque pugno ejus infingeret mulier, quæ eam vendiderat. Peregrini, aliique viri pii, qui ad ecclesiam veniebant, eleemosynas ipsi dederunt, quibus panem emi curavit: & mulieres illic præsentibus panem secuerunt, orique ejus imposuerunt, illum pascentes: neque enim manibus opem sibi ferre poterat. Postquam tota illa die ibi fuerat, qui curam habebat ecclesiæ eum efferri jussit: ac cubuit ibidem extra ecclesiam, ut nocte præcedente fecerat, sub dio; sic & tertia nocte fecit. Die Martis ante festum memoratum dictus Joannes a viris portatus fuit, positusque apud tumulum memoratum, atque etiam relatus ex templo; eoque deinde modo quotidie per tres hebdomadas, aut circiter. Porro dictus Joannes commemorato tempore se juvare nequibat brachiis, nec manibus, nec pedibus, nec femoribus; nec se nutrire valebat nec manus suas ori admovere: ad hæc tenebantur manus complicatæ, & clausæ, ut eas aperire non posset. Unde ægri, qui apud ipsum erant, aliique eum nutriebant, bolosque ori ejus imponebant. Membra ejus adeo erant soluta ac impotentia, nimirum ejus brachia, femora, pedes, crura tempore supra dicto, ut nullo modo iis se juvare posset, neque illa ad se trahere, neque extendere, neque ab uno latere in alterum se vertere. Quando ferebatur, dicta membra adeo huc illuc jactabantur, acsi nexu naturæ inter se non fuissent ligata, corporive conjuncta. Si currus per ipsum fuisset transiturus, non potuisset femora sua ad se attrahere. Quando ab hominibus, qui humeris eum ferebant, aliquo loco premebatur, clamabat ac dolorem significabat.

[236] Postquam memoratus Joannes in tanta fuerat infirmitate per tres hebdomadas, [ea apud sepulcrum liberatur.] & amplius, invisens quotidie tumulum memoratum, cœpit manus suas extendere, sensitque se liberatum ea infirmitate, qua manus aperire nequibat; majorque per totum corpus ei oriri videbatur alacritas. Verum dum periculum fecit, an in pedes se posset erigere, nullo modo se erigere potuit; in genua vero se erexit apud dictum tumulum: eoque solatio usus est usque ad diem Mercurii tunc sequentem. Die ista Mercurii magis se recreatum sensit, fuitque apud memoratum sepulcrum, ac apprehendit annulos illic pendentes, & paulatim se erexit, juitque se annulis, deindeque se erexit in pedes. Cum autem se erigeret, videbantur ei ossa in membris suis supra dictis mutuo collidi, nullum tamen sentiebat dolorem. Ab hac hora incepit ire per templum per se, sine baculo, alioque adjumento. Ab eo item tempore incessit similiter per se usque ad tempus inquisitionis de hoc miraculo, potuitque ire pedibus suis per urbem sanatus ex languore femorum, brachiorum, manuumque suarum, quemadmodum alius homo sanus. Ceterum quando memoratus Joannes erat coram inquisitoribus, atque hac de re respondebat; jusserunt ipsum surgere, ac per se incedere, claudere & aperire manus & brachia, quæ æque faciebat ac alius homo sanus.

XIX.

[237] Anno Domini nostri MCCLXXIV in festo domini sancti Dionysii, [Puer mortuus, uti apparet,] quando Gaufridus, filius Agnetis uxoris Joannis de Clamart, natus Parisiis, habitans & subsistens in parochia sancti Mederici e, ætate tunc quatuor annorum, aut circiter, comederat in prandio istius diei cum memorata matre sua, reliquaque familia sanus & incolumis, post prandium domo exivit ad ludendum, uti facere solent infantes. Verum ab alia parte plateæ, in qua habitabat mater ipsius, aperta tum erat

cella Petronillæ Pontisarenensis: in qua cella multa erant dolia musto plena, tantaque erat vis atque asperitas odoris musti, ut memorata Petronilla ex dolio uno, quod in cella habebat, vinum vetus accipere non posset, neque enim ipsa, neque ancilla ipsius audebat intrare cellam memoratam, neque tamdiu ibi subsistere, donec poculum veteris illius vini prompsisset: qua de causa necesse erat, ut eo tempore vinum emeret ex cella aliena. Eadem die post prandium memorata Petronilla, quæ erat ante cellam suam, clamavit: Adeste, eccum infantem mortuum in cella mea. Tum dicta Petronilla descendit in cellam memoratam, cepit infantem intra brachia sua, eumque sursum portare voluit: at parum aberat, quin laberetur e gradibus propter vehementiam odoris musti, quod in doliis respirabat ac fæces exhalabat. Ubi in cellam descenderat, vidit infantem multos evomuisse humores; multique accurrerunt homines propter clamorem ad dictam Petronillam; atque ex iis unus, videlicet Guilielmus Pelletarius, cepit infantem e manibus dictæ Petronillæ, tulitque dictum infantem in domum memoratæ Agnetis. Prædicta vero Agnes eum non noverat, neque accipere volebat. Deinde vestem ejus lustravit, viditque vestem esse filii sui: & quia aliunde videbat filium suum esse, certius eum lustravit, atque agnovit.

[238] [quod nullum vitæ signum in eo appareret,] Porro dictus infans extensus humi jacebat, uti mortuus; neque se, neque ullum e membris suis movebat, neque spirare cernebatur, neque ulla in eo erant vitæ signa: oculos habebat apertos, inversosque in capite instar mortui. Qui eum videbant & tangebant, dicebant se credere, vere mortuum esse; dicebantque, si viginti tales haberent filios, uno vivo commutatuos. Demum omnes, qui aderant, mortuum esse dicebant, matremque ejus monebant, ut eum sepeliri curaret. Mater dolens, pudoreque affecta de tali filii sui morte, morata adhuc est, neque eum tradere voluit sepeliendum, sed servare voluit usque ad diem

sequentem. Margarita interpolatrix, quæ dolebat de hoc infante, quem enutriverat, eum cepit, dixitque non sepeliendum illo tempore; se enim, si quis manum admoveret, dentibus illum impetituram: itaque sepultus non est. Deinde viri quidam illic præsentem infantem e pedibus tenere pendulum, ut explorarent, an nihil ore eiceret: at nihil ejecit. Unde firmiter adhuc crediderunt mortuum esse, monebantque ut sepeliretur. Ut vero certius exploraretur, mortuusne esset an vivus, copiosus extractus est ignis; infantemque veste exutum ad ignem calefecerunt, diuque fricuerunt ad ignem istum: at numquam idcirco ullum vitæ signum percipere potuerunt. De nocte, memorata Agnes, dictaque Margarita ipsius nutrix, infantem hunc lecto imposuerunt, ibique servarunt: verum frigidus erat & rigidus, uti ab initio: neque umquam perceperunt eum ullo modo spirantem.

[239] Postquam dicta Agnes, memorati infantis mater, [factis votis S. Ludovico, cereoque ad tumulum oblato,] recordata est se diu ante audivisse, venerabilem sanctum Ludovicum, quondam Galliæ Regem, prodigia patrare & miracula in gratiam eorum, qui eum in necessitate sua invocabant, de venerabili hoc sancto Ludovico habuit fiduciam, vovitque, & dixit hæc verba: Domine sancte Ludovice, Dei amice, audivi te prodigia facere ac miracula grandia: redde hunc mihi infantem vivum, ita ut vitam in eo percipiam, & cras mane pro eo offerendam tibi mittam candelam, ejus longitudini parem. Ita vovit ei infantem, cum ad hunc ipsum infantem rursus videndum; tum etiam ne sibi vitio verteretur, quod obiisset tali morte tam subita, ac pœnitentiam communem obire deberet de negligentia in hoc ipso infante custodiendo. Memorata Margarita dicti infantis nutrix, hunc specialiter vovit memorato sancto Ludovico, dixitque, si venerabilis sanctus Ludovicus eum dicto periculo liberaret, se nudis pedibus & in laneis dictum infantem ad ipsius tumulum delaturam. Mane mater istius infantis misit Gaufridum de

Montligas præconem vinorum f ad tumulum ante dictum cum candela, quam promiserat. Mox iter ingressus est memoratus Gaufridus, cepitque sarmentum e vite, quod existimabat paris cum infante longitudinis, aut pede uno longius; atque ubi venit ad fanum sancti Dionysii candelam emit paris cum dicto sarmento longitudinis duobus denariis, quos memorata Agnes ei dederat ad candelam emendam; qua empta, adivit dictum tumulum, eamque incensam fixit, dictoque tumulo alligavit; atque oravit eum, qui illo tempore erat custos ecclesiæ, ut illam ibidem omnino consumi sineret, ac deinde Parisios rediit.

[240] Interea, dum memoratus Gaufridus erat in reditu, [paulatim seu vitæ seu valetudini restituitur.] inter Capellam & Parisios, ut conjici poterat, mater memorati infantis, ejusque nutrix perceperunt aliquantulum vitæ esse in infante: nam tacite admodum suspiravit. Illæ gratias egerunt venerabili sancto Ludovico. Ubi illic tantisper fuerant, rursum suspiravit: ex quo certæ fuerunt, infantem vivere. Deinde memoratus nuntius ingressus est domum dictæ Agnetis: poterat autem esse circa horam Primæ. Dixit itaque memorata Agnes huic ipsi nuntio, bona eum peregrinatione functum esse: dictum enim infantem vivere, & suspirasse. Verum tota illa die usque ad vesperam, neque mater dicti infantis, neque nutrix umquam perceperunt, quod manum moveret, vel pedem: neque manducavit dictus infans usque ad diem posteram. Porro paulatim hic infans recreatus est, atque ita sanatus, ut intra quindecim dies pristinæ valetudini omnino fuerit restitutus: præterquam quod, antequam memoratum incurreret periculum, oculos haberet rectos & formosos, & deinde semper strabo fuerit, oculisque distortis. Ubi dictus infans sanitati fuit restitutus, dicta Petronilla eum interrogavit, quid facere voluisset in cella ista, quando ibi lapsus est. Respondit ille, cum luderet turbine h suo, illum in cellam incidisse, seque, quando descendebat in cellam, ut reciperet turbinem suum, ibi lapsum esse. Post

hæc memoratus Gaufridus sanus fuit & incolumis usque ad tempus inquisitionis de hoc miraculo. Agnes la Bouchiere, quando primum vidit dictum infantem ita sanatum, secum dixit, futurum necessario virum probum: nam a morte suscitatum esse: idem dixit mater memorato Gaufrido coram inquisitoribus, scribisque præsentibus, qui dictum Gaufridum sanum perspexerunt & incolumem: pallidus tamen admodum est, strabo, & utroque oculo luscus.

CAPUT IX.

Cujusdam pedes, crura, femora apud tumulum sanata: Soror abbatia Lili malo immedicabili, quo dudum laborabat circa oculum, liberata: cilicia, ac flagrum ferreum sancti Ludovici in dicta abbatia servatum.

XX.

Anno Domini nostri MCCLXXI mense Junio Rodolphus Caveterius, [Quidam ex cruris vulneribus] annorum triginta & ultra, natus in Fourmont diæcesis Lexoviensis a, habitans Parisiis per annos sexdecim in parochia sancti Mederici, læsus fuit ante Natalem Domini hujus anni in pede dextero circa hallum. Postquam aliquanto temporis spatio sic fuerat affectus, dictum malum acu apertum fuit, multamque ejecit putredinem: cumque eleemosynæ quædam distribuerentur ante Natalem Domini extra Lutetiam ad Ulmum Galteri, dictusque Rodolphus eo ivisset; propter densam valde turbam læsus fuit in memorato pede dextero, atque ita ægrotavit per decem menses, & ultra. Nihilominus adhuc per se incedebat, ac sine fulcris, & lucrabatur opificium suum exercendo. Deinde malum increvit, atque ascendit ad femur, genuque dexterum: ac membra ejus rubescere cœperunt, & intumescere. Ab eo tempore incedere nequit sine fulcris,

ingentique labore; neque artificium suum exercere potuit; at mendicare eum oportebat. Tunc foramen ortum est supra genu dicti Rodulphi; deinde & foramina orta sunt in ejus femore, & infra genu, in parte femoris posteriore, intus & foris, ita ut essent octo, quæ multum fœtoris, putredinisque ejectionibus. Porro unum foraminum illorum tam latum erat & profundum, ut ovum gallinaceum, vel nux magna illi posset imponi: alia vero ea erant latitudine & profunditate, ut digitus hominis minor usque ad juncturam primam in iis esse posset. Porro timebant aliqui ne ossa juncturæ putrefierent, perque foramina memorata egrederentur propter fœtorem, putredinemque, quæ femur istud per dicta foramina ejectionibus.

[242] Memoratus Rodolphus ter peregrinatus est Noviodunum ad sanctum Eligium pro sanatione sua; [claudus apud sepulcrum] semel per se, priusquam fulcris uteretur, violentia adhibita summa, summoque labore, ita ut non nisi duabus leucis præterpropter quotidie procederet. Adhæc multas requisivit medicinas, quibus contra morbum suum usus est. Nihilominus neque medicinæ, neque peregrinationes quidquam ei profuerunt ad malum memoratum depellendum. Quin imo adeo medicinæ, peregrinationesque memoratæ ei non profuerunt, ut cum unum dictorum foraminum clauderetur, aliud extemplo sic nasceretur, ut inde non liberaretur, neque ullum sentiret solatium; ita ut homines, qui ejus commiseratione tangebantur, ei dixerint, ut iret ad tumulum venerabilis sancti Ludovici, ubi miracula fiebant, ægrique sanabantur; ac prius confiteretur de peccatis suis. Dictus Rodolphus de peccatis suis confessus est presbytero sancti Mederici, deindeque memoratus Rodolphus iter aggressus est tempore Dionysiopolitanarum nundinarum, quæ nuper sunt transactæ, ab octo b annis, nimirum anno Domini nostri MCCLXXVI, ut fulcrorum ope perveniret ad tumulum supra

dictum. Postquam memoratus Rodolphus venit Dionysiopolim, ivit ad tumulum memoratum, ac invocabat venerabilem sanctum Ludovicum, quam poterat ac sciebat optime, ut sanitatem sibi redderet. Ibat tamen hora prandii ad hospitium suum comesturus, deindeque redibat ad dictum tumulum, eratque ibidem usque ad vespervas.

[243] [sanitati restituitur.] Quando memoratus Rodolphus venit ad dictum tumulum, memotata foramina putredinem emittebant, & fœtorem. Verum ab eo tempore, quo venit ad sepulcrum memoratum, recreari cœpit ex morbo suo: cumque apud tumulum memoratum subsisteret diebus circiter novem, de die in diem ita melius habebat, ut memorata foramina desinerent fœtorem ejicere, obducique cœperint. Crusta erat obductum foramen maximum, quod tam profundum erat, quando venit ad sepulcrum, ut nux eo recipi posset foramine; aliaque tria tam lata erant & profunda, ut minor digitus memorati Rodulphi usque ad primam juncturam iis posset imponi: quæ membrorum foramina integre clausa fuerunt intra novem dies. At supra majus foramen manebat adhuc crusta prædicta; nihil tamen deinceps ejecit, neque putredine fluxit. Adhæc intra novem dies memoratus Rodolphus ivit per ecclesiam sancti Dionysii per se, sine fulcris, sine baculo, alioque subsidio; reliquitque fulcra sua apud sepulcrum dictum. Transactis novem diebus ante dictis, dictus Rodolphus rediit Parisios sine fulcris, sine baculo, & sine alio adjumento, integræ valetudini restitutus, obivitque artificium suum, aliaque sua negotia, quemadmodum alius homo sanus. Crustula etiam, qua majus foramen obductum erat, nihil ejecit putredinis, postquam Parisios rediit; sed aruit, ac decidit: reliquitque ibi sanati vulneris vestigium nitidum & pulchrum, uti etiam in aliis foraminibus. Inquisitores dicti miraculi, eorumque scribæ viderunt Rodolphum memoratum sanum, atque ex morbo memorato restitutum, incedentem per se, sine

scipione, alioque subsidio, libere ac festine, instar alterius viri sani: adhæc viderunt pedem ejus dexterum, femurque, genu, & supra genu, ac decem circiter conspexerunt cicatrices vulnerum obductorum, ex decem ante dictis foraminibus, alias minores, majores alias plane solidatas.

XXI.

[244] Anno Incarnationis MCCLV soror Clementia Senonensis conversa abbatiae Lili prope Melodunum, [Soror conversa Ordinis Cisterciensis,] Ordinis Cisterciensis, in diœcesi Senonensi, malum habebat inter oculum & nasum; quod vocabatur Gutta fistulae c, & habebat ibi foramen, cui festuca poterat immitti, ex eoque foramine humores per malam decurrebant lacrymis similes; ac pellis malae, per quam dicti humores decurrebant, multum splendescibat. Quando dicta Clementia digito suo premebat prope locum hujus mali, satis putredinis ex illo foramine procul exsilliebat: idque saepe faciebat. Post aliquod temporis spatium sub oculo sinistro prope nasum vesicula exorta est, nigrorque erat in carne ab utraque parte istius vesiculae. Haec fuit per octo circiter dies paululum inslata, deinde dicta vesicula per se aperta est, coepitque humores ejicere instar puris crassos. Hac de causa quaedam potiones ac medicinae ei indicatae sunt, quas profuturas dicebant. Sumpsit potiones has, hasque medicinas, & nihil quidquam ei profuerunt; sed remansit foramen, ex quo humores clari lacrymarum similes egrediebantur magna quandoque copia, dum digito suo premebat prope locum mali, quod ter quaterve per diem fieri oportebat, quia humores illic erant congregati. Memorata Clementia ostendit dictum malum Petro de la Broce chirurgo domini sancti Ludovici, qui virgula exigua imposita huic foramini, reperit ibidem tres fistulas ex diversis partibus ad hoc foramen pertingetes: id ipsum dicta Clementia sensit, & percepit.

[245] Hic ipse memoratus chirurgus, quando advertit malum esse immedicabile arte naturali, [immedicabili laborans circa oculum malo,] seu chirurgica, seu medica; ei dixit, non sanandam nisi miraculo. Postea memorata Clementia nullas contra dictum malum adhibuit medicinas, nisi quod consilio memorati Petri sub mento suo posuerit remedia quædam: intelligebat enim illis attrahi humores a loco affecto deorsum. Hinc memorata Clementia tantos passa est dolores, ut tribus diebus dormire non posset. Attamen hoc nihil profuit contra malum memoratum. Qua de causa nihil umquam deinde apposuit, neque fecit aliquid ad dicti mali curationem. Dicta Clementia habebat quandoque oculum illum inflatum & turbidum, atque ita ægrotavit per annos viginti & amplius. Percipiebatur quoque & dicebatur in dicta abbacia, memoratam Clementiam hoc morbo deviasse a sensu recto, deliraque loqui, idque totum propter hunc morbum. Quia vero sordidata erat dicto malo propter egrediens ex eo pus, Abra, quæ tunc erat loci abbatissa, & sorores noluerunt, ut tangeret vascula, cibosque iis impositos. Memorata autem Clementia orabat sæpissime dictam abbatissam & sorores, ut mitteretur ab ipsi Dionysiopolim ad tumulum venerabilis sancti Ludovici: sperare enim se affirmabat, fore ut illic sanaretur ex morbo prædicto. Quippe dicebat vocem se audivisse, dum in lecto vigilans decumberet, qua hæc sibi dicerentur verba: Si non vadas Dionysiopolim ad tumulum Regis Ludovici, non sanaberis. Porro contigit tempore Adventus Domini nostri anno MCCLXXVIII, ut dictum malum cresceret, adeoque augetur, ut tumor ibidem enatus sit sub oculo dextero prope nasum, tantusque oculorum cum dexteri tum sinistri dolor invaserit dictam Clementiam propter memoratum tumorem, qui utrimque increverat, ut videre etiam non posset.

[246] Tunc dicta Clementia oravit eam, quæ abbatissæ memoratæ ministrabat, [divinitus monetur adire sepulcrum S. Ludovici,] ut sibi adferret modicum scrinium, in quo cilicia & flagella venerabilis sancti Ludovici secreto servari solebant. Quando memorata Clementia hæc habebat, eaque sibi applicabat diebus pluribus, nocte quadam Adventus Domini nostri, dum dicta Clementia lecto decumbebat vigilans, quasi certo audivit vocem sibi dicentem: Tibi dico nomine Domini Dei nostri, ac Regis Ludovici, ut tantum efficias, ut venias Dionysiopolim, si oculos tibi sanari velis; sin id nolis, eos amittes. Habebat autem eo tempore dicta Clementia scrinium memoratum prope caput suum. Ab eo tempore dicta Clementia oravit prædictam abbatissæ memoratæ abbatissam, eamque rogari curavit, ut ab ipsa mitteretur Dionysiopolim. Studebat autem dicta Clementia venire ad tumulum venerabilis sancti Ludovici ibidem collocatum, sperabatque se ibidem prorsus liberandam malo oculorum suorum. Verum dicta abbatissa eam illuc mittere, veniamque eo eundi concedere tantisper distulit, propter levitatem capitis memoratæ Clementiæ, verbaque imaginaria, quæ subinde proferebat. Attamen tantopere eam ursit, ut tandem dicta abbatissa consenserit eam mittere Dionysiopolim ad tumulum memoratum cum sorore Ermengarde.

[247] [ubi hoc malo liberatur:] Postquam eo venerunt, templumque sancti Dionysii sunt ingressæ tempore matutino, memorata Ermengardis dixit huic ipsi Clementiæ hæc verba: Poterisne ire ad tumulum venerabilis sancti Ludovici? Respondit dicta Clementia: Omnino. Venit hoc modo ad sepulcrum memorata Clementia. Ubi tantisper illic oraverat, rogavit monachum ibi præsentem, ut detegeret tumulum venerabilis sancti Ludovici. Et monachus illum plane apertum ei exhibuit. Postquam illum viderat, ibique fuerat aliquanto tempore magna cum devotione, antequam memorata Clementia ex

templo abiret, vere se sensit omnino ex dicto morbo recreatam, atque omni ex parte liberatam. Etenim præfatum foramen nihil deinde putredinis, nihil humorum emisit; sed integre obductum fuit, sicuti apparebat tempore inquisitionis de hoc miraculo; præterquam quod modica foraminis cicatrix magis appareret tempore, quo fuit sanata, quam tempore examinati hujus miraculi. Inquisitores hujus miraculi, eorumque scribæ, viderunt Clementiam prænominatam plane sanatam illa die, qua hæc testata est, neque ullum ibidem habebat incommodum. Porro eadem die, qua venerant, quando redibant inde memorata Ermengardis, prædictaque Clementia; dicta Ermengardis huic ipsi Clementiæ dixit: Quare non orasti venerabilem sanctum Ludovicum, ut malo oculi tui te liberaret? Reposuit dicta Clementia: Non nosti omnia beneficia, quæ dominus Rex, venerabilis sanctus Ludovicus mihi præstitit, præstatque etiamnum. Tum memorata Clementia se convertit ad dictam Ermengardem, eique dixit: Intuere porro, utrum bene ex morbo meo restituta sim. Intuita est eam dicta Ermengardis, & dixit: Videris mihi pulchros habere oculos. Dixit vero memorata Clementia; Pulchriores etiam habebo. Reposuit dicta Ermengardis; Magnum id existimarem miraculum, si esses sanata.

[248] [uti probatum fuit: cilicia & flagrum S. Ludovici in dicta abbatia servata.] Postquam dicta Clementia reversa fuit ad abbatiam Lili, nihil umquam deinde mali sensit occasione morbi supra dicti; at omnino restituta fuit ex illo malo & sanata solo miraculo, non modo naturali, ullave alia ratione. Atque ab ea die, qua dicta Ermengardis, dictaque Clementia redierunt ad abbatiam Lili, memorata Clementia deinde semper conspecta est sanata, & libera a dicto morbo, vivebatque tempore inquisitionis de hoc miraculo, neque ullum ibidem habebat foramen, sed oculo erat formoso, neque ullus erat tumor, neque ulli defluebant humores, ut solebant.

Dicebat quoque memorata Clementia dictæ Ermengardi: Quare non curas manifestari hoc miraculum, quod Deus, & venerabilis sanctus Ludovicus operatus est in me? Morbo enim meo liberata sum. Adhæc testes, de hoc miraculo interrogati, responderunt, dictam Clementiam restitutam esse ex morbo prænominato per merita venerabilis sancti Ludovici, quem sanctum credebant. Scire oportet in memorata abbatia Lili esse cilicia, quæ sanctus Ludovicus gestabat, dum viveret; unum factum per modum subuculæ, defluens infra cingulum; alterum compositum in modum trium quatuorve cingulorum, quorum alia sunt palmæ latitudine, alia trium aut quatuor digitorum. His adjuncta est catenula ferrea, qua in corpus suum animadvertibat. Verum hic non refertur, quo modo memorata abbatia isthæc acceperit.

ANNOTATA.

Lexovium, vulgo Lisieux, urbs est episcopalis in Normannia sub archiepiscopo Rotomagensi, in illius vicinia quæri potest vicus Fourmont, quem non inveni.

Gallice, goute flestre. Indicatur defluxio orta ex fistula, seu ulcere calloso & sinuoso; nam per guttam frequenter humorum defluxio significatur, quæ ut varia est, ita varios significat morbos pro varietate vocum adjunctarum. Videsis Glossarium Cangii ad vocem gutta.

CAPUT X.

Tuber in gutture pueri apud tumulum sponte ruptum: tremor alterius infantis sublatus: claudogressus restitutus.

XXII.

Quando Joannes, filius Aleidie de Fresnes, diœcesis Teruannensis a, [Puer ingenti tubere laborat in gutture,] quæ habitabat Parisiis viginti annorum spatio in parochia sancti Joannis in Greva b, agebat tres circiter annos cum dimidio, sanus erat atque integra valetudine. Tempore quodam matutino, cum hic infans de lecto surgeret, ad dexteram oris partem hujus infantis infra aurem exortus est tumor, apparens forinsecus instar ovi gallinacei; cœpitque dictum malum tanto incremento augeri, adeoque se extendere sub mento usque ad aurem alteram, ut intra annum totus ille locus hoc tumore fuerit opletus usque ad os pectoris ipsius, ita ut parum abesset, quin ipsius jugulum seu guttur tam crassum videretur, quam caput ipsius. Caro istius loci erat inflata & dura, neque rubra erat, sed candida, uti alia istius infantis caro. Adhæc quia memoratus infans nec collum vertere poterat nec caput, nisi simul humeros inverteret, neque liquide audiebat propter hoc malum, memorata Aleidis duxit prædictum infantem Parisios ad regem, qui ibidem erat, quoniam jam dudum dicto malo laborasset. Rex cum de more tetigit, at nihil id ipsi profuit: mansitque toto sequenti anno in eo, in quo ante fuerat, statu; ac deteriore etiam.

[250] Porro cum memorata Aleidis, & Arnulphus, dicti infantis pater, ejus eo tempore maritus, intellexissent prodigia & miracula facta esse ad sepulcrum venerabilis sancti Ludovici Dionysiopoli in vicinia sua, [quod sponte dirumpitur apud tumulum,] venerabilemque sanctum Ludovicum in vita sua homines hujusmodi morbis liberasse, atque adhuc liberaturum; dicta Aleidis ejusque maritus voverunt ac promiserunt, ducturos se ad tumulum venerabilis sancti Ludovici memoratum infantem filium suum. Itaque die quadam Dominica, octo annis ante æstatem anni, quo examen hujus miraculi fuit institutum, inter festum domini sancti Joannis & mensem Augustum, tempore, quo secari solet frumentum, nimirum anno

Domini nostri MCCLXXIV, duxerunt memoratum infantem Dionysiopolim ad sepulcrum dicti sancti Ludovici; & infantem dictum permiserunt curæ Ermengardis Silvanectensis *, uxoris Radulphi, qui vinum exonerabat Parisiis, domumque suam ad alia sua negotia redierunt. Memorata Ermengardis ducebat quotidie dictum infantem ad sepulcrum memoratum, eumque ibidem servabat de die; noctu vero cubabat in hospicio quodam ejusdem urbis. Die Martis tunc proxima, dum memoratus infans erat ibi cum dicta Ermengarde apud sepulcrum dictum, tuber memoratum disruptum est ad partem sinistram, multumque ejecit putredinis. Die Mercurii tunc sequente, cum memorata Aleidis, dicti infantis mater, venisset Dionysiopolim visura filium suum, invenit memoratum infantem apud tumulum; & prænominata Ermengardis dixit, tuber Joannis esse disruptum, multumque putredinis ejecisse hac ipsa die Mercurii. Præcepit igitur dicta Aleidis memoratæ Ermengardi, ut servaret ibidem infantem, donec novem dies præteriissent a die Dominica prænominata. Ita fecit memorata Ermengardis, eoque pacto dictus Joannes fuit ibidem diebus novem, quibus malum memoratum sponte ruptum est miraculo, idque subito virtute divina, dum memoratus infans jacebat in gremio dictæ Ermengardis apud tumulum.

[251] [ac puer dein paulatim sanatur.] Transactis novem diebus, memorata Ermengardis rediit Parisios cum dicto infante ad domum patris matrisque infantis. Postea in dicto tubere ortus est quidam rubor, majorque tumor, pluraque ibidem nata sunt foramina, tria nempe vel quatuor, e quibus putredo scaturiebat deinde per annum & ultra, quo recreabatur infans, ac melius habebat. Hoc in statu fuit infans duobus annis tunc sequentibus, quibus pure illic collecto ac coadunato adeo fuit expurgatus sine alia medicina adhibita, ut memoratum tuber intra biennium prorsus discesserit, atque evanuerit, gutturque fuerit sanum, uti antea; ac infans ex hujusmodi malo

prorsus fuerit restitutus. Nihilominus vestigia foraminum memoratorum ibi manserunt, quæ etiamnum apparent. At vero ab illo tempore memoratus infans nihil ex dicto malo passus est, aut sensit: neque dictum malum apertum fuit lamella, aut scalpello incisum, aut vi disruptum, sed sponte sua per miraculum apertum est, idque derepente virtute divina, cum infans jaceret in gremio dictæ Ermengardis apud hunc ipsum tumulum, ut supra dictum est. Inquisitores, & scribæ eorum aspexerunt diligenter dictum Joannem, ac viderunt integre sanatum esse, sanatusque esse videbatur a longo tempore: apparebant & quinque vulnerum cicatrices ab una aure usque ad alteram locis ante dictis, plane consolidatæ, relictæque quasi ex malo antiquo.

XXIII.

[252] Anno Domini nostri MCCLXXXII, mense

Augusto, octo transierant anni, & amplius, cum Joannes, [Infans tremulus,] tunc infans anni unius & medii præterpropter, filius Mariæ de Fresnai episcopi in agro Bellovacensi, habitantis Dionysiopoli, incidit in morbum, quo membra ipsius ab una parte, nimirum pes, manus, totum caput, & labia perpetuo sine intermissione tremebant. Memorata Maria mater dicti Joannis, quem habuerat ex Stephano primo marito suo, cunisque imposuerat infantem ætatis prædictæ vesperi diei Martis in æstate, sanum tunc & valetudine integra, sine ullo tremore, ulloque morbo in eo apparente, quia audiebat hac ipsa nocte infantem conquerentem, accendit candelam, ac cunas lustravit, ubi cubabat infans ante lectum dictæ Mariæ, viditque fascias, quibus involutus erat, sanguine infectas: unde multum fuit exterrita. Levavit igitur memoratum infantem e cunis, & tunc percepit membra dicti infantis; (verum non recordatur cujus lateris; nam multum interfluxit temporis; videtur

tamen ei fuisse ad latus sinistrum) nempe pedem, manum, totum caput, labiaque, tremiscere sine intermissione. Involvit ipsum fasciis aliis, utpote nescia, quid de eo præterea factum oporteret, trementemque hoc modo cunis irerum imposuit. Porro nullus tunc domi erat præter ipsam solam cum infante; memoratus enim Stephanus ipsius maritus Pisciacum profectus erat ad nundinas.

[253] Postea dictus morbus tenuit semper memoratum Joannem, [ad varias nequidquam portatus ecclesias,] ita ut ipso etiam tempore, quo lactabatur, eo vexaretur. Caro quoque dicti infantis magis illa parte cærulea erat & glauca, quam parte altera. Duravit morbus memoratus ad annum præterpropter, quo vexabat infantem etiam dormientem: dicebantque vicini ipsius infantem omnino esse desperatum. Porro memoratus infans, priusquam malo memorato correptus est, sanus erat, & valetudine integra, sine tremore, aliove morbo, ac per se incedebat, quemadmodum incedunt infantes. Mater autem nullam adhibuit medicinam contra malum istud, sed id celavit ex pudore qualicumque. Attamen dicta Maria infantis hujus mater eum portavit ad ecclesiam sancti Sulpitii, ad ecclesiam sancti Leonardi d, alioque, quo peregrinationes in illo tractu instituebantur; verum id dicto infanti non profuit: & dicebat memorata Maria, se portasse infantem suum prænominatum ad diversas istius tractus ecclesias, ut ibidem sanaretur; sed illi nihil profuisse, vel ad valetudinem conduxisse.

[254] Post hæc, cum multa prodigia facta essent apud tumulum venerabilis sancti Ludovici, [apud S. Ludovici sepulcrum] multique ægroti convenirent ad tumulum memoratum; dictum est memoratæ hujusce infantis matri, ut memoratum infantem ad tumulum dictum portaret, Dominumque nostrum precaretur, ut eum liberaret per merita sancti Ludovici. Tandem etiam vicini matris dicti

infantis ei dixerunt: **Benignos habemus Sanctos in ecclesia nostra sancti Dionysii; ferto infantem tuum ad sepulcrum venerabilis sancti Ludovici, ut Dominus noster eum ibidem sanare dignetur per preces ipsius, Portavit igitur dicta Maria memoratum infantem eodem anno post Pascha ad memoratum sepulcrum, mansitque ibidem cum ipso diebus pluribus, ac promisit se eo portaturam infantem diebus novem, sperans valetudini ibidem restituendum. Ubi tribus diebus eum illic tenuerat, infans manifeste recreabatur ex illo tremore, morboque supra commemorato: satis enim diminutus erat solitus tremor: (a tempore tamen, quo portatus est, usque ad diem tertium, tremebat, uti consueverat.) Caro etiam istius partis affectæ, quæ cærulea erat tempore supra dicto, alterius facta est coloris, cujus erat alia pars dicti infantis sana.**

[255] [tremore liberatur.] Hoc modo dicta Maria tenuit dictum infantem apud sepulcrum memoratum, donec novem dies complerentur. Nona die hæc ipsa Maria conspexit infantem jacentem apud tumulum memoratum, quando solemne Sacrum cantabatur in ecclesia sancti Dionysii, viditque infantem non conqueri, neque dolorem pati in ullis membris, ullave fui parte. Qua de causa gratias egit Deo, ac venerabili sancto Ludovico. Cantato Sacro, retulit filium suum domum magno cum gaudio integre sanatum, ac restitutum ex illo tremore, idque sub finem dierum novem. Quando memorata Maria redibat a dicto tumulo, dicebat vicinis suis, filium suum dicto tremore liberatum esse. Quapropter vicini iverunt visuri eum propter miraculum, diligenterque eum conspexerunt, ac satis perceperunt, infantem integre sanatum, nullaque corporis parte trementem, sed omnia membra sua tenentem firma, fixa, & quieta, sicuti alium infantem sanum. Atque ita, postquam conspectus fuerat æger & tremens, paullo post conspectus est integre restitutus ex supra dicto morbo. Vixit deinde memoratus infans sanus,

valens, & formosus sine ullo tremore tribus annis, aut circiter, ac incedebat per se sine alio subsidio, quemadmodum alius infans sanus, usque ad mortem suam. Passim etiam dicebant vicini, dictum infantem hoc morbo supra dicto liberatum fuisse per merita venerabilis sancti Ludovici.

XXIV.

[256] Cum longo jam tempore Richardus de Briqueville, [Claudo ac languido] vestium sarcinator, diœcesis Bajocensis, habitasset in urbe sancti Dionysii in domo Thomasiæ sororis suæ, eodem loco habitantis, fuissetque sanus & validus, atque incederet uti alius homo sanus, incidit in morbum gravem quatuordecim annis ante tempus examinati hujus miraculi. Qua de causa incedere non poterat, nisi fulcris sub axillis nixus; neque pedibus suis poterat insistere; cumque fulcrorum ope incedebat, vix pedes humi figebat, sed post se attrahebat, magnaque vi ac labore ingenti fulcris incedebat: vultum quoque ejus bene consideranti languidus omnino videbatur & ægrotus. Non mendicabat dictus Richardus, sed vestes consuebat, quo lucrabatur sibi quandoque victum: tamen soror ejus prædicta, uxor Rodulphi Gimbel, ei succurrebat; ferebatur & sufficientia habere bona hereditaria in patria sua. Morbus hic illum tenuit quatuor annis præterpropter, fulcrisque incedebat: qua de causa memoratus Richardus postea discessit ad dictum vicum Briqueville f, eo tendens ope fulcrorum. Post hoc tempus in æstate quadam, tempore nundinarum Dionysiopolitanarum, Guilielmus dicti Richardi frater, qui studiis vacabat in urbe sancti Dionysii, cum memoratus Richardus die quadam ad eundem hunc Guilielmum venisset, ei dixit: Frater, ito Dionysiopolim, atque esto illic apud tumulum venerabilis sancti Ludovici; Deus enim multa ibidem operatur miracula propter venerabilem sanctum Ludovicum ad ejus tumulum.

[257] [gressus apud tumulum restitutus.] Memoratus itaque Richardus ad dictum sepulcrum se contulit, eumque frequentavit, jacens ibidem alios inter ægrotos apud tumulum memoratum. Invocabat venerabilem sanctum Ludovicum, eumque orabat, ut sibi sanitatem restitueret. Porro die quadam hic Richardus ibidem sanatus est, incedens sine fulcris, sine baculo, ac sine adjumento alio, recto super pedes corpore: rediitque ab ecclesia sancti Dionysii ad domum sororis suæ prænominatæ, omni ex parte dicto morbo liberatus. Et sane die præcedente in illa ipsa hebdomada memoratus Richardus æger incesserat ope fulcrorum, tantoque labore, quanto solebat, ac fuerat apud tumulum. Quin illa ipsa die, qua fuit sanatus, iverat, veneratque fulcris ad sepulcrum memoratum, sicuti solebat, atque erat ibidem cum aliis ægrotis. Tunc vero, quando sanatus fuit, ut supra dictum est, rediit ad domum dictæ sororis suæ sine fulcris, sine scipione, sine ullo alio subsidio, in pedes erectus. Vicini igitur sororis ipsius venerunt domum ipsius, dictum Richardum visuri, summamque illi demonstrabant lætitiā propter miraculum: soror vero ejus prædicta gaudio lacrymabatur. Ex vicinis multi cœnarunt illa nocte in domo memoratæ sororis propter lætitiā, qua afficiebantur. Post hæc dictus Richardus substitit longo tempore in urbe sancti Dionysii sanus & validus, iens rediensque recto super pedes corpore, sine fulcris, sine baculo, alioque hominis subsidio, quemadmodum vir alius sanus, deindeque Dionysiopoli discessit.

ANNOTATA.

Teruanna Gallis Teroüanne, urbs fuit episcopalis sub archiepiscopo Remensi, ac caput Morinorum ad Legiam flumen. Verum cum sæpius belli occasio fuisset, capta a Carolo V imperatore, ejus imperio eversa funditus ac solo æquata est.

CAPUT XI.

**Quidam, irridere solitus orantes apud tumulum,
neque ipsi Sancto parcens, subito malo percutitur,
deindeque apud tumulum sanatur: ejusdem duo
filii diuturna febris liberati: claudus restitutus:
presbyter sola Sancti invocatione
tumore vultus liberatus.**

XXV.

**Anno Domini nostri MCCLXXV circa festum sancti
Dionysii Hugo de Norethone, [Quidam S. Ludovico
injurius subito cruris malo percutitur;] diœcesis
Lincolniensis coriarius, qui habitabat in urbe sancti
Dionysii, atque ibidem habitaverat triginta annis, ridebat
eos, qui currebant ad tumulum sancti Ludovici;
dicebatque Henricum Angliæ regem virum fuisse
meliorem venerabili sancto Ludovico, & ridebat illos, qui
ex pietate osculabantur sepulcrum memoratum: cumque
hic ipse Hugo aliquando esset in ecclesia sancti Dionysii,
cepit, humique projecit duas candelas, tumulo antedicto
impositas, in odium hujus ejusdem venerabilis sancti
Ludovici, quia Dionysiopolitani, qui aderant, invehebantur
verbis in dictum Hugonem, atque in regem Angliæ supra
dictum. Hac de causa Ermemburgis uxor ejus illum
reprehendebat: at nullo modo se emendabat. Postea, cum
memoratus Hugo vice quadam exiret cum aliis hominibus
ab ecclesia, venissetque usque ad forum, quod est circa
aream templi sancti Dionysii, derepente & subito ita
impeditus fuit genu & crure, ut progredi non posset. Qua
de causa Joannes de Gonnesse sutor hunc ipsum
Hugonem humeris suis domum reportavit. Tunc qui
aderant, illi dicebant: Merito hoc tibi accidit propter
irrisionem, qua impetiisti venerabilem sanctum
Ludovicum. Videbatur autem os cruris dicti Hugonis loco
suo motum atque inversum, ita ut nullo modo se movere**

posset. Jussit illud sibi extendi, ut perspiceret, an rediret ad locum suum: at nihil hoc eum juvit. Fuit dictus Hugo magno vexatus languore & dolore magno tota illa die nocteque sequente.

[259] [verum, cum ipsum injuriæ pœniteret, ad sepulcrum delatus,] Languescenti hoc modo in lecto suo Hugoni suasit memorata Ermemburgis ejus uxor, ut venerabili sancto Ludovico, quem offenderat irriseratque, votum faceret, ejus invocaret opem, seque ad ipsius sepulcrum portari juberet. Vovit memoratus Hugo venerabili sancto Ludovico, seque ad ipsius sepulcrum portari curavit per Joannem de Gonesse. Porro quandoquidem dictus Hugo illa nocte tanto cruciatus fuerat dolore, ut crus suum memoratum movere non posset, neque uxor ipsius cum ipso tunc eodem lecto cubaret; dum ad preces matutinas signum dari audivit, ad se rediit, ipsumque vehementer pœnituit, se irrisisse venerabilem sanctum Ludovicum. Itaque apud se vovit, pieque oravit venerabilem sanctum Ludovicum, ut sibi valetudinem redderet, atque ignosceret, quod ipsam irrisisset: curaturum se, ut ad ipsius tumulum deportaretur, ibique candelam oblatum pari cum crure suo longitudine. Atque ad sepulcrum memoratum se deportandum curavit per Joannem de Gonesse.

[260] Postquam eo perductus est, stetit ibidem solo pede sano nixus, [pristinæ valetudini restituitur:] incubuitque sepulcro, ac candelam suam obtulit. Adhæc magna devotione oravit venerabilem sanctum Ludovicum modo dictum, ut sibi ignosceret, maloque se liberaret. Orans autem hoc modo, eadem hora magis se recreatum subito sensit in genu prædicto, crureque mirum in modum tumido. Provolutus est in genua apud dictum sepulcrum, in genu etiam affectum, fuitque hoc situ tamdiu, ut homo interea incedere potuisset ad geminum circiter sagittæ jactum. Quo facto, surrexit ac pedibus institit, dixitque

quod se integre sentiret sanatum, tumulumque osculatus est, quod nullo umquam tempore fecerat. Sublato omni dolore, depulsoque a prædictis genu & crure, discessit ab ecclesia, domumque suam se recepit. Ab eo igitur tempore usque ad tempus examinati hujus miraculi memoratus Hugo sanus fuit & validus dictis membris; neque deinde dictum malum sensit, nisi quando celeriter currebat, tunc punctiois aliquid illic experiebatur: verum dum passu suo vulgari incedebat, nihil ipsum impediabat, neque ullum experiebatur incommodum in membris antedictis. Ceterum testes hujus miraculi credebant, dictum Hugonem ex morbo antedicto restitutum fuisse per merita venerabilis sancti Ludovici.

XXVI.

[261] Post hæc longo tempore ante hanc inquisitionem, cum die quadam mensis Augusti Guilielmus & Leonardus, [duo ejusdem filii ibidem febris diuturna liberati.] filii memorati Hugonis, dictæque Ermemburgis, comedissent intestina bovina, paullo post eadem die eademque hora febris vehemens memoratos invasit infantes, eosque longo tempore vexavit quotidie. Deinde memorata febris fuit tertiana, tum quartana: in eoque fuerunt statu a mense Augusto prænominato usque post Pascha ad festum circiter Domini nostri in cælum Ascendentis: atque eadem hora febris memorata corripiebat ambos infantes, eadem hora ambos relinquebat. Pater eorum variis Sanctis eos vovit, ad multas ducti fuere ecclesias, sed nihil id profuit. Vovit illos sancto Theobaldo in Ausois, misitque virum pro eis ad locum istum; nihil id prorsus eos juvit: adhæc eos duxit ad ecclesiam sancti Theobaldi de Vinea prope Latiniacum; sed & illud frustra. Deinde, dum memoratus Hugo recordatus est, se sanatum fuisse apud tumulum venerabilis sancti Ludovici, dixit se eos ducturum ad dictum tumulum, devovitque eos venerabili sancto Ludovico. Tempore itaque quodam matutino ante Primam

dictus Hugo duxit memoratos filios suos ad dictum tumulum cum candelis, fueruntque apud tumulum memoratum post Primam usque ad Tertiam. Porro febris dicta ambos filios corripere solebat ante Tertiam: unde percipientes se dicta febre non vexari, horamque præteriisse, qua febris istæ eos corripere consueverat, dixerunt existimare se esse sanatos; ac tum domum suam abierunt tam sani, ac restituti ex febre memorata, ut numquam deinde illius habuerint accessum.

XXVII.

[262] Cum Richardus Laban ex Lerni diœcesis Suessionensis, [Saltuarius regius ex cruris affecti claudicatione] natus quinquaginta annos & ultra, esset olim saltuarius regius in silva Rotomagensi, circa festum Purificatæ Virginis, anno Domini nostri MCCLXXVIII, ac persequeretur quosdam, qui ligna e silva auferebant, dum fossam transilit, graviter se læsit in claviculo pedis dexteri; circaque hunc locum, ab eo tempore continuum ibidem dolorem passus est, quamvis magis doleret una vice quam altera, ita ut memoratus Richardus per tres, quatuorve annos claudicaret, baculumque eo tempore manibus gestaret, ut melius se sustentaret. Saltuarii alii fictionis insimulabant memoratum Richardum, at dictus Richardus se excusabat, affirmans consuetis juramentis, verum non esse, quod fingeret. Hujusce rei ut facerent periculum, ei baculum auferebant, & longe projiciebant: verum satis magno cum angore incedebat, uti apparebat ex specie externa. Hac de causa memoratus Richardus multorum Sanctorum invisit ædes sacras: at nequaquam hoc modo sanitatem adipisci potuit. Adhæc cum invisisset ecclesiam Dominæ nostræ Bononiæ maritimæ; nullum hinc consecutus est solatium, dum domum rediit.

[263] [apud sepulcrum sanatus.] Quando uxor ejus illum vidit in eodem hoc statu; ei dixit obortis lacrymis, multa

facta esse prodigia apud tumulum sancti Ludovici, eoque ipsi eundum esse; at confiteretur peccata sua, priusquam eo veniret. Quapropter memoratus Richardus bene de peccatis suis confessus est presbytero suæ parochiæ, multaque cum diligentia. Dein iter aggressus est, venitque Dionysiopolim anno Domini nostri MCCLXXXII die Sabbati, V Septembris. Mox adivit tumulum venerabilis sancti Ludovici, atque emit in dicta ecclesia arcum cereum femori similem, eumque imposuit prædicto tumulo, fundens ibidem preces, oransque venerabilem sanctum Ludovicum, ut valetudinem sibi dignaretur restituere. Adhæc dictus Richardus plorabat apud tumulum memoratum, atque erat flexis genibus. Postquam ibi fuerat aliquanto temporis spatio, quantum insumeret qui per leucam unam vellet incedere, cum surgere vellet, sensit se memorato loco recreatum. Ubi in pedes se erexit, pede isto affecto terram percussit, seque stricte admodum ligari iussit: ibatque recto prorsus corpore, sine baculo, alioque subsidio. Porro terram pede sic percutiens, nihil sibi nocuit, neque ullum inde malum sensit: unde cum se integre restitutum sentiret, ibidem præ gaudio fleuit. Tum gratias egit venerabili sancto Ludovico, domumque suam repetiit sanus & validus. Deinde memoratus Richardus incessit bene, diu, corpore recto, sine baculo, alioque adjumento; atque eo modo venit ad inquisitores, eorumque scribas cum Gervasio, & Guilielmo de Villers hujus miraculi testibus die Mercurii, IX Septembris.

XXIX.

[264] Anno Domini nostri MCCLXXIV circa festum sancti Joannis Baptistæ, [Quidam parochus horrido faciei tumore deformis,] cum Garimundus presbyter parochus ecclesiæ de Bailli in diœcesi Carnotensi, quinquaginta octo annorum & ultra, equitasset die quadam a domo sua Parisios usque quatuor leucarum itinere, parumque ac

tenuitur se vestivisset, quia æstum esse illa die existimabat, inter equitandum frigore correptus est propter ventum ei incumbentem. Deinde tertia quartave die, cum equitaret a domo sua Pisciacum, ubi duæ numerantur leucæ, paucis tectus vestimentis, eodem modo frigit. Die Lunæ tunc proxime sequente, quando dictus Garimundus de lecto suo surgebat matutino tempore, vultum habebat tam crassum tamque tumidum, ut ab utraque parte pari cum naso esset altitudine. Memoratus tumor, qualis modo dictus est, in vultu fuit diebus quatuor, neque auctus neque diminutus, ita ut aspectu esset horribilis. Neque ibidem rubebat, neque dolore afficiebatur, neque conquerebatur, se ullum sentire incommodum. Consueverat dictus presbyter offerre quotidie Missæ sacrificium, neque umquam ideo prætermisit Sacrum cantare diebus singulis. Die Veneris sequenti dictus presbyter Sacrum cantavit, eademque die, dum hic ipse presbyter celebrabat, quædam mulieres eo venerunt, peregrinatæ ad visendum sancti Sulpitii, aliorumque, quæ ibidem sunt, reliquias. Porro necessum fuit, ut memoratus presbyter dictis mulieribus has ipsas ostenderet reliquias, illæque ipsum in facie conspicerent: de quo vehementer erubuit. Postquam memoratæ mulieres inde discesserant absoluto Sacro, memoratus presbyter consedit in sede prope altare posita, & quamvis memoratum malum magna patientia pertulisset a tempore, quo ei supervenerat, de eoque gratias Deo egisset; dictitans secum, non potuisse accidere, ut hoc malum pateretur, nisi in bonum suum, quandoquidem Deo id ita visum esset:

[265] Nihilominus eo tempore, sedens prope altare post Missam, [invocato sancto Ludovico, illo liberatur,] recordatus est venerabilis sancti Ludovici, vitæque ipsius probæ, atque operum, quæ exercebat in vita: credebaturque, uti dici audiverat, Dominum nostrum omnipotentem miracula operari propter venerabilem

sanctum Ludovicum. Itaque intra se hæc protulit verba: Domine sancte Ludovice, si in statu es, sicut creditur, ut Deum orare possis, & si verum est, quod de te dicitur; quoniam vehementer te amavi in vita tua, & neque honestum est, neque decorum, ut servus Regis regum tanta affectus sit deformitate, quanta in facie mea est; eum precare, ut ea me liberet. His dictis verbis, mox sedens in somnum incidit: atque ubi dormierat tamdiu, ut semel recitari potuisset PATER NOSTER, uti videbatur memorato Garimundo, certe simul ac evigilavit, reperit se integre sanatum, ac liberatum dicto tumore utriusque faciei suæ partis, non aliter quam si numquam ullum habuisset malum, nullo relicto in vultu istius tumoris vestigio, neque alio quoquam nocumento. Toto autem tempore, quo tenebatur prædicto malo, nullam, ut curaretur, adhibuit medicinam: verum dicebat, quandoquidem Domino nostro placebat, ut in tali esset statu, id & sibi omnino placere. Neque incantamentis usus est propter dictum morbum, neque curavit, ut illa adhiberentur pro liberatione sua. Sed pro certo asseruit memoratus presbyter, se credere sola invocatione venerabilis sancti Ludovici, quam ex pietate erga ipsum adhibuit, sanatum se fuisse modo supra dicto, idque ab eo tempore.

[266] Sacro cantato, uti supra dictum est, postquam memoratus Garimundus aliquo tempore fuerat in dicta ecclesia, [ac gratias acturus ejus deinde invisit tumultum.] domum rediit, dixitque Joanni clerico suo, ancillæque suæ Elisabethæ, ibidem præsentibus, se sanatum esse. Unde dicti servi, eum intuentes, viderunt omni ex parte liberatum esse dicto tumore, ita ut non videretur ibi quidquam mali aut tumoris fuisse; quod magnopere tunc mirabantur. Rogantibus illis, quo sanatus esset modo, narravit, uti supra dictum est, se invocasse venerabilem sanctum Ludovicum, aliaque superius relata in testimonio dicti Garimundi. Tunc ipsi dixerunt dictus Joannes,

dictaque Elisabetha, omnino oportere, ut inviseret tumulum venerabilis sancti Ludovici, qui eum hoc modo liberaverat. Neque multo post memoratus Garimundus iter aggressus est cum Joanne clerico suo, venitque Dionysiopolim atque invisit memoratum sepulcrum.

ANNOTATA.

Lincolnia, vulgo Lincolne, urbs est Angliæ, episcopalis sub archiepiscopo Cantuariensi, caput provinciæ ac comitatus cognominis. Norenthonne quæri potest in illius vicinia.

CAPUT XII.

Monialis phrenetica, nomine S. Ludovici invocato, ad mentem reducta: item puella insana menti reddita; hujus pater nimia divitiarum cupiditate liberatus: mulieri gressus redditus.

XXX.

Jachelina ex sancto Germano de Pratis, quadraginta circiter annos nata, [Montalis ex febris in phrenesim lapsa,] soror domus Filiarum Dei Parisiis, hac æstate ante festum SS. Trinitatis, tempore inquisitionis de hoc miraculo, anno MCCLXXXII, ægra fuit ac tremens febribus tertianis per plures hebdomadas. Erat memorata Jachelina ex dicto morbo recreata die Veneris proxima ante festum supra dictum SS. Trinitatis, eademque die Veneris phrenesis corripuit memoratam Jachelinam, ita ut & memoria privata esset & sensu. Ipsa hac die Veneris dicta Jachelina alias dictæ domus sorores, quæ illi aderant, contumeliis afficiebat, eas vocans lupas, ac meretrices, multaque alia eis exprobrans dedecora & probra: quæ memoratæ sorores non omnia voluerunt commemorare inquisitoribus, pudore impeditæ: sedes

etiam & colos in memoratas sorores immittebat. Adhæc eadem die dicta Jachelina convitiabatur beatam Virginem Mariam, eique ac simul ejus Filio maledicebat, & de eadem hac Domina dicebat multa turpia, multaque probra, ac spuebat contra eam. Cum eadem die Veneris Joannes de Grolai, presbyter & administrator hujus ejusdem domus, ac Herveus, hujus ejusdem domus sacellanus, eo venissent dictam Jachelinam visuri; dixit huic presbytero: Noli manus tuas mihi imponere; nolo enim ut manus sacerdotalis me tangat. Insuper dicebat: Vadesis, adora Deum tuum, quem Judæi cruci confixerunt: illum ego adorare nolo, sed adorare volo diabolium, cui servio: hic Deus meus est, quemque mecum habeo; cui tradita sum corpore & anima, quique me exhilarat: multaque dicebat id genus alia: quin & in crucem spuebat.

[268] Quando aspergebatur aqua sacra, magis quam ante clamabat, [fortasse & a dæmone obsessa,] probraque dicebat, atque injuriis afficiebat eos, qui aqua eam sacra aspergebant. Dum aqua alia ei aspergebatur, nihil dicebat: at vero dum ei aqua sacra aspergebatur, inclamabat aspergenti: Mente me privas. Hac de causa aliæ sorores dicebant, dæmoniacam esse, graviterque a dæmone vexari. Quin & memorata Jachelina dixit se credere, a spiritu nequam se correptam fuisse atque obsessam tempore jam dicto, dum faciebat dicebatque memorata tam inordinata ac turpia. Namque etiam die Veneris prædicta deorsum se jactare voluit memorata Jachelina in cubiculum quoddam: cum e sororibus aliquæ, quæ id perceperunt, eam cepere ac tenere, ne se deorsum in dictum cubiculum projiceret. Dicta quidem Jachelina eas apprehendebat ad evadendum, eoque se jacere volebat: verumtamen memoratæ sorores eam reduxerunt in valetudinarium. Eo reducta strangulare se voluit capitis sui tegmine. Die Sabbati sequenti dicta Jachelina projicere se voluit in puteum, intra claustrum

situm: at sorores, quæ erant vicinæ, videntes eam jam uno pede esse supra labrum putei, effecerunt ut laberetur prope puteum, atque in valetudinarium eam reduxerunt, ligaruntque funibus in lecto ligneo, ita ut se movere non posset. Ubi ligata fuit, prioribus pejora dicebat, atque in dictas sorores spuebat.

[269] Postea eadem die Sabbati circa Nonam Avelina Gonnessiensis soror dictæ domus, [audito Ludovici nomine, eum invocat, ac integræ menti,] dixit memoratæ Jachelinæ hæc verba: Memento, soror Jachelina, venerabilis sancti Ludovici Patris nostri, qui teque, meque, aliasque peccatis extraxit d. Mox memorata Jachelina hæc protulit verba: Ludovicus est Ludovicus. Dictis his verbis, ad sensum rediit, uti placuit Domino nostro: ac tum dixit: Sancte Ludovice, qui me peccatis extraxisti, redde mihi memoriam, sensumque meum. Ab illa hora e vestigio adeo se recreatam sensit, ut deinde febrim non senserit, sed ad memoriam sensumque integrum redierit, sicuti ante fuerat: ac deinde bona semper fuerit memoria, usque ad diem, qua coram inquisitoribus pro testimonio dixit. Memoratæ sorores, ei tunc præsentibus, plorabant, precesque, quas noverant, recitabant: pluresque e sororibus tunc voverunt, vovitque pariter cum illis dicta Jachelina, invisuras se sepulcrum venerabilis sancti Ludovici nudis pedibus, atque in laneis, sine loquela in itinere, si ipsam liberaret: & vota sua deinde persolverunt, ac compleverunt.

[270] Hac ipsa die sorores eam vinculis liberarunt, crucem ei attulerunt, [& valetudini restituitur.] ac commemorarunt ei probra, quæ de Crucifixo dixerat. Intimo animi dolore affecta videbatur, sibi que vehementer irata, magnoque animi dolore plena crucem sumpsit, eam amplexa est, atque osculata insigni devotione. Ab illa hora usque ad tempus examinati hujus miraculi memorata Jachelina restituta fuit, ac sana semper, valida, sapiens, & prudens,

quemadmodum semper fuerat omni tempore præcedente: neque deinde ulla protulit verba turpia, neque aliquid fecit inhonesti. Memorata die Sabbati vestibus suis se induit dicta Jachelina, venit ad templum, ac Vesperis interfuit: atque omnia alia fecit, sicuti alia mulier sana & valida, omnibus prædictis infirmitatibus omni ex parte liberata, qualem inquisitores, simulque eorum scribæ, eam conspexerunt, quando testimonium suum protulit. Porro dicta Jachelina in domo memorata fuerat mulier bona, sapiens, honesta, ac religiosa usque ad memoratam diem Veneris, ac pro tali habebatur ante hunc morbum, atque etiamnum pro tali habetur. Verum dicta Jachelina nimium afflixerat maceraveratque corpus suum vigiliis, jejuniis, gestandoque cilicio.

XXXI.

[271] Decem anni transierant tempore, quo inquisitio de hoc miraculo fuit instituta anno Domini nostri MCCLXXXII, [Puellæ stulta, ac phrenetica,] quando die quadam Dominica inter Pascha & Pentecosten Pontia filia Guichardi de Froit Mantel e prope Remos decem annorum, aut circiter, rediens ab agris cum aliis urbis puellis, vidit modicum panniculum sanguine undique infectum, recentique cruore mollem, eumque cepit: dicentibus sociabus ejus puellis, quæ cum ipsa erant, ut illum relinqueret, atque abjiceret, dixit, id se non facturam, sed domum laturam: nam sanguinem dicebat esse Domini nostri Jesu Christi. Ubi mater illum vidit in manu ipsius, eam reprehendit, atque abjicere jussit: at respondit memorata Pontia, se non abjecturam; sanguinem esse Domini nostri Jesu Christi. Adhæc dicebat, se portaturam illum ad ecclesiam. Verum mater eam tunc adhuc retinuit, ita ut illum non portaverit illa die. Postea die quadam ejusdem hebdomadæ memorata Pontia tulit dictum panniculum ad ecclesiam, posuitque in cœmeterio. Ab illa die dicta Pontia adeo fuit insana &

amens, ut nihil sani loqueretur; sed verba proferret vana, inutilia, nulliusque sensus; vestes suas dirumperet; matrem suam verberaret; diceretque se non patris sui ac matris, verum regis esse filiam. Quando mater ejus domo exiverat, illaque domum redibat, claudebat portas: dein vasa comminuebat, scamna evertibat, arcasque, quas movere poterat, humi projiciebat, patrabatque in domo quæcumque poterat mala. Adibat ecclesiam, ac dictitabat mulierem se esse nobilem, sibique licitum esse inter sacerdotes sedere, & cantare: quandoque & candelas in ecclesia oblatas arripiebat, extinctasque humi abjiciebat. Quando evadere poterat, per agros ibat, ipsasque etiam urbes vicinas: neque sciebat, quo iret. At vero cum intensus erat calor, vehementius etiam hoc malo vexabatur, ut quandoque pater ipsius eam ligaret. Porro memorata Pontia usque ad tempus prædictum sana fuerat circumspectaque, ac sicuti puella ætatis suæ recte disposita. Fuit autem in hujusmodi statu, atque ita vesana dicta Pontia plusquam tribus annis. Memoratus Guichardus pater ejus duxit memoratam Pontiam ad sanctum Nicasium f, multosque Sanctos, at nihil id ei profuit.

[272] [inviso Sancti sepulcro, sanæ menti redditur:] Post hæc, cum audivisset multa miracula facta esse apud sepulcrum sancti Ludovici, dictus Guichardus pater ipsius dixit, se vehementer illum amavisse in vita ipsius. Itaque uxorem suam Saram, dictamque Pontiam carro imposuit, petieruntque Dionysiopolim: ac magna spe ducebatur, sanatum iri illic filiam suam. Postquam perventum est Dionysiopolim, pater & mater duxerunt ad memoratum sepulcrum venerabilis sancti Ludovici filiam suam, non secus ægrotantem, menteque cassam, quam antea fuerat. Tunc magna religione pater materque precati sunt, ac dona obtulerunt pro liberatione memoratæ Ponticæ: & quoniam multis distenti erant negotiis, eadem die iter aggressi sunt, ut redirent ad locum proprium. Dum

in templo sancti Dionysii erat memorata Pontia, dixit patri matrique suæ, eos non esse neque patrem suum neque matrem. Eadem vero die, qua redibant, memorata Pontia se recreatam sensit, seque melius habere, & quietius, quam habuerat, dum venirent; itaque contigit, ut ista hebdomada prorsus fuerit sanata. Deinde semper fuit sana, valens, in verbis circumspecta & factis, sui curam habens, atque in statu bono: neque deinde quidquam sensit ex dicto morbo. At vero tam pia deinceps fuit, ut postea carnes non manducaret diebus Mercurii, jejunaret diebus Veneris, Sabbatis non nisi panem & aquam sumeret: ecclesiam frequenter adiret, neque de matrimonio ineundo audire vellet.

[273] Dum vivebat venerabilis sanctus Ludovicus, dictus Guichardus vehementer ipsum amabat, [hujus pater nimia opum cupiditate liberatus.] orabatque diebus singulis specialiter pro ipso, ut Deus eum custodiret a malo. Porro evenit deinde, ut memoratus Guichardus magno cupiditatis vitio laboraret, ita ut, dum agrum suum intraret, exiguus illi videretur, domus sua angusta, aliaque sua modica propter ingentem, qua flagrabat, opum cupiditatem. Oravit igitur venerabilem sanctum Ludovicum, ut sibi auferret desideria hæc perversa: discessitque ab eo hæc cupiditas, ita ut memoratus Guichardus hujusmodi libidines nec nutriret, nec haberet.

XXXII.

[274] Anno Domini nostri MCCLXXXII, mense Septembri, [Mulieri claudæ gressus restitutus.] decem anni g præterierant & amplius, quando morbus quidam invasit Hodiernam mulierem ex Villa Tignosa h quadraginta annorum, claudicantem naturaliter, matrem Reynaldi de Plastrieres, ita ut pedibus suis insistere non posset, nisi niteretur muro, scamno, aut alia re quapiam, incederetque manibus pedibusque per terram rependo.

In hujusmodi statu fuit per duos annos, aut circiter. Ante illud tempus memorata Hodierna mulier fuerant sana & valida; ibatque Parisios redibatque, atque alio, sine baculo, subsidioque; atque obibat alia sua negotia, quemadmodum alia mulier sana; attamen naturaliter claudicabat. Dicta Hodierna non mendicabat, neque fingebat morbum memoratum, & se affectam dicebat in renibus & dorso. Longo post hæc tempore, nimirum octo annis ante tempus examinati hujus miraculi, cum dicta Hodierna audivisset, miracula facta fuisse apud tumulum venerabilis sancti Ludovici, inter Pascha & Pentecosten anno prænominato vehendam se carro curavit ad fanum sancti Dionysii, atque erat cum aliis ægrotis apud sepulcrum venerabilis sancti Ludovici. Quando erat apud tumulum memoratum, iis, qui eam noverant atque invisebant, dicebat, magnum se sentire solatium, ibique futuram novem diebus; spe enim bona esse, valetudinem se consecuturam. Ubi memorata Hodierna novem diebus ibidem fuerat, dicta Hodierna ex memorato morbo prorsus fuit restituta, domumque rediit, incedens sine baculo, alioque adjumento: claudicabat nihilominus, quemadmodum faciebat, antequam fuerat ægrota: atque affirmabat, se sanatam fuisse, ac liberatam apud tumulum sancti Ludovici. Vixit post hæc memorata Hodierna duobus annis; ac quamdiu vixit ibat per se, sine baculo, alioque subsidio ad templum, atque ad fanum sancti Dionysii, obibatque alia sua negotia, veluti alia mulier sana, uti facere consueverat, antequam esset ægrota. Adibat enim Sequanam, ferebatque aquam atque alia super caput suum: quandoque & baculo ibat nixa, quia mulier erat anus ætatis provectæ: recto tamen incedebat corpore, quantum id faciunt mulieres claudicantes. Communiter autem dicebatur Dionysiopoli, aliisque locis pluribus, memoratam Hodiernam ex dicta infirmitate restitutam fuisse per merita venerabilis sancti Ludovici.

CAPUT XIII.

**Claudo ex affecto crure gressus apud sepulcrum
redditus: monialis brachio & crure contracta,
valetudini membrorum restituta: alia mulier
eodem fere malo liberata.**

XXXIII.

**Anno Domini nostri MCCLXXXII, post Pascha, octo
præterlapsi erant anni, [Quidam ex gravi cruris & femoris
malo] quando Robertum du Puis, mortuum tempore hujus
inquisitionis, ex villa Grolai, malum quoddam corripuit in
crure ipsius dextero, quod intumuerat infra ac supra genu
in parte posteriore magis quam in anteriore. Caro ipsius
in locis illis cærulea erat ac glauca, dura & calida; nervi
hujus genu rigidi erant ac duri, ita ut per se incedere non
posset, neque cruri isti insistere, neque crus extendere,
neque ullum ibidem erat foramen, ruptura nulla. In
hujusmodi statu fuit hebdomadis sex, septemve.
Quandoque, ut homines cerneret, se ferri curabat ante
portam domus suæ, neque enim poterat per se domo
exire; neque ad necessaria ire, nisi juvaretur,
gestareturque ex parte, ubi erat hoc malum; neque
poterat femur istud de loco ad locum movere, nisi uxor
ipsius Genoveva eum juvaret, poneretque aut ferret de
loco in locum. Quandoquidem chirurgus quidam, nomine
magister Joannes de saint Brice, emplastra multa,
multaque medicamenta dicto malo applicuerat, eaque
nihil profecerant; sed memoratum malum semper
creverat: eaque de causa amici memorati Roberti
timebant, ne crus perdidisset: Robertusque memoratus
audiverat, miracula esse facta ad tumulum venerabilis
sancti Ludovici; devovit se venerabili sancto Ludovico, &
promisit, semetipsum venturum ad eundem tumulum,
futurumque perpetuo sancti Ludovici clientem. Deinde
mox iter suscepit dictus Robertus, ut veniret ad sanctum**

Ludovicum ad ipsius tumulum: pro fulcro habebat baculum, quo nitebatur; adhæc pater dicti Roberti, ipsiusque uxor, & Mabilia ejus soror eum juvabant: verum non tantam ipsi opem præstare poterant, ut ulterius procedere valeret, quod nimium affligeretur. Qua de causa rogari jussit Henricum de Grolai, ut sibi commodaret carrum suum: quem tunc habere non potuit; equi enim ferebant aratrum; neque illos volebat expectare, sed dicebat iturum se modo, quo posset, meliori. Tunc dimisit a se patrem suum, quia senex erat, uxoremque suam Genovevam, quia erat gravida, secumque retinuit Mabiliam sororem suam; atque ita paulatim, frequenter quiescendo, ope baculi validi pro fulcro a parte dextera, manu sæpe innixus super Mabiliam sororem suam, labore maximo venit Dionysiopolim circa preces Nonæ absolutas, quamvis non nisi unius leucæ iter sit ex Grolai usque ad urbem sancti Dionysii, multoque mane iter fuisset aggressus.

[276] Post hæc memoratus Robertus fuit apud dictum sepulcrum, [apud sepulcrum] ibique jacebat inter ægrotos. Ubi hoc modo fuit apud tumulum memoratum, illique, qui dictum Robertum invisebant, eum interrogavissent, quo se modo haberet, respondit sibi melius esse leniusque, ac spem sibi esse recuperandæ cito valetudinis. Appropinquante die nona, cum Margarita, dicti Roberti cognata, etiam ibidem esset apud memoratum tumulum pro sanatione filiæ suæ, illaque ex memorato Roberto quæsisisset, quomodo se haberet; respondit recte se habere, ac valetudinem sibi redditam. Tunc, vidente hac Margarita, crus suum extendebat atque ad se trahebat, quod extendere non poterat, neque ad se trahere antea, quando erat apud memoratum sepulcrum. Altera die eadem hæc Margarita vidit memoratum Robertum se erigentem, atque in pedes levantem: nitebatur tamen cancellis ferreis, ibi positis. Nona die dictus Robertus affirmavit se esse sanatum,

reliquitque baculum suum, quem apportaverat, atque ibat bene, ac firmiter una cum Genoveva.

[277] Aliqui ex amicis ipsius, quando intellexerunt sanatum esse, [sanatus.] atque reverti, obviam ei processerunt usque ad villam quamdam nomine Granmont, atque eum ita redeuntem invenerunt, magnamque ei festivitatem, lætitiāque magnam exhibuerunt; ac præ gaudio opiparam eadem vespera cœnam instruxerunt. Porro eadem, qua rediit, die, ubi domi fuit, ibat ante & retro recto corpore, per se, sine scipione, alioque adjumento. Postridie mane, quia nundinæ Dionysiopoli erant indictæ, memoratus Robertus, ac Genoveva ipsius uxor ex Grolai venerunt ad nundinas prædictas, quod iter fere est duarum leucarum a, ad emenda dicto Roberto necessaria; eadem igitur die venit, atque incessit bene ac firmiter sine scipione, alioque adjumento. Post hæc memoratus Robertus ad agros ivit vineasque, collecturus uvas, frumenta que resecturus, aliaque sua negotia obivit. Eodem anno post vindemiam memoratus Robertus, & Guilielmus du Puis frater ipsius, venerunt ad Dominam nostram Bononiensem ad mare, redieruntque Novioduno, sancto Eligio ibidem invisio, equorum instar celeriter incedentes. Elapso quatuor annorum spatio, iter suscepit ivitque ad sanctum Jacobum b, atque in itinere rediens obiit. Porro communiter dicitur in villa Grolai, dictum Robertum miraculo sanatum fuisse, ac per merita venerabilis sancti Ludovici: quamvis autem vero nomine dictus fuerit Robertus du Puis, homines tamen illum nominabant Robertum bonum, propter bonitatem suam.

XXXIV.

[278] Anno Domini nostri MCCLXXIV, post Pascha, gravis morbus corripuit Margaritam de S. Magdalena Parisiensem, [Monialis, capta artubus partis sinistrae,]

sororem domus Filiarum Dei, quo brachium ejus sinistrum, quod esse solebat sanum, validum, & extensum, ita fuit contractum, ut, quando illud extendebat quantum poterat, cum tota manu sinistra tantum æquaret brachium dexterum usque ad manum. Præterea pes, crus, ac femur sinistrum adeo fuere contracta, ut non nisi digitos pedis sinistri terræ applicare posset, quando incedebat. Unde ingenti cum labore, dolore, atque angore magno incedebat: baculumque in manu gerebat, quo se juvaret, quemque portare non consueverat. Neque calceos aut vestes induere poterat, neque alia sua facere. In hoc statu fuit memorata Margarita dimidio anno præterpropter. Priusquam autem hoc malum illam invaserat, dicta Margarita membris suis satis se juvabat: nam sacculos ex serico componebat opere Saracenico: recte etiam incedebat, celeriterque, & leviter: ac licet naturaliter claudicaret parte sinistra, eundo tamen totum pedem sinistrum humi figebat. Adhibuit dicta Margarita memorato morbo emplastra, aliaque medicamina, quæ nihil prorsus opis ei attulerunt.

[279] [supra sepulcrum Sancti; usum] Cum audivisset memorata Margarita apud tumulum venerabilis sancti Ludovici facta esse miracula, confidit de ipsius sanctitate, quam noverat, dum ille viveret. Venit igitur magno labore ad altare dictæ domus, seque devovit venerabili sancto Ludovico, ac magna cum fiducia eum oravit, ut valetudinem sibi, usumque membrorum suorum restitueret; visitaturam se ipsius sepulcrum, quantacumque vi, quantocumque angore id sibi esset faciendum. Die Sabbati proxime sequenti ante festum sancti Dionysii, quod illo anno in diem Lunæ incidit, suscepit iter cum femina quadam nomine Avicia, magnoque labore venit Dionysiopolim: neque enim ex pede sinistro humi figebat nisi digitos; baculum autem in manibus habebat, quo se juvabat meliori quo poterat modo: & quamquam iter esset aggressa dicta die Sabbati

summo mane ex domo memorata, Sacrum solemne, quod canitur circa meridiem, jam cantatum erat in ecclesia sancti Dionysii, antequam venissent. Postquam eo venerant, memorata Margarita se extendit supra sepulcrum venerabilis sancti Ludovici, nondum enim imago Regis erat imposita, uti deinde fuit: jacuitque ibi extensa tanto tempore, ut Sacrum dici potuisset. Cum ibi fuisset magna pietate insistens orationi; intra id tempus sensit renes, coxasque suas conteri, ac dolorem tunc sensit in membris. Verum deinde e vestigio recreatam se sensit, liberatamque illa contractione brachii, cruris, ac femoris sinistri. Surrexit tum a memorato tumulo, recepit baculum, quem gestabat, ac nihil de liberatione sua tunc dixit sociæ suæ memoratæ Aviciæ.

[280] Exierunt ecclesia sancti Dionysii, atque ire voluerunt ad sanctum Leodegarium c ad ecclesiam quamdam, [artuum suorum recipit.] extra urbem sancti Dionysii sitam. Dum eo ibant, intraverunt in domum mulieris cujusdam sibi notæ, ibique manducaverunt & biberunt: & tunc primum memorata Margarita dixit Aviciæ prædictæ, se integre sanata esse ad sepulcrum memoratum, singulaque ei monstravit brachia, sinistrumque pari cum dextero esse longitudine, quo conjungeret utramque manum extensis brachiis: adhæc ostendit se humi figere totum pedem sinistrum, eoque non minus recte incedere, quam facere consueverat, priusquam ægrotaret. Ubi cibum sumpserant, iverunt ad sanctum Leodegarium, eademque die redierunt Dionysiopolim, pernoctaruntque ista nocte in valetudinario Dionysiopolitano. Portabat adhuc dicta Margarita baculum suum: verum satis ire poterat sine baculo, si voluisset. Die Dominica sequenti Parisios redierunt domum: etiam tunc baculum suum gestabat dicta Margarita, id tamen non faciebat ex necessitate. Postquam memorata Margarita fuit reversa, ab eo tempore in posterum baculum non gestavit; verum incessit bene & celeriter, brachioque usa est, ac negotia

sua exercuit, quemadmodum olim fecerat, priusquam ægrotaret, neque deinceps vexata fuit morbo prænominato. Ceterum tempore examinati hujus miraculi octodecim transierant anni a tempore, quo dicta Margarita in dictam domum fuerat recepta, puella, ut creditur, virgo. Adhæc erat memorata Margarita mulier proba, ac religiosa. Monstravit etiam dicta Margarita inquisitoribus coram eorum scribis brachia sua, quæ habebat æqualia: atque erigebat sinistrum, levabat, deprimebatque huc atque illuc pro arbitrio suo, eoque optime utebatur. Et quamvis claudicaret, incedebat bene, ac sine baculo, totumque pedem humi figebat: omnesque testes dixerunt memoratam Margaritam ex prædicto morbo restitutam fuisse per merita venerabilis sancti Ludovici.

XXXV.

[281] Avicia ex Berneville diœcesis Constantiensis, dicta Potenciaria e, [Mulieri usus brachii & cruris] quæ habitabat Parisiis in parochia sancti Joannis in Grevâ, ætate sexaginta annorum & ultra, eo pacto ægrotavit per tres annos & amplius, ut amiserit usum pedis dexteri, & cruris; neque iis ullo modo insistere posset: simul etiam perdiderit usum brachii ac manus dexteræ, ita ut iis se juvare non posset, neque hanc manum capiti, orive suo admovere; neque id brachium ad pedes extendere; neque calceos induere posset aut vestes hac manu. Incedebat fulcris sub axillis nixa, quandoque etiam manibus de loco in locum reptabat. Quia vero in templum sancti Joannis in Grevâ ab una parte gradibus quibusdam descenditur, hæc Avicia frequenter ad illud accedens, populo illic congregato, ad stipem petendam, dum veniebat ad hos ipsos gradus, projiciebat in templum fulcra sua, nam fulcris descendere non poterat, vertensque se per hos gradus, juvansque se manu sinistra quantum poterat, repensque trahensque in templum descendebat. Adhæc

poculum collo gerebat appensum, cui imponebantur, quæ ei dabantur, egestatis subsidia. Tenebat & fulcrum hæc Avicia ex latere languide admodum, istud attrahens modo, quo poterat, meliore: illud etiam quandoque funiculo erat alligatum brachio. Ibat autem summo cum labore, dictisque membris capta erat: insuper languida prorsus apparebat, vereque ægrota: nervi enim dicti cruris erant contracti. In hoc statu fuit memorata Avicia tribus annis, & ultra: sed antequam dictum malum invaserat memoratam Aviciam, mulier fuerat sana.

[282] [apud sepulcrum] Cum ossa venerabilis sancti Ludovici in hac essent regione, ac passim Parisiis diceretur, miracula esse facta apud sepulcrum hujus ejusdem venerabilis sancti Ludovici; Avicia hæc magnam habuit fiduciam, se ibi sanatum iri per merita venerabilis sancti Ludovici; atque iter aggressa est fulcrorum ope, ut veniret ad tumulum memoratum eo tempore, quo nundinæ erant Dionysiopolitanæ, magnoque cum labore ac fulcris nixa venit usque ad sanctum Lazarum extra Parisios. Cum ibidem esset, neque ulterius incedere posset, sed vehementer esset fatigata, aurigam quemdam rogavit, ut se amore Dei veheret Dionysiopolim usque, quo ibat. Verum id facere noluit sine vecturæ pretio: qua de causa dicta Avicia tres ei denarios dedit, sibi amore Dei donatos. Tunc auriga supra dictus eam Dionysiopolim vexit. Ubi eo pervenit, eo labore, quo superius dictum est, ivit ad sepulcrum. Verum tumuli custodes, alique ibi præsentibus ei dicebant, ipsam frustra eo venire, quod provectæ nimis esset ætatis, unde sanari non posset. Nihilominus credens speransque se sanatum iri, veniebat quotidie ad tumulum, illique assidebat. Vesperi, dum ægroti dimittebantur, exhibat templo, ac cubabat prope portam ecclesiæ in area; & mane redibat labore non minus gravi quam solebat. Hoc modo dicta Avicia mansit apud sepulcrum memoratum duobus, aut tribus diebus. Tum graviter cruciari cœpit in affectis

membris supra nominatis: quapropter conquesta est, atque ingemuit. Quidam nomine Dominicus, atque alius, qui servabant sepulcrum ægrotosque, ne nimium premerentur a supervenientibus, eam consolabantur, monebantque ut dolorem suum quiete pateretur, liberandam enim misericordia Domini nostri.

[283] [redditus, uti probatur.] Ipsa etiam sentiebat sibi melius esse de die in diem, quamvis pateretur dolorem supra dictum: quippe videbatur sibi de die in diem melius extendere & crus, & brachium supra dictum. Ubi advenerat dies sexta post accessum ad tumulum, cum venisset ad sepulcrum, ibique aliquo temporis spatio fuisset, vehementius etiam in dictis cruciabatur membris, ac lacrymabatur: custosque sepulcri eam propius sepulcro admovebat, ita ut pede ac crure affecto sepulcrum tangeret. Ab eo tempore manifeste sensit nervos cruris, pedis, & brachii, qui fuerant contracti per tempus memoratum, extensos esse, atque emollitos, ita ut circa horam Nonæ istius diei memorata Avicia crus extenderet, brachiumque, quod a tribus annis non fecerat: cumque periculum facere vellet, an pedi crurique insistere posset, surrexit apud tumulum, satisque se sustentavit pede & crure, pedemque integrum humi posuit. Unde valde lætata est de beneficio tanto: & tunc fulcra sua projecit supra sepulcrum. Paulo postquam se levaverat prope tumulum plane erectam, multi eo confluxerunt ad videndum miraculum; illaque rursum consedit apud tumulum usque ad finitas Vesperas. Dimissis circa vesperam ægrotis, exivit ecclesia, fulcraque sua reliquit supra tumulum: exivit autem tunc per se, sine baculo, alioque subsidio, pedibus suis recta. Incedebat tamen languide admodum propter morbum diuturnum, quo fuerat vexata. Cubuit illa nocte ante portam, uti antea fecerat. Postridie mane rediit per se ad tumulum, sine ullo auxilio; fuitque ibidem tota etiam die, agens gratias Deo, ac venerabili sancto Ludovico, itaque

egit continue, donec novem dies essent completi a die, qua primum ad sepulcrum accessit. Postea Parisios reversa est, rectoque super pedes corpore incessit per se, sine baculo, sine fulcris, alioque adjumento. Porro passim dicebatur in parochia sancti Joannis prædicta, atque alibi, eam fuisse restitutam apud memoratum tumulum ex morbo nominato per merita hujus ejusdem venerabilis sancti Ludovici. At quindecim fere diebus, priusquam sanata veniret, ægrotaverat, fulcrorum ope incedens. Ab illo autem tempore usque ad inquisitionem de hoc miraculo memorata Avicia fuit sana, incedens bene libereque, sine baculo & fulcris: atque inquisitores, præsentibus eorum scribis, conspexerunt memoratam Aviciam libere incedentem, utentemque manu & brachio, brachium illud erigendo, antrorsum torquendo & retrorsum, claudendo manum illam, atque aperiendo pro arbitrio suo, & voluntate. Dicebatur etiam passim in parochia sancti Joannis prænominata, memoratam Aviciam sanatam fuisse apud dictum tumulum. Adhæc memorata Avicia bis deinde ivit ad sanctum Jacobum, & semel Coloniam tres Reges g invisura: dicebatque, dum redibat, se venire ex locis supra dictis. Et sane dicta Avicia mulier erat proba, quæ corpus suum affligebat, solo in stramine cubabat, cilicium perpetuo gestabat semperque gestavit, postquam fuit sanata, jejunabat, flagris carnem suam domabat, multisque aliis modis.

ANNOTATA.

a) Nundinæ enim habebantur extra urbem S. Dionysii in via Parisiensi. De iis egimus ad cap. 5, lit. a.

b) Compostellam videlicet, piis peregrinationibus celeberrimam.

g) Coloniae tres Reges, seu Magos præcipuo in honore haberi, quod eorum reliquiæ illuc ferantur

translatæ, passim notum est. Egerunt de illis majores nostri ad 1, 6, & XI Januarii.

CAPUT XIV.

**Loquela, ac vis eundi impotenti puellulæ data:
mulieri unius lateris usus restitutus: canonicus
quidam medicus, mirabili visione prævia,
ex febris continua restitutus.**

XXXVI.

Anno Domini nostri MCCLXXXII, mense Septembri, tredecim anni transierant, [Puella sexennis] ex quo Dionysia, filia Richardi Sellerii atque Emmelinæ ipsius uxoris, fuerat nata. (Richardus hic, dictaque Emmelina nati erant Lexovii in Normannia.) Sana illa erat omnibus membris, omniaque habebat perfecta, uti forinsecus apparebat. Postquam educata fuerat usque ad ætatem, qua infantes solent & debent pedibus suis insistere, atque attigerat sesqui annum, neque ulla edebat signa, quod pedibus suis insistere vellet aut incedere, quemadmodum alii faciunt infantes, qui conatum adhibent ad incedendum; pater ipsius, & mater, aliique sæpissime tentarunt, ut scirent, an recta pedibus suis stare posset, atque incedere, tenendo infantem sub axillis. Erecta hoc modo ab aliquo, ubi dimittebatur sine sustentatione, instar ligni alteriusve rei sensu destituti, mox humi labebatur. In hujusmodi statu fuit memorata Dionysia a tempore, quo nata est, usque ad ætatem quatuor annorum completorum; omnique memorato quatuor annorum tempore de loco in locum se movere non poterat, neque se aliquo trahere, nec rependo, nec se attrahendo, quantumcumque locus esset propinquus: verum semper gerebatur ab alio pro qualibet corporis necessitate: unde sæpe sordibus inquinabatur.

[285] [incedendi loquendique ignara] Transactis quatuor annis, dicta puellula facta robustior, nondum tamen incedere potuit: verum, dum nitebatur muro aut scamno, stabat pedibus suis sic nixa; at pedes numquam movebat, neque ullum ponebat passum, quantumvis vocaretur, aut quis eam ducere vellet, aut ad id inducere, usque ad annum sextum completum. Videbatur quoque crus ac brachium ad dexteram habere, quod habebat ad sinistram. Adhæc ubi quatuor anni erant completi, quando sedebat humi, repebat parumper vel manibus, vel natibus, vel coxendicibus de loco in locum, sæpe quiescendo, quod non faciebat ante annos quatuor, neque umquam facere potuit toto illo tempore usque ad sextum a annum completum. Nihilominus memorata Emmelina dictæ Dionysiæ mater sæpe eam tenebat erigebatque: verum quamvis esset sustentata, quamvis ejus mater ipsam manu teneret erectam, secumque ducere vellet, non ideo tamen dicta Dionysia pedes movebat, neque passum formabat. Præterea, quando tempus advenerat, quo infantes loqui debent, memorata Dionysia nullam proferre noverat vocem; ac toto sex annorum tempore non alias proferre voces sciebat, præterquam: De par de; &, de par no dami, neque alias voces efferebat. Quin & has proferebat inepte, & confuse, ægreque intelligebatur. Quando fame affligebatur aut siti, aut aliud quid volebat facere, nihil dicebat, quod esset intelligibile, sed mugiebat ac lacrymabatur. Neque Emmelina, dictæ Dionysiæ mater, umquam tantum eam docere potuit, ut annis supra dictis alia sciret proferre verba, præter voces prædictas.

[286] Postquam sex anni a nativitate dictæ puellulæ fuere completi, [incedendi facultatem apud tumulum adipiscitur,] cum Parisiis diceretur, miracula esse facta ad tumulum venerabilis sancti Ludovici, aliquique ex vicinis dixissent patri matrique dictæ Dionysiæ, eam ipsis portandam esse ad dictum tumulum hujus ejusdem

venerabilis sancti Ludovici, septem annis ante annum examinati hujus miraculi, inter festum Ascensionis & Pentecostes, pater & mater dictæ Dionysiæ venerunt Dionysiopolim cum Richardo filio suo, illamque portarunt ad tumulum memoratum die quadam Martis. Postquam eo venerunt, posuerunt ipsam apud dictum tumulum erectam, eodemque hoc tumulo nixam. Tenebat illa anulum tumulo affixum, ac pater eam sustentabat sub axillis. Tum pater misit filium suum Richardum, ut candelam emeret pari cum ipsa longitudine ad portam templi, ubi illæ venduntur. Hic illam portavit, atque accendit, manuique dictæ Dionysiæ imposuit: deinde mater illam tumulo affixit memorato. Ubi pater & mater absolverant orationes suas, ut filiam ipsorum sanaret Deus per merita venerabilis sancti Ludovici, pater ipsius eam retraxit, dixitque memoratam puellulam se pedibus suis sustentare. Tunc pater eam sumpsit manu una, mater altera, atque ad altare usque duxerunt, circumque idem istud altare; atque ab hoc altari ad altare sancti Hippolyti. Incedebat autem illa satis bene, passum post passum formans. Deinde ad tumulum eam reduxerunt, ac simul ibat dicta Dionysia bene, & recta. Pater materque lacrymabantur præ gaudio, gratiasque Deo agebant ac venerabili sancto Ludovico.

[287] Postea, quia turba ibi erat densissima, hominesque inde expellebantur, [ac domum reducta,] dixerunt se domum ire velle. Itaque tenuerunt hanc Dionysiam manuum digitis, ac puellula per se prompte incedebat per hanc ipsam ecclesiam; eduxeruntque ipsam ecclesia, atque iverunt ad hospitium quoddam. Postquam manducaverant, pater ipsius eam tulit Capellam usque, Parisios inter & Dionysiopolim sitam. Cumque memoratus Richardus ibi esset cum puellula, pater dormire cœpit, mater vero dictusque Richardus ipsius filius, qui comitabantur, cum memorata puellula per se eunte præcesserunt per viam usque ad murum sancti Lazari.

Deinde portata fuit usque ad domum Filiarum Dei b, ibique humi posita, per se incessit ad aliud intervallum. Atque hoc modo quandoque per se incedentem, quandoque portatam, domum usque reduxerunt. Quando autem intrabant plateam, ubi habitabant, ire siverunt memoratam puellulam per totam plateam usque ad domum suam: cumque multi illam vidissent, vicini multi venerunt ad domum ipsius, memoratam puellulam visuri, quibus in memorata domo præsens, dictus Richardus ejus pater dixit memoratæ puellulæ, clientem esse debere venerabilis sancti Ludovici, ac quotannis ipsius sepulcrum invisere, quod memorata Dionysia præstitit annis singulis.

[288] Die sequenti, memorato Richardo arcam aperiente, [paulatim loqui discit.] panemque capiente, dicta Dionysia dixit patri suo: Da mihi panem, quod numquam dixerat. Ab illa hora Emmelina mater ipsius loqui eam docere cœpit, quoque modo peteret panem, vinum, aliaque convenientia: atque ab eo tempore dicta Dionysia de die in diem promptius loquebatur, ibatque per se, sine ullo subsidio, prompte & recte, pedibus suis, sine baculo, ad Sequanam aquam haustura; ludebat cum infantibus in platea, nebat, aliaque faciebat negotia sua, uti sana & valida, ac veluti alia ætatis suæ puellula sana, usque ad tempus examinati hujus miraculi. Vicini autem dicti Richardi atque Emmelinæ de ipsius restitutione valde lætabantur, Deoque gratias agebant, & venerabili sancto Ludovico. Ceterum Richardus & Emmelina memorati, nempe pater materque dictæ Dionysiæ, homines erant probi, probique habebantur in platea sua. Dicta etiam Dionysia fuit coram inquisitoribus, eorumque scribis, atque incedebat prompte, & recto corpore, ac satis bene loquebatur.

[289] Anno Domini nostri MCCLXXXII, circa festum Pentecostes, [Mulier, usu destituta unius lateris,] quando de hoc miraculo fuit inquisitum, septem elapsi erant anni, ex quo gravis morbus corripuit Mariam nomine Rosam Dei quæ hospitabatur in domo Aleidis Lagrant, quo memorata Maria perdiderat usum totius partis sinistræ, ita ut nec manu sinistra uti posset, nec pede; nec vestes, nec calceos induere. Porro die quadam dicti anni, circa festum Pentecostes, memorata Aleidis mirabatur dictam Mariam de lecto non surgere. Cum jam plena esset dies, Aleidis eam vocavit: respondit Maria se surgere non posse, usum enim unius lateris perdidisse. Accessit igitur ad eam memorata Aleidis, eamque iuvit ad surgendum, eam vestibus & calceis induit per aliquot dies; atque hoc modo memorata Maria dolore tristitiaque affecta fuit per dies plures.

[290] [eum apud sepulcrum recuperat.] Ubi recordata est venerabilis sancti Ludovici, magna illum fiducia, magnoque animo oravit, ut tanto se angore liberaret: vovitque dicta Maria, invisuram se tumulum venerabilis sancti Ludovici antedicti. Quæsivit dicta Aleidis ex memorata Maria, quo iret modo. Respondit prædicta Maria Deum, sanctumque Ludovicum opem sibi allaturos. Atque ita præstiterunt, postquam voverat: nam ante se movere non poterat. Die quadam Veneris memorata Maria iter suscepit, incedens parietibus domuum innitendo, aliterque se iuvando modo, quo poterat, optimo, usque ad portam Parisiensem, Dionysiopolim versus ducentem. Postquam eo pervenerat memorata Maria, baculum emit duobus denariis, quo nitebatur seque sustentabat, venitque ad oppidum sancti Dionysii. Ubi pervenit ad tumulum memoratum, obtulit ibi candelam, precesque suas fudit; eademque die Parisios reversa est, prompte atque expedite incedens, integreque ex morbo suo, impotentiaque restituta: nam

prompte utebatur manu prædicta, pede, totoque hoc latere.

XXXVIII.

[291] Cum magister Dudo canonicus Parisiensis, & medicus ivisset cum venerabili sancto Ludovico trans mare Tunetum, [Canonicus, ex continua feбри de vita periclitans,] defunctoque ibi venerabili sancto Ludovico, cum rege Philippo, venerabilis sancti Ludovici filio, rediisset post Pascha, undecim annis ante annum factæ inquisitionis de hoc miraculo, seu annum Domini nostri MCCLXXXII, ossaque venerabilis sancti Ludovici ante Pentecosten c sepulta essent Dionysiopoli, ac dominus noster rex Philippus die sequenti ivisset ad fanum S. Germani in Laya, eumque comitatus fuisset magister Dudo, atque hic magister Dudo die Pentecostes prandium sumpsisset, graviter se ægrotare sensit continua acutaque feбри, licet neque debilitas, neque alia morbi signa ante istam diem in eo fuissent, quæ febrim hujusmodi in eo manifestarent. Die Lunæ proxime sequente, matutino tempore equitavit magno cum labore Parisios. Ubi fuit Parisiis lecto decubuit in palatio regis, cujus erat clericus. Tunc graviter se laborare sensit feברי continua acutaque prædicta: in consilium vocavit medicos Parisienses amicosque suos, qui ex dispositione ipsius indiciisque intellexerunt, correptum esse feברי acuta continuaque. Quippe urina ejus nimis erat colorata, crassa, ac turbida; neque indicia digestionis in ea apparebant die secunda tertiave. Adhæc memoratus magister Dudo absona quandoque loquebatur & vana, timebantque medici, ne sensuum alienatio ad cerebrum ascenderet: atque ipsemet, & medici de ipso desperabant. Die Mercurii sequente, quæ quarta erat morbi dies, quandoquidem morbus adeo invaluerat, ut & ipse & alii medici de vita ejus desperarent, quod longe plura in ipso apparerent signa sanitati contraria, quam

bona, quodque nullum in ipso digestionis apparet indicium, vocavit conscientiae suae arbitrum, fratrem Danielem Ordinis Vallis-scholarium, eique confessus est, suaque ordinavit.

[292] Postquam ad sensum rediit, cogitare coepit de venerabili sancto Ludovico, [implorat opem S. Ludovici: cui ille in somno apparet, ac sanitatem promittit,] ejusque sanctimonia: itaque secum dixit: "Domine Rex, qui sanctus es, ut creditur, & in statu hujusmodi, ut a Deo sis exaudiendus, quandoquidem tibi servivi, tibi supplico, ut mihi succurras in tanta angustia constituto: una nocte apud sepulcrum tuum vigilabo". His dictis, mox somnus eum cepit circa horam Vesperarum, dormivitque memoratus Dudo. In hoc somno videbatur sibi esse in templo sancti Dionysii apud tumulum venerabilis sancti Ludovici, inclinatus & in genua provolutus coram ipso: & videbatur tumulus esse coopertus tegumento ligneo, quod non erat absimile tecto domus, ibique positum erat super fulcra eo modo, ut homines caput manusque inserere possent, atque osculari memoratum sepulcrum. Præterea videbat dictum venerabilem sanctum Ludovicum, stantem super hoc ædificium in illius vertice, indutum veste instar dalmaticæ candidæ, ac quasi mixta floribus auro distinctis, aureisque fimbriis ornata: corona erat in capite ipsius, in manibus sceptrum, ac nitebatur extremitate sceptri inferiore super declivitatem hujus tegumenti supradicti. Tunc vocavit dictum magistrum Dudonem, eique dixit venerabilis sanctus Ludovicus: Vocasti me, quid vis? Respondit, Domine Rex, ut opem mihi feras in hoc rerum cardine. Respondit illi venerabilis sanctus Ludovicus: Ne timeas, convalebis ab ista infirmitate. Sed habes in cerebro tuo quemdam humorem corruptum, venenosum, & obscurum, qui non permittit te cognoscere Creatorem tuum. Hæc est causa tuæ ægritudinis, & ego removebo eum. Tunc cepit memoratum magistrum Dudonem una manu, posuitque caput dicti magistri

Dudonis in sinum brachii sui sinistri, eique incidit frontem pollice dexteræ manus a capillis usque ad nasum, atque imposuit duos digitos, pollicem nimirum & indicem, traxitque ex ipsius capite humorem hunc quantitate unius nucis, obscurum, & coloris plumbei, fumantemque; ac dixit magistro huic Dudoni: Quamdiu habuisses hoc in capite tuo, non posses habere sanitatem. Abjecto humore isto, memoratus magister Dudo ei dixit: Domine Rex, Deus te remuneret.

[293] Tunc ei dixit venerabilis sanctus Ludovicus: Pactum mihi serva vigilandi apud sepulcrum meum, [cum reprehensione de voto quodam neglecto: evigilans illo dolore capitis se sensit liberum,] uti mihi promisisti: & scito magnopere mihi pro te laborandum fuisse, ut te reconciliarem beatæ Virgini Mariæ, Sanctisque aliquibus; præsertim venerabili sancto Nicolao, cui promisisti, quando eras trans mare, visurum te ecclesiam Bariensem; neque eo ivisti. Tunc ei respondit memoratus magister Dudo: Domine Rex, paratus sum exsequi omnia secundum consilium tuum, ac Barium ire. Tum dixit huic magistro Dudoni: Locus ille valde dissitus est, nimioque tibi esset labori eo ire: verum consilio antistitis tui bona quædam ex tuis Barium mitte, eumque in terra tua require in quadam ipsius ecclesia, ubi te ipsi devotum exhibeas. Omnia hæc prædicta vidit magister Dudo in somno suo, eique vera potius visio videbatur, quam somnus. Postquam dictus magister Dudo evigilavit e somno supradicto, reperit se liberatum gravissimo capitis dolore, quo torquebatur, quando hic eum corripuit somnus; ac mox dixit præsentibus: Sanatus sum. Verum, qui ibidem erant, eum existimabant mente alienatum esse: & magister Gaufridus de Flavi subdiaconus, canonicus Turonensis & medicus, dixit quasi jocando: Quis te sanavit? Respondit magister Dudo: Scito integre me sanatum iri hac nocte, & jam nunc liberatus sum dolore capitis. Dixit ei memoratus medicus: Quis dæmon tibi hoc

dixit? Respondit ei magister Dudo: Talis mihi dixit, qui non mentietur. Tum magister Dudo eis narravit visionem memoratam.

[294] [& nocte sequenti integræ restitatur valetudini.] Ubi adfuit nox illa, frigus admodum vehemens corripuit dictum magistrum Dudonem magno cum tremore: secutus est continuo sudor valde abundans, post quem idem Dudo perfecte sanatus est, ac præcepit, ut pullus sibi pararetur. Postridie mane memorati medici eum inviserunt, ac viderunt urinam ejus esse sanam: explorarunt arteriæ pulsum, qui sanus erat, eumque reppererunt sanatum, licet ante hanc diem de eo timerent ac desperarent: cumque adverterent, non videri id fieri potuisse modo naturali, invicem dixerunt hunc sanationis modum aliunde oriri non potuisse, quam a miraculo. Tunc narravit memoratus magister Dudo dictis medicis totam visionem; dictique medici ei suaserunt, ut non manducaret de pullo, ne relaberetur in morbum, sed diætam servaret. Memoratus vero magister Dudo dixit, se de eo manducaturum; ab eo enim sanatum esse, qui se relabi non sineret. Tunc manducavit de pullo, bibitque vinum aqua dilutum, neque ideo umquam relapsus est, sed integre fuit sanatus. Porro omnia, sicuti dicta fuerant per sanctum Ludovicum in somno, seu visione relata, vere ita promiserat memoratus magister Dudo, quando debebat trans mare; nimirum se invisurum ecclesiam sancti Nicolai Bariensem: quam ecclesiam non invisit, quamvis venerit per Apuliam, & non nisi bidui itinere ab ea iter ageret, quod alia haberet negotia. Adhæc illud sepulcri tegmen ante memoratum, quod memoratus magister Dudo conspexerat in dicta visione, numquam vigilans lustraverat, & vere nesciverat illud ibi esse positum. Nihilominus erat ibidem illa die, uti prædictus magister Dudo postea rescivit. Vigilavit deinde memoratus magister Dudo una nocte apud tumulum dictum, sicuti promiserat ante somnum, eique in dicta

visione mandatum fuit a venerabili sancto Ludovico. Ceterum, cum memoratus magister Dudo esset medicus, satis cognovit raro aut numquam secundum naturæ cursum contingere, ut correptus feбри acuta integre ex hujusmodi morbo restituatur quarta die vehementi frigore aut sudore.

CAPUT XV.

Mulier omni membrorum omnium sensu, exceptis dumtaxat duobus digitis, destituta, corporeque miserrime contorto, primum frustra visit novem diebus sepulcrum; deinde, redire monita, subito sanatur.

XXXIX.

Nicolaa de Riberci, diœcesis Bajocensis, habitans Parisiis in platea lotricum, [Mulier omni membrorum usu, & sensu] in eodem hospicio cum femina quadam nomine Comitissa, quadraginta duos agens annos, eoque amplius, anno sequente postquam ossa sancti Ludovici in Galliam fuere portata, die Jovis sancta, sana erat, valens, ac fortis etiam non minus quam umquam fuerat, perfeceratque, quæ in hospicio suo habebat agenda, bene atque expedite, quemadmodum consueverat. Fortior illa erat mulieribus quatuor, quippe una vice ferebat semisextarium a frumenti, atque onus gravius: adhæc laverat multos pannos, quos extenderat siccaveratque in horto domus Petronillæ la Faucresse, quia ad id locum non habebat congruum. Postquam nocte sequente dicta Nicolaa intraverat lectum suum, atque dormiverat; ubi evigilavit, ita se perditam reperit in omnibus corporis sui partibus, ut in iis nihil sentiret, nisi in duobus dumtaxat digitis manus dexteræ, videlicet in eo, qui medicus b appellatur, & in medio. Die sequenti dicta Nicolaa caput tenebat versus partem dexteram, collumque ita retortum,

ut mentum esset supra humerum dexterum, neque illud ad aliam partem posset convertere. Videbat ea, quæ erant post dorsum suum, aut post humerum istum, neque videre poterat ea, quæ ante pectus erant, neque caput movere poterat, aut alio invertere; neque movere poterat brachia, nec pedes, nec manus, exceptis duobus digitis ante dictis. Verum pedes ipsius, crura, & genua adeo erant implicita & conjuncta, ut separari non possent, etiamsi quis id facere voluisset vi adhibita: atque os genu dexteri a parte interiore insertum erat ossi genu sinistri, ita ut ingentem ibi sulcum fecisset sine ruptura: dictusque sulcus, seu lacuna remansit in dicto genu sinistro, atque adhuc ibidem erat tempore examinati hujus miraculi, in memoriam hujus infirmitatis, & conspexerunt inquisitores memoratum sulcum, ibi relictum. Adhæc pedes, crura, femora erant sicut duo ligna uni trunco imposita.

[296] [distituta, exceptis duobus tantum digitis,] Prænominata Nicolaa istis diebus Veneris & Sabbati numquam manducavit, atque hisce diebus Veneris & Sabbati dicta Nicolaa movebat labia in modum leporis. Insuper ab illa nocte, qua memoratus morbus invasit dictam Nicolaam, non fuit locuta usque ad noctem Resurrectionis Domini nostri sequentis: quo tempore bene audiebat, atque intelligebat personas loquentes. Ab illa autem hora, qua loqui cœpit in nocte Resurrectionis, cœpit manducare, at masticare nequibat: deinceps loquebatur; sed parum, & corrupte admodum, quamdiu duravit morbus. Porro dicebat memorata Nicolaa se invisentibus, ut se verberarent, carnemque suam scinderent, ad tentandum, an id sentiret: atque illi eam contrectabant, ac vellicabant manibus unguibusque in pedibus, cruribus, & vultu, quantum stringere poterant: pungebant & scalpello venæ aperiendæ accommodato dicta membra carnesque: & tamen dicta Nicolaa nihil sentiebat, neque doloris dabat signa, neque percepisse videbatur; neque enim gemebat, nec querebatur, neque

etiam vel gutta sanguinis effluebat. Adhæc a memorata die dictæ Resurrectionis prædicta Nicolaa comedebat, sed parum & languide admodum; neque manducabat nisi mollia, atque ægre admodum ea masticare poterat, ac deglutire. Mulier quædam vidua, nomine Comitissa, quæ habitabat cum dicta Nicolaa in eodem hospicio, eamque vehementer amabat, juvabat memoratam Nicolaam in rebus necessariis; cibum ei dabat, & potum; lecto imponebat, & de lecto levabat. Maculabat quotidie Nicolaa lectum, in quo cubabat: Comitissa illum mundabat, & lavabat, quando erat necessarium. Interim dicta Nicolaa nec calorem percipiebat nec frigus, nec dulce, nec amarum, nec cognoscere poterat aut distinguere aquam a vino, nec quidquam appetebat, nec fame umquam vexabatur, nec siti, malebatque potius non manducare; neque odorem percipiebat bonum nec malum, videbaturque memoratæ Nicolæ, si carrus bene onustus per corpus suum transivisset, id se non sensuram fuisse, neque dolorem ex eo passuram, modo non attigisset duos digitos supra memoratos, quibus bene sentiebat. In hoc statu fuit dicta Nicolaa usque ad Dominicam Trinitatis proxime sequentem.

[297] [primum frustra novem diebus frequentat sepulcrum, deinde & balnea:] Postquam memorata Nicolaa sic fuerat affecta usque ad diem octavam Resurrectionis, atque audiverat miracula esse patrata apud tumulum venerabilis sancti Ludovici, uti erat in lecto suo, dixit quo potuit modo, atque oravit venerabilem sanctum Ludovicum, ut respiceret ad paupertatem suam, cum pauper esset, & vidua, sibi que sua restitueret. Tum confessa est presbytero suo; & Petronilla la Faucesse vicina dictæ Nicolæ conduxit carrum, & die Dominica, octava Resurrectionis, memorata Petronilla & Comitissa duxerunt, ac comitatæ sunt dictam Nicolaam, ita ægram carro impositam, Dionysiopolim usque, eamque ad memoratum tumulum ferendam curaverunt, ubi mansit

diebus novem: dictaque Comitissa, quæ mansit fuitque cum ipsa diebus memoratis, eam portabat ad ipsarum hospitium in urbe ad sorores, juvante alia muliere, quam conducebat. Nihilominus, licet dictis novem diebus quotidie frequentarint memoratum tumulum, illaque apud hunc tumulum jacuerit, nullum tamen consecuta est solatium, neque ideo quidquam de corpore suo sensit. Deinde memorata Nicolaa fuit reducta Parisios in carro, æque ægra ac ante. Quandoquidem memorata Nicolaa in æque magno, quam antea, erat languore, neque quidquam sentiebat, atque impotens prorsus erat, sicuti dictum est, se quandoque deportandam curavit ad balnea thermasque, ut tentaret, an forte per calorem aquæ motus aliquis redire membris suis posset, pedesque ac genua sua, quæ, sicuti dictum est supra, conjuncta erant, invicem separari. Verumtamen, ubi sæpe in balneis, thermisque fuerat, ac vicibus singulis longo tempore in iis substiterat, non sentiebat aquam calidam, cui erat immissa, quantumcumque calida esset, aut calida esse diceretur, nisi in duobus digitis supra memoratis, cum eos aqua attingeret; neque pedes dicti, neque genua invicem sejungebantur, neque illi melius erat in ulla corporis sui parte; neque aliter quam erat, priusquam in balnea ingrederetur: atque in tali statu fuit usque ad Dominicam Trinitatis.

[298] Die Sabbatti ante Dominicam Trinitatis Mabilia Londinensis ei fuit obvia, [post hæc monita a muliere, quæ divinitus jussa fuerat eam monere,] dum ad balnea ferebatur (hæc Mabilia numquam, quod sciebat, viderat dictam Nicolaam, neque umquam nominari audiverat;) atque ei dixit: Mulier, mulier, multa expendisti in morbum tuum, & superiorem vestem habes bonam; illam cura vendendam, teque vehi jube Dionysiopolim ad sanctum Ludovicum. Comitissa, eam gestans ab una parte, respondit, memoratam Nicolaam eo jam fuisse portatam, ac novem diebus substitisse, neque ei id quidquam

profuisse. Dixit eadem hæc Mabilia; Caput meum depono, si rursum eo tendat, recteque de peccatis suis confiteatur, reversuram sanam, integreque ex hoc morbo restitutam. Tum narravit memoratæ Nicolæ & Comitissæ, se vocem audivisse, dum vigilabat, uti dicebat, quæ sibi dixerat, non nominando hanc Nicolaam, neque plateam, parochiamve, ubi erat, neque alia dando indicia, nisi quod hæc vox sibi diceret: Quærto mulierem, in omnibus membris perditam, quæ in hac urbe est; (si eo non vadas, uti stulta facies) eique dicito, ut se portandam curet ad sanctum Ludovicum, sed antea recte de peccatis suis confiteatur. Respondit huic voci memorata Mabilia: Deine ex parte venis, qui mihi hæc dicis? Respondit dicta vox memoratæ Mabiliæ; Omnino. Cum illam non quæsivisset dicta Mabilia, rediit iterum vox secunda vice, atque ei dixit: Non es illic, ubi tibi dixeram, uti stulta fecisti; illuc ito. Cumque adhuc ideo eam non quæsivisset memorata Mabilia; tertia vice audivit dictam vocem, sibi dicentem: Quid id est, quod non iveris, quo tibi dixeram? Respondit tum memorata Mabilia: Ignoro, ubi habitet. Et vox ei dixit: Quæ rito illam, donec inveneris: quod si id non facias, malum tibi eveniet. Hinc memorata Mabilia offendit hanc casu Nicolaam, quando ferebatur ad balnea, uti supra dictum est; atque ubi hanc vidit perditam adeo & deformem, credebat illam esse, de qua vox sibi fuerat locuta, eisque omnia prædicta retulit.

[299] [redit ad sepulcrum,] Eadem die Nicolaa rogavit memoratam Petronillam, ut rursus carrum quæreret, quo ad memoratum sepulcrum veheretur, magnamque fiduciam habuit & concepit ex verbis, per memoratam Mabiliam dictis, se ibi sanandam, ac liberandam per merita venerabilis sancti Ludovici. Vocavit itaque dominum Philippum, parochum ecclesiæ sancti Nicolai, cujus erat parochiæ, & confessa est de peccatis suis. Mane dicta die Dominica Trinitatis memorata Nicolaa carro fuit imposita, & Dionysiopolim portata. Quando erat

Dionysiopoli, se ferendam curavit ad sepulcrum memoratum, ponendamque sub arca lignea, quæ supra sepulcrum erat posita, iisque fulcris subnixa, ut ægri manere possent supra dictum tumulum sub arca. Tunc magna pietate oravit venerabilem sanctum Ludovicum, ut non intueretur peccata sua; se enim credere tantæ eum esse potentiæ, ut, licet peccatrix esset, se hac miseria liberare posset, in qua tanto tempore fuerat. Hæc, aliaque commemorabat, atque ore proferebat magna pietate, plorabat, precabaturque, quando erat supra memoratum tumulum, ubi jacebat.

[300] [ubi subito, integreque sanatur,] Deinde Sacro in memorata ecclesia inchoato, ubi inchoatum fuit Evangelium, eadem hora sensit dicta Nicolaa dirumpi ossa sua, sibi que invicem collidi, & tunc primum sensit dolorem in carne, omnibusque membris suis, qui duravit in ea usque ad finem Evangelii. Finito Evangelio, videbantur dictæ Nicolæe ossa sua mutuo collidi tanto cum strepitu, acsi fornix ecclesiæ rumperetur. Ubi illud audivit, ut ei videbatur, loco infra arcam per se egressa est, nesciens quo modo, stetitque recta pedibus suis, caputque in locum, ubi esse debebat, derepente erat repositum. De his memorata Nicolaa, alique, qui eo venerant, mirum in modum steterunt attoniti. E vestigio itaque dicta Nicolaa tam sanam se reperit & validam, quam umquam fuerat. Pedes ejus, ac genua invicem erant disiuncta, aliaque ejus membra officio suo restituta; tamque erat sana, ut terram non contingere videretur. Substitit ibidem, donec Sacrum solemne fuerit absolutum. Tum reversa est cum dictis feminis, quæ eam fuerant comitatae, per se, recto super pedes corpore, sine baculo, sine alio humano subsidio, atque incedebat valide, expedite, celeriter, sana, valida, ac læta de insigni beneficio, a Deo benigne, mirificeque sibi concesso per merita venerabilis sancti Ludovici.

[301] [domumque regressa ingenti gratulatione excipitur.] Nuntio hujus sanationis Parisios delato, cognitoque eadem die in parochia ante memorata sancti Nicolai, dictus Philippus istius ecclesiæ parochus, eo audito, obviam processit cum cruce & aqua sacra usque ad sanctum Lazarum propter solemnitatem miraculi. Ubi usque ad ipsam pervenit, coram ea genua flexit in honorem tanti miraculi, eique dixit: Hem! filia, jucundus est adventus tuus: scito non recusaturum me, ut corona hæc, quam capite gero, mihi nunc resecaetur, modo in tali essem statu in quali tu nunc es. Porro invigila tibi in posterum: quippe id tibi magis incumbit, quam umquam; & bonum tibi esset, ut in posterum in mundo non esses. Ab eo tempore usque ad hanc de miraculo inquisitionem memorata Nicolaa sana mansit & libera a morbis supradictis; caput habuit & collum rectum & sanum, incedebat facile, bene, rectoque corpore, uti alia mulier valetudine integra. Porro postridie mane rediit Dionysiopolim, ac visit memoratum sepulcrum, atque ita fecit novem diebus continuis, veniendo Parisiis ad dictum tumulum sine baculo, alioque adjumento, quemadmodum alia mulier prorsus sana. Uti vero dixerat memorata Mabilia dictæ Nicolæe verba ante relata, sic eadem sub finem fere octidui vidit dictam Nicolaam apud portam, quæ Dionysiopolim ducit, incedentem recte pedibus suis, expediteque & celeriter, sanamque & validam, capite colloque suo loco recte disposito, cui memorata Mabilia dixit: Gratulor adventum tuum. Rectene sanata es? tibine evenit, sicuti tibi prædixi? Respondit memorata Nicolaa: Ita sane. Ceterum dicta Nicolaa unum habuit filium, & semper memorata Nicolaa fuit mulier bona.

CAPUT XVI.

Febris facto voto pulsa: gressus puellulæ apud sepulcrum concessus; uti & mulieri claudæ.

XL.

Die Sabbati proxima ante festum sanctorum Apostolorum Petri & Pauli, [Quidam ex periculosa febrī,] anno gratiæ MCCLXXII, febris continua vehementissime corripuit Gobbanum Roussel, civem Laudunensem a, quæ eum vexavit sexdecim diebus continuis tunc sequentibus. Cum medici ad ejus curationem vocati, nempe magister Rodolphus de Vorages, & magister Nicolaus de Vigey, de vita ejus, uti monstrabant, desperarent, ipsius amici agebant apud archiepiscopum Remensem, ut obtinerent facultatem dictum Gobbanum sepeliendi, quia civitas Laudunensis interdicta erat sacris ab episcopo Laudunensi, a quo cives appellaverant ad archiepiscopum Remensem. Die decima septima morbi Ægidia, hujus Gobbani soror, in cujus domo decumbebat, memorem illum fecit, ut sancto Ludovico se devoveret; credebat enim bonum hinc oriturum memorato Gobbano. Quibus verbis auditis, dixit memoratus Gobbanus: Promitto me, simulac sanus ero, atque incedere potero, Dionysiopolim iturum, ac sepulcrum venerabilis sancti Ludovici invisurum. Porro ante hanc diem tempore istius morbi confessus fuerat, verum Dei Corpus sumpserat, ac sacro oleo fuerat unctus; testamentum etiam fecerat præ timore morbi antedicti.

[303] [facto voto S. Ludovico, convalescit.] Facto voto prædicto veniendi ad tumulum die decima septima circa preces Tertiæ, copiosus sudor ortus est in toto ejus corpore, in quo fuit usque ad preces Nonæ atque, ut ei visum fuit, a tempore, quo hoc votum voverat venerabili sancto Ludovico, melius habuit, dormivitque in illo sudore, uti ei fuit dictum. Qui ibidem erant, ei dixerunt, febrī finem impositum in sudore antedicto: neque post hæc memoratus Gobbanus febrī tentatus est, quantum percepit aut sensit; licet valde esset debilis: neque scivit se deinde frigore aut æstu febris, aut capitis dolore fuisse

afflictum; sed post dictam diem septem diebus perpetuo decubuit, ac tunc primum de lecto surgere cœpit: cubiculo tamen non egrediebatur; verum paullo post ad lectum redibat. Transactis diebus decem, e lecto memorato surrexit, domoque egressus est, uti sanus ac restitutus, fecitque, quæ habebat agenda, quemadmodum homo sanus. Postea semper sanus fuit usque ad hanc diem præsentem b; venitque ad tumulum venerabilis sancti Ludovici, uti promiserat, mense Septembri.

XLI.

[304] Quindecim annis ante examen hujus miraculi Heriberto ex Fontenay prope Gonnessiam, [Puellula distortis cruribus incedere nescia,] habitanti Parisiis a viginti sex annis, & Ifamiæ uxori ipsius nata fuit filia, nominata Mabilia. Nata autem hæc fuit omnibus membris integris, sicuti infans nasci debet. Ubi ætatem attigit trium mensium præterpropter, nocte quadam, qua Ifamia ejus mater cubabat, absente ab ea marito, filia ipsius, jacentis in cunis apud lectum suum, sensit cunas moveri. Unde brachium extendit ad cunas prope lectum, exploravitque, quo se modo haberent cunæ, atque an infans cunis non esset egressa, dicens: Infans mea, Deo te committo. Mox memorata Ifamia fuit percussa super humerum. Dum percussa fuit, dixit: Ito Dei nomine ad talem locum, ubi nec mihi nocere possis, nec aliis; magnoque timore fuit percussa, ac se lodicibus suis cooperuit. Postquam memorata Mabilia pervenerat ad ætatem, qua pedibus suis eam oportebat insistere, atque etiam incedere, sicuti incedunt infantes, incedere nequivit, nec stare, nec terram calcare pedibus: neque etiam pedes movebat super terram, dum tenebatur sub axillis, ut recta pedibus, cruribusque insisteret; sed simulac dimittebatur trunci instar lignei in terram labebatur. In hujusmodi statu fuit, donec complevisset

quatuor annos & ultra, quibus numquam incedere potuit, aut pedibus insistere. Verum postquam viribus aucta est, reptabat de loco in locum manibus tantum & natibus, neque umquam se erigebat ex terra. Præterea juncturæ, quæ erant inter crura, femora, & genua, adeo videbantur ac erant loco suo motæ, ut memorata Mabilia crura sua humeris imponeret, dexterum sinistro, sinistrum dextero; neque aliud in genibus appareret vinculum quam cutis. Habebat tamen femora & pedes speciosa & recta; satis etiam pingua, ac carnosâ pro puellula ætatis suæ, uti apparebat forinsecus: erant quoque ejusdem cum alia ipsius carne coloris, neque glauca, vel cærulea: neque ejus membra aliter videbantur læsa, nisi quod genua loco suo viderentur emota. Vicini passim dicebant, eam membris esse perditis, neque umquam ituram.

[305] Porro evenit, ossibus venerabilis sancti Ludovici in Galliam portatis, [a parentibus, præmissis votis, ad sepulcrum portata,] undecim annis ante tempus hujus inquisitionis, cum Dionysiopoli nundinæ haberentur, ut Richardus, nomine Vandien, Anglus dixerit Heriberto, ferendam ei esse dictam Mabiliam ad tumulum venerabilis sancti Ludovici, ubi multa miracula essent facta, ægrique multi sanati; gratum esse Sanctis, aliquid in honorem suum fieri; quemadmodum, dum quis negotia habet coram Rege, aut coram tribuno capitali, decet, ut secum ducat aliquem, qui pro ipso loquatur. Cogitavit secum dictus Heribertus, eum dicere verum, responditque se portaturum filiam suam ad tumulum venerabilis sancti Ludovici. Paulo post vovit & promisit, si videre posset filiam suam pedibus suis stantem atque incedentem, nulla die Veneris usque ad septennium se vinum bibiturum. Ifamia, dictæ Mabilicæ mater, pariter vovit, si Deus, & sanctus Ludovicus sanarent filiam suam prædictam, se toto vitæ suæ tempore non neturam die Sabbati, sequentique Dominica, nisi magna ad id cogeret inopia. Memoratus Heribertus ejusque uxor Ifamia iter

susceperunt, ac venerunt Dionysiopolim. Ferebat dictus Heribertus filiam suam prædictam, & uxor ipsius gestabat quemdam ipsorum filiolum, quem lactabat; neque erat, cui eum relinqueret. Hospitati fuerunt in domo Adami de Fontenay, atque eadem hac die portarunt filiam suam ad sepulcrum venerabilis sancti Ludovici.

[306] Tunc reliquit memoratus Heribertus dictam filiam cum memorata Ifamia ipsius matre, [post aliquot dies sanatur,] rediitque Parisios ad alia negotia sua obeunda. Redibat tamen aliis diebus sequentibus quandoque Dionysiopolim, visurus prædictam filiam, uxoremque suam, quas invenit apud tumulum. Memorata enim Ifamia quotidie illam ad sepulcrum dictum portabat, atque ibi servabat. Ubi dicta Ifamia ibidem cum Mabilia filia sua fuerat diebus sex septemve apud sepulcrum, sicut solebat quotidie; & die sexta aut septima ad hospitium fuisset reversa, ut filiolum suum lecto inponeret, rogavit custodes ægrorum, apud tumulum jacentium, ut filiam suam ex loco sepulcri amoverent, quando inde amoverentur alii: eo enim tempore, dum Sacrum fieret solemne in ecclesia sancti Dionysii, ob copiam ægrorum, solebant illi ex dicto loco amoveri, absolutoque Sacro, eo sinebantur reverti. Et quia, absoluto solemni Sacro, eleemosyna dabatur singulis ægrotis, Ifamia hæc rogaverat dictos custodes, ut ipsam retro reponerent, postquam Sacrum esset absolutum; quippe nolebat, ut eleemosyna ei daretur; existimabat enim, si ex proprio labore cum memorata filia sua ibi viveret, Deum erga se magis fore benignum. Postquam dicta Ifamia redierat ad templum, reperit memoratam filiam suam in pedes erectam ante altare beatæ Virginis Mariæ, ubi posita fuerat contra columnam ibi stantem: & homines, qui ibidem erant, dicebant: Eccam puellulam sanatam; & maledicebant patri matrique, qui eam ibi sine custode relinquebant.

[307] Dicta igitur Ifamia, visa hoc modo filia sua in pedes suos erecta ac stante, [ac dein gratias agit.] vehementer gavisata est, eamque cepit, reportavitque ad memoratum tumulum, atque ibidem incedere sivit recto corpore, per se, sine ullo alio auxilio, ad passus aliquot, quos per se formabat. Deinde aiebat: Cupio sedere; nam fatigata sum. Tunc ei candelam in manus dedit, quam obtulit ad memoratum tumulum. Sic ipsa fuit illo tempore cum dicta puella apud tumulum cum aliis, donec novem dies essent completi; quibus diebus illam per se sinebat incedere, & sedere quandoque apud tumulum. Dicta autem Ifamia neminem cognovit eorum, qui erant circa filiam suam, quando eam prima vice invenit stantem, præter mulierem unam, nomine Ifamiam la Mortaliere, quam invenit apud dictam filiam suam, quæque peregrinata tunc erat Dionysiopolim. Deinde memoratus Heribertus, quando audivit filiam suam esse sanataam atque incedere, venit Dionysiopolim, viditque filiam suam atque uxorem apud memoratum sepulcrum. Tunc dictus Heribertus, qui longiuscule aberat, appellavit memoratam Mabiliam, ei dicens: Veni huc, filia mea. Illa surrexit per se, ac sine ullo auxilio, venitque ad patrem suum, incedens bene, recto corpore, & festine, sine ullius hominis auxilio. Reliquit memoratus Heribertus uxorem filiamque suam prædictam, donec novem dies essent completi, ut in dies singulos frequentaret sepulcrum prædictum. Novem diebus completis, dictus Heribertus rediit, reduxitque filiam suam integre sanataam. Per viam autem quandoque illam portabat, ne nimis fatigaretur; quandoque eam ante se jubebat procedere. Ceterum post hæc per tres annos, quibus vixit memorata Mabilia, incessit prompte ac celeriter, sine ullo auxilio baculove, sicuti alia ipsius ætatis puella, omnesque testes interrogati asserebant, se credere dictam Mabiliam fuisse liberatam morbo atque impedimento antedicto per merita venerabilis sancti Ludovici.

XLII.

[308] Anno Domini nostri MCCLXXVII, tempore hiberno, [Mulier clauda,] gravis morbus invasit Joannam de Sarris, diœcesis Parisiensis, uxorem Joannis lignarii, quæ sana fuerat, omnibusque membris valida, incedens bene, atque expedite sine claudicatione; eoque hic morbus eam corripuit pacto, ut incedere non valeret, aut se sustentare, neque pedibus uti, cruribusve. Invasit autem illam dictus morbus nocte quadam inter festum Virginis Purificatæ, & postremos bacchanalium dies. Licet vesperi diei cujusdam Martis lectum intraret sana & valida, eadem illa nocte, dum evigilabat, adeo se reperit debilitatam, ægramque femoribus, cruribus, pedibusque, ut iis membris uti non posset, sicuti dictum est; neque se vertere etiam in latus, cruraque & pedes haberet rigidos, neque eos ad se posset convertere. Dictæ Joannæ apparebant membra nominata jam quasi morticina, videbanturque etiam sicuti membra eorum, qui diu sederunt, pedemque inepte habuere locatum, ita ut se movere nequeant: hi item membra habent quasi stupida, somnoque obruta. Adhæc membra illa ei erant frigida; lectoque decumbebat, neque surgere poterat, neque exire, neque ire quo voluisset, nisi portaretur. Hoc modo fuit domi suæ spatio unius mensis, sperabatque de die in diem se liberandam recreandamque.

[309] [& egena] Cum hoc modo ægra fuisset in domo sua, ac pauper esset, neque haberet, qui sibi esset auxilio, neque maritus ipsius necessaria ei vellet subministrare, delata fuit ad valetudinarium Parisiense, ubi longo tempore jacuit impotens atque infirma post festum etiam sanctorum Petri & Pauli. Postea sorores valetudinarii consilium inter se inierunt ei fulcrum componendi, ut paulatim se movere assuesceret, quod id fortasse ei foret utilius. Hoc facto, e lecto deposita est, juvantibusque eam mulieribus magno cum labore ivit usque ad altare sancti

Leonardi, quod est in eodem hoc valetudinario. Alia vice, cum vellet similiter e lecto suo ire ad altare, nemine ei opem ferente, humi lapsa est, ac graviter vulnerata. Incedendo autem pedem dexterum humi figebat, at sinistrum nullo modo figere poterat; verum post se trahebat. Postquam se movere poterat, desiderabat domi esse cum marito suo liberisque, quoniam lecto poterat egredi: cupiebatque de suo vivere. Iter itaque susceperat ope fulcrorum, ut rediret domum; sed incedere non poterat: qua de causa per totam fere viam maritus illam ferebat. Deinde fulcris domum suam ingressa est, fuitque ibidem cum marito filiisque suis. Noluit postea maritus ejus necessaria ei procurare; eaque de causa magno cum labore fulcrorum adjumento adibat ecclesiam sancti Mederici, stipem postulatura.

[310] Postquam memorata Joanna intellexit multa facta esse miracula apud tumulum sancti Ludovici, [apud sepulcrum gressum] ægrosque ibi sanatos; dixit, vovitque invisuram se memoratum sepulcrum. Quo dicto, Joanna hæc ordinavit itineri ad dictum tumulum necessaria, ac sperabat se ibi sanatum iri per merita venerabilis sancti Ludovici. Unde eadem Joanna, cupiens ad dictum tumulum venire, atque ex propriis vivere, tantum nevit, ut lucrata sit asses tres: hos portavit, ac die quadam Dominica mane fulcrorum subsidio ingressa est iter ad urbem sancti Dionysii, comitante ipsam una filia sua nudis pedibus, atque in laneis, ingentique vi adhibita venit ad dictum sepulcrum. Signum ære dabatur ad Vesperas, quando eo veniebat, fuitque ibidem quotidie diebus quatuor apud dictum tumulum, antequam esset sanata; ac candelam obtulit pari secum longitudine. Die quadam subsistens apud tumulum memoratum, dum solemne canebatur Sacrum, dicta Joanna dolorem sensit gravissimum, præsertim in parte sinistra, ita ut vix se cohibere posset a forti clamore. Ubi hoc dolore pressa fuerat tanto tempore, quanto quis ire potuisset ad

intervallum emissæ ex arcu sagittæ, cessare cœpit dolor; ipsaque, mox sentiens sibi melius esse, pedem sinistrum humi posuit, se erexit, ac pedibus stetit, nixa tumulo. Ubi sensit incedendi sibi vires esse, circumvit tumulum recta pedibus suis insistens, passusque pedibus suis proferens alios post alios.

[311] Finito Sacro, ascendit per gradus sine ullius ope usque ad reliquias, [recuperat.] reliquitque fulcra sua, gaudens magnopere & læta cum memorata filia sua, quod Deus, & venerabilis sanctus Ludovicus tanto ipsam liberassent morbo. Substitit tamen Dionysiopoli, atque invisit quotidie memoratum tumulum, donec novem dies fuissent completi. Deinde Parisios rediit per se, recto corpore, sine baculo, sine fulcris, & sine alterius personæ auxilio. Nihilominus a tempore, quo sanata fuit, semper parumper claudicabat; atque adhuc claudicabat tempore inquisitionis de hoc miraculo; incedebat tamen prompte ac celeriter, sicuti inquisitores eorumque scribæ viderunt. Paucis diebus postquam memorata Joanna ægra fuerat modo supra dicto, hæc Joanna dicebat se redire Dionysiopoli a tumulo prædicto, seque ibidem sanatam fuisse ex morbo antedicto: ubi autem fuit Parisiis sana ex hoc morbo incessit recta pedibus suis, sine fulcris, alioque adjumento, prompte atque expedite, quemadmodum alia mulier sana, nisi quod modice claudicaret, non vero claudicaret dicta Joanna, priusquam fuerat ægrota, sed bene, recto corpore, ac celeriter incederet. Post hæc semper, licet parumper claudicaverit, a tempore supradicto incessit bene atque expedite, sana fuit ac libera dicto morbo, obivitque negotia sua, sicuti alia mulier sana, & creditur sanata fuisse per merita venerabilis sancti Ludovici

CAPUT XVII.

Anus impotens & incurva apud tumulum valetudini restituta, uti & mulier capta parte corporis sinistra:

visus oculi dexteri mulieri redditus: claudo gressus expeditus: aqua pileo Sancti repressa & siccata.

XLIII.

Anno Domini nostri MCCLXXII mulier quædam nomine Joanna, [Anus incurva] habitans Parisiis in parochia sancti Mederici, incedebat ope fulcrorum magno cum labore, valdeque erat incurva, ita ut fulcra admodum essent brevia: gibbum etiam habebat in dorso grandem, latumque instar panis unius denarii: neque foramen erat in gibbo memorato, neque pus emittebat. Adhæc anus erat dicta Joanna, atque ita ægrotavit, itaque incessit annis quatuor, aut quinque. Post aliquot annos memorata Joanna, quæ erat in platea, ubi habitabat, dixit vicinis, ire se velle ad sepulcrum sancti Ludovici, ac sperare se ibi sanatum iri. Itaque veniam poposcit vicinos, si qua in re eos ofendisset. Dixit præterea, se prius ire velle ad ecclesiam sancti Mederici, ut Sacro interesset, ac de peccatis suis confiteretur: rogavitque vicinos, ut Deum orarent, ac venerabilem sanctum Ludovicum, ut gratiam sibi præstarent.

[313] [apud tumulum erecta, ac sanata.] Adivit ecclesiam sancti Mederici: tum iter suscepit ad urbem sancti Dionysii, ubi Nicolaa Parisiensis, uxor Guilielmi lignarii, vidit memoratam Joannam ante dictum sepulcrum alios inter ægrotos. Deinde exiguo post tempore dicta Joanna venit in plateam memoratam, incedens bene, rectoque corpore, sine fulcris alioque adjumento, præterquam quod baculum manibus gestaret. Dicebat autem, se reverti a tumulo venerabilis sancti Ludovici, ibi fuisse diebus novem, seque ibidem fuisse sanatam. Gestavit manu sua scipionem initio per tres hebdomadas præterpropter; at illum deinde prætermisit. Ubi scipionem gestare desierat, semper deinde sana fuit & valetudine integra tribus circiter annis, quamdiu vixit:

ibatque bene & recta, sine baculo ullove alio adjumento: ferebat super caput suum vas aqua plenum, obibatque quælibet sua negotia, ad victum sibi comparandem: namque erat egena.

XLIV.

[314] Anno Domini nostri MCCLXXI, aut circiter, Aleidis Malachine Parisiensis, [Mulier morbo caduco, aliisque malis affecta,] membris erat sanis ac validis, sicuti alia mulier sana, ac frequentabat domum Beginarum Parisiensium, ubi lanificium exercebat carminando, similiaque faciendo. Deinde longo tempore sana fuit: laborabat tamen malo caduco, quod vulgo vocatur Malum sancti Lupi a. Postea dicta Aleidis Malachine anno Domini nostri MCCLXVIII b incidit in morbum gravem, quo usum perdidit lateris dexteri, adeo ut non valeret uti nec manu, nec brachio, nec crure dextero, incederetque fulcrorum adjumento, sine quibus ire non poterat, postquam memorato correpta est malo, donec fuerit sanata. Caput etiam agitabatur, quamdiu hoc morbo fuit affecta: dicebatque se adjutam fuisse a muliere, secum habitante, in vestibus, & calceis induendis, similibusque necessariis. Præterea pedem sinistrum post se trahebat, dum incederet: & quia nullum facere poterat lucrum, uti consueverat, egena erat, panemque emendicabat: aspectu apparebat omnino languida atque ægrota tempore memorato, talisque credebatur. In hujusmodi statu longo fuit tempore.

[315] Memorata Aleidis hoc modo ægrota, cum circa annum Domini nostri MCCLXXV in æstate audivisset, [adit tumulum Sancti, visa ibidem a muliere cui unius oculi visus restitutus,] atque intellexisset multa miracula esse facta apud tumulum sancti Ludovici, dixit petito consilio, velle se venire ad tumulum sancti Ludovici, ut Dominus noster ipsam dignaretur liberare per merita venerabilis sancti

Ludovici. Eo tempore die quadam Veneris, qua æstus erat maximus, cum Aleidis du Buisson, habitans in domo Beginarum Parisiensium, sexaginta annorum mulier, Dionysiopolim venisset visura sepulcrum venerabilis sancti Ludovici, quod longo tempore passa fuisset fluxum oculi dexteri, ita ut oculo nihil cerneret, invenit memoratam Aleidem Malachine apud dictum sepulcrum, quo venerat ad impetrandam a Deo liberationem suam, ut aiebat, per preces & merita venerabilis sancti Ludovici: cumque dicta Aleidis du Buisson eam rogaret, quo se modo haberet, respondit, quod se sentiret multum recreatam; oraret igitur Deum pro se, ac venerabilem sanctum Ludovicum, Virginemque Mariam. (Inquisitione facta de sanatione dictæ Malachine, memorata Aleidis du Buisson recepit eadem hac die visum oculi dexteri, rediitque Parisios liquide videns, quamvis cruor mansisset in oculo, quo deinde satis cito integre liberata fuit hæc Aleidis du Buisson.)

[316] Tunc itaque valetudinis recuperandæ causa Dionysiopolim petivit ad dictum sepulcrum venerabilis sancti Ludovici, [ac valetudini restituitur.] mansitque ibidem diebus novem. Quando ibidem jacebat cum aliis ægrotis, (uti placuit Domino nostro,) vehementem sensit dolorem in membris suis; dumque existimabat se stare posse, erexit se; & sicuti dixit, venæ in mamma partis dexteræ disruptæ sunt, sanguinisque ingentem copiam emiserunt. Tum fulcra reliquit, quæ gestare consueverat, ac rediit Parisios ad domum Beginarum, & alio, sana, valida, plenissimeque restituta, per se, pedibusque suis incedens, sine fulcris, sine baculo, sine alio quovis adjumento, prompte, rectoque corpore, sanata prorsus ex morbo memorato. Ab illo tempore in posterum sana fuit ex dicto malo, & valida tribus annis & ultra: incedebat bene, recteque, lanificium exercebat, carminabat, aliaque faciebat, quemadmodum mulier sana usque ad mortem suam. Tempore autem mortis suæ ætate

quadraginta circiter annorum esse videbatur. Bona quoque erat mulier, magnæque pœnitentiæ: omnesque testes affirmabant eam sanatam fuisse ex morbo antedicto per merita venerabilis sancti Ludovici.

XLV.

[317] Circa annum Domini nostri MCCLXXIV aut MCCLXXV, [Vir, ex affecto genu claudus,] inter festum Omnium Sanctorum festumque sancti Andreæ, malum exortum est in crure sinistro circa genu Joannis du Gue ex villa Combreus in diœcesi Aurelianensi. Multa erant foramina in carne, quæ multum emittebant puris tam infra genu, quam supra: totum etiam genu intumuit, caroque illa facta est rubra, horridaque & tetra visu. Progressu temporis omnia foramina, quæ erant infra genu, in unum confusa sunt vulnus. Ubi vernum tempus advenerat circa Quadragesimam, quo laboratur in vineis, Joannes hic, qui pauper erat, victumque sibi laborando parare cupiebat, sicuti consueverat, Aureliam ivit, ut se elocaret ad vineas putandas. Ubi illuc pervenit, tanto morbus auctus est incremento, ut incedere non posset, neque sine scipione se sustentare, præterquam brevissimo spatio, ad sex fere septemve passus, nisi re aliqua niteretur. Qua de causa, cernens se nihil lucrari posse, nec laborare, nec incedere sine sustentaculo, duo construi curavit fulcra subalaria, fulcrisque domum rediit: neque enim incedere poterat nisi sustentaculo subnixus, multoque cum labore domum reversus est; nam pes ejus sinister terram non contingebat. Invisit ecclesias multas in istis partibus, ubi miracula facta esse audivit; puta ecclesiam sancti Verani d, ecclesiam sancti Mauri e, ecclesiam sancti Eligii Ferrariensem f: verum hæc omnia nihil ei profuere: nullam tamen dicto morbo medicinam adhibuit.

[318] [apud sepulcrum sanatur.] Post hæc cum audivisset multa miracula facta esse ad tumulum sancti Ludovici,

idem hic Joannes vovit ac promisit; invisurum se dictum tumulum, ut Deus & venerabilis sanctus Ludovicus liberarent ipsum per preces, meritaque domini sancti Ludovici. Die igitur quadam Dominica mensis Augusti ejusdem anni confessus est presbytero proprio; dein solus aggressus est iter ad urbem sancti Dionysii, fulcris subnixus. Priusquam autem memoratus Joannes medium iter absolvisset; sibi videbatur recreatus; atque hoc modo Dionysiopolim venit, invisitque sepulcrum venerabilis sancti Ludovici. Porro erat quotidie apud tumulum multos inter ægrotos alios, qui simul ibi subsistebant, ad sanitatem recuperandam. Die tertia aut quarta, postquam venerat ad memoratum sepulcrum, adeo recreatus est, ut fulcra sua, quæ attulerat, reliquerit supra dictum tumulum. His in perpetuum relictis, egressus est ecclesia sine fulcris, sine scipione, sine alio adjumento, iens ad hospitium suum, alioque, quo vellet. Nihilominus quotidie invisit memoratum sepulcrum, & frequentavit, sicuti antea, donec novem dies essent completi. Transactis diebus novem, Dionysiopoli discessit, indeque domum rediit prompte expediteque, sine fulcris, baculo, alioque subsidio. Rediens autem, quotidie sex septemve leucas incedebat. Verumtamen memorata foramina nondum obducta erant, sed pus etiam tum emittebant copia multo minori, quam consueverant. At paulatim coaluerunt, adeo ut ante festum Nativitatis Domini nostri proxime tunc sequentis plane restitutus fuerit, dictoque malo liberatus: fuerintque foramina prædicta obducta prorsus, & clausa, pellisque seu cutis consolidata, relictis dumtaxat vulnerum vestigiis. Dicti Joannis vicini mirabantur, eum rediisse tam integre sanatum per merita venerabilis sancti Ludovici; ipse autem deinde operatus est, suaque exercuit negotia.

XLVI.

[319] Anno Domini nostri MCCLXXX, circa festum sanctæ Catharinæ, [Aqua, nimium increscens, e cellis vinariis,] maxime increvit Sequana flumen, ita ut tres cellæ Aleidis la Veniere, uxoris Arnulphi olim armigeri venerabilis sancti Ludovici, aqua tunc essent repletæ. Crevit autem tam vehementer aqua in dictæ Aleidis cellis, ut in duabus illarum magis profundis dolia vini iis imposita fluitarent in aqua. In alia cella, ante has sita, magis alta, minusque profunda eo usque aqua ascendit, ut superaret media dolia vini, in cella ista locata, ut vinum haberi non posset. Memorata Aleidis aliquos habebat pileos e plumis pavoninis, qui fuerant venerabilis sancti Ludovici, relictos marito suo, dum armiger erat venerabilis sancti Ludovici, quando hic dictos pileos novis permutabat. Tunc incidit memoratæ Aleidi, illos sibi esse pileos, Deumque fortasse per merita venerabilis sancti Ludovici has aquas dispersurum. Consuluit igitur dicta Aleidis suppriorem Vallis-Scolarum Parisiis, fratremque Danielelem ejusdem loci religiosum, an existimarent licitum esse, ut uno illorum pileorum signaret memoratam aquam, ne ulterius cresceret, sed siccaretur potius per merita venerabilis sancti Ludovici. Verum dicti fratres id improbarunt. Tunc domum rediit, retinuitque Rogerium famulum suum, annos natum viginti præterpropter, misitque e domo alios servos ad loca diversa: & voluit, ut Rogerius promitteret, se nemini dicturum, quod memorata Aleidis vellet facere.

[320] Tum unum cepit e pileis, eumque dedit memorato Rogerio; [pilei S. Ludovici contactu ejecta.] atque eum descendere jussit usque ad aquam primæ cellæ: eoque pileo aquam memoratam signare in modum crucis, in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti. Dictus Rogerius, dum dies adhuc erat, sed prope vesperam, descendit cum dicto pileo usque ad aquam primæ cellæ altioris, hunc pileum isti aquæ imposuit, atque aqua, quæ pileum tetigerat, projecta conspersit aquam reliquam hujus ipsius cellæ in formam crucis, dicens: In nomine Patris, &

Filii, & Spiritus sancti. Deinde sursum regressus est ad heram suam, eique pileum reddidit. Ante receptus nocturni tempus eadem vespera aqua illa primæ hujus memoratæ cellæ eo usque decreverat, ut dicta Aleidis, ejusque familia habere potuerint ac promere vinum ex doliis memoratis, quod ante facere non potuerant. Itaque aqua descenderat, seu decreverat ad plures digitos in cella memorata. Postridie mane adeo erat ex prima illa cella ejecta, ut nihil ibi esset relictum præter modicum lutum. Memorato matutino tempore dictus Rogerius profectus est Parisiis ad oppidum Clipiacum g, quo misit eum ipsius domina: verum sequenti die reversus, vidit tunc ignem ex carbonibus in prima cella fieri ad siccandum. Tertia die mane aqua profundiorum istarum cellarum ita evanuerat, atque abscesserat, ut præter lutum nihil ibi esset relictum. Porro post vesperam dictam, qua memorata Aleidis ex doliis suis vinum habuit, agmen solemne venit supplicantium, quod instituerunt fratres sanctæ Catharinæ Vallis-scolarum h usque ad sancti Jacobi de Carnificeria propter ingens aquarum incrementum. Præterea memoratæ cellæ profundiores factæ erant ante annos viginti septem, dictaque cella altior facta erat ante annos sexdecim, tempore inquisitionis de hoc miraculo: easque memorata Aleidis jusserat construi: verumtamen numquam alias viderat aquas intravisse, aut fuisse in cellis antedictis. Ceterum vicinorum ejus cellæ non tam cito siccæ fuerunt: deinde enim post dies plures hæ aquæ, quæ in iis erant, evacuatæ fuerunt ope vasorum, aqua in plateam ejecta.

CAPUT XVIII.

Puer, facto voto ab ejus patre, ex tumoribus teterrimis sanatus: incurvus erectus, liberoque gressu donatus: usus brachii dexteri puero restitutus: puella phrenesi liberata.

XLVII.

Circa annum Domini nostri MCCLXXXI, circa Natalem Domini, [Puer fœdis extuberationibus,] ortus est tumor in collo Galteri, filii Guilielmi, nomine Chauvin du Fresne en Pres a, diœcesis Rotomagensis, in parte dextera, qui brevi crevit ad magnitudinem ovi gallinacei. Ubi hic tumor aliquot diebus fuerat, multumque afflixerat memoratum Galterum, ruptus est tandem, multum puris emittens. Deinde alius crevit tumor in jugulo, vicinior pectori quam mento, simul & tertius, deinde quartus tumor circa jugulum utrimque usque ad cervicem, omnesque emittebant putredinem. Postea idem hoc malum in partem sinistram pectoris hujus infantis descendit, ibique ortus est tumor, qui deinde etiam ruptus est, putredinemque emisit. Hic deinde evanuit, aliusque similis, sed minor, exortus est sub axilla sinistra, qui ruptus multum puris ejecit. Quanto autem foramina plus emittebant putredinis, tanto minus cruciabatur infans; quando vero in quodam foramine restringebatur, vehementius infans cruciabatur. Ubi memoratus Guilielmus filium suum conspexit tanto languore pressum, consilium ea de re exquisivit. Aliqui ei dicebant, esse malum sancti Eligii, alii strumas esse, alii alia asserebant. Tandem memoratus Guilielmus filium suum duxit Noviodunum ad sanctum Eligium; fuisque precibus, atque oblatione facta, sicuti oportebat, inde sine sanatione rediit, ullove emolumento.

[322] Postquam longo tempore memorato malo fuerat vexatus, [facto a patre voto, liberatus.] anno Domini nostri MCCLXXXII, circa festum domini sancti Joannis, dictus Guilielmus devovit infantem suum, & promisit, si Deus per preces & merita venerabilis sancti Ludovici filium suum ex dicto morbo sanaret, ducturum se filium suum memoratum ad tumulum venerabilis sancti Ludovici, ac semetipsum cum filio suo invisurum hunc ipsum tumulum ante festum

Omniū Sanctorū proxime sequens. Facto voto, sanatus est infans ex primo tumore, qui fuerat in collo: verum extuberationes aliæ omnes emittebant putredinem, magnamque intuentibus aversionem ingerebant, atque horrorem; tam tetra aspectu erant vulnera, tam fœdum, quod inde decurrebat. Imo tam tetrum erat aspectu, ut illi, qui infantem dictaque vulnera lustrabant, dicerent eum numquam sanandum, liberandumque. Postquam autem factum est votum, memoratus infans recreari cœpit, satisque advertit dictus Guilielmus, eum de die in diem mollius habere, vulneraque minus scaturire, ac solidari. Ante festum sancti Michaëlis illius anni prorsus cessarunt memorata vulnera putredinem illam emittere, ac consolidata fuere, sicuti erant tempore inquisitionis de hoc miraculo. Inquisitores atque illorum libelliones, præsentēs conspexerunt vulnera solidata, neque amplius manantia: at erant etiam tum vulnerum clausorum vestigia valde recentia in plagis omnibus supradictis, nullus tamen prorsus illic erat tumor. Porro firmiter credebat memoratus Guilielmus, affectum his tumoribus sanatum fuisse ex malo tanto tamque horrido, precibus meritisque venerabilis sancti Ludovici, propter votum memoratum, quod fecit: ac die Martis decima tertia Octobris iter suscepit a domo sua Dionysiopolim, quod leucarum est quadraginta præterpropter; venit Dionysiopolim, ac simul cum filio suo invisit memoratum sepulcrum, sicuti promiserat.

XLVIII.

[323] Cum olim Michaël, filius quondam Gaufridi le Sauvage lignarii, [Alius gibbo in dorso enato incurvus & claudus,] sanus tunc esset & validus, atque infans eo tempore esset octo aut novem annorum, grave malum eum in dorso corripuit, ita ut se erigere non posset. Ubi enim dictus Michaël vesperi lectum intraverat mense Octobri, anno nimirum Domini nostri MCCLXXII b,

tempore matutino dixit Dionysiæ sorori suæ, matrique, quæ ipsum vocabant ad surgendum, se morbo correptum esse in dorso, adeo ut se erigere non posset. Surrexit tamen, lectoque egressus, stare non valebat, nec recto corpore incedere, sed manibus nitebatur & genibus, ibatque incurvus. Excreverat in medio ejus dorso tumor magnitudine ovi, tantumque in hac dorsi parte sentiebat dolorem, ut nullo modo se posset erigere, neque incedere, nisi parum admodum, idque magno cum labore, quia corpore tam incurvo incedere debebat. Qua de causa mater ei intra octiduum facienda curavit duo fulcra subalaria, quæ sub axillis gestabat, iisque se fulcris sustentabat, ut facilius incederet. Deinde memorata extuberatio usque adeo increvit, ut magnum in dorso haberet gibbum ad instar panis duorum denariorum, ita ut se erigere nequiret, sed curvus iret fulcris sub axillis nixus; eoque incremento auctus est tumor dictus intra quindecim ab ejus ortu dies. Porro caro ipsius eo loco non magis æstuabat quam alibi, neque fluebat dictus tumor, neque ullam emittebat putredinem. In hujusmodi statu memoratus Michaël fuit octo annis, aut circiter.

[324] [tendens ad Sancti sepulcrum, in via recreari ex morbo incipit,] Illa ipsa æstate, qua ossa venerabilis sancti Ludovici portata fuerunt in Galliam, cum ei suasum fuisset, ut peregrinaretur ad sepulcrum venerabilis sancti Ludovici ad valetudinem, si Deo placeret, recuperandam meritis venerabilis sancti Ludovici, dictus Michaël confessus est parochi suo ecclesiæ sancti Pauli Parisiis, secretoque fuit cum memorato presbytero, sicuti illi sunt, qui confitentur peccata sua: eoque tempore quo Dionysiopoli habentur nundinæ decennio c ante hanc inquisitionem, dictus Michaël valedixit vicinis suis, eisque dixit, se Dionysiopolim tendere ad sepulcrum venerabilis sancti Ludovici, ut Deus valetudinem sibi dignaretur restituere meritis venerabilis sancti Ludovici. Die igitur quadam cum Dionysia sorore sua iter aggressus est

Dionysiopolim, idque iter suscepit ipsa die, qua consecratio facta est nundinarum. Incedebat memoratus Michaël fulcris subalaribus nixus, uti solebat, venitque cum sorore sua proxime ad vicum Capellam, Parisios inter & Dionysiopolim situm: quo cum pervenisset, alterum e fulcris suis dedit dictæ Dionysiæ, dicens: Soror, gesta hoc fulcrum, recte enim incedo uno adjutus: namque non parum me sentio recreatum. Tum se magis erigere cœpit, rectoque magis corpore, ac facilius incedere, quam solebat; eoque modo venerunt Dionysiopolim.

[325] Postquam eo venerunt, emerunt candelam longitudine dicti Michaëlis: [deinde apud sepulcrum lapsus pro mortuo habetur; sed paullo post] tum venerunt ad tumulum venerabilis sancti Ludovici. Reliquit ibi aliud fulcrum memoratus Michaël, ac se omnino erexit: obtulit candelam suam dicto tumulo, gratiasque venerabili sancto Ludovico egit, quod se posset erigere. Nihilominus lapsus ibi est pronus in terram, totoque corpore fuit frigidus, neque movebat pedem, nec manum, nec ullum membrum, nec respirabat ullo modo, quo id soror ejus Dionysia posset percipere, quæ apud ipsum erat. Tangebatur eum, contrectabatque Dionysia memorata, flens clamansque, quod crederet eum esse mortuum; dicebatque maluisse se, ut viveret in præcedente infirmitate, quam ut eo modo esset mortuus. Tum superiori veste se exuit, eumque textit. Deinde ubi modico tempore jacuisset mente alienatus, spiritum duxit lamentans, dixitque gravi se dolore torqueri. Unde quidam in ecclesia eum ceperunt, atque in domum abbatiae duxerunt, illum sustentantes; ibat tamen pedibus suis; mansitque apud sepulcrum memorata Dionysia. Postquam dictus Michaël longiuscule ibi fuerat, rediit ad memoratum tumulum, comitantibus eum quibusdam ex abbacia, at opem prorsus nullam ferentibus: redibat autem dictus Michaël per ecclesiam sine fulcris, sine baculo, sine auxilio alio.

[326] Cernens id memorata Dionysia obviam ei processit, [integre convalescit.] lætabaturque ac gaudebat, acsi Deum vidisset. Tunc ei dixit: Ostende mihi dorsum tuum, velim te nudum videre. Divertit dictus Michaë ad flexum quemdam ecclesiæ, seque ibidem denudavit: denudatumque propriis oculis vidit dicta Dionysia, tetigit, & contrectavit locum, ubi memoratus dicti Michaëlis fuerat gibbus, qui coadunatus erat, atque ad naturam suam reversus, acsi numquam ibi gibbus fuisset; idque adeo, ut relictum ibi non esset vestigium, ullumve indicium, quo percipi posset, umquam male fuisse affectum. Deinde dictus Michaël prima die, sicuti dictum est, liberatus, mansit Dionysiopoli, tumulumque memoratum frequentavit diebus novem, prima die numerata. Postea memoratus Michaël, ejusque soror Dionysia, simul euntes, redierunt Parisios; dictusque Michaël per viam ibat sine fulcris, sine baculo, nulloque viri aut mulieris adjutus subsidio, idque bene, ac corpore recto, quemadmodum alius homo sanus. Deinde paucis diebus, videlicet anno uno vixit, integre sanatus meritis venerabilis sancti Ludovici.

XLIX.

[327] Sexdecim anni præterierant, quando inquisitio de hoc miraculo fuit facta, [Puer enervi brachio,] quæ facta est anno Domini nostri MCCLXXXII, mense Octobri, postquam Maria cognomine Burgundica, uxor Roberti Massonis, nata in Prissi, in diœcesi Autissiodorensi, habitans tunc Parisiis pepererat filium ex primo marito suo, nomine Joannem, natum membris omnibus rectum & integrum. Hic etiam mensibus tribus & medio brachia sua facile movebat, elevabat, & deprimebat, sicuti infans ætatis suæ. Die quadam post Pascha, quando dictus infans quatuor menses necdum impleverat, cum dicta Maria ejus mater cunis eum imposuisset tempore somni

capiendi, ut dormiret, & post somnum mater ad eum esset reversa, uti consueverat, cunisque elevasset, ac cunarum vinculis solvisset, vidit dictum infantem uti non posse brachio dextero, sed illud ad latus ejus pendere; neque ullum nervo. rum apparere nexum, seu juncturam ullam inter humerum brachiique crassitudinem, præter pellem. Poterat id brachium dexterum antrorsum duci & retrorsum; quando autem elevatum demittebatur, mox decidebat, uti brachium, cui nullæ erant vires naturales in junctura prædicta. In hoc statu fuit annis octo, quibus uti non poterat brachio memorato, neque hoc brachio cibum sumere, aut potum, neque calceare se, aut vestire, neque dexteram ori admoveere aut capiti; nisi sinistra eam adduceret. Erat autem dicto Joanni os maximum dicti brachii satis crassum a cubito deorsum usque ad manum. Interim dum memoratus Joannes hoc modo ægrotabat, Guilielmus dicti infantis pater, dictaque Maria ejus uxor, ac memoratus Joannes ipsorum filius venerunt ex Monetal d, ubi habitabant eo tempore, Parisiis habitaturi. Porro medicinæ multæ dicto brachio fuerunt applicitæ, quæ nihil ei opis, nihil utilitatis attulerunt.

[328] [ad sepulcrum S. Ludovici perductus,] Postea cum audivisset multa miracula esse facta ad tumulum venerabilis sancti Ludovici, memorata Maria, ejusque soror Esdelina venerunt ad ecclesiam sancti Dionysii, octo annis ante festum sancti Joannis Baptistæ nuperrime transactum: ac sperabant, Deum meritis venerabilis sancti Ludovici dictum infantem languore suo liberaturum. Duxerunt itaque memoratum infantem ad tumulum venerabilis sancti Ludovici, & curaverunt, ut infans ibi esset cum aliis ægrotis apud tumulum diebus undecim, ut Deus per merita venerabilis sancti Ludovici illum liberaret; erantque hæ mulieres cum ipso apud tumulum. Atque undecim diebus dictæ mulieres Maria & Esdelina fuerunt cum infante extra domum Mabilicæ la Chievre, in qua domo Parisiis habitabant, in parochia sancti Joannis

in Greva. Noctu autem undecim dictis diebus, quia non sinebantur manere in templo, nam id claudebatur, jacebant super stramen e extra hujus ecclesiæ portam, quæ respicit ecclesiam sancti Joannis: neque cubabant in lecto, neque vestibus se exuebant. In pervigilio porro sancti Joannis post Vesperas, circa occasum solis, ubi dictæ mulieres, dictus Joannes, aliique ægri ecclesia sancti Dionysii essent emissi, ac prope essent extra portam, memorata Maria, hujus infantis mater, ivit ad ecclesiam sancti Joannis, ubi erant ægroti illa nocte, qui laborabant malo sancti Joannis.

[329] [integræ valetudini restituitur.] Cum igitur memorata Esdelina cum in fante sederet prope portam, ille clamare cœpit & dicere huic Esdelinæ: Videsis, amita mea, videsis, amita mea. Tunc brachium dexterum pendulum, uti solebat, extendit, illudque paulatim levavit, atque ori admovit. Postquam dictus infans erat sanatus, idque monachi audiverant, portam aperuerunt, eumque intromiserunt in ecclesiam. Deinde eum remiserunt, atque ei dederunt sterlingum unum unumque Turonensem. Tunc memorata Maria vocata est ex ecclesia sancti Joannis; reduxque dictum infantem reperit sanatum: nam manum dexteram ori admovebat & capiti, dictoque brachio recte utebatur, elevando demittendoque hoc brachium, quemadmodum alius infans sanus. Qua de causa præsentibus eo loco laudabant, & celebrabant Deum, ac venerabilem sanctum Ludovicum, cujus meritis valetudini esset restitutus. Ubi dictæ mulieres cum hoc infante ita sanato redierunt Parisios, vicini, aliique magnopere lætabantur, ac laudabant, celebrabantque Deum de tanto miraculo, ac venerabilem sanctum Ludovicum. Ceterum dictus Joannes sanum deinde habuit brachium memoratum & valens, eoque utebatur prompte, capiti orique admovebat, cibum potumque illo sumebat, vestiebat se illo & calceabat; levabat illud deprimebatque pro voluntate sua, poculum aqua plenum

ex Sequana illo brachio gestabat, illoque prorsus utebatur, quemadmodum utitur alius infans sanus usque ad mortem. Vixit autem post hanc sanationem annis tribus, tum mortuus est. Dicebatur etiam vulgo in platea dictus Joannes sanatus meritis venerabilis sancti Ludovici.

[330] Prædicta Esdelina narrabat, quando die quadam erat apud tumulum venerabilis sancti Ludovici cum Joanne nepote suo antedicto, [Puella eodem tempore phrenesi liberata.] puellam quamdam fuisse quatuordecim præterpropter annorum, quæ phrenetica videbatur. Qua de causa brachia colligata annulo ferreo ante se portabat. Ducebat illam mulier quædam fune uni brachio alligato, dictaque mulier crebro ei minitabatur virgis, scoparum instar compactis; quia puella, dum poterat, dentibus eam mordebat, aut pede percutiebat. Cecidit annulus ferreus ex brachiis hujus puellæ ante tumulum supradictum, sanataque fuit puella. Tum statim utraque provoluta est ante tumulum ad orandum, Deumque laudabat; donum dein obtulit dicto tumulo, indeque discessit omni ex parte sanata.

CAPUT XIX.

**Parochus quidam ex Ordine fratrum Minorum,
visione prævia, restitutus ex lateris dolore,
& febris continua: mulieri cæcæ
visus paulatim integre redditus.**

L.

Circa festum sancti Barnabæ apostoli, anno Domini nostri MCCLXXV, [Parochus religiosus, ex dolore lateris ac febris continua periclitans,] postquam frater Joannes Latiniacensis, Ordinis fratrum Minorum, diœcesis Parisiensis, tunc presbyter ac parochus in Torignu prope Latiniacum a ad Matronam, usque ad id tempus sanus

fuerat & validus, gravis eum invasit dolor sub costis in latere sinistro, una cum febris continua. Medici ad eum curandum vocati, alique de vita ipsius desperabant: adeoque increvit memoratus morbus, ut dictum fratrem Joannem vox defecerit, omniaque ad sepulturam dicti fratris Joannis necessaria a consanguineis ejus, amicisque, quos habebat, fuerint parata. Ipse item tempore morbi mandaverat, ut sepeliretur in abbacia Carolilocensi, quæ est Ordinis Cisterciensis, & paratus erat carrus, quo ad dictam abbaciam veheretur. Cum morbo tam gravi premeretur, multæque ei ordinatæ fuissent potiones medicæ, quas biberat, sed utilitate nulla: amici ipsius, qui apud ipsum erant, ei suadebant, ut votum faceret Dominæ nostræ Bononiensi ad mare; alii dicebant, ut aliis voveret Sanctis: cumque præsentium aliqui ei nominassent sanctum Ludovicum, eique affirmarent, plures ex variis languoribus sanatos esse per hunc ipsum sanctum Ludovicum ad ejus tumulum; idem Joannes, auditis his verbis, consideravit secum venerabilem sanctum Ludovicum, dum viveret, vitæ fuisse sanctæ, morumque honestorum, eumque exercuisse multa opera bona, seque de eo non nisi bona semper audivisse, magnamque concepit fiduciam, ejus se meritis sanatum iri.

[332] [votum facit S. Ludovico: ac dein, habita visione mirabili,] Decrevit igitur in animo suo, si Deus ex morbo prædicto ipsum restitueret, invisere per semet ipse tumulum dicti venerabilis sancti Ludovici. Deinde decima die morbi sui antedicti videbatur sibi memoratus frater Joannes (dormiretne an vigilet, ignorat) esse in ecclesia sancti Dionysii in Francia, ubi ossa venerabilis sancti Ludovici erant sepulta, ante altare sancti Stephani, quod est in choro monachorum, quodque est prope tumulum venerabilis sancti Ludovici: videbaturque odor esse in loco, ubi erat in choro, magnaque circa tumulum dicti venerabilis sancti Ludovici, qui ibidem est extra

chorum, inter hunc ipsum chorum & altare princeps, claritas apparebat ex candelis accensis, quas multi ægroti, degentes apud tumulum supradictum, offerebant. In hac visione sic constitutus vidit venerabilem sanctum Ludovicum antedictum in veste tali, in quali eum sæpe viderat; nimirum cum trabea manicata, pileo plano capiti imposito, transeuntem per chorum monachorum ad se memoratum fratrem Joannem, atque ibat ad ægros sanandos. Item, quando hoc modo veniebat ad prædictum fratrem Joannem, videbatur dicere memorato fratri Joanni hæc verba: Et tu, cur manum non imponis costis tuis, ubi te dolor premit & morbus? nam sanaberis. Quando id audiverat frater Joannes, manum posuit supra costas suas, ubi & dolor erat, & malum.

[333] Tum dictus frater Joannes mox evigilavit, reperitque manum suam dexteram super costas sinistri lateris, [integræ valetudini redditur.] quam ibi tenebat. Dixit igitur frater Joannes, vere loquens illis, qui illic præsentem ipsum custodiebant, hæc verba: Sanctus Ludovicus me sanavit. Et sane postquam fuerat voce destitutus, fuerat usque ad horam illam, per diem & medium præterpropter, sine loquela, licet audiret intelligeretque adhuc, quemadmodum homo tam infirmus, quæ aliis dicebantur. Ab illa hora dictus frater Joannes multum se sensit ex dolore prædicto recreatum, imo tantum, ut existimaret dolorem prorsus desiisse, ita ut eum deinceps nihil prorsus vexaret, quamvis aliquæ adhuc febris reliquiæ in ipso essent. Neque postea de dolore conquerebatur prædicto, quo sub costis fuerat cruciatus, sed dicebat hunc dolorem plane evanuisse, seque mirifice recreatum doloris hujus abcessu. Postridie visionis memoratæ, febris finem accepit per fluxum ventris, ita ut deinde semper fuerit valetudine prospera, neque postea febris aut dolore afflictus fuerit usque ad tempus inquisitionis de hoc miraculo.

LI.

[334] Lucia de Rumilli, diœcesis Constantiensis, uxor Roberti Rossel, [Mulier ex malo oculorum cœcutiens,] habitans in urbe sancti Dionysii ab annis triginta sex & citius, incidit olim in gravem morbum oculorum, quatuordecim annis ante examinatum hoc miraculum, de quo inquisitio facta est anno Domini nostri MCCLXXXIII, mense Januario. Hoc morbo oculi ejus perpetuis quasi fluebant lacrymis, valdeque rubri erant & flebiles. Id ei evenit, dum pariebat filiam nomine Burgundoforam: nam quando dicta Lucia ex partu hujus filiæ decumbebat, nocte quadam oculi graviter ei dolere cœperunt; mane autem percepit, se nihil fere cernere, visu ejus ita tunc turbato ac debilitato, ut ægre videret. Atque in hoc statu fuit annis duobus: tantum tamen adhuc videbat, ut cognosceret vicinos suos, quando prope erant apud ipsam, sin vero abessent longiuscule, eos non cognoscebat. Ibat quoque ad ecclesias per se, quamvis cœcutiret, & per viciniam. Antea usque ad hoc tempus memorata Lucia optime cernebat, oculosque habebat acutos: deinde vero adeo cœcutiit, adeoque visu orbata est, ut nihil cerneret, cognosceretve, nisi aliquantulum solis aut candelæ lucem.

[335] Transactis duobus annis, ab eo tempore adeo facta est cæca, [dein prorsus cæca,] ut nihil prorsus cognosceret, quantumcumque aliqua ei essent vicina; ne quidem maritum, neque filiam suam, neque alia, sive magna illa essent, sive parva, sive crassa, sive tenuia; neque distinguere colores nosset aut cognoscere post duos annos. Monstrabat ei aliqua memoratus Robertus dictæ Luciæ maritus; at illa respondebat, ea se non cognoscere, neque videre. In hujusmodi statu fuit memorata Lucia, atque adeo cæca peperit tres filios, quos numquam vidit: singulos tamen hos infantes ipsamet lactavit, atque enutrivit per annum, & amplius: neque

enim eas habebat opes, ut nutricem alere posset. In nutriendo autem, ligando, & solvendo dictos infantes, mundando etiam & lavando, ipsam juvabant Emmelina ipsius filia ejusque maritus, & alii, qui subministrabant, parabantque ei necessaria, ipsaque ea faciebat modo, quo poterat, meliori, palpando manibus, prout faciunt cæci. Præterea dictis octo annis, quando memorata Lucia volebat manducare, necessariaque ante ipsam ponebantur, oportebat manum ejus ducere ad panem, ad cyathum, aliaque, quæ ei manducanda erant aut bibenda: has autem eo ducebat filia ipsius, maritus, aut alius quispiam: vel necesse erat, ut res manui ejus immitterentur, namque eas non videbat. Illo item tempore memorata Lucia ducebatur a filia sua, aliave persona, quando ibat ad templum vel alio, quemadmodum ducuntur cæci.

[336] [ut multis ostenditur,] Videbantur eo tempore oculi dictæ Luciae tela, aut panno quopiam candido obtecti, ita ut oculorum ejus pupillæ conspici non possent. Quando parere debebat, dominus Richardus presbyter, parochus ecclesiæ sancti Michaëlis Dionysiopoli, ætatis quadraginta quinque annorum, cujus parochiæ erat memorata Lucia, invisibat dictam Luciam ab ea rogatus, ipsaque ei confitebatur peccata sua, tamquam parochi suo: quandoque etiam tempore Quadragesimæ accedebat hunc presbyterum in ecclesia memorata (ducta tamen per filiam suam Emmelinam, nihil enim videbat, uti asserebat:) atque una huic presbytero confitebatur. Quando veniebat ad templum, ad offerendum in manum presbyteri sui oblationis tempore, non videbatur cernere manum ipsius, ad eam de more osculandum, sed manu sua explorabat, palpabatque cæcorum aliorum more, ut manum presbyteri inveniret; id autem conspiciens presbyter, manum suam ei porrigebat, extendendo brachium usque ad os ejus. Quin etiam dicta Lucia memorato tempore noctu non videbat lunæ

claritatem. Dicebant itaque vicini eam esse desperatam, neque visuram deinceps lucem aut claritatem, cæcaque existimabatur; idque magnopere esse deplorandum dicebant vicini. Vice quadam, quia dicta Lucia eo tempore sola ibat, nisi adfuisset Henricus Anglicus incurrisset in carrum, qui erat in via, ac graviter se læsisset; sed dictus Henricus eam direxit propter carrum. Quandoque ducebatur ad ecclesiam sancti Michaëlis, prout duci solent cæci; quandoque sola veniebat ad ecclesiam, manu explorans cæcorum more. Qua de causa Joanna Laceree eam juvabat ac ducebat, eique aiebat: Ut quid sola domo egrederis? respondebatque neminem tunc sibi esse, a quo duceretur.

[337] [invisit S. Ludovici tumulum,] Porro accidit quinque annis integris ante tempus examinati hujus miraculi, ut memorata Lucia audiret miracula facta esse ad tumulum venerabilis sancti Ludovici. Sed opperiebatur, donec liberata esset custodia filii sui, quem lactabat nutriebatque, quique mortuus est. Mortuo illo, dixit, confiteri se velle de peccatis suis, atque invisere tumulum venerabilis sancti Ludovici, ibique novem diebus subsistere, sicuti alii faciunt ægroti, ut Deus dicta cæcitate se liberare dignaretur. Itaque vovit venerabili sancto Ludovico, ac promisit dicta Lucia, se ibi futuram tota die, nec manducaturam nec bibituram usque ad vesperam; neque antequam divinum Officium integre esset quotidie absolutum in ecclesia sancti Dionysii; item allaturam se ad tumulum supra dictum candelam suæ longitudinis. Deinde die quadam Veneris dicta Lucia ivit ad ecclesiam sancti Michaëlis, in qua parochia tunc habitabat, & confessa est de peccatis suis domino Richardo, paroco istius ecclesiæ: atque ipsa hac die memorata Lucia ab ecclesia sancti Michaëlis ingressa est viam, ivitque ad tumulum non pedibus suis, sed genibus cubitisque humi repens, ducente eam Emmelina ipsius filia, attulitque candelam suæ longitudinis, quam

memorato obtulit tumulo: & mansit ibidem tota illa die usque ad Vesperas absolutas. Hoc modo fecit & secunda die & tertia, & diebus singulis, donec dies novem præteriissent; (ducebatur autem ad dictum tumulum quandoque ab Emmelina filia sua, quandoque ab alia, quandoque & sola ibat) præterquam quod non accederet cubitis genibusque, neque offerret candelam longitudinis suæ, sed unius tantum oboli: hisce autem diebus non manducabat usque ad vesperam.

[338] Tertia die memorata Lucia cœpit videre tumulum venerabilis sancti Ludovici, [ac visum paulatim] apud quem erat: cantatisque illa die Vesperis, & filia ejus moram trahente, aut veniente ad ecclesiam, ut ipsam domum reduceret, dicta Lucia per se sola viam ingressa est, confidens, quia percipiebat se aliquantulum videre viam, se valituram domum suam reverti: atque hac ratione sola domum ivit, viam videns satisque percipiens, dum aliquid in via occurrebat, quod posset sibi nocere. Cum memorata Lucia pluribus vicibus invisisset sepulcrum, ac domi esset, vidit mulierem lanas nentem, intuitaque colum ejus, dixit huic mulieri: Animum advertite; nam lana decidet de colu tua. Unde mulier, quando id verum esse advertit, secum mirata, ei dixit: Hem! hera, videsne? Respondit illa: Ita sane, video per gratiam Dei, & venerabilis sancti Ludovici. Ab illo tempore cernere cœpit res ante se positas, etiam homines; atque interrogantibus, ut se haberet, respondebat se cernere, ac gratias agere Deo, & venerabili sancto Ludovico.

[339] Porro tertia die, postquam invisit sepulcrum, cognoscebat homines, [integre recuperat.] equos, porcos, canes, aliaque animalia, & res alias sibi vicinas; vultus tamen hominum, etiam mariti ac liberorum suorum, aliorumve, non satis distinguebat usque ad annum prope peractum: nihilominus colores aliarum rerum satis distinguebat, ita ut illo tempore maritum, filiamque suam,

& notos alios rectius cognosceret ex vestibus, quam ex faciei lineamentis. Postea cernebantur oculi ejus emergere ex illo albore, quo fuerant obtecti; satisque advertebatur, eos esse illuminatos: & de die in diem paulatim ita detegebantur intra mensem, ut pupillæ oculorum ejus apparerent, ipsaque in mensa caperet panem, cyathum, aliaque. Transacto hoc anno, recte omnia cognovit, etiam vultus hominum, etiam monetam, ac semper huc usque vidit acutius. Quando erat coram inquisitoribus ac coram eorum libellionibus respondebat, archiepiscopus Rotomagensis ei monstravit anulum suum, rogataque cujus coloris esset annuli lapillus, respondit coloris esse viridis, ac verum dixit. Similiter cum episcopus Spoletinus ex ea quæreret, cujus coloris esset lapillus annuli sui, quem digito gerebat, respondit esset coloris Indici, & verum dixit, quod esset sapphirus. Pari modo, cum ei nummi ostenderentur, Turonenses recte a Parisiensibus distinguebat: atque hæc manifesta sunt ex factis inquisitionis.

CAPUT XX.

**Mulier ex fædo apostemate, inpotentiaque totius
partis sinistræ apud sepulcrum sanata:
alia item mulier membrorum usu capta,
pristinæ valetudini restituta.**

LII.

Amelia ex municipio sancti Matthæi Finis terræ in Britannia, [Mulier omni unius lateris sensu orbata,] uxor Joannis l'Anglois, habitans Parisiis spatio quadraginta annorum, (undecim anni præterierant tempore inquisitionis de hoc miraculo; inquisitio autem facta est anno Domini nostri MCCLXXXIII, mense Januario) cum surgeret nocte quadam diei Jovis, ut infanti suo potum subministraret, lapsa est, omnemque perdidit & usum &

sensum totius partis sinistrae, adeo ut ab eo tempore nihil sentiret in pede, crure, femore, manu, brachio, totoque latere sinistro, humique lapsa nullo modo posset se erigere. Surrexit itaque maritus ejus Joannes, eamque traxit meliori, quo poterat, modo ad lectum suum. Ab eo tempore ortum est apostema in inguine, neque poterat ullo modo memorata Amelia cubare vel sedere super latus sinistrum, sed debebat perpetuo supra dexterum: neque manum sinistram invertere poterat, nec claudere, nec aperire; neque brachium deprimere, nec attollere: adeo ut dicta membra tam essent emortua, ut si tunc fuissent transfixa, aut igni imposita, nihil inde sensisset. Quippe pungebatur ac vellicabatur in dictis membris, nec quidquam ex eo sentiebat, neque ullus ex eis factis in vultu ejus, aut alibi, apparebat dolor. Quin dictus Joannes, ut certius exploraret utrum sentiret, crebro memoratam Ameliam graviter punxit super costas in dicto latere acu valida, qua cribra consuebantur, quam fortiter carni infigebat, neque tamen id sensit, neque dolorem inde passa est, neque vel gutta sanguinis umquam effluxit. Ad hæc membra illa glaciei instar aut nivis erant gelida.

[341] [fœdisque ex apostemate rupto vulneribus affecta,] Postea memoratum apostema disruptum est, ac novem peperit foramina, scaturientia singula magna puris copia. Hæc foramina deinde in unum conjuncta sunt foramen, tam magnum latumque, ut manus in pugnum contracta illi posset immitti. Multa initio adhibita sunt medicamina; at numquam percepit, illa quidquam profuisse. Postquam memorata Amelia in tanta fuisset calamitate mensibus tribus quatuorve, maritus ipsius præ tædio eam deseruit, ac Parisiis discessit, ita ut nihil illi adferret subsidii. Qua de causa, quando ipsi non fuit, unde viveret, necesse fuit, ut victum quæreret, ac domo egrederetur. Incedebat tunc uno nixa fulcro sub axilla dextera, & se hoc fulcro trahebat, utens solo pede dextero, pedemque sinistrum

cum sinistro crure post se trahens; atque eo modo ibat magno cum angore laboreque magno usque ad ecclesiam, stipemque ibidem flagitabat transeuntes. Cum autem jacebat, nullo modo surgere poterat nisi adjuta ab aliquo. Hoc tempore, cum dicta Amelia vice quadam iret per plateam sancti Martini, frustum vitri transfixerat pedem ejus, quem post se attrahebat, sed tamen illa nihil sensit. Verum chirurgus quidam ipsam accessit, voluitque vitrum pede extrahere; cumque vitrum evellere non valeret, pellem, carnemque pedis ita secuit, ut vitrum extraheret: verumtamen neque propter vulnus a vitro factum, neque propter fissuram, quam chirurgus scalpello suo ibi fecit, gutta sanguinis e pede fluxit, aut dicta Amelia dolorem ullum sensit ex vulnere supradicto. Adhæc caro dictorum membrorum quasi pallida erat, ac cærulea, & caloris expers.

[342] In hujusmodi statu erat memorata Amelia, quando invisura erat tumulum venerabilis sancti Ludovici. [venit ad sepulcrum,] Tunc spem liberationis suæ concepit, vovitque dicta Amelia, invisuram se sepulcrum sancti Ludovici, quod audivisset miracula illic esse facta; ac promisit Deo, ac venerabili sancto Ludovico, se ne una quidem nocte ibi vel alibi cubituram, donec invisisset sepulcrum memoratum. Eo tempore, quo Dionysiopolitanæ habentur nundinæ, iter suscepit memorata Amelia, ivitque Dionysiopolim cum quodam fratre suo. Porro ivit Dionysiopolim ad dictum tumulum uno subnixa fulcro, juvante eam quodam ipsius fratre, qui est in Britannia, qui ipsam quandoque ferebat. Verum ubi ad forum Dionysiopolitanarum nundinarum pervenit, adeo erat fatigata, ut nullo modo posset procedere. Quatuor itaque denarios dedit aurigæ cuidam, carroque tum imposita, Dionysiopolim vecta est. Ivit itaque memorata Amelia ad tumulum venerabilis sancti Ludovici, jacebatque ibi alios inter ægrotos tempore nundinarum dictarum. Quando autem venit ad tumulum, vulnus tam

latum erat, tamque profundum, ut hominis pugnus, aut stupæ moles tanta, quantus est pugnus, illo posset contineri; tantumque erat vulnus, quantum umquam fuerat; atque usque ad diem & horam, qua sanata fuit, vulnus tam erat latum profundumque, quam supra dictum est.

[343] Veniebat memorata Amelia ad dictum tumulum, [ubi integram obtinet] eratque ibidem quotidie usque ad Vesperas, donec ægroti dimitterentur. Porro cum dicta Amelia esset Dionysiopoli, memoratus Joannes ejus maritus, & Radulphus istius Joannis frater, venerunt Dionysiopolim ipsam invisuri, & invenerunt eam jacentem apud dictum tumulum alios inter ægrotos, at alloqui ipsam aut accedere nequiverunt, quia cancelli, quibus spatium sepulcri inclusum est, erant clausi: unde eadem die reversi sunt Parisios, ipsamque illic reliquerunt. Quinta die postquam eo venerat, cantatis Vesperis in ecclesia sancti Dionysii, die quadam Sabbati, interea dum memorata Amelia jacebat apud dictum tumulum, tanto sibi videbatur dolore cruciari a planta pedis sinistri per membra supra nominata usque ad supercilium, acsi gladio transfigeretur. Unde jacuit apud dictum tumulum extensa, velut deficiente anima, tanto intervallo, quanto Dionysiopoli adiri potest Capella, quæ est prope Parisios sita, ac sudabat vehementissime. Tandem resumpto animo, peracta illa animæ defectione, existens apud memoratum sepulcrum in pedes se erexit, modicoque tempore pedibus suis institit: verum non est ausa movere pedes suos, aut aliter se motare. Quapropter custos sepulcri jussit eam iterum sedere apud tumulum. Adhæc dicta Amelia dolorem sensit gravissimum sub ubere sinistro. Postquam sederat tantisper, rursum se in pedes erexit, nemine eam juvante: tunc vires accepit, movitque pedes suos, atque ivit per se recta, sine baculo, alioque hominis subsidio, circum memoratum sepulcrum, idque fecit pluribus vicibus.

[344] [valetudinem.] Ab eo tempore sanata se sensit ex apostemate prædicto; at id non vidit, quia se detegere nolebat propter præsentés. Ubi advenerat hora, qua ægri emittebantur, ipsa etiam egressa est templo, sicut alii, cubuitque itidem illa nocte, uti aliis diebus fecerat, ante portam ecclesiæ. Tunc lustravit vulnus suum quod erat in inguine, totumque fere clausum reperit, ita ut nihil ibi remansisset præter foramen exiguum, cui exilis imponi poterat festuca, ex quo diebus octo sequentibus emanavit modicum quasi aquæ rubræ: sed mox post octiduum totum vulnus ita solidatum est, ut ex eo nihil deflueret, emanaret inde nihil, non magis quam ex palma manus, nullo alio relicto ibi mali vestigio, nisi dura cicatrice, uti contingere solet vulneribus sanatis. Tamdiu substitit memorata Amelia Dionysiopoli, postquam fuit sanata, invisens quotidie tumulum memoratum, ut undecim dies fuerint completi a tempore, quo primum eo venit; completisque undecim diebus, rediit Parisios sana & valida sine baculo, auxilioque. Porro tertia quartave die, postquam dictus Joannes ejus maritus, ac Radulpus istius Joannis frater Dionysiopoli, ubi dictam Ameliam reliquerant, redierant Parisios, cum mulier quædam, Dionysiopoli reversa Parisios, dixisset memoratam Ameliam sanata esse, ac pedibus suis stare, dicti Joannes & Radolphus venientes Dionysiopolim eam visuri, ipsam invenerunt in via ad ulmum fori Dionysiopolitanarum nundinarum, unde veniebat recto super pedes corpore sine baculo, alioque subsidio: atque adeo redierunt cum illa Parisios. Ab illo tempore in posterum membris fuit sanis & validis huc usque, ita ut nihil ex dicto morbo senserit. Quin etiam memorata Amelia, ante inquisitores constituta, eorum libellionibus præsentibus videntibusque, incedebat bene rectoque corpore, per se, sine ullo adjumento, manumque sinistram memoratam aperiebat & claudebat, & brachium sinistrum levabat deprimebatque pro arbitrio suo.

LIII.

[345] Joanna Melodunensis, uxor Alani Parisiensis ab annis octodecim, [Mulier instar mortuæ omni subito] cum die Jovis post Pascha proxime transactum (tempore inquisitionis de hoc miraculo, quæ instituta fuit anno Domini nostri MCCLXXXIII, mense Januario, erant tres anni) summo mane descenderet in cellam domus, in qua habitabat in urbe sancti Dionysii, ut lustraret dolia vini in cella posita, ne effluerent; cumque, iis hinc inde lustratis, vellet cella egredi, derepente perdidit visum, auditum, loquelam, omnemque totius corporis sensum; atque ubi pedes posuerat extra portam cellæ, per quam portam itur ex cella in aliam domus partem, cecidit in saccum farina impletum, adeo omnibus capta membris, ut nec videret, nec audiret, nec loqui posset, nec quidquam in ulla corporis parte sentiret. Nihilominus usque ad horam istam die ac nocte præcedente, aliisque temporibus, mulier fuerat sana & valida, bene videns, liquide audiens, prompte loquens, omnibusque corporis sui partibus recte sentiens, quemadmodum mulier sana. Elisabetha, eo tempore ancilla Agnetis, dictæ Joannæ amitæ, cernens eam ita jacentem super saccum farinæ absque motu & loquela, festinanter admodum vocavit hanc Agnetem. Unde Agnes festinanter surrexit, itemque maritus ipsius, qui similiter cubabat, veneruntque ad locum, ubi Joanna jacebat, ac jacentem reppererunt in eo statu, ut neque moveret se, neque videret, neque audiret, neque loqueretur, neque sentiret; omnibusque membris frigidam rigidamque instar lapidis. Præterea neque halitum ducebat, neque spiritum, quantum dicta Agnes percipere valebat, licet id exploraret, quantum poterat, exclamaretque: Joanna; at ipsa non respondebat.

[346] Circumstantes etiam ipsam tangebant movebantque, nullum tamen idcirco membrum movere cernebatur. [sensu privata; ubi menti reddita est,] Oculos

habebat apertos, sed non movebat palpebras: unde illi, qui aderant, dicebant, credebantque eam esse mortuam: dicti Petrus & Agnes flebant, dictaque Agnes cum aliis eam ad lectum ipsius portavit. At id illa nescivit; neque novit, quando ad lectum portata fuerit, & quomodo. Postquam hoc modo jacuerat in lecto prope ad preces usque Nonæ, & dictus Petrus aliique plures apud ipsam fuerant, inversa fuit in aliam partem versus imaginem quamdam beatæ Virginis Mariæ ibi positam: & tunc primum percepit memoratus Petrus, dictam Joannam non esse mortuam: videbatur enim aliquo modo se juvare, quando vertebatur. Deinde cum Petrus hic, aliique præsentibus flerent, vidit ipsam lacrymari incipientem, palpebrasque & alia membra paulatim moventem: tunc certus fuit, ipsam vivere. At nullo modo loquebatur, neque os aperiebat. Verum post Vesperas audire cœpit & videre, ita ut loquentes intelligeret, eosque videret & cognosceret; at nullo modo loqui poterat, vel dentes aperire. Post Vesperas dicta Agnes ejus amita cultro dentes ei aperuit, & per vim ori ejus imposuit frustum pomi assi, quod deglutivit. Videbatur autem dictæ Joannæ lingua multo brevior facta, ac retracta; sentiebatque saporem quidem pomi, dum illud deglutiebat, at masticare non poterat.

[347] Hac ipsa die Jovis post Vesperas Maria Meduntensis, [signis petit, ut ducatur ad sepulcrum S. Ludovici: quo ducta,] uxor Guilielmi cognomine Loier, cum matre dictæ Joannæ, qui eam venerat invisum, ei in memoriam revocavit venerabilem sanctum Ludovicum, dixitque præclara eum patrare miracula: ad eum itaque cor elevaret, ac desiderium suum. Quando memorata Joanna id audivit, continuo magnam animo concepit fiduciam, se liberatum iri per venerabilem sanctum Ludovicum: ac recordabatur se, dum esset sana, audivisse multa miracula facta esse apud sepulcrum venerabilis sancti Ludovici. Tunc manus conjunxit, corde orans, nam

loqui non poterat, ut sibi ferret auxilium: atque interim dicta Joanna junctis manibus aspiciebat imaginem beatæ Virginis Mariæ; quodque nesciret loqui, signis indicabat, quantum poterat, ut duceretur ad tumulum venerabilis sancti Ludovici. Verum, quia nimis sero erat, tunc ducta non fuit. Hoc modo fuit illa die sine loquela; at calor membris ejus redierat, adeo ut satis calida esset, ac membra sua moveret. Die Veneris sequente, matutino tempore Agnes ejus amita, materque ipsius, & Maria Joannam hanc duxerunt ad sepulcrum venerabilis sancti Ludovici, dicta Joanna per se pedibus suis incedente: & fuit tota illa die usque ad absolutas Vesperas apud dictum tumulum alios inter ægrotos, memorata Agnete cum ea manente.

[348] [voceque divinitus jussa surgere,] Verum quando memoratæ mulieres mane cum ipsa venerunt ad tumulum, ipsam ad reliquias duxerunt: videlicet ad clavum & coronam, iisque reliquiis dominus Joannes Bajonensis *, eo tempore præfectus sacro cerario ecclesiæ sancti Dionysii, tetigit os gutturque memoratæ Joannæ. Tota illa die nec locuta est usque ad Vesperas absolutas, nec loqui potuit, neque ullam vocem proferre, neque tonum ullum, aut oris sonum, licet conaretur id facere. Poterat tamen dentes aperire & labia a vespera præcedente, qua pomum manducaverat. Cantatis Vesperis die Veneris, caput tumulo inclinavit, nixaque est eodem tumulo, & quasi alienata a mente (verumtamen dicta Joanna tunc sibi vigilare videbatur) audivit vocem sibi dicentem: Surge, surge. Quapropter memorata Joanna exterrita est hac voce, quam audivit: cumque capite nixa fuisset sepulcro tamdiu, ut oratio Dominica semel circiter potuisset recitari, omnino ad se rediit, & se sola erexit in pedes quasi fremendo. Tunc vinculum linguæ ejus solutum est, vocavitque amitam suam, quam apud se esse credebat, dixitque: Domina, domina c. Recepto vigore pristino apud memoratum sepulcrum, vertit se ad altare

sancti Dionysii, junxit manus, flexit genua, egitque gratias venerabili sancto Ludovico, a quo esset sanata.

[349] [valetudini restituitur.] Cum cantatis Vesperis memoratus dominus Joannes ex choro procederet ad altare princeps cereos extincturus, transiretque juxta memoratam Joannam apud tumulum sedentem, audivit hanc Joannam loquentem, atque dicentem, Domina; licet id voce languida enuntiaret. Id advertens memoratus dominus Joannes, dixit: Quid id est? Loqueris. Sanatane es? Respondit illa: Omnino, domine. Quæsivit ex Joanna insuper prædicta Maria, quid ei contigisset in recipienda loquela; atque, utrum dormiret. Respondit, se non dormivisse, verum dum capite nixa esset tumulo, vocem audivisse, sibi dicentem? Surge, surge Dei nomine. Tunc memorati Petrus & Agnes, ubi audiverunt eam esse sanatam, venerunt ad ecclesiam, eamque reppererunt recte loquentem, & sapienter respondentem. Ceterum, quia post hæc ægroti ecclesia emittebantur, memorata Joanna cum matre sua dictaque Agnete domum rediit bene videns, liquide audiens, prompte loquens, atque integre sanata. Deinde ob tantum beneficium, sibi a venerabili sancto Ludovico concessum, octo diebus continuis venit ad tumulum, accedens mane, ibique usque ad Vesperas subsistens, atque in prandio ibi manducans. Hoc modo dicta Joanna deinde semper sana fuit, videns, audiens, ac loquens recte, neque deinceps memoratus morbus eam corripuit in ullo prædictorum membrorum.

CAPUT XXI.

Puella incurva apud tumulum erecta: alia, facto voto, gravi dolore in genu ac tumore liberata.

LIV.

Anno Domini nostri MCCLXXXII, circa festum sancti Joannis Baptistæ, [Puella primum incedere nescia,]

completi fuere anni triginta quinque a tempore, quo Petronilla, filia Aleidis de Lambeel, quæ nata ad S. Hilarium a, habitabat in urbe sancti Dionysii, nata fuit sana, omnibusque membris integra. Hæc crevit fuitque, quales aliæ illius ætatis puellæ solent esse & crescere, ad spatium duorum annorum integrorum, eoque amplius, quantum intercedit a festo sancti Joannis Baptistæ usque ad festum circiter sancti Andreæ, ita ut memorata Petronilla incessisset per se sana & valens, rectoque super pedes corpore, quemadmodum faciunt alii infantes, seu aliæ istius ætatis puellulæ. Cum circa festum venerabilis sancti Andreæ prænominatum, die quadam Mercurii vesperi, eadem hæc Aleidis, quæ eo tempore erat in villa sancti Hilarii, dictam suam filiam sanam, cunctisque membris valentem lecto imposuisset, & mane eam de lecto levasset, ac vestibus induisset, veluti consueverat, in pedes eam deposuit; existimabat enim eam stare posse atque incedere, uti solebat: at mox humi lapsa est: matre eam rursus erigente, ut per se staret, e vestigio hæc puella similiter cecidit, ut quæ pedibus cruribusque se sustentare non poterat. Unde memorata Aleidis ab eo tempore percepit, eam impeditam esse, captamque his membris.

[351] Longo post tempore, incremento aucta, eaque jam ætate, [dein prorsus incurva,] qua recta incedere potuisset, erigere se non valebat, nec pedibus consistere: verum cum se movere vellet, non poterat nisi rependo, seque per nates trahendo. Adhæc postquam in dictum morbum inciderat, omnes juncturæ narium, genuum, pedumque ipsius intumuerunt. Atque hoc modo septem annis fuit memorata Petronilla, postquam eam morbus invaserat, ut numquam in pedes se erexerit. Postea majores consecuta vires, surgere cœpit atque incedere, ac pedibus se sustentare: verumtamen tam ibat incurva, ut manum sinistram semper teneret supra pedem sinistrum prope malleolum cruris sinistri: atque ita incurva

fuit annis duodecim & ultra, quibus se non erexit seu eundo, seu cubando, seu aliud quid faciendo. In hujusmodi semper statu fuit, donec ossa venerabilis sancti Ludovici portata fuerint in Galliam, atque in ecclesia sancti Dionysii sepulta. Cum passim tunc diceretur, miracula esse facta apud tumulum ejusdem venerabilis sancti Ludovici, eaque de causa multi ægri eo ex diversis partibus confluerent, ut liberarentur; dicta Petronilla ad memoratum tumulum ducta fuit post festum Pentecostes, adeo incedens incurva, ut manum sinistram, dum ibat, teneret post malleolum cruris sui sinistri.

[352] [ad sepulcrum accedit: ubi gressum idoneum] Hoc modo adibat memoratum tumulum, sedebatque ibidem inter ægrotos alios pluribus diebus apud dictum sepulcrum. Postquam autem ibi fuerat die Mercurii post Pentecosten tota die usque ad Vesperas absolutas, horaque jam adesset, qua & ægroti dimittebantur, & ecclesia claudebatur, dicta Petronilla inde abiit, atque adivit domum presbyteri altaris sancti Hippolyti, quod est Dionysiopoli, ubi degebat mulier anus, cui erat nota: nam domus hæc magno satis spatio vicinior erat templo quam domus, in qua alia nocte cubuerat. Tempore matutino diei Jovis sequentis dicta Petronilla ad sepulcrum rediit, seditque ibi tota die cum aliis ægris. Cum vero esset post altare, antequam fuit sanata, invocabat venerabilem sanctum Ludovicum, ac spem magnam habebat, uti & mater ipsius, se sanatum iri per ipsum. Eadem hac die Jovis, ea hora, qua ægrotis est abeundum, memorata Aleidis, mater dictæ Petronillæ, sumpsit ejusdem Petronillæ vestem superiorem, qua ipsam exuerat propter calorem, simulque sumpsit cingulum ejus, ac præcessit, ut viam ei aperiret inter ægrotos alios, quo memorata Petronilla, quæ tanto cum labore incedebat, liberum haberet exitum. Surrexit dicta Petronilla, existimans non aliter incedere se posse quam solebat: verum surgendo sensit, se perfecte sanatam, ita ut se rectam omnino in

pedes levarit. Respexit dicta Aleidis, erectamque conspexit, cernens autem illam attonita prorsus fuit & obstupuit, agens gratias Deo, & venerabili sancto Ludovico, aliisque Sanctis.

[353] [rectamque corporis formam consequitur.] Tum memorata Petronilla ivit per se, sine baculo, alioque viri vel mulieris subsidio, recta pedibus suis usque ad altare maximum, quod pluribus vicibus circumivit. Mox rei fama pervagata est ecclesiam, oppidumque: unde ingens hominum multitudo confluit ad eam conspiciendam. At ostia cancellorum, quibus spatium dicti sepulcri includitur, erant clausa, ne ægroti comprimerentur: satis tamen eam videbant homines sanata, rectamque per se pedibus suis incedentem per dictum intervallum. Postquam homines, qui eo convenerant, inde diverterant, portæque cancellorum fuerant apertæ, dicta Petronilla cum matre sua egressa est templo, adivitque domum memorati presbyteri prompte, ac recta pedibus suis, sine baculo, alioque adjuncto, ubi & cubuit illa nocte. Postea diebus singulis, donec novem dies fuerint completæ a prima adventus sui die, summo mane adivit sepulcrum, fuitque ibi tota die usque ad Vesperas absolutas. Deinde memorata Petronilla incessit semper recta pedibus suis, sine baculo, alioque subsidio: & quamvis memorata Petronilla statura admodum esset exili, neque tanto robore, quanto mulier alia, ibat tamen pedibus suis omnino recta sine baculo.

LV.

[354] Anno Domini nostri MCCLXXXI, tempore Quadragesimæ, [Mulier laborans genu, jam ante in alio morbo opem S. Ludovici experta.] dominam Catharinam de Morbois, honorariam asseclam dominæ reginæ Mariæ b, tunc juvenis Franciæ reginæ, corripuit malum quoddam in genu dextero tam grave, ut genu illud vehementer

intumuerit rubueritque, uti & partes huic genu vicinæ in circuitu, ita ut initio incedere vix posset. Licet emplastra medicaminaque multa malo huic fuerint adhibita, nihil ei attulerunt utilitatis; malumque adeo increvit, ut memorata Catharina nullo modo valeret incedere, sed aliena ope indigeret, cum se vellet movere; ac necesse esset, ut portaretur ad lectum, aliaque necessaria. In hoc statu fuit memorata Catharina quindecim omnino diebus, atque ægrotavit unius mensis spatio. Nocte diei Martis aut Mercurii in hebdomada sancta lecto decumbens memorata Catharina, recordata est venerabilis sancti Ludovici, quem invocaverat in alio morbo, quo dudum ante fuerat vexata, cujusque beneficium ac favorem manifeste sibi videbatur experta. Quippe, cum graviter ægrotaret nocte quadam, atque opem imploraret, mane integre fuit liberata.

[355] Qua de causa, hoc genu sui malo conflictata, dixit Herinero marito suo, [vovet invisuram se sepulcrum cum anathemate; obtentaque valetudine] se votum facere velle venerabili sancto Ludovico; affirmabatque, sibi in alio suo morbo, in quo ipsum invocaverat, gratiam ab eo opemque præstitam. Atque hac ratione vovit ista nocte venerabili sancto Ludovico, eumque oravit quam poterat optime, ut hoc genu sui malo ab eo liberaretur; ac promisit se sepulcrum ipsius invisuram nudis pedibus, & in laneis eundo a domo sua ex Monte Martyrum usque ad sepulcrum memoratum; oblaturam præterea crus cereum. Postquam dicta Catharina hoc fecerat votum, multo melius dormivit quam dormiverat tota Quadragesima. Sequenti mane surrexit de lecto suo per se, sine auxilio, quod multis diebus non fecerat, ivitque per cubiculum suum: ac dicebat memorata Catharina, se vovisse venerabili sancto Ludovico, quando tam erat ægrota. Die Veneris sancta proxime sequente, cum domina regina esset in abbazia Dominæ nostræ regalis d Pontisaræ, memorata Catharina ivit ex ædibus regis, quæ illic sunt,

usque ad monasterium monialium per se, sine baculo, alioque adjumento, ut ibidem rei divinæ interesset: idem fecit Sabbato sequente. Dominica Paschatis, ac deinde semper, rubor ac tumor a genu ejus abscessit, incessitque per se, sine ullo alio auxilio usque ad hanc diem.

[356] **Jacobus ex Monte Martyrum, curator equi dominæ reginæ prædictæ, [votum suum explet.] ivit Parisios, componendumque curavit crus cereum, quod eidem Catharinæ fuit allatum; & dicta Catharina circa festum Pentecostes suscepit iter ex domo sua in Monte-Martyrum, comitante eam Margarita dicti Jacobi uxore, venitque nudis pedibus, & in laneis ad tumulum venerabilis sancti Ludovici; atque ibi obtulit crus cereum, uti voverat: adhæc gratias egit venerabili sancto Ludovico, quam sciebat ac poterat maximas de gratia sibi præstita ab eo, ac de miraculo. Credebat autem firmiter se sanatam fuisse miraculo per venerabilem sanctum Ludovicum; non medicaminibus, quibus fuerat usa. Atque eo modo dictus Jacobus post hæc memoratam Catharinam duxit e; neque inter eundum aut redeundum ullum sensit malum tribus hebdomadis, quas itineri impendit, uti dicebat, quantum seu ipsa, seu alius potuit advertere.**

CAPUT XXII.

Puer, dum ossa Sancti in Galliam portabantur, in via ex tumore sanatus: mulier invisens tumulum ex fædo ulcere restituta, alia usum brachii ibidem adeptæ: visus cæcæ redditus, gressus claudis.

LVI.

Quando rex Franciæ Philippus, filius venerabilis sancti Ludovici ex tractu transmarino rediit, [Ingens pueri extuberatio, dum ossa sacra vehebantur in Galliam,]

atque adferri curavit ossa venerabilis sancti Ludovici patris sui, fullones Parisienses trecenti & plures ei obviam iverunt ante alios cives Parisienses, qui itidem dicto regi Philippo obviam processerunt, ut regem certioorem facerent de injuria, sibi facta circa locum prope portam Bagaudarum, cumque ivissent ultra Josteul usque ad ulmum Boneil atque illic regem expectarent, invenerunt ibidem feminam quamdam, quæ se ex Burgundia esse dicebat, cum infante, qui octo annorum videbatur, habente supra aurem sinistram gibbum, seu tumorem grandem, mole ovi anserini, qui extendebatur versus jugulum: dicebatque dicta mulier memoratum infantem hoc malo laborasse duobus annis, & ultra, seque duxisse illum ad sanctum Eligium, & plures alios Sanctos; item monstrasse se illum variis medicis; at ea nihil illi profuisse, nihil utilitatis attulisse. Dictus autem tumor mollis apparebat, ac ruber esse videbatur. Quando hoc modo opperiebantur dicti fullones, donec ossa venerabilis sancti Ludovici venirent, quæ vehebantur in arca super duos equos in modum sellæ gestatoriæ, idque ante regem, & omnes alii in genua essent provoluti, memorata mulier clamavit, rogavitque conductores dictæ arcæ, ut illic subsisterent, quo infans illam posset tangere illo loco, ubi laborabat.

[358] [solo arcæ contactu disrupta.] Tunc unus illorum, qui arcam ducebant, equo descendit, sumptumque infantem manibus suis leniter admodum levavit usque ad arcam, attollendoque magna modestia dictum infantem, tantum effecit, ut extuberatio memorati infantis attingeret arcam, in qua ossa venerabilis sancti Ludovici erant posita. Derepente gibbus hic, seu tumor dissiliit, & ruptus est, atque e loco, ubi tumor hic erat, multum effluxit putredinis, quæ per sinum, & per vestes dicti infantis decurrit, eumque maculavit ad terram usque: pellisque istius loci, ubi ante erat tuber, vacua remansit bursæ instar vacuæ, aut vesicæ: neque tunc infans clamavit,

neque læsus quidquam fuit hoc facto, neque ullum doloris signum ostendit. Omnes igitur, qui aderant, judicarunt magnum id esse miraculum, atque omnino crediderunt, dixeruntque memoratum infantem ita sanatum esse, dictumque tumorem disruptum per miraculum, & per merita venerabilis sancti Ludovici, Deum laudantes, & venerabilem sanctum Ludovicum de tanto miraculo. Tunc episcopus quidam ibi præsens, quando audivit hujusmodi miraculum, dixit non esse primum miraculum, quod venerabilis sanctus Ludovicus in itinere patraverat; multique, qui illic erant, lacrymabantur præ gaudio de tanto miraculo, coram se facto.

LVII.

[359] Esdelina la Vielle Monstroliensis gravi malo affecta fuit in crure dextero, [Mulier ex fædo ulcere,] ita ut caro dicti cruris media facile parte corio nudata esset atque exesa, semperque emitteret, atque effunderet putredinem. Quippe, cum memorata Esdelina ex partu Aleidis filiæ suæ decumberet, dicto correpta fuit morbo, qui eo deinde auctus est incremento, ut latitudine palmam manus æquaret; tantumque ibidem erat foramen, ut ovum gallinaceum eo recipi posset: adhæc caro circa foramen pelle erat nudata, glauca, & quasi nigra, multumque puris effundebat, ac fætebat vehementer, ita ut homines adesse ei non possent. Porro caro hoc modo pelle nudata erat quandoque ad tres digitos, quandoque plus, quandoque etiam minus, ac semper pus emittebat. Quin & memoratum malum magno erat impedimento dictæ Esdelinæ in eundo, aliaque negotia sua exercendo: non tanto tamen, ut non iret quandoque ad templum, subinde etiam Parisios. Emplastra multa, multaque medicamina alia, dicto malo applicuit memorata Esdelina, quæ illi nihil profecerunt, duravitque malum per octo annos, & amplius. Adhæc

dicta Esdelina contra hoc malum venam sibi aperiri curavit sub pedis malleolo, at id ei non profuit.

[360] Cum ossa venerabilis sancti Ludovici eodem anno, [frequentato sepulcro, sanata.] eademque æstate delata fuissent in Galliam, atque in villa ipsius diceretur, miracula esse facta apud tumulum ipsius, prædicta Esdelina flexis genibus vovit; venturam se ad ejus tumulum, simulac posset: tum insuper vovit ac promisit se ea die, qua ad tumulum ipsius veniret, non manducaturam neque bibituram, priusquam invisisset sepulcrum ipsius. Post hoc votum dicta Esdelina nihil cruri applicuit medicaminis: namque ab eo tempore recreari cœpit. Deinde dicta Esdelina, ejusque filia Aleidis, & Ermengardis la Favresse Monstroliensis vidua, plusquam sexaginta annos nata, venerunt Dionysiopolim, atque ad memoratum sepulcrum. Postquam preces suas fuderant, tantisper ibi substiterunt, eademque die domum redierunt: quamvis numerentur duæ leucæ bene magnæ Dionysiopolim inter & Monstrolium. Ab illo tempore dicta Esdelina melius habere cœpit, & sanari, minus enim putredinis effundebat, ac solidabatur malum. Venit autem dicta Esdelina ad sepulcrum, donec novem dies fuerint completi, ac diebus singulis Dionysiopoli Monstrolium vesperi revertebatur. Porro de die in diem dicta Esdelina magis recreabatur, ita ut nona die integre fuerit sanata, caroque consolidata, quæ deinde nihil puris ejecit, neque ipsa deinde usque ad mortem quidquam præterea sensit de malo memorato: vixit autem, postquam hoc modo sanata fuit, decem annis, & ultra.

LVIII.

[361] Circa annum Domini nostri MCCLXXII, dum Oringa de Fontenay, [Mulier brachii dexteri usu destituta,] diœcesis Bajocensis, habitabat Parisiis per annos triginta in domo Mauritiï pannorum textoris ad lana carminanda,

quo victum sibi, uti consueverat, pararet; gravis eam invasit morbus in brachio dextero, & illius brachii cubito, tantusque dolor eodem loco, ut operari non valeret. Adhæc dictus cubitus intumuit, nervique ibi fuere contracti; ac timebat dicta Oringa, ne usum istius brachii in perpetuum perdidisset. Postquam multo tempore non fuerat operata, periculum faciebat, an operari posset ad lucrum faciendum: verum nullo modo laborem poterat sustinere. Cum dictum brachium ostendisset chirurgus, nomine Galtero, hic chirurgus secuit ejus brachium supra cubitum, ex quo nihil quidquam puris effluxit, sed deterius ei fuit quam ante. Applicabat istic medicamina unctionesque multas; at nihil ei videbantur proficere. Præterea dolor brachii adeo auctus est, ut illud nec extendere posset, nec attollere, nec ori, nec capiti admovere, neque hoc brachio cibum sumere, neque se ligare, neque aliud quid rei facere. Verum in ligando se, faciendoque alia, quæ sine duabus manibus fieri nequeunt, Sibilla hospita, & Hodierna de Fontenay ipsius vicina, & personæ subinde aliæ, ei opem præstabant. In hoc statu fuit dicta Oringa annis quatuor: & quia caput lavare non poterat, longo deinde tempore caput suum radi curavit.

[362] [præviis votis venit ad sepulcrum,] Tandem cum fama esse Parisiis, miracula facta esse apud sepulcrum venerabilis sancti Ludovici; ei suasum fuit, ut corde recto eidem sancto Ludovico se devoveret, ejusque sepulcrum inviseret. Tunc confessa est de peccatis suis memorata Oringa parrocho sancti Gervasii, vovitque venerabili sancto Ludovico, se venturam ad ejus sepulcrum nudis pedibus, & in laneis, allaturamque candelam longitudine brachii sui, ac crassitie ejusdem brachii sui supra cubitum; adhæc oblaturam memorato tumulo post liberationem suam brachium cereum. Hoc igitur dicto anno, die quadam Sabbati, dum Dionysiopoli habentur nundinæ, memorata Oringa iter aggressa est

Dionysiopolim, nudis pedibus, & in laneis, ad dictum sepulcrum, illudque invisit æque ægrota quam umquam fuerat: atque eo modo pervenit ad tumulum prænominatum die Sabbati, dum Vesperæ erant cantatæ, non minus ægra atque impotens dicto brachio quam umquam fuerat, & magis etiam: cumque ibi modico satis tempore fuisset, ægrique dimitterentur ad hospitia sua, sive ex templo, ad hospitium suum ivit æque ægrota.

[363] [ubi pristinum brachii usum recuperat:] Die Dominica sequente, mane rediit ad tumulum memoratum, mansitque ibidem alios inter ægros; & tota illa die Dominica non manducavit, neque bibit tota die; sed humiliter orabat venerabilem sanctum Ludovicum, quam poterat enixissime, ut valetudinem sibi, brachiique sui sanitatem reddere dignaretur. Postquam Vesperæ erant cantatæ, eadem Oringa, tenens brachium supra dictum sepulcrum, subito sensit dolorem gravissimum, ab aure dextera usque ad cubitum. Unde cum Oringa propter ingentem dolorem alteram manum dictæ auri admovisset tanto tempore, quo oratio Dominica ter recitari potuisset, hujusmodi dolor evanuit, sanataque fuit memorata Oringa. Mox manus conjunxit, quod a tribus annis non fecerat, Deoque, ac venerabili sancto Ludovico gratias egit de valetudine sua: tum cruce se signavit hac manu, quod ab omni tempore ante memorato non fecerat, neque facere potuerat. Ab eo tempore in posterum usque ad hoc tempus integre ex dicti brachii malo fuit sana, ac laboravit eodem brachio, omniaque præstitit, quemadmodum fecerat, antequam hoc malo esset correpta, & veluti quælibet mulier sana, ita ut numquam deinceps quidpiam mali aut doloris in brachio suo senserit. Ceterum memorata Oringa omnia præstitit, quæ promiserat venerabili sancto Ludovico; ac propter concessum sibi beneficium tunc substitit novem diebus Dionysiopoli, diebusque singulis visit sepulcrum memoratum.

[364] Præterea referebat memorata Oringa vidisse se, [vidit hæc ibidem cæcam, claudosque sanatos.] dum apud tumulum subsistebat, mulierem quamdam, quæ se cæcam dicebat, quæque sanata fuit in conspectu memoratæ Oringæ. Quippe cernebat, cognoscebatque res sibi ostensas. Similiter alios quosdam, fulcrorum subalarium ope ad sepulcrum accedentes, dicentes audivit se alio modo incedere non posse, quos memorata Oringa vidit abeuntes a sepulcro memorato sanos & liberos sine fulcris.

CAPUT XXIII.

**Mulieri cæcæ apud tumulum visus restitutus:
eques quidam ex gravi morbo, atque artuum
impotentia, facto voto, sanatus: strumosi sanati.**

LIX.

Agnes Pontisarenensis, nata in parochia Dominæ nostræ sanctæ Mariæ, [Mulier cæca,] mulier triginta annorum & ultra, filia olim Bricii, cum a tempore nativitatis suæ bene vidisset & clare, ac habitasset in domibus aliquorum civium Pontisarenensium, suaque obivisset negotia, uti mulier bene videns, deinde (quindecim aut sexdecim anni jam præterierant tempore inquisitionis de hoc miraculo, quæ facta est anno Domini nostri MCCLXXXIII, mense Februario) oculi ejus quasi perpetuis fluere lacrymis cæperunt, multumque rubescere, ita ut ab eo tempore visus ipsius vehementer fuerit debilitatus, ac parum cerneret. Adhæc sub palpebris ipsius crevit extuberatio ad molem digiti, oculique ejus facti sunt tam albi interius, ut pupilla in iis non appareret, sed tela candida viderentur obtecti. Ab illo tempore visum plane perdidit, ita ut nihil prorsus videret, ne claritatem quidem solis, aut candelæ ignisve lucem. Dicto tempore Maria de Marsigni ejus soror, &

quidam ipsius filius, qui obierat tempore hujus inquisitionis, eam ducebant nunc hi, nunc illi; quodque ipsam oporteret ob egestatem victum mendicando quærere, circumducebant etiam ipsam ad templa, ostiaque urbis Pontisarenensis ad stipem petendam. Hac cæcitate laboravit quatuor annis præterpropter, quibus nihil prorsus cernebat, neque ullis contra memoratum malum usa est medicamentis. Incedebat eo tempore, ut solent ire cæci, manu super humerum ducentis posita, aut vero vestem ipsius manu tenebat: neque aliter se gerebat quam alii, qui ducuntur, cæci: neque dicta Agnes incedere poterat, uti aliis contingit cæcis, nisi palpando manibus: neque videbat res ante se positas; sed contingebat sæpe, quando cochleari ei manducandum erat jusculum, ut eo modo cochleare teneret, quo pars cava inferlus esset, convexa superius, ita ut Maria soror ipsius ipsam dirigere deberet, & cochleare apto ad manducandum situ ponere.

[366] [fama miraculorum S. Ludovici inducta, invisit sepulcrum,] Cum eodem anno, quo ossa venerabilis sancti Ludovici portata fuere in Galliam, atque in templo sancti Dionysii sepulta, eadem hæc Agnes esset in ecclesia beatæ Virginis Mariæ Pontisaræ, virum audivit dicentem, se venire Dionysiopoli, ac vidisse, grandia facta esse miracula apud tumulum venerabilis sancti Ludovici. Quærenti dictæ Agneti, quænam fieri vidisset miracula, respondit, vidisse se ibi cæcos, qui visum recuperabant, claudos, seu impeditos, qui incedere non poterant nisi fulcris subnixi, ad memoratum sepulcrum sanatos, ac sine fulcris ab eodem tumulo redeuntes. Propterea memorata Agnes magnam animo concepit fiduciam, sanitatem se ibi consecuturam, manusque ad cælum tetendit, ac vovit Deo, ac venerabili sancto Ludovico, se die postera iter suscepturam, atque invisuram tumulum hujusce venerabilis sancti Ludovici, etiamsi vel manibus pedibusque eo sibi foret reptandum. Tum die quadam

Sabbati dicta Agnes dictaque Maria mane susceperunt iter, ducente eam memorata Maria, veneruntque Dionysiopolim: contigit autem id eo tempore, quo Dionysiopolitanæ habentur nundinæ circa festum sancti Joannis Baptistæ. Fuit illic memorata Agnes omnibus diebus sequentibus usque ad Vesperas, idque ad diem usque Veneris sequentem.

[367] [ubi visu donatur,] Hac die Veneris, cum caneretur solenne Sacrum ad altare sancti Dionysii, ac dicta Agnes esset prope tumulum prænominatum flexis genibus, facie ad tumulum conversa, putaretque se esse facie versa ad altare, aliqui, qui illic erant, ei dixerunt: Quid agis, mulier? Quid ita sedes? Non vides cantantem presbyterum? Qua de causa vultum convertit ad altare a, intuitaque vidit cereum in altari ardentem. Unde in admirationem ducta, petiit; utrum illic essent candelæ accensæ? Responsum ei fuit, accensas esse. Interea dum elevatio Corporis Jesu Christi erat peragenda, respexit, ac vidit cantantem presbyterum, manusque elevantem, ac tenentem in manibus gloriosum Jesu Christi Corpus: at Corpus Domini nostri non clare percepit, nam visu adhuc erat infirmo. Verumtamen lætata est, quantum potest lætari ulla mulier, gratiasque egit Deo, ac venerabili sancto Ludovico. Adhæc humi se prostravit in cubitos, genuaque apud tumulum, orans venerabilem sanctum Ludovicum, ut adhuc Dominum nostrum deprecaretur pro ipsa, ut visus claritatem ipsi redderet. Dum ita precibus erat intenta, videbatur sibi percuti baculo sub utroque oculo, ubi erat memoratus tumor, nasusque sibi transfigi, ita ut manum naso admoveret, ac timeret, ne esset transfixus: adhæc tantum sensit dolorem, ut illum commemorare nequeat aut eloqui, & percepit sanguinem ex oculis suis effluere. Hinc surrexit, illique, qui ibi tum erant, hoc cernentes, dixerunt: Hæc mulier est sanata, nam sanguis ex oculis ejus decurrit: ipsaque hæc mulier laudabat Deum, ac venerabilem sanctum Ludovicum, qui

ipsam ex prædicta cæcitate sanasset: quippe ab eo tempore post hunc sanguinis fluxum cognoscebat distinguebatque ea, quæ videbat.

[368] Nuntio hujus miraculi per ecclesiam audito, videlicet hanc feminam ibi illuminatam, [quod declarat] ac visum recepisse, tanta eo confluit populi multitudo ad videndum, ut vehementer timeret, ne ibi opprimeretur: at monachi ipsam tutabantur. Cum illi, qui illic erant, explorare vellent, utrum cerneret, quædam ei ostendebant; puta cultros, quemdam digitorum manuum suarum numerum: ipsa autem recte, ac vere ad omnes eorum interrogationes respondebat, nominabatque res sibi monstratas. Mansit autem in ecclesia usque ad horam, qua ægroti dimittuntur post Vesperas. Memorata die Veneris, ubi prædicta Maria summo mane dictam Agnetem cæcam ad ecclesiam duxisset, sicuti solebat, atque ad eam rediisset post preces Tertię ad cibum ei portandum, dixit memorata Agnes eidem huic Mariæ: Noli amplius cibum mihi adferre, neque ad me venire: nam video, Deo sit gratia, sanctoque Ludovico, & vidi presbyterum, qui cantabat ad altare sancti Dionysii, attollentem dimittentemque in manibus suis totius mundi Servatorem. Hinc multum gavisæ est memorata Maria, atque ad hospitium rediit, relicta ibidem dicta Agnete. Eadem hac die Veneris dicta Agnes per se ire cœpit sine duce, satis videns viam versus hospitium suum: quippe, dum cæca erat, audiverat cujus esset hospitium, illudque esse in platea du Saugier: interrogabat igitur homines, qua via iretur ad plateam du Saugier: quod ipsam docebant. De cetero recte per se incedebat videns usque ad dictam plateam, iensque hoc modo obvia fuit sorori suæ Mariæ, quæ veniebat ipsam quæsitura. Soror hæc multum fuit attonita, eamque rogavit: Soror, quomodo sola venis? Respondit illa: Laus Deo, ac sancto Ludovico, bene video, at hospitium invenire nesciebam.

[369] Ab eo tempore vidit bene & clare usque ad hanc diem, [mirantibus muliis.] ac bene clareque cernebat ea, quæ ipsi monstrabat nominata Maria. Postea memorata Agnes frequentavit prædictum sepulcrum, donec novem dies fuerint completi a prima die, qua venerat, veniens per se ad templum sine alio humano subsidio, & vesperi ad hospitium suum regrediens. Completis diebus novem, memorata Agnes, & soror ejus Maria Pontisaram sunt reversæ, nemine dictam Agnetem ducente; redibat enim sine baculo, alioque adjumento; nam auxilio ei opus non erat, quandoquidem bene videbat passus, arbores, frumenta, quæ ante se reperiebat. Postquam Pontisaram fuit reversa, multi homines, qui eam prædicto tempore viderant cæcam, venerunt eam conspecturi, atque omnes fuere attoniti, tantum admirantes miraculum, ac Deum, & venerabilem sanctum Ludovicum laudantes. Tunc dicta Agnes notos sibi adibat, atque amplectebatur viros feminasque sibi notas, asserebatque, ubi sana redierat, se sanatam esse apud tumulum venerabilis sancti Ludovici. Adhæc, postquam rediit sanata, oculi ejus memorata tela non erant obtecti, sed apparebat in oculis & pupilla, & album, sicuti contingit oculis sanis, & bene cernentibus. Ab eo tempore sola incedebat, aliaque sua negotia obibat, quemadmodum alia mulier idoneo visu instructa, veniebatque ad domum Guilielmi de Villierlande ad lana nenda, quæ lana nebat dicto Guilielmo præsentem. Ceterum, qui eam noverant Pontisaræ, communiter dixerunt, miraculo sanatam fuisse per venerabilem sanctum Ludovicum.

LX.

[370] Anno Domini nostri MCCLXXX, circa festum Sanctorum omnium, [Eques in venatione cum rege aquam ingressus,] cum dominus Joannes de Chastenay eques esset in silva Bellosannæ in diœcesi Rotomagensi, ubi rex Gallicæ venabatur, atque idem hic eques ad canes

curreret, unde vehementi æstuabat calore; ac pervenissent ad aquam paludis cujusdam, ubi duo occisi erant apri, qui mortui in aqua jacebant, quosque rex fuerat persecutus, idem eques, qui ocreis indutus erat, sed non satis idoneis nisi circa pedes, ingressus est aquam, sicut rex & alii faciebant, ad apros aqua extrahendos. Postquam dictus eques tantisper ibi fuerat in aqua ista, pedes cruraque ipsius frigore fuerunt affecta: unde cum de nocte lecto decumberet Gornaci d cum rege ejusque comitatu, primum sensit dolorem in pede sinistro circa malleolum, deinde eadem ista nocte dolorem expertus est in genu sinistro. Mane rex cum hoc equite aliisque venit Bellovacum: cumque memoratus eques ibidem de nocte cubaret, in dicto pede genuque graviolem etiam dolorem expertus est, quam ante senserat. Tunc servum quemdam vocavit, pedique ac genu suo imponi curavit stupam cum vino infervefactam. Inde Parisios reversus est, atque hospitatus est in platea Fabarum e, ubi cœpit decumbere, neque enim uti poterat manibus pedibusve.

[371] [omnium membrorum usu destituitur;] Tunc accesserunt ad eum medici, quos consuluit de morbo memorato. Illi emplastrum curarunt componendum, idque applicuerunt genu; quod nihil ei profuit, sed nocuit potius: dolor enim, quo cruciabatur, transiit ad genu dexterum. Tum ita increvit hoc malum, adeoque toto corpore laboravit, nimirum utroque pede, genibus, coxis, spina dorsi, brachiis, manibusque, ut omnibus hisce membris uti non posset, solius linguæ usu relicto, ita ut nec cibum ipse sumere posset nec potum, sed cibus potusque ei a servis ingereretur: neque se vertere in lecto valeret, neque ullo modo manus pedesque in lecto posset movere, eosve de loco in locum per se ducere; sed in omnibus his ab aliquo opem ei præstari oporteret. In tanto constitutus angore vota fecit sancto Sulpitio, atque aliis pluribus Sanctis. Insuper consilio medicorum regis, quos hic ipsi submisit,

multa ei adhibita sunt medicamenta, lotionesque, & alia, quæ nihil opis ei attulerunt. Tunc contigit ut Emmelina Melodunensis, uxor olim Theobaldi cellæ regis Franciæ præfecti, ad dictum equitem veniret: cumque ad eum venisset die quadam Jovis, ei suasit, ut votum faceret venerabili sancto Ludovico; multa enim beneficia, multaque miracula facta esse apud tumulum ipsius.

[372] Quapropter memoratus eques vovit tunc & promisit Deo, [votis deinde S. Ludovico factis, convalescit,] sancto Dionysio, ac venerabili sancto Ludovico, se simulac ire posset, invisurum sepulcrum venerabilis sancti Ludovici, rogavitque dictam Emmelinam, ut iret pro se Dionysiopolim ad tumulum memoratum, atque ibidem pro se offerret candelam longitudinis suæ. Tunc consideravit dictus eques, se satis notum fuisse venerabili sancto Ludovico, dum viveret: quippe in ejus societate fuerat, eique servierat. Magnam itaque animo concepit fiduciam, se hoc modo sanatum iri ex languore, fecitque votum prædictum. Die Veneris sequente dicta Emmelina iter aggressa est mane, venit Dionysiopolim, obtulitque ad sepulcrum memoratum candelam longitudine pari cum dicto equite: tum preces ibi fudit, atque oravit venerabilem sanctum Ludovicum, ut, siquid valeret apud Dominum nostrum omnipotentem, eum flagitaret, ut dignaretur dictum equitem memorato morbo liberare. Interea dictus eques decubuerat septem hebdomadis præterpropter. Dicta autem Emmelina eadem die Veneris rediit Parisios, visensque memoratum equitem, ei dixit, se perfecisse prædicta. Et sane ab illa die Jovis, qua eques votum fecit venerabili sancto Ludovico, sensit perceptique vesperi meliuscule sibi esse: nam in cæna propriis manibus cibum sumpsit, & manducavit, quamvis tribus hebdomadis præcedentibus cibum manu sua non sumpsisset. Deinde die Veneris sequenti dictus eques satis recreatus est, commodius enim manibus suis uti poterat, eas videlicet ori admovere, & capiti, iisque cibum

sumere. Post hæc de die in diem melius habere cœpit in dictis membris, magisque recreari.

[373] Tum cœpit de lecto surgere, foco assidere, ac quandoque per cubiculum suum deambulare, [ejusque sepulcrum invisit: alii strumis liberati.] atque intra octiduum subsequens memoratus dominus Joannes pedes venit ad ecclesiam Dominæ nostræ Parisiis, ac pariter ad sacellum regium. Quia autem dicto voto suo satisfacere volebat quantum poterat, quamvis vovisset se peditem venturum ad memoratum sepulcrum, equum tamen ascendit intra hoc octiduum, equitavitque Dionysiopolim usque, atque invisit dictum tumulum. Deinde die Veneris sequenti dictus eques venit Dionysiopolim pedes, jubens equum suum post se duci. Postquam autem ibi fuerat, precesque atque oblationem suam persolverat, Parisios rediit equo vectus. Post hæc ab illo tempore memoratus eques sanus semper fuit ac valetudine prospera; licet dictus morbus eum quandoque modicissime corripere, numquam tamen eo ita fuit impeditus, ut manibus, pedibus, genibus, aliisque membris suis non uteretur, non equitaret, pedes non recte incederet, aut negotia sua alia non bene obiret. Prædicta Emmelina jurejurando affirmavit, quando ossa venerabilis sancti Ludovici in reditu ex tractu transmarino ferebantur in Galliam, multos, qui strumis laborabant, sanatos esse, dum arcam, cui ossa ipsius erant imposita, osculabantur in itinere, atque in urbibus, ubi servabantur in hospitio. Et passim dicebatur, illos ibi esse sanatos.

CAPUT XXIV.

Vir sancto Ludovico quondam notus, facto voto, ex feбри quartana molestissima restitutus: idem a periculo submersionis ereptus: claudus gressu donatus: puella sanata ex gangræna: vir ex dolore articulari.

LXI.

Joannes de Brie diœcesis Senonensis, vir quinquaginta annorum, [Quidem voto invisendi tumulum diuturna quartana liberatus:] castellanus castri Aquarum-mortuarum, propter morbum gravem, ac febrem quartanam, quæ ipsum vexaverat per duos annos & medium, ac quasi consumpserat atque exsiccaverat, eo deductus est memorata quartana, ut existimaret nullo modo se evasurum. Die quadam in æstate, qua memorata quartana debebat ipsum corripere, inductus dicto cujusdam equitis, votum fecit venerabili sancto Ludovico, (cujus vitam sanctam conspexerat per annos triginta; unde magnam liberationis suæ fiduciam conceperat animo,) in eo promittens se, simulac posset, invisurum memoratum tumulum. Ab illo tempore nullum deinceps febris accessum expertus est, sed de die in diem ex summa illa infirmitate recreabatur, ac melius habebat. Postquam vires suas recuperaverat, memoratum sepulcrum, uti promiserat, Quadragesima sequente invisit ex dicto morbo sanus.

LXII.

[375] Idem Joannes, completo hoc voto, ex Francia rediens Aquas-mortuas, [idem, dum redit a sepulcro, submersionis periculo ereptus.] emptæ navi se imposuit, aqua progressurus. Hæc vi fluminis abrepta impegit graviter de nocte, disruptaque in alterum latus se inclinavit: dictusque Joannes in Ararim a incidit, raptusque fuit & ductus ab aqua ad longum intervallum: at vestes ei subsidio fuere, ne mergeretur. Tum substitit ad ramalia, quæ forte invenit, illic posita, ut rebatur, ad pisces hamo capiendos. Itaque manibus ibidem se firmiter tenuit, fluctuante toto ipsius corpore sub aqua, excepto solo capite, quod aquis extabat. Tunc clamavit, atque imploravit opem venerabilis sancti Ludovici. Fuit ibi

fere usque ad diem tam fatigatus, tam frigidus, rigensque, ut vix se diutius tenere valeret. Demum supervenerunt subito piscatores, qui illum, magna vi sublevatum, navi suæ piscatoriæ imposuerunt. Vectus fuit ad ripam, ductusque ad vicinam domum, ac positus inter lodices quasi mortuus præ frigore, labore, & metu mortis, in quo fuerat. Hoc modo dicta feбри, atque hoc periculo liberatus fuit per merita, atque invocationem sancti Ludovici. Quidam ipsius nepos pariter evasit, qui cum navi descendit inter duas tabulas, seque fortiter sustinuit ad intervallum unius leucæ, Deo favente, ad ripam fluvii delatus. Ejus arculæ sarcinariæ cum litteris, aliisque rebus ipsius defluerunt prope Lugdunum usque. His servatis, ac recuperatis, navis, & tres nautæ, quos conduxerat, non fuerunt inventi. Tum sanus pervenit Belloquadram.

LXIII.

[376] Anno Domini nostri MCCLXXIV, in hebdomada post Pascha, [Claudus ex genu affecto,] Joannes de Aties diæcesis Parisiensis, cum ivisset ad operarios suos quosdam, quos conduxerat ad fodiendum in vinea sua, distante a villa prædicta ad tres forsân sagittæ jactus, rediens ex prædicta vinea ad villam, antequam ad villam perveniret, gravissimum dolorem sensit in genu sinistro, acsi cultro ibidem pungeretur. Porro usque ad illam diem sanus fuerat, valensque dicto genu, ac membris aliis. Natus tum erat hic Joannes annos circiter viginti, neque sciebat, unde id sibi accidisset: in via enim memorata nec salierat, nec vim cruri, aut genu suo intulerat. Magno igitur cum labore bacillum sumpsit e vinea, quo niteretur, domumque rediit: & quia stare non valebat, nec incedere, lecto se imposuit. Os illud rotundum, quod est supra genu, loco motum erat, ac distortum ex parte inferiori; totumque id genu, ac caro sub genu cærulea valde facta est, & dura: item crus istud ita fuit contractum, ut pedem non

valeret humi ponere. Quapropter memoratus Joannes magno affectus dolore & angore, componendum sibi curavit subalare fulcrum, ut de loco in locum ire posset. Quippe postquam dicto correptus est malo, sine fulcro nequibat incedere: verum incedebat fulcro nixus, dictumque pedem humi non figebat. In hujusmodi statu fuit magno pressus angore usque ad tempus, quo sanatus est Dionysiopoli apud sepulcrum venerabilis sancti Ludovici. Multa memoratus Joannes dicto malo imposuit medicamenta, quibus nihil profecit. Ductus fuit ad ecclesiam beatæ Virginis Mariæ Longi-pontis c, duabus leucis a memorata villa distantem, quandoque carro vectus, quandoque ope fulcri incedens: at nihil ei profuit: etsi dictus Joannes votum fecisset Dominæ nostræ Longi-pontis.

[377] Postquam hoc modo ægrotaverat usque ad festum sancti Joannis Baptistæ proxime tunc subsequens, [præmissis votis, venit ad sepulcrum,] ac fama vulgaverat in isto tractu, facta esse miracula Dionysiopoli apud tumulum venerabilis sancti Ludovici, memoratus Joannes votum fecit venerabili sancto Ludovico coram Esdelina ex Aties, cognomine Pasqueria, uxore olim Nicolai Pasquerii, & dicti Joannis matre, & promisit invisurum se, simulac posset, sepulcrum venerabilis sancti Ludovici, venturumque nudis pedibus, & solum laneis indutum. Fecit id votum dictus Joannes, magnamque animo concepit fiduciam valetudinis recuperandæ, modo illuc ire posset. Adhæc promisit, se tota vita sua ipsius futurum clientem, & quotannis ejus sepulcrum visurum, missurumve eo donum offerendum, si ipse venire non posset. Facto hoc voto, postera die iter aggressus est, ac fulcro nixus ivit usque ad Sequanam, non longe ab hac villa distantem. Illic navem ingressus est, eaque vectus venit Parisios, ubi matrem suam invenit; tum Dionysiopolim ivit. Fuit ibi apud tumulum usque ad horam, qua dimittuntur ægroti. Erat Dionysiopolitanarum nundinarum tempus: atque ibidem

manebat tota die, de nocte vero cubabat super stramenta apud portam templi sub dio. Jejunabat quotidie, excepta die Dominica; quotidie item, uti venerat, nudis erat pedibus, & in laneis tantum.

[378] [ubi valetudinem pristinam consequitur.] Sexta die memoratus Joannes recreari cœpit ex dicto morbo. In pervigilio autem sancti Petri tunc sequente, Missæ sacrificio oblato, dictus Joannes, altero nixus genu, sentire cœpit dolorem gravem loco nominato, qui non fuit diuturnus. Paulo post dolor hic abscessit, genuque ipsius vehementer incaluit, tantusque in dicto genu, ac in illis partibus, ortus est pruritus, ut se cohibere non posset, quin fortiter se scalperet. Verum illi, qui aderant, eum monebant ne hoc faceret: primo tamen mane istius diei non tantus ei fuerat pruritus, neque ita se scalpebat. Qui lustrarunt dictum ejus genu, viderunt os, quod fuerat loco suo motum, ad locum naturalem rediisse, tumorem genu fere evanuisse, carnemque, quæ cærulea fuerat, ad colorem convenientem esse reductam, præterquam quod modice etiam tum ruberet. Post hæc egressus est ecclesia, pedibus suis incedens recto corpore, sine fulcris, sine baculo, & sine adjumento alio per templum, eodemque modo ibat per viam, ut cibum sumeret: attamen debili adhuc gressu procedebat propter debilitatem loci tam recenter sanati. Substitit deinde in nominata urbe sancti Dionysii, visens quotidie dictum tumulum, donec novem dies fuerint completi a tempore, quo primum venerat. Post quos cum matre sua rediit ad villam suam sanus valensque, ac pedibus suis bene incedens, sine fulcris, sine baculo, alioque subsidio: atque affirmabat se redire Dionysiopoli a memorato tumulo, ibique fuisse sanatum. Ita sanus fuit & valens a tempore dicto usque ad hoc tempus, ut nihil mali, aut doloris senserit in memorato genu. Ivit deinde, laboravit, ac negotia sua alia obivit, quemadmodum facere consueverat, priusquam in dictum malum incidisset.

Ceterum communiter dicebatur in nominata villa Aties, sanatum esse apud tumulum venerabilis sancti Ludovici.

LXIV.

[379] Bernardina, olim filia Othonis Ferrarii, quam Bartholus civis Parmesanus educabat in domo sua, [Puella, dum ossa Sancti vehebantur in Galliam, ex gangræna,] dum nata erat annos octodecim, aut plus eo, gravi morbo, fædo videlicet malo, quod gangræna nominatur, correpta est in brachii dexteri parte posteriore circa manus juncturam, quod extendebatur versus cubitum ad tres facile digitos. Vulnus erat fere rotundum, paullulo oblongum, & tam profundum, ut brachii nervi quandoque visui paterent, & tam latum, quam patiebatur latitudo brachii. Consulti hac de re fuere medici, medicamentaque fuere adhibita, quæ modico tempore prodesse videbantur: nihilominus dictum malum tandem remansit grave, atque horridum, multumque effundebat fœtoris & puris, sicuti antea. Duravit hic morbus per duos tresve annos. Cum autem rex Philippus, eo tempore rex Franciæ, filius venerabilis sancti Ludovici, curaret ossa venerabilis sancti Ludovici patris sui transferenda in Galliam, Parmamque d pervenisset, idque memorata Bernardina intellexisset, magna animata est spe, fiduciaque magna se ab ipso sanatum iri, per invocationem ejusdem sancti Ludovici. Rogavit igitur Bartholum, & Alenam dominam suam, ut duceretur ab ipsis, ubi arcam venerabilis sancti Ludovici posset contingere, cui ossa illius dicebantur imposita.

[380] Ipso tempore matutino, quo rex egressurus erat Parma cum ossibus Patris sui, [tacta arca, qua ossa continebantur, restituta:] ducta fuit nominata Bernardina, ivitque usque ad portam palatii, ubi expectavit equum sarcinarium, qui ferebat dictam arcam, cui ossa venerabilis sancti Ludovici erant imposita. Exeunte

memorato equo, dicta puella affecto brachio tetigit hanc arcam magna cum pietate, ac portavit brachium male affectum, seu tenuit incumbens eidem huic arcæ per spatium circiter jactus sagittæ ex balista emissæ: dein domum reversa est. Ab hac die dicta Bernardina melius habere cœpit, & sanari ex dicto morbo, incipiente memorato malo siccari, ac paulatim consolidari, adeo ut deinde intra mensem præterpropter dicta Bernardina integre sanata fuerit ex morbo memorato: remanente tamen mali vestigio. Porro postquam attigerat arcam memoratam, nullis deinde usa est medicamentis, nullum de hoc malo exquisivit medicorum consilium. Vixit deinde memorata Bernardina, postquam hoc modo sanata est, ad annos tres quatuorve præterpropter, nuptaque fuit Ægidio de Cantubie, quocum Ægidio longo tempore fuit sana, dictoque morbo libera, quamdiu vixit. Ceterum affirmabat dicta Bernardina, se restitutam fuisse ex malo memorato per merita venerabilis sancti Ludovici, ob suam in ipsum pietatem, & quia tetigerat arcam, cui ossa ipsius erant imposita.

LXV.

[381] Jacobus de Allucies, civis Regiensis, graviter ægrotabat ex morbo, [alius in eodem itinere] & dolore articulari, quo cruciabatur in coxis, genibus, cruribusque: atque eo modo laboraverat per quatuor circiter annos, antequam rex Gallicæ, revertens Tuneto, transiret per civitatem Regiensem e. Pluribus mensibus memoratus Jacobus hoc malo decubuit, neque de lecto surgere poterat, neque ad necessaria ire, nisi portaretur: adhæc præ dolore clamabat, dentesque constringebat memoratus Jacobus. Deinde paullulum recreatus est, ita ut incederet duobus nixus fulcris subalaribus, quandoque & uno: at nullo modo incedere poterat sine fulcro alterutro. Consuluit medicos, videlicet magistrum Henricum medicum, magistros Guidonem, & Bonitum

chirurgos expertos; medicamentaque varia contra hoc malum fuere adhibita: sed sine ullo emolumento.

[382] Cum igitur rex Galliae reverteretur Tuneto, veniretque Regium, [articularem morbo liberatus.] ac diceretur ossa Patris sui, venerabilis sancti Ludovici transportanda curare in Galliam in arca, quae in principe ecclesia fuit posita, domina Jacoba, dicti Jacobi uxor, ei dixit, desiderare se, ut iret ad ecclesiam, ubi arca servabatur, in qua ossa venerabilis sancti Ludovici esse dicebantur, sperabat enim firmiter ipsum per merita illius sanandum. Memoratus Jacobus suavis uxoris suae postridie venit ad ecclesiam ope fulcrorum suorum, tetigit dictam arcam, seque illi supposuit, magna animatus fiducia liberationis suae ob sanctitatem, quam de venerabili sancto Ludovico praedicari audiverat. Dum domum rediit, eadem die ita se recreatum sensit, ut reliquerit fulcra sua, ita ut ei deinde numquam adjumento fuerint ad eundem: sed adeo sanatus fuerit ex dicto morbo, ut per se incederet sine fulcris, & sine baculo, aliove adjumento. Igitur autem post haec sanus & valens sine adjumento ad tres annos, & ultra. Ceterum fama fuit, ac vox communis urbis Regiensis, illum sanatum fuisse ex dicto morbo per merita venerabilis sancti Ludovici; passimque hoc dicebatur ab ejus vicinis & sociis, atque ipse praedictus Jacobus id profitebatur.

CONCLUSIO.

[Praedictis probatis, Bonifacius VIII Ludovicum Sanctorum catalogo adscripsit,] Hoc modo venerabilis sanctus Ludovicus splenduit, ac coruscavit vita sua, ex norma virtutis instituta, supraque descripta, ac miraculis gloriosis modo relatis, examinatisque per curiam Romanam ac probatis, multisque aliis prodigiis a, quae commemorata non sunt, quia ea recensere nimis esset prolixum. "Ceterum, quia quos superni Regis clementia

corona gloriæ in cælo magnificat, devote a fidelibus in hac terrestri patria convenit venerari" b, ideo dominus Bonifacius bonæ memoriæ Papa VIII "de sanctitate vitæ, ac miraculorum veritate ipsius beatissimi Ludovici, curiosæ, ac solemnis disquisitionis diligentia", & districti examinis discussione præmissa, plenariam certitudinem obtinens, de communi fratrum suorum Cardinalium, & prælatorum omnium, tunc apud Sedem apostolicam existentium consilio & assensu, Urbe veteri in ecclesia fratrum Minorum, die Dominica, tertio Idus Augusti anni Domini nostri MCCXCVII magna solemnitate, quam commemorare longum esset, catalogo Sanctorum adscripsit venerabilem sanctum Ludovicum præfatum: universitatem Christianorum monens, & hortans attente, mandansque per scripta sua, quatenus in crastino beati Bartholomæi apostoli, cum felix ipsius anima tunc de carnis eruta vinculis, astra petens, cælestem aulam adiverit, æternis gaudiis potitura; festum ipsius Sancti devote ac solemner celebrant: ut ejusdem Sancti intervenientibus precibus, & hic ab imminentibus possint liberari periculis, & in futuro salutis perpetuæ præmia obtinere.

[384] Ut autem ad venerabile sepulcrum venerabilis sancti Ludovici ferventius & copiosius fidelium confluat multitudo, ac celebrius ejus solemnitas peragatur, [atque indulgentias ejus tumulum invisentibus concessit: ossa dein elevata.] præfatus Pontifex omnibus vere pœnitentibus, & confessis, qui reverenter illuc in eodem festo annuatim accesserint, ejus suffragia petituri, de omnipotentis Dei misericordia, & beatorum Petri & Pauli Apostolorum ejus auctoritate confisus, unum annum & quadraginta dies: accedentibus vero annis singulis ad prædictum sepulcrum infra ejusdem festi octavas, quadraginta dies de injunctis eis pœnitentiis, misericorditer relaxavit. Deinde anno Incarnationis Domini nostri MCCXCVIII, VII Kalendas Septembris,

postridie festi sancti Bartholomæi apostoli, excellentissimus princeps Philippus. Franciæ rex, pius venerabilis sancti Ludovici nepos, præsentibus multis proceribus, nobilibusque regni sui, atque aliud genus hominibus, maxima solemnitate, quam longum esset commemorare, per multos Franciæ prælatos sacrum venerabilis sancti Ludovici corpus, quod sepultum erat in ecclesia domini sancti Dionysii in Francia, elevari jussit, transferri, atque arcæ honorifice inclusum poni sub altari principe dictæ ecclesiæ ad exaltationem venerabilis Sancti, ad laudem Dei omnipotentis, cui sit honor & gloria in secula seculorum. Amen.